

Duvarları Yıkarak, Köprüleri Kurmak
YENİ KÜRESEL FEMİNİZMİN
YÜKSELİŞİ VE İMKÂNLARI

3-4 Kasım 2017

Düzenleyen:
Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği

Duvarları Yıkmak, Köprüleri Kurmak:
YENİ KÜRESEL FEMİNİZMİN YÜKSELİŞİ VE İMKÂNLARI

Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği
İnönü Cad. Hacı Hanım Sok. No: 10/12
34439 Gümüşsuyu-İstanbul
+ 90 212 249 15 54
www.tr.boell.org

Birinci Baskı

Proje Sorumlusu:
Semahat Sevim

İstanbul, Kasım 2018

Editör
Nacide Berber

Çeviri
Ayten Davutoğlu

Grafik Tasarım ve Uygulama
Savaş Yıldırım

Baskı
Sena Ofset (sertifika no: 12064)
2. Matbaacılar Sitesi B Blok 4NE7 Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 613 03 21

ISBN
978-605-66143-1-6

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ, Semahat Sevim, Heinrich Böll Stiftung Derneği	5
AÇILIŞ KONUŞMASI: Nira Yuval-Davis	7
Açılış Tartışma Bölümü.....	17
BİRİNCİ OTURUM:	
KESİŞİMSSEL FEMİNİZMİN İMKÂN VE SORUNLARI	23
Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kesişimsellik Yaklaşımı Kesişimsellik Tartışması.....	24
<i>Alev Özkazanç</i>	
Sembolik Bir Yapıştırıcı Olarak Toplumsal Cinsiyet: Neo-liberal Düzenin Reddi İçin Toplumsal Cinsiyet Nasıl Şemsiye Bir Kavram Haline Geldi?.....	37
<i>Weronika Grzebalska, Eszter Kováts ve Andrea Petö</i>	
Birinci Oturum Tartışma Bölümü.....	43
İKİNCİ OTURUM: FEMİNİST HAREKET İÇİNDEKİ FARKLILIKLAR VE YENİ OLUŞUMLAR	49
Avrupa’da Feminist Hareket İçinde Farklılaşma ve Ortaklıklar.....	50
<i>Carol Mann</i>	
Türkiye’de Güncel Feminist Hareket İçindeki Ayrışmalar ve Tartışmalar.....	54
<i>İnci Özkan Kerestecioğlu</i>	
Kadın Grevi ve % 99 için Feminizm.....	64
<i>Tithi Bhattacharya</i>	
İkinci Oturum Tartışma Bölümü	69
ÜÇÜNCÜ OTURUM: DİNCİ-SAĞ OTORİTER POPÜLİZMLERİN VE MİLİTARİZMİN YÜKSELİŞİ KARŞISINDA KADIN HAREKETLERİ VE FEMİNİST HAREKETLER	79
Siyah Protesto: Gerçekler ve İmgeler	80
<i>Magdalena Staroszczyk</i>	
OHAL Altında 2017 8 Mart’ını Örgütlemek.....	86
<i>Tuğçe Canbolat</i>	

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden Bugüne Kadar Ukrayna'da Feminizm	90
<i>Ella Lamakh</i>	
Üçüncü Oturum Tartışma Bölümü.....	96
DÖRDÜNCÜ OTURUM: YEREL VE KÜRESEL OLARAK ÖRGÜTLENMEK VE DİRENMEK-1	103
Müslüman Dünyada LGBTİ Hakları için Örgütlenmek ve Direnmek	104
<i>Rima Athar</i>	
Türkiye'de Sağ Popülizmin Yükseliş ve LGBTİ+ Hareketi.....	121
<i>Aylime Aslı Demir</i>	
İrlanda'da Kürtaj Karşıtı Yasaya Karşı Kadın Protestosu.....	127
<i>Emily Morgan Waszak</i>	
Dördüncü Oturum Tartışma Bölümü.....	134
BEŞİNCİ OTURUM: YEREL VE KÜRESEL OLARAK ÖRGÜTLENMEK VE DİRENMEK-2	149
Küresel Adalet, Demokrasi ve Latin Amerika'da Kadın Hareketi	150
<i>Virginia "Gina" Vargas Valente</i>	
Türkiye ve Dünyada Kadınların Barış Hareketi	162
<i>Feride Eralp</i>	
Küresel Mülteci Krizi Karşısında Feminizm ve Dayanışma.....	169
<i>Sanem Öztürk</i>	
Beşinci Oturum Tartışma Bölümü	174
KAPANIŞ FORUMU	181
Kapanış Değerlendirmesi	182
<i>Fatmagül Berktaş</i>	
Kapanış Forumu Tartışma Bölümü	190
ÖZGEÇMİŞLER	203

ÖNSÖZ

Elinizde tuttuğunuz “Duvarları Yıkamak, Köprüleri Kurmak: Yeni Küresel Feminizmin Yükselişi ve İmkânları” başlıklı konferansın sunum ve tartışmalarından oluşan bu yayının ilk fikrî tohumları, sevgili Nacide Berber’in web sayfamız için yazdığı Türkiye’de kadın hareketi içerikli makalenin geçmişe yeniden bakıp kazanımları yeniden düşünmeye teşvik etmesi vesilesiyle atıldı. Makale Osmanlı’dan başlayarak bu topraklarda kadın hareketinin başardıklarını tekil ve örgütlü hikâyeler üzerinden bir araya getiren, daha önceki yapılan çalışmaları derleyen bir içeriğe sahipti. İçinden geçtiğimiz zor ve biraz da karamsar günlerde geriye dönüp tarihin başka zor dönemlerinde kadınların neleri, nelere rağmen başarabildiklerini görmek bugüne bakarken bize ilham ve umut verdi. Bize umut veren bir başka gelişme de 2017’de dünyanın başka yerlerinde de baskıcı, totaliter, erkek egemen düzenlere karşı kadınların çeşitli biçimlerde ve taleplerle meydanları doldurması ve siyasi gündemi belirleyen veya değiştiren hareketlere imza atmasıydı. Açıkçası bu umudu paylaşmak istedik. Paylaşırken de bir konferansla dünyanın farklı yerlerinden farklı gündemleri ve dertleri olan kadınlar olarak bir araya gelelim, farklılıklarımıza rağmen birbirimiz için açabildiğimiz yollara, çoğaltabildiğimiz sözlere bakalım ve bunlara yenilerini ekleyelim istedik. Konferansın ardından işte bu kitap da yine aynı niyetle şimdi sizlerle...

Bu fikir tohumunu önce bir tasarıya, ardından iki günlük uluslararası katılımlı bir konferans programına dönüştürebilmemizde sevgili Alev Özkazanç’ın çok büyük katkısı ve emeği var, kendisine verdiği destek için buradan bir kere daha sevgi ve teşekkürlerimizi iletiyoruz. Burada adlarını tek tek sayamayacağım pek çok kadın arkadaşım, bu konferansın gerçekleşmesine çeşitli biçimlerde el verdi, hepsi var olsunlar. Dünyanın ve Türkiye’nin farklı köşelerinden gelen tüm kadınlara da önce konferansa katıldıkları için, ardından da kitap haline dönüştürülen bu yayının oluşmasındaki katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dünyadan ve Türkiye’den konuşmacıların yer aldığı konferansta 2017 yılında belirginleşen feminist ivmenin imkânlarını ve sürdürülebilirliğinin koşullarını arayan bu kitabı ilgiyle okuyacağınızı umut ediyoruz. 2017’nin başında patlak veren global hareketlenmenin sadece kadınlara

değil, tüm muhalif gçlere umut ve ilham verici olduğu çok açık. Ancak küresel çapta demokrasi ve barış mücadelesindeki feminist ivmeyi sürdürmek için sadece en ağır koşullarda bile militan bir savunuculukta ısrar etmeyi değil, aynı zamanda eleştirel bir perspektifle hareketin önündeki sorunların ve engellerin değerlendirilmesini de gerektiriyor. Duvarları yıkararak köprüler inşa etmek o kadar da kolay olmayabilir. Tam da bu nedenle bu kitapta bu yeni feminizmin farklı aktörlerini bir araya getirerek, imkanların yanında engel ve sorunları da tartışarak dayanışmayı güçlendirmek istedik.

Semahat Sevim
Heinrich Böll Stiftung Derneği

AÇILIŞ KONUŞMASI

NIRA YUVAL-DAVIS

Sözlerime, yalnızca buraya davet edilmiş olmaktan değil, bu konferansın açılış konuşmasını yapıyor olmaktan büyük onur duyduğumu söyleyerek başlamak istiyorum. Tüm dünyada ve özellikle Türkiye’de birlikte çalıştığımız arkadaşlarımızın tehditlere maruz kaldığı ve bazılarının gözaltına alındığı karanlık bir dönemden geçiyoruz. Böyle zamanlarda distopya siyasetinin kurbanı olup umutsuzluğa kapılmamak özellikle çok önemli ve tıpkı konferansın başlığındaki gibi ileri bakmak şart. Umudun politikası olmazsa korkarım devam etmek için gereken tüm enerjimizi kaybedeceğiz.

Sabahtan bu yana daha önceki Türkiye ziyaretlerimden beni hatırlayan pek çok kişiyle karşılaştım. Bu ziyaretlerin birinde milliyetçiliğin feminist eleştirisi üzerine konuşmuştum ve son ziyaretimi ise AWID’in kadınlar ve uluslararası köktenci hareketler üzerine yaptığı bir çalışmanın parçası olarak yapmıştım. AWID’i bilmeyenler için şunu söyleyebilirim; AWID uluslararası kadın birliklerinin en büyüğüdür ve küresel çapta bir örgüttür. Tüm dünyada köktenci hareketlerin kadınlar ve diğer insan hakları savunucuları üzerindeki etkileri hakkında çalışan AWID için, birkaç yıl önce Türkiye’de buluşmuş ve bu araştırmanın olası sonuçlarını değerlendirmiştik. Bundan neden söz ettiğime gelince; hem bu önemli toplantının anıları ile doluyum hem de bu konuların hala önemini koruduğunu, hatta daha da önemli hale geldiğini düşünüyorum.

Bugün, Kuzey’de ve Avrupa’da neoliberal küreselleşme krizi ve bunun sonuçları ile birlikte sağın popülist, despot politik hareketlerinin yükselişi hakkında bir konuşma yapmak istiyorum. Bu sorun aslında Kuzey’den önce farklı Güneyli ülkelerde, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü’nün, Batılı hükümetlerin ve uluslararası ajansların ‘yapısal uyum politikalarını’ dayatmaları ile başladı. Bu yolla sömürge sonrası devletlerin hâlihazırda oldukça kırılan olan altyapıları tahrip edildi ve sınırlı sayıdaki zengin ve çok sayıdaki yoksul arasında kutuplaşma yaratıldı. Bu kutuplaşma Kuzey ve Güney arasında olduğu gibi, aynı zamanda Güney’in ve Kuzey’in kendi içlerinde de yaratılmış oldu.

İlk olarak, benim ‘ikili kriz’ olarak adlandırdığım küresel neoliberalizmin ‘yönetilebilirlik’ ve ‘yönetsellik’ krizleri ile başlamak istiyorum. Bir yandan bizim ‘hergün sınırlama’ dediğimiz, hükümetlerin yukarıdan aşağı verdikleri tepkiler var; diğer yanda ise tabandan gelen ‘yerli’ (autochthonic) politika ve politik hareketlerin yükselişi söz konusu. İşte çalışmak zorunda olduğumuz küresel bağlam bu. Küresel bağlamın dışında elbette Türkiye de dahil olmak üzere, her ülkenin kendine özgü, önemli yerel koşulları var ancak burada Türkiye’nin içinde bulunduğu

özel bağlam hakkında konuşmaya kalkışmayacağım. Çünkü eminim konferansın ilerleyen oturumlarında Türkiye'nin özel durumuna değinecek iyi sunumlar olacaktır. Ben küresel genellemelerle ilgili olarak konuşmamı sürdüreceğim. Ama bunu yaparken bakmamız gereken şey bu krize feminist tepkilerin neler olduğudur. Bu bağlamda, ben öncelikle neoliberalizme alternatif olarak, feminist bakım politikası hakkında konuşmak istiyorum. Daha sonra da bu tepkilerin neler olduğunu ortaya koymak üzere, iki tür feminist diyalog epistemolojisinden söz edeceğim. Bunlardan birini 'durumsal kesişimsellik', diğerini ise 'çapraz siyaset' olarak adlandırıyorum. 'Yönetilebilirlik' ve 'yöneticilik' ikili krizlerini açıklayarak konuşmamın bu bölümüne başlamak istiyorum.

Benim iddiam o ki bu konuda yalnız da değilim; neoliberal küreselleşmenin yükselişi ile birlikte devletleri yöneten hükümetler yönetme kapasitelerinin bir kısmını kaybettiler. Bunun sebebi, kendilerini seçen insanların çıkarlarını temsil etmektense, hükümetlerin esas işlevinin çok uluslu, ulus-ötesi örgütlerle, özel ve uluslararası yönetsel ajanslarla pazarlık yapma haline gelmiş olmasıdır. Bu durum bilhassa özel şirketlerle ilgili olarak önemlidir çünkü neoliberalizmin düzensizleştirmesinin başlamasından bu tarafa, özel şirketlerin sahip olduğu toplam birikim ve zenginlik, dünyanın en gelişmiş ekonomisi ABD de dahil olmak üzere tüm dünyadaki hükümetlerin toplam zenginlik ve refahlarının yüz katından fazlasına ulaşmıştır. Ayrıca bu özel şirketler yasal bir koruma kalkanına da sahiptir. Yasal olarak korunurlar çünkü mahkemelerde aslında küçük bir çoğunluk tarafından alınan kararlar tüm dünyaya yayılır ve böylece yasal kimliklerine kavuşurlar. Bu sihirli üç harf (LTD) nedeniyle söz konusu özel şirketlerin yöneticileri asla hesap sorulabilir konumda olmazlar. Şirketler devletin sağladığı altyapıya ve yasalara bağlı iken yöneticilerin kendileri sorumlu değildir. Örneğin; vergi rejimi ya da çalışan ücretleri, çalışma koşulları gibi sebeplerle bir ülkede yeterince kâr etmediklerinde şirketler başka bir yere taşınırlar. Bu gibi hallerde, hiçbir zaman o ülkede geride bıraktıkları hasarı tazmin etmezler ve ödemezler. İşte bu nedenle hükümetlerin onları kontrol etme yetileri büyük oranda azalmıştır.

Üstelik bu durum hükümetlerin iç dengelerini de değiştirmiştir. Burada bahsettiğim devletler, seçilmiş bir parlamentosu ve hükümeti olan sosyal demokrat devletlerdir. Sosyal refah devletinin özelleştirilmesi sonucu parlamentolar toplumda olan bitenle ilgili giderek daha az kontrol yetkisine sahip olmaya başladılar. Böylece devletin tüm gücü hükümetlerde ve özellikle de yürütmenin elinde toplanmış oldu. Ancak daha önce de ifade ettiğim gibi, hükümetler kendilerini seçen yurttaşların çıkarlarını temsil

etmekten daha ziyade, ülkeyi terk etmesinler diye çok uluslu şirketlerle arayı iyi tutmaya çalışmak zorundalar. İşte bu 'yönetilebilirlik krizidir'.

İkinci kriz 'yönetsellik krizidir'. Tıpkı Yunanistan'da Syriza hükümetinin başına geldiği gibi, göreve geldiklerinde her ne kadar bu konuda kararlı olsalar da hükümetler kendi yurttaşlarının çıkarlarını temsil edemez hale geldikçe insanlar da "Kimi seçtiğimizin bir önemi yok, tüm hükümetler aynı nasıl olsa" diyerek siyasetten ümidi kesmeye başladılar. Foucault ve diğerlerinin yazdığı neoliberal yönetsellik, insanlara başarısızlıklarından kendilerinin sorumlu olduğunu düşündürmeyi ve hissettirmeyi amaçlar. Zengin değilse, işsizse, sağlıklı değilse, mutlu bir aile yaşamları yoksa bunların hepsi kendi hatalarıdır. Fakat insanlar buna isyan etmeye başladılar ve "Hayır bu bizim hatamız değil" demeye başladılar. İşte bu 'yönetsellik krizini' ortaya çıkardı.

Bu ikili krize karşı olan tepkiler hem yukarıdan aşağı hem de aşağıdan yukarı, yani tabandan yükselen tepkiler şeklindedir ve her iki tepki de birbirini besler. Yukarıdan aşağı gelen tepkiyi en net şekilde Ankara'nın da dahil olduğu uluslararası partnerlerimizle birlikte yürüttüğümüz *EUBorderscapes* projesinde gördük. Batı'da, geç kapitalizm ve neoliberal küreselleşme altında giderek büyüyen sosyal çeşitliliğin denetlenmesi için, refah devletini yurttaşların kültürel haklarıyla zenginleştiren temel yönetim stratejisi olan çok kültürlü hegemonyadan uzaklaşıldığını tespit ettik. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Güney'de yükselen köktenci hareketlere karşı 'teröre karşı küresel savaş' ve güvenlikçi yaklaşım nedeniyle çok kültürlülük yanlısı politikalar, yerini 'her gün sınırlama politikalarına' bırakmaktadır. 'Her gün sınırlama', sınırların güvenliğinden çok daha fazlasıdır.

Devletlerin sınırları, bu sınırları inşa etme ve onları sürdürme teknolojilerinden sadece birisidir. Bu nedenle çağdaş sınır çalışmaları daha geniş olarak, sınırlar yerine 'sınırlama' kavramını kullanır. Çünkü 'sınırlama' bölge sınırlarından çok daha dinamik, değişken, tartışmalı ve belli siyasi projelerle de çok yakından ilişkili, sosyal ve politik mekansal süreçleri de içerir. Ne var ki tüm bu sınırlar ve sınırlamalar tek başına makro düzeyde yukarıdan aşağıya sosyal devlet politikaları değildir. Onun ötesinde devlet organlarından medyaya hatta toplumun farklı konumlarındaki bireylerine dek uzanan çok çeşitli sosyal ajanların günlük söylemlerini ve pratiklerini de ortaya koyarlar.

'Her gün sınırlama', ülkelerinde yaşayan insanların kompozisyonu ve güvenliği ile ilgili denetimi tekrar ele geçirmek isteyen hükümetlerin farklılığı/çeşitliliği kontrol etme teknolojisi olarak gelişmeye devam ediyor. Bir devletten diğerine geçme noktası olan sınırlar yerine, artık sınırlar her yere yayılmış durumda. Tüm yurttaşlardan eğitimsiz, ücretsiz sınır

bekçileri olmaları bekleniyor ve her gün daha çoğumuz yasadışı ya da en azından gayrimeşru yollarla sınır aşan şüpheliler haline geliyoruz. Bu eğilim, muhtemelen 11 Eylül'den, belki de öncesinden beri yani bir süredir mevcuttu zaten. Ancak 2014 ve 2016 göçmen yasaları buna yasal dayanak oldu. Şimdi, her ev sahibi, işveren, öğretmen, doktor kendi kiracıları, çalışanları, öğrencileri veya hastalarının ülkede yasal yollarla bulunduğunu teyit etmek zorunda ve bunu yapmadıkları için (bunun için maaş ödenen eğitilmiş görevlilerin aksine) sorumlu tutulup hapse bile gidebilirler. Böylece, bu denetim teknolojisi ile neşeli, çok kültürlü ve farklılıkları barındıran bir toplumda, ait olanlarla olmayanlar arasında şüphe ve korkunun beslenmesi ve sınırların duyarlılaştırılması söz konusu oluyor. İşte Brexit de insanlar arasında bu türden bir ayrımı ve hiyerarşiyi arttırmaya yarıyor.

'Her gün sınırlama', küresel neoliberalleşme etkisiyle gelen yönetsellik ve yönetselliğin ikili krizleri karşısında temel bir yukarıdan aşağı devlet tepkisi ise, yerli siyaset de majör bir tabandan yükselen/aşağıdan yukarı gelen popülist bir tepkidir. Peter Geschiere, yerli siyaseti küreselin yerle dönüşü olarak tanımlar. Bu, küreselleşme ve büyük göçlerin etkisiyle yeni bir ivme kazanan bir tür ırksallaştırma ile ilişkilidir. Yerli siyaset, belli insanların ya da insan topluluklarının belli bölgelerde (mahalle, bölge, ülke) görece olarak yeni yaşamaya başlamasının bir sonucu olarak ortaya çıkan, dışlama ve aşağılamayı içeren, geçici-bölgesel bir ırksallaştırma olarak görülebilir. Yunanca kökeni itibariyle bir toprağa ait olan anlamına gelen 'yerli' sözcüğü, ait olanlarla olmayanlar arasındaki farkın önemli olduğu Flemenkçe ve Frankofon dünyada da kullanılmaya başlanmıştır.

Her ne kadar bazı anlamlarda onun ötesinde kullanılsa da Geschiere haklı olarak 'yerli'nin etnisitenin yeni bir fazı olarak görülebileceğini iddia eder. Etnisite, büyük oranda yapılandırılmış olup ilişkiselliği ve durumsallığı kısıtlanmıştır. Bu nedenle etnisiteyle ilgili isim ve tarih konularında yeniden yapılandırılmaların sınırları vardır. 'Yerli' ise daha 'boş' ve bu yüzden de her yöne çekilebilecek bir kavramdır. Yerli, 'ben senden önce buradaydım'dan başka bir şey ifade etmez. Bu yüzden de her duruma uygulanabilir ve sürekli olarak yeniden tanımlanarak farklı şekillerde farklı gruplamalara uygulanabilir. Aidiyeti doğallaştırmanın unsurlarını belirsizlikle bir araya getirir ve aidiyetin içeriğini ve özünü neyin oluşturduğu belirsiz hale gelir. Bu nedenle başkaları tarafından yerli olarak düşünülmeyen gruplar tarafından da kullanılabilir.

Yerli siyasetin aidiyet nosyonu, bugün Avrupa ve diğer yerlerdeki aşırı sağ popülist politikaları anlamakta çok önemlidir. 'Ait olmayanlara' karşı son derece karşı olmalarına rağmen, bu politikaların takipçisi olan

insanlar sürekli olarak 'ırkçı' olmadıklarını iddia etmektedirler. Eskiden Neo-nazi ideolojisini paylaşan aşırı sağda hayal bile edilmeyecek, mesela İngiliz Savunma Ligi gibi resmi olarak Yahudi ve gay birimleri bulunan, Hindu, Sikh ve Afro-Karayipli destekçileri bulunan vakalar görülmektedir. Fransa'da Milli Cephe lideri Marine Le Pen partisinin ırkçı, Yahudi düşmanı ve homofobik olduğunu inkâr edecek kadar ileri gitmektedir. Marine Le Pen "Sağ- sol ayrımı artık bir anlam ifade etmemektedir. Gerçek ayırım milliyetçilik ve küreselleşme arasındadır" iddiasıyla 'sonu görünmeyen yabancı kuyrukları' tehdidi altında, Fransız milletin ve medeniyetinin 'seyrelmesi' ve 'silinmesi' tehlikesine karşı uyarılmaktadır! Yerli aidiyet siyaseti, farklı ülkelerde farklı biçimler alabileceği gibi, aynı ülkede de sürekli olarak yeniden yapılandırılabilir. Ancak, 'ırksallaştırma' ve sınır yapılandırılmalarının diğer biçimleri gibi, atalar ve köklerin arkasına sığınarak, söylemleri daima kerameti kendinden menkul hatta 'doğal' duygular ve arzularmış gibi görünür: Ataların mirasını koruma, yabancı etkilere bulaşma korkusu vb.

Peki, bütün bunlar varken daha eşit ve daha adil bir topluma nasıl dönüşeceğiz? Ben Britanya'dan geliyorum ve Jeremy Corbyn'nin İşçi Partisi ve diğer bazı insanlar, yıllar sonra sosyalizm sözcüğünü ağızlarına almaya başladılar ama hala diğer yerlerde neoliberalizmle ciddi anlamda başa çıkabilecek güvenilir bir hareketten söz edemeyiz. Küresel neoliberalizmin ürettiği ekonomik ve politik sistem hala çok büyük oranda doğallaştırılmış durumda. Nancy Fraser ve diğer bazılarının göre de feminizm ve feministler neoliberalizmin bu doğallaştırmasına yenik düşmüş ve asimile edilmiş durumdadır. Afganistan'ın ve Irak'ın işgaline feminist söylemin nasıl gerekçe yapıldığını da hepimiz biliyoruz. Laura Bush gibi büyük bir feministin (!) Afganistan'daki kadınların haklarıyla ilgilendiğini görmek üzücü değilse bile komikti en azından. Bizler bunun için imza kampanyaları başlatırken kimse ilgilenmemiştii.

Tabii ki feminizm tek bir ideolojiden ibaret değil. Tüm büyük ideolojiler ve sosyal hareketler gibi o da heterojen. Burada sizi farklı feminizmlerle ilgili detaylara boğmak niyetinde değilim. Ben kendimi feminist olarak tanımlarken feminizm benim için ancak daha jenerik özgürlük hareketinin bir parçası olduğu sürece geçerlidir. Ben sadece kadınlarla ilgilenmiyorum. Tüm insanlarla ilgileniyorum ve kadınlar da bunun yarısından çoğunu oluşturuyor. Bu durumda tabii ki kadınları içermeyen bir özgürlük hareketi sorunlu olacaktır. Fakat sadece özcü bir şekilde yalnızca kadınlardan söz ettiğinizde burada bir sorun yaşarsınız. Örneğin; 1325 no'lu Birleşmiş Milletler kararı, tüm barış görüşmelerinde kadınların da

olması gerektiğini söyler çünkü kadınlar dünyaya barışı getirebileceklerdir. Oysa ben İsrail’de Golda Meir döneminde büyüdüm, Margaret Thatcher İngiltere’inde yaşadım. Avrupa’da aşırı sağa bakarsanız Fransa’da Marine Le Pen başta olmak üzere, kadınların bu aşırı sağ hareketlerin başında olduğunu görürsünüz. Küresel neoliberalizm insanlar yerine kâr ile ilgilendiği için bazı kadınları sistemden nemalanan azınlığın arasında yer almaya ikna etmiştir. Bu yüzden feminizmden konuşurken; bir yanda tüm insanlık özgürleştiğinde kadınlar özgürleşebilir diyen bir feminizm varken, diğer yanda sadece kadın ve erkek arasında değil, kadınlar arasında (erkekler arasında da) da güç ilişkileri olduğunu düşünen ve erkekleri kontrol eden kadınların var olduğunu gören bir feminizmden söz etmeliyiz. Bu yüzden benim feminizme yaklaşımım kesişimseldir.

Neliberal ideoloji, bireysel çıkarın motive ettiği bir insan imgesi inşa eder. Bu insan sadece para ve mülkiyet için açgözlü değildir -tabii ki bunlar ekonomik sistemde son kertede elde edilmeye çalışılan şeylerdir-, üstelik güç ve egemenlik için de açgözlüdür. Buna ‘bencil gen’ denir. Ama öte yandan feministler bakım politikasından söz ederler. Tekrar ifade etmek gerekirse tabii ki tüm feministlerin bakım politikası hakkında düşünceleri aynı değildir. Virginia Held gibi bakan bazıları, kadınların özleri itibarıyla doğal bakım verenler olduğunu söyler. Hatta kadınların doğal barışseverler olmaları, annelik rollerinden kaynaklı doğal bakım verenler olmalarındandır.

Hâlbuki tüm kadınlar anne değildir ve bildiğimiz diğer bir şey de bazen kadınların kendi çocuklarını korumak uğruna diğer çocukları görmezden gelebildiğidir. Hatta bazen kendi çocuklarını umursamayan anneler de vardır. Bu yüzden bakım politikası hakkında konuşurken benim yolunu izlediğim feminist kuramcı Joan Toronto’dur. Toronto’ya göre; bakım sadece kadınlar için değil, herkes için bir yurttaşlık görevidir. Hepimiz hayatımızın bir noktasında bakıma ihtiyaç duyarız. Doğduğumuzda bakıma muhtacdır, aksi takdirde yaşayamayız. Hastalık ve yaşlılık durumlarında bakım ihtiyacımız doğar ve bakım olmadan toplum işlevini yerine getiremez.

Bu yüzden neoliberal ideologlar, kapitalizmin kâr hırsından doğduğunu, bunun da toplumun temel dinamiklerinden biri olduğunu ve refahı getirenin de bu kâr hırsı olduğunu söylediklerinde, sadece kadınların yeniden üretim emeklerini görünmez hale getirmekle kalmıyorlar; aynı zamanda kapitalizmin işlevselliğini sağlayan refah devletini ve kamu sektörü dahil olmak üzere toplumdaki tüm yeniden üretimle ilgili unsurları da görünmezleştiriyorlar. Kamunun yolları olmasa, okulları, hastaneleri

olmasa neoliberalizm hayatta kalmazdı. Bu yüzden küresel feministler olarak bizim görevlerimizden biri de bakımı görünmez kılan bu politika-ya karşı onu görünür hale getirmektir. Bunu yaparken bakım politikasının, sosyal dokunun uzun vadede başarılı bir şekilde işlevsel kalmasını sağlayan şey olduğunun altını çizmemiz gerekir. Şimdi bunu yapabilmek için önce ne olup bittiğini anlamalıyız, sonra da mücadele için gerekli enerjiyi bulabilmek ve sürdürebilmek üzere sınırları ve sınırlamaları aşan ittifakları ve dayanışmayı inşa edebilmeliyiz.

Dünyayı anlayabilmek için öncelikle kesişimsellik analizine ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Siyahi feminist kuramcı Patricia Hill-Collins'e göre, ki kendisi hani şu 'gerçek yoktur' diyen görecelilik yanlısı, boş imgeleyen post modernistlerden değildir, gerçek vardır. Hill-Collins, gerçeğe ancak toplumda farklı konumlarda bulunan, mümkün olduğu kadar çok insanın bakışıyla bakan diyalojik epistemolojiyi benimseyerek yaklaşılabileceğini söyler. Size daha önce sözünü ettiğim *EUBorderscapes* araştırmamız için, shengen vizesi ve shengen'e dahil olmayan ülkeler arasında sınırı oluşturan Calais ve Dover arasındaki sınırın ne anlama geldiğini anlamak üzere, farklı konumsal bakışlara sahip ve bu sınırlama süreçlerine dahil olan insanlarla görüştük. Bunlar arasında sınır bekçileri, sınırı geçmelerine izin verilmeyen *Calais Jungle* denilen yerde yaşamak zorunda kalan göçmenler, limanlardaki profesyoneller ve yerel halk bulunuyordu. Bu, tıpkı her biri farklı bir uzvuna dokunarak bir fili tarif etmeye çalışan dört körün hikâyesi gibiydi. Bu dört kişiden her biri bir filin ne olduğuna dair bir fikre sahipti ama ancak her birinin farklı durumsal bakışı bir diyaloga girdiğinde filin gerçekten ne olduğu ortaya konabilirdi.

Öte yandan, sosyal bir olguyu anlamak için tüm görüşleri bir araya getirmek politik mücadelenin bağlamının ne olduğunu anlamak için gerekli bir önkoşulsa da yeterli değildir. Bu noktada, feministlerin 20 yıl önce Bologna'da (sanırım sabah o toplantıya katılanlardan biriyle burada karşılaştım) 'çapraz siyaset' olarak adlandırdığı şeye ihtiyacımız var. 'Çapraz siyaset', diyalojik epistemolojidir ancak sadece aynı politik değerleri paylaşanlarla sınırlı değildir. Kimlik siyaseti paradigmasında, kesişimsellik nosyonu uygulansa bile, sosyal pozisyonlar, kimliklerin ve sosyal değerlerin çöküşü ve azalması vardır. Kadın olarak doğanlar, kadınlıkla ya da feministlikle özdeşleştirilir, aynen siyahların, Yahudilerin ya da Türklerin olduğu gibi. Birinin durumsal bakışı toplumdaki konumundan etkilenir fakat bu herkesin bu sosyal kategoriler etrafında içine doğdukları grupla ya da sosyal politik hareketlerle aynı şekilde özdeşleştirileceği ya da değerlendirileceği anlamına gelmez.

‘Çapraz siyaset’, farklı çatışmalı durumlardaki farklı kadın grupları arasında, etnik azınlıklar, ana akım feministler, STK’lar, BM forumları ve konferanslarda gelişti. Diğer sosyal kategori ve grup üyelerinden daha eğitilmiş ve kesinlikle ifade güçleri daha yüksek olan bu aktivistler, kendilerini gruplarının temsilcisi değil, savunucusu gibi görürler çünkü demokratik olarak seçilmedikçe kendi kendilerini atamış olurlar. Farklı grupların savunucuları birlikte çalıştığında diyalojik epistemoloji temelli bir çalışma ortaya çıkar. Ama bu bir şekilde kesişimsel olandan farklıdır. İtalyan feministler ‘çapraz siyaset’ terimini ‘köklenme’ ve ‘yer değiştirme’ olarak adlandırdıkları dayanışma politikalarına dayalı ‘dayanışma siyasetinin’ yerine benimsediler. ‘Köklenme’; kim olduğunuzu, konumunuzun ne olduğunu, kimliğinizi ve değerlerinizin neler olduğunu yansıtmamız anlamına gelir.

‘Yer değiştirme’ ise; politik diyaloga girdiğiniz kişilerle iletişim ve pazarlık yoluyla empati yapmanız, onların konumsal bakışlarından olaylara bakabilmeyi hayal etmeniz demektir. Bu anlamda, ‘çapraz siyaset’, farklı sosyal konumlanışları ve güçleri olanlar, farklı kimlikler arasındadır ve bu anlamda dayanışma siyasetiyle aynıdır ancak burada diyalogun sınırlarını belirleyen şey içine girdikleri özgürlük mücadelesinde birbiriyle uyumlu değerler sistemini benimsemeleridir. Çapraz diyalojik epistemoloji ise, çok daha sınırlıdır çünkü sorunları anlamayı (bunun için de mümkün olduğu kadar fazla farklı konumdan bakışı dahil etmelisiniz) amaçlamaz, asıl amaç farklı sorun ve kampanyalarda sürdürülebilir, uzun vadeli ittifaklar kurmaktır. Bu ittifaklar da ancak çapraz diyalogla mümkün olur. Fakat çapraz dayanışma gerekli olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir. Sürdürülebilir sosyal değişim yaratabilmek için, çapraz ittifaklarımızın sınırlarını aşmalı ve ötesine geçmeliyiz. Toplumun farklı kesimlerinden insanların sağduyusunu değiştirmeliyiz. Onlar olmadan alternatif bir dünya hayalini gerçekleştirmek imkansızdır.

Ne yazık ki son zamanlarda bu sağduyu değişiminin, benim olmasını istediğimin tam tersi yönde değiştiğini görüyorum. Calais ve Dover arasındaki sınır hakkında araştırmaya başladığımızda diğerleriyle olduğu gibi Calais’in yerli halkıyla da sınırı geçerek Birleşik Krallık’a gitmek isteyen göçmenler hakkında konuşmuştuk. Özellikle düzenli olarak bir kafede buluşarak kendilerini geliştirmek ve sosyalleşmek üzere farklı dilleri kendi aralarında konuşarak pratik yapan bir grup orta sınıf Calais’li ile konuşmuştuk. Pek çoğu politik dünya görüşleri bakımından liberaldi. İlk kez 2014’te konuştuğumuzda Calais’in tüm caddelerinde, parklarında, liman yakınlarında, kısacası her yerde göçmenler vardı. Taksi şoförle-

rinden tutun, bu bahsettiğim orta sınıf gruba kadar yerel halkın çoğu göçmenlere karşı hoşgörülüydü. “Göçmenlerin istediği Britanya’ya gitmek. Çöp bırakmadıkları, kendi aralarında kavga etmedikleri sürece umurumuzda değil.” diyorlardı. Ancak araştırma sürdükçe, bir yılı biraz geçen bir zaman sonra tekrar Calais’ye geri döndük ve çok farklı bir durumla karşılaştık. Bu bir yılı aşan zaman diliminde ‘göçmenlik krizi’ denilen şey olmuştu. Basın, medya ve siyasette retorik değişmişti. Döndüğümüzde Calais’nin kelimenin tam anlamıyla hiçbir yerinde göçmen kalmamıştı. Göçmenler şehrin dışında adına ‘Vahşi Orman’ diye çevirebileceğimiz *Jungle* denilen bir kampa kapatılmışlardı. Elbette hala ümitsizce sınırı geçmeyi istiyorlardı ama artık geçmişe göre bu çok zorlaşmıştı. Kampın yanında otobandan geçen kamyonların üstüne atlayarak, sınırı geçme girişimleri gibi birkaç vaka olmuştu. Biz kafede toplanan orta sınıf Calais’lilerle tekrar görüştüğümüzde sanki tamamen farklı insanlarla görüşüyor gibiydik. Bize ne kadar korktuklarını anlatmaya başladılar. Bir kadın göçmenlerin şiddeti nedeniyle öldürülme korkusu yaşadığını ve bu yüzden geceleri uyuyamadığını anlattı. “Ya bu göçmenler çocuğuyla arabasında ona saldırırsa ne yapardı.” Öncekinden çok daha az göçmen ve çok daha fazla polis vardı ama geçen yıllar karşılaştırıldığında, düşmanlık ve korku devasa boyutlardaydı. Bence üzücü olsa da bu, belli bir sağduyunun ne olduğunu, doğal durumun bozulmasının ve alternatif hayalleri yeniden kurmanın gücünü göstermesi bakımından ikna edici olduğu için güzel bir örnek. Bu vakada göçmenlerin acınacak insanlardan şeytanlara dönüşmelerinin nasıl alternatif imgelem yarattığını görüyoruz.

Eğer biz küresel feminist hareket olarak başarılı olmak istiyorsak toplumu değiştirmenin yollarını bulmalıyız. Çapraz iş birlikleri, durumsal kesişimselliği kullanarak toplumu anlamaya çalışmalı ve insanlara ulaşmayı deneyerek onların sağduyularını değiştirmeliyiz. Bu işe yarayabilir. Bunun işe yaradığını geçmişte gördük. Türkiye sahillerine vuran Suriyeli mülteci Aylan bebeği düşünün. Bir süreliğine, belki birkaç haftalığına da olsa onun küçük imgesi insanların göçmen krizine bakışındaki doğal durumu bozdu ve sağduyularını değiştirdi. Ama sürdürülebilmesi için yeterince güçlü değildi. Belki bu noktada bunu nasıl sürdürebilir kılarız onu düşünmeliyiz.

Açılış Tartışma Bölümü

Moderatör: Çok teşekkür ederiz açılış konuşması için Nira Yuval-Davis'e. Kesişimsel feminizmin tanımını yaptı Nira bize. Bakım politikasının bir yurttaşlık görevi olduğunu ve feministlerin bir görevinin de bunu görünür kılmak olduğunu dinledik kendisinden. Sınırların ötesinde dayanışma ağları kurma konusunda da kesişimselliğin ne kadar önemli olduğunu vurguladı. Şimdi soru ve cevaplar ile devam edebiliriz.

Katılımcı: Çapraz siyasetle ilgili bir soru sormak istiyorum. Keşisimsellik ve çapraz siyaset arasındaki farkı anlayamadım. Biraz daha bu konuya açıklık getirebilir misiniz?

Katılımcı: Biraz sınırlar ve göçmenlerin rutinleri ile ilgili olarak detay verebilir misiniz acaba? Latin Amerika'da bu esas olarak hep yaptığımız bir şey. Örneğin, yerli feministler ve hareketlerle ilgili konuşmak ve onları gündemde tutmak. Bu önemli çünkü bu güç ilişkileri ile ilgili bir şey. Bu yüzden eğer kendinizi onların yerine koymazsanız iş zorlaşır. Ben sınırlar hakkında da konuşmanızı istiyorum aynı zamanda. Çünkü Meksikalıların bir kısmı özellikle de Meksika'ya göç eden Chicana kadınları azınlık olarak muamele görüyor ve aslında onlar için 'kenarın da kenarından' diyebiliriz. Feminizmin onların sesinin duyulmasına nasıl yardımcı olduğundan bahsedebilir misiniz?

Katılımcı: Benim sorum bakım ile küresel kapitalizm karşıtlığı hakkında olacak. Çünkü bakım bugün büyük bir endüstri haline gelmiş durumda. İngiltere örneğinde olduğu gibi sağlığın özelleştirilmesiyle beraber ki dün gazetelerdeki başlıklarda tıp öğrencilerinin harçlarını ödeyemedikleri için okulu bıraktıkları yer alıyordu. Bakım da bunun bir parçası, bakım için para ödersiniz ve karşılığında ucuz emek satın alırsınız, yani demek istediğim bu çok kötücül bir durum yaratıyor.

Nira Yuval-Davis: Sanırım son sorudan başlamak istiyorum. Çünkü çapraz siyasetin içinde yer aldığı koşulların kendisiyle ilgili bir soru bu. Bakımın endüstrileştiği konusunda kesinlikle haklısınız ve üstelik de artık bakım bir tür sınır bekçisi olarak karşımıza çıkmakta çünkü bugün bedava sağlık hizmetine hak kazanmamış olanların, parasını ödeyene dek tedavi edilemeyecekleri bir gerçek var karşımızda. Eskiden önce sağlık

hizmeti alır ve parasını da sonra öderdiniz, şu an ise acile girdiğinizde sizi tedavi etmeden önce ödeme yapmanız gerekiyor. Ayrıca bakım o kadar gömülü bir şekilde bunun bir parçası haline geldi ki sadece profesyonel bir endüstri olarak değil, feministlerin işaret ettiği üzere küresel bakım zincirini de görmek gerekiyor. Örneğin; kadınların liberal ekonomiye ve işgücüne katılımları için ya kendi çocuklarının bakımı için diğer ülkelerden gelen göçmen kadınların bakım emeğini kullanmaları ve onlara çocuklarını bırakmaları ya da kendi akrabalarına veya bakıcılara çocuklarını bırakmaları gerekiyor. Bu birkaç nesildir böyle devam etmekte. Dolayısıyla tabii ki bakım neoliberal ekonominin bir parçası. Ne var ki bakım politikası feminist çalışma tanımını bakımından da önemli soruları beraberinde getiriyor. Bakım emekçileri için bakım, duyguları da içeren bir emek. Sözgelimi hemşire iseniz, hastalarınıza hem fiziksel hem de duygusal bakım verirsiniz. Hemşirelik giderek neoliberalleştikçe artık hastalar bu bakımı temizlik personeli ya da hastanedeki diğer insanlardan alıyorlar. Bu bağlamda bakım bir oranda ticarileşirken bunun (duyguları içeren bir boyutunun olduğu) ne kadar gerekli olduğunun farkına varılmamıştır. Çünkü hastanede çalışan bakım emekçilerinin kendi evleri de bakıma muhtaçtır. İnsanların hepsi büyüdüklerinde duygusal olarak sağlıklı kalabilsinler diye bakıma ihtiyaç duyarlar. Bakım yalnızca neoliberal bir olgu olsa sadece zenginler yaşlandıklarında bakıma ihtiyaç duyarlardı. Oysa herkesin hayatta kalabilmesi buna bağlı. Marksistler hem üretim hem de yeniden üretim hakları hakkında konuşurlarken bunun altında yatan ana fikir -özellikle de Marksist feministlerin perspektifinden- bakım, ev içi emek, çocuklar vb hakkındaydı, duygular hakkında değildi. Halbuki duygular da sağlıklı, sürdürülebilir insan ve toplum hayatı için çok önemlidir.

Kesişimsellik ve çapraz siyaset arasında iki temel farktan söz edilebilir. İlki; “durumsal kesişimsellik”, yöntemsel bir araçtır ve olanı anlamak için kullanılır. Bu nedenle diyalog epistemolojisi mümkün olduğu kadar kapsamlı olmalıdır. Köktencilerin ya da popülist sağın neden sürdürülebilir olduğunu, onların durumsal bakışlarını, değerlerinin neler olduğunu onlarla konuşmadan asla anlayamayız. Dışarıdan onları eleştirmek çok kolaydır ama onların görüşlerinde ısrar etmelerini sağlayan şeyin ne olduğunu anlamadan onları yenemezsiniz. Çapraz siyasetle ilgili şunu söylemek gerekir; diyalogu kısıtlayan şey, bizim de değerler sistemine tamamen katıldıklarımızdır. Bir örnekle size durumu açıklamama izin verin. Bazı toplumlarda feministlerin yaşam yanlısı harekete karşı verdiği

en büyük mücadelelerinden biri kürtajın yasallaşmasıdır. Fakat bizim içinde bulunduğumuz toplumlarda ise zorla kısırlaştırma mevcuttur, özellikle de yoksul ve ırk azınlığı olan gruplar için. Dolayısıyla burada kavga tam tersi yöndedir. Ve örneğin, zorla kısırlaştırma politikaları konusunda Katolik kilisesi çok güçlü bir müttefiktir. Fakat asıl çapraz ittifak, kısırlaştırma karşıtı feministler ile kürtajın yasaklanmasına karşı çıkan feministler arasında olmalıdır. Çünkü her iki grup da kadınların kendi bedenleri üzerinde kontrol sahibi olmasının önemi noktasında aynı yerde dururlar. Burada, kısırlaştırma karşıtları ile kilise arasındaki ittifak durumsal, geçici ve taktikselidir. Uzun vadeli bir ittifak söz konusu değildir. Umarım bunu netleştirebildim.

Sınırlarla ilgili soruya gelince, üzerinde çalışmakta olduğumuz araştırmada kuramsal kavram olarak 'sınırlamayı' kullanırken Gloria Anzaldua'nın çalışması çok etkili oldu ve sınırların kültürel olarak nasıl inşa edildiği bilgisinden yola çıktık. Melezlikle ilgili bazı yorumlamalar çok özcüdür mesela 'buranın insanları şöyledir ve kültürleri böyledir' gibi varsayımlar mevcuttur. Gloria Anzaldua'nın çalışması ise özcü değildir. O, marjinal durumlarda ellerindeki imkanlarla insanların kültürel, sosyal veya diğer kaynaklara nasıl eriştiğini açıklar. Onun ortaya koyduğu melezlik modeli sınırlamayla ilgilidir çünkü günlük sınırlar hepimizin hayatının gerçeği oldu ve çok yaygınlaştı. Sizin söylediğinizde benim karşı çıktığım nokta şu; marjinalin marjinali dediniz. Bu kavram bizi baskılar arasında hiyerarşiye götürür. Tek boyutludur. Bazılarının dediği gibi bir tür 'baskı olimpiyatlarıdır'. "Ben senden daha fazla baskı görüyorum ve benim senden çok hakkım var", "Bu toplumu senden daha iyi anlıyorum". Hayır, Anzaldua'nın dediği gibi bizim diyaloga, epistemolojik değiş tokuşlara ihtiyacımız var. Birbirimizin durumsal bakışlarını anlamamız gerekiyor. Mesela Trump'tan çok önce göçmüş olan Chicana kadınlarının ve hala sınırı geçmeye çalışanlar bakımından durum birbirinden çok farklı olduğundan bu grupla ilgili genelleme yapamazsınız. Onların durumsal bakışlarını anlamak için bu farklı durumdakilerle konuşmalısınız.

Katılımcı: Benim sorum yine bakım politikasına ilişkin olacak. Tam olarak anladığımı iddia edemem. Şöyle ki bakım politikası insanların kendi çıkarlarıyla ilgili politikalardan çok farklıdır. Türkiye bağlamında bakım politikasının aktarımını, çevirisini yapmak oldukça zor aslında. Çünkü bakım politikaları hayırseverlik siyasetiyle denk düşüyor. Bu durumda bakım politikası da dincileşmiş oluyor. Bu yüzden bakım politikaları

uzun zamandır dinci hareketin bir simgesi ya da özelliği haline gelmiş durumda. Türk aileleri hayırseverlik siyaseti ile insan hakları siyaseti arasında seçim yapmak durumundalar. Bu nedenle bakım politikası benim için belirsiz bir kavram aslında. Bu konuyu biraz açar mısınız acaba?

Katılımcı: Ben de aslında bakım politikası ve sosyal politika hakkında bir şeyler söylemek istiyorum. Şimdi önce Endüstri 4.0, robotların nasıl insanların yerini alacağı ve en son da 5.0 yani akıllı toplum, internet vs. konuşuluyor. Bu durumda korkulan o ki gelecekte işsizlik artacak. Bence bakımı bu noktada bir yurttaşlık hakkı ve herkese bakım olarak düşünmeliyiz, kamusal bakım ve ticari bakımın yanı sıra bakımı insanlar için, kadınlar ve erkekler için bir istihdam fırsatı olarak düşünmeliyiz. Bu konuda ne dersiniz?.

Katılımcı: Kadınlar doğurgan oldukları için doğal olarak bakım işlelerinden sorumluymuş gibi algılanıyorlar ve buna odaklanmak bence özgürleştirici değil. Bence evrensel ücretsiz sağlık ve bakım politikaları konusunu daha fazla vurgulamalıyız. Aile içinde bakım yükü kadının üzerine yıkılıyor ve ücretsiz yapılıyor bildiğimiz gibi. Bu, LGBTİ bireyler için de çok önemli bir durum. Çünkü onlar aile kurumunun bir parçası değiller. Bu durumda bakım hizmetlerinden faydalanamıyorlar, özellikle de LGBTİ bireylerin ekonomik olarak güçlü olmadıkları bir ülkedeysen. Bu konu, yani aile içinde bakım ve LGBTİ meselesi kafamı karıştırıyor. Patricia Hill Collins'ten bahsettiniz. Onun keşimsellik düşüncesi bence ilham verici ve ufuk açıcı. Keşimsellik dediğimizde farklı acıların bir araya toplanmasından konuşuyoruz çoğunlukla. Hem Kürdüm hem Aleviyim hem lezbiyenim vs. gibi. Böyle olunca umut kalmıyor açıkçası çünkü günün sonunda Kürt aynı zamanda bir lezbiyenin de halini anlamalı gibi bir yakınlık kolaylıkla kurulmuyor. Dolayısıyla bu ne Kürtlerle empati ne Alevilerle empati ne de lezbiyenlerle empati oluyor ve aslında hiçbir keşimsellik oluşmuyor. Patricia ise keşimsellik dediğinde, kimliklerin çoğulluğundan değil iktidarların çoğulluğundan söz ederek, bu ezilme pratiklerini ortaya çıkaran iktidarların ortak söyleminin nasıl çalıştığını ortaya koymaktan bahsediyor. Sizin farklılaşan keşimsellik tartışmalarındaki pozisyonunuz nedir?

Katılımcı: Sağduyunun doğal durumunun bozulmasındaki güçten söz ettiniz. Ve dediniz ki feministler olarak insanların sağduyusunu değiştir-

menin yollarını bulmalıyız. Bu önemli bir öngörü ama daha net olabilir misiniz, bunu nasıl yapacağımız konusunda?

Nira Yuval-Davis: Sorularınız bir sunumdan sonra tartışma seansı yapmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiş oluyor. Çünkü burada da gördük ki herkes kendi durumsal bakışından duymak istediklerini duyuyor ve elbette ben de burada bazı varsayımlar ve hipotezlerden söz ettim ki aranızda bazıları bunlara katılmayabilir. Beni bu konuda uyardığınız için teşekkür ederim size. Aidiyet siyasetiyle ilgili kitabımda bakım politikasına dair bir bölüm var. Bakım politikası dediğimde, zaten politika sözcüğünden anlaşıldığı üzere elbette güç ilişkilerinden bahsediyoruz. Sağduyu dediğimizde de hegemonik, hayali bir şeyden söz ediyoruz. Farklı türde aidiyetler dediğimde ise milliyetçilik, ırkçılık, köktencilik, insan hakları, güç sosyolojisi ile duygular sosyolojisinin kesişimselliğinden bahsediyorum.

Bugün sanırım konuşmamda daha çok duygular sosyolojisinden söz ettim. Belki daha fazla güç sosyolojisi hakkında konuşmalıydım. İnsanların farklı pozisyonlanmalarından söz ederken kastettiğim şey, güce erişimin kesişimselliği idi aslında. Diğer kesişimsellik çalışan bilim insanlarının, mesela görünür olmayan grupları görünür yapmakla ilgilenenlerin aksine, benim için -bir sosyolog olarak- sosyal kategori ve sosyal grup arasındaki ilişki tek başına problemlidir. Bakım politikası hakkında konuşurken elbette asla kadınları bakım verenler olarak formüle eden yaklaşımları pekiştirmek istemiyorum. Tam tersine, kadınları doğal anneler olarak gösteren ve bundan dolayı bakım verenler olarak gören feministleri eleştiriyorum. Bakım politikası, yurttaşlığın temeli olmalı benim için. Yeni yurttaşlık sorumlulukları, birbirini gözlemek, birbiri hakkında casusluk yapmak ya da birbirinin meşru olup olmadığını kontrol etmek haline gelmeye başladı. Oysa bakım politikası tam tersidir. Yurttaşlık görevleri diğerleriyle ilgilenmek, onlara ve birbirine bakım vermek olmalıdır. Neoliberal ekonomi tabii ki bakımı ekonominin bir parçası yapmaya çalışıyor diye bahsetmiştim size. Bakım politikası, sadece bireyin rolünün ekonomiye karşı ya da diğer insanların kişisel çıkarlarına karşı olması değildir. Sosyal devlet, yurttaşın ihtiyaçlarını karşılar. Burada politik prensip olarak ne tür bir yurttaşlık istediğimiz önemlidir. Bu sadece cinsiyetle ilgili de değildir çünkü erkekler de birçok şekilde bakım verenlerdir. Kişisel olarak, insan hakları savunucularının ve evrensel insan haklarının önemine inansam da Amartya Sen gibi ben

de inanıyorum ki insanlar sadece belli haklara sahip değildir, aslolan bu hakların kullanılması için gereken kaynaklara erişime sahip olabilmektir. Son olarak; benim için geniş bir politik söylem, birey haklarına vurgu yaparken insanların haklarının farkında olmaları ve onları kullanabilme kapasiteleri olmasını sağlayacak sosyal sisteme vurgu yapmalıyız. Sağduyuya gelince, sosyolog olarak şunu söylemek isterim ki -medyanın güç ilişkilerinin bir parçası olduğu ve sağduyu oluşturmada önemini fark ederek- medyada çalışsaydım her şey farklı olurdu. Ama sosyologlar bunu yapmaz. Sağduyu oluşturma bir süreçtir, vaat değildir. Ama yine de bunun farkında olmalıyız.

BİRİNCİ OTURUM

KESİŞİMSSEL FEMİNİZMİN İMKÂN VE SORUNLARI

Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kesişimsellik Yaklaşımı Kesişimsellik Tartışması

Alev Özkazanç

Sosyal bilimciler ve özellikle toplumsal cinsiyet alanında çalışanlar için ‘intersectionality’ kavramı (‘kesişimsellik’ olarak çevriliyor), 1990’lardan itibaren alanın temel kavramlarından birisi haline gelmiş durumda. Öyle ki birçokları bu kuramın toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının sosyal bilimler alanına yaptığı en büyük katkı olduğuna inanıyor. Nitekim bu kavram etrafında 1990’lardan itibaren geniş bir literatür geliştiğini ve tartışmanın hala devam ettiğini görüyoruz. Yine de bu kavram ve kuram, hala alan dışından insanlara ve aktivistlere yabancı gelebilir. Oysaki biraz daha yakından bakınca kavram yeni olsa da gerisindeki temel düşünce- nin birçok feminist için oldukça tanıdık olduğunu görebilirsiniz. Özellikle 1980 ortalarından itibaren kendini sosyalist-feminist olarak tanımlamaya başlamış, hegemonik siyaset ve radikal demokrasi fikrini benimseyen ve şimdilerde queer-feminist bir perspektif geliştirmeye çalışan benim gibi birisi için kesişimsel yaklaşımın öne sürdüğü temel düşünceler, kuramsal ve politik olarak hiç de yeni sayılmaz.

Çok kısaca ve öz olarak söylersek; bu tartışmada öne sürülen temel düşünce, tanıdık bir feminist arzuyla ilişkilidir: Kadınlar arası farklara duyarlı ancak yine de kimlik üzerinden değil, ortak değerler üzerinden ilerleyen kapsayıcı, içerici bir feminist hareket oluşturmak ve başka ezilme biçimleriyle eklemlenen daha geniş siyasal koalisyonlar içinde yer almak arzusuyla. Nitekim tartışmaya katkı yapan feministlerden biri olan Kathy Davis, kesişimsellik kavramının bu kadar hızla popüler olmasını tam da buna bağlamaktadır. Davis, 2001 yılında bir Alman üniversitesinde bu konuda bir konferansa davet edilip de toplantıya beklenmedik düzeyde yoğun bir katılımın olduğunu görünce nasıl da şaşırıldığını anlatıyor. Ardından yazdığı ve bu kavramın popülerliğinin nedenlerini sor-

guladığı makalesinde, kavram etrafında dönen tartışmanın günümüzün temel feminist kaygılarına nasıl hitap ettiğini açıklıyor (Davis, 2008). Ona göre kavram, bu dönemde feminizm açısından en önemli sorun olarak sivrilen iki sorun kümesini başarılı biçimde birbirine eklemleyen, ucu açık bir kavram olduğu için bu kadar etkili olmuştur. Davis, bu iki sorun kümesini şöyle ifade ediyor: “Kadınların arasındaki farklılıkların tanınması gereği ile feminizmin dışlayıcı karakterine karşı içerici imkânlarına odaklanmak gereği” (2008: 67-68).

Kuramsal ve politik olarak tartışmanın anahatlarını şöyle özetleyebiliriz: Tartışma asıl olarak bir yandan toplumsal ayrımlar, ikili karşıtlıklar ve sınırların nasıl kurulduğu ile, öte yandan bunların kolektif dayanışma ve koalisyon stratejileri yoluyla nasıl aşılacağı ile ilgilidir. Kesişimsellik tartışması ilk olarak ABD kökenli bir tartışma olarak başlamış, toplumsal cinsiyet ile ırk arasındaki kesişim alanına dair bir sorgulamayı gündeme taşımıştı. 1989 yılında kavramı ilk kez kullanan kişi olan siyah feminist hukukçu Kimberlé Crenshaw’un temel meselesi, renkli kadınların deneyim ve mücadelelerinin ne feminist ne de anti-ırkçı söylemler tarafından kapsanabildiği eleştirisine dayanıyordu (Crenshaw 1989, 1991). Ona göre siyah kadınların özgül deneyimlerini anlamak için hem toplumsal cinsiyet hem de ırk etkileşim içinde değerlendiren kesişimsel bir bakışa ihtiyaç vardı. Ancak zaman içinde kavram pek çok açılıma uğradı, tartışmanın terimleri farklılaştı ve zenginleşti. Tartışma ilk başlarda özel olarak kesişimsel alanda yer alan belirli kadınların uğradığı çoklu ezilme deneyimlerine odaklanmıştı; dışlanma ve marjinalleştirilmeye dikkat çekiliyor ve buradan kaynaklandığı düşünülen özgül epistemolojik ve stratejik ayrıcalıklara dair sonuçlar çıkarılıyordu. Günümüzde gelinen noktada bu temalara dair tartışma hala devam ediyor olsa da pek çok feminist kuramcı artık kavramı sadece belirli kimliklerin değil, tüm kimliklerin karmaşık, çoklu ve ilişkisel kuruluşuna dair bir yaklaşım olarak yorumluyorlar (Nash, 2008; Yuval-Davis, 1999, 2006; Patil, 2013). Bu çerçevede kimlik kategorilerinin içsel ve dışsal istikrarsızlığına vurgu yapılarak hem kimliklerin karmaşık ve çoklu kuruluş dinamikleri vurgulanıyor hem de buna uygun geniş koalisyon siyasetleri öneriliyor. Benzer şekilde ben de bu tartışmayı kimliklerin söylemsel ve hegemonik kuruluşu, radikal demokrasi kuramı ve queer feminizm çerçevesinde değerlendirmeyi uygun buluyorum.¹ Ayrıca Nira Yuval-Davis’in geliştirdiği ‘transversal politika’ (çapraz siyaset) kavramına

1 Queer feminist bir yaklaşımı, özellikle J. Butler’ın eseri üzerinden radikal demokrasi fikri ile birlikte düşünmeye çalışıyorum. Bu konudaki görüşlerim için bkz. (Özkazanç, 2018).

da sempati duyuyorum. Yuval-Davis, farklılıkların eşitlik temelinde ele alınacağı bir yaklaşım öneriyor ve toplumsal konum, kimlikler ve değerler arasındaki ayrımlara odaklanarak, kimlik politikalarının ötesine geçen geniş koalisyon politikalarına zemin hazırlıyor (Yuval-Davis, 1997, 1999).

Türkiye deneyimi

Ana hatlarını çizdiğim bu çerçevede, Türkiye bağlamında pek çok tartışma yürütülebilir. Örneğin, ülkede en marjinal konumda bulunan ve çokdu ezilme durumlarındaki kadınların özgül deneyimlerine bakılabilir; kadınlar arası sınıfsal, dinsel, etnik, cinsel yönelim, yaş gibi farklar incelenebilir; aynı toplumsal konuma ya da kimlik kategorisine dahil olan kadınların kendi içindeki ayrıştırıcı farklar ortaya konabilir; kadın hareketleri arasındaki ve içindeki farklılıklar ya da hareketleri buluşturan farklı koalisyon deneyimleri araştırılabilir ya da kadın hareketleri ile diğer toplumsal mücadeleler arası etkileşimler ele alınabilir. Nitekim bu tür sorulara odaklanan küçük de olsa bir literatür birikmiştir (Mutluer, 2008; Ayata ve Tütüncü, 2008; Acar ve Altınok, 2009; Diner ve Toktaş, 2010; Göker ve Şimşak, 2017; Karakaşoğlu vd 2017). Kuşkusuz tüm bu farklı bağlamlarda oluşan kimliklere keşimsel olarak bakmak bize çok şey öğretecektir. Ancak ben bu yazıda bunların tümünü içeren detaylı analizlere kalkışma cüreti göstermeyecek ve biz Türkiyeli muhalifler ve feministler için daha temel gördüğüm bir mesele üzerine odaklanacağım. Kısaca söylersem, ben bu yazıda kesişim alanı yaklaşımı bağlamında olduğu gibi, muhalif siyaset ve feminist siyaset bağlamında da bizler için anlatmaya en fazla değer olduğunu düşündüğüm öyküyü anlatmak istiyorum. Bizler için hala tazeliğini koruyan bir döneme, yani 2013-2015 arasında olup bitenlere odaklanarak bu sürece hem muhalif alanda yeni bir siyasal özneliğin oluşumu açısından hem de kadın hareketinin kendi içindeki kesişim alanları açısından bakmayı hedefliyorum. Bu süreçte sınırların, ayrımların ve ikili karşıtlıkların nasıl aşıldığına ve köprüler kurma siyasetinin nasıl güçlü bir şekilde filiz verdiğine işaret etmeyi önemli buluyorum.

Genel olarak benim gördüğüm haliyle bizim öykümüz şöyle: Türkiye hem milli, etnik, dini, sınıfsal, cinsiyet aidiyetlerin karmaşık kuruluşlarına sahne olan hem de bu karmaşayı indirgemeye uğraşan, sınırların katı çizildiği, husumetin öne çıktığı, sert bir kimlik siyasetinin ya da Yuval-Davis'in ifadesiyle sert bir 'aidiyet siyasetinin' (politics of belonging) egemen olduğu bir ülke olarak görülebilir. 2013'te Gezi Hareketi ile başlayıp 2015 Haziran seçimleri ile sonuçlanan süreçte ise ilk kez bu sert kimlik siya-

setinin radikal biçimde aşılması umudu belirmişti. Bu dönemde büyük bir demokratik atılımla birlikte güçlü bir eklemleyici siyaset ve koalisyon oluşumu siyaseti patlak vermişti.² Bu kısa süreli ama büyük ilham veren momente damgasını vuran toplumsal hareketlerden birisi hiç kuşkusuz feminist hareket ve LGBT hareket idi. Çeşitli toplumsal kesimler ve siyasi öznellikler arasında etkileşimin arttığı, köprülerin kurulduğu bu dönem ne yazık ki hükümetin sert tepkisiyle karşılaştı ve hemen Haziran seçimi sonrasında yerini büyük bir otoriterleşme, militerleşme ve dinci baskı dalgasına bıraktı. 2015 sonrasında yeniden alevlenen kutuplaşma siyasetine, eril gövde gösterisi ve sert bir erkek egemenliği saldırısı eşlik ediyor. 2013-2015 süreci, birçok ikiliklerin ve sınırların aşıldığı ya da aşılma arzusunun görünür olduğu, arzu akışlarının çoğalıp çeşitlendiği, farklı kesimler arası köprülerin kurulduğu tam bir hegemonik eklemleme momentidir. Ne yazık ki şu anda bu eklemlemelerin çözüldüğü ve sınır çizme, bariyer kurma, yalnızlaştırma, kapatma, engelleme ve tecrit ilkesi ile işleyen saldırgan bir iktidar stratejisinin öne çıktığı bir dönemin içinden geçiyoruz. İşte hepimizin yaşadığı kısa süren ama çok yoğun olan ve ne yazık ki acı biçimde sonlanan tecrübe böyleydi. Şimdi ben, bu sürece özellikle kadın hareketleri ve feminizm açısından bakarak kesişim alanları yaklaşımının sağladığı bakış açısıyla bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum.

Kesişim alanları: Kadın hareketi ve LGBT

Burada dikkat çekmek istediğim konu; sınırların aşıldığı, köprülerin kurulduğu bu büyük demokratik hegemonik atılım sürecinde kadın hareketinin, feministlerin ve LGBT hareketinin nasıl özel bir konumu olduğu sorusu. Gerçekten Gezi’de ve HDP momentinde gördüğümüz şey, muhalif alanın artan feministleşmesi oldu. Bu dönemde kadınların, gençlerin ve LGBT bireylerin giderek daha görünür olduklarını ve muhalif siyasi söylemin yenilenmesinde de etkili olmaya başladıklarını gördük. Hemen Gezi sonrasında 2013 yılında düzenlenen *21. İstanbul Onur Yürüyüşü*, Gezi’de beliren kesişimsel alanın ne derecede büyümüş olduğunun çok güzel bir göstergesi sayılabilir.³ Gezi’ye kitlesel olarak katılan ve kendi özgül slogan (“*Velev ki ibneyiz*”, “*Aşk örgütlenmektir*”,

2 Gezi ile ilgili sosyolojik değerlendirmeler için bkz. (Öğütte ve Göker, 2016). Ayrıca benim bu yazıdaki Gezi değerlendirmeme yakın bir değerlendirme olarak bkz. (Karakayalı, Serhat ve Yaka, 2014).

3 Gezi sürecindeki LGBTİ katılımı hakkında *LGBT’lerin Gözünden Gezi Direnişi*, BİA Haber Merkezi Bianet, 26 Haziran 2013. Ayrıca şurada da konuyla ilgili birçok yazı bulunuyor: everywheretaksim.net.

“Diren ayol”, “Nerdesin aşkım, burdayım aşkım”) ve tavırlarıyla saygınlık kazanan LGBT bireyler, Temmuz ayında *Onur Yürüyüşü*'ne tüm Gezi katılımcılarını davet eden bir çağrı yaptıklarında bu çağrının yanıt bulması sonucunda neredeyse yüzbin kişinin katılımıyla dünyanın en büyük Onur Yürüyüşlerinden birinin düzenlenmiş olması, muhalif söylemin dönüşümü açısından kayda değer bir gelişmeydi. Nitekim yürüyüşün sloganlarından biri, arzu akışlarının ve kaynaşmaların yarattığı sevinci ve coşkuyu mükemmelen yansıtıyordu: “*Ay Resmen Devrim.*”

LGBT hareketi ile geniş sol muhalif çevreler arasındaki kesişim alanlarının ve etkileşimin artmış olmasında hiç kuşkusuz feminist hareketlerin yıllardır süregelen aracı rolü önemli bir işlev görmüştü. Yani bir anlamda asıl köprü işlevi gören hareket feminist hareket olmuştu denebilir. Gerçekten Gezi'de en fazla dikkat çeken şey, kadınların görünürlüğü ve feminist söylemin etkisi ve gücüydü.⁴ Gezi'nin öne çıkan sembol figürlerinin çoğunun kadınlar olmasının yanısıra, (kırmızılı kadın, siyahlı kadın, maskeli, direnen, eğlenen, parkta spor yapan, gülen, esprili kadınlar, parkta zincir oluşturan anneler, sapan atan teyze, küfürleri mora boyayan feministler, başörtüsü tacizine karşı feminist protesto), feministler üç temel bağlamda Gezi hareketini feministleştirdi. Bunlardan birisi cinsiyetçi küfürlere karşı çıkararak toplumsal mücadele dilini cinsiyetçilikten arındırma idi (“Küfürle değil, inatla diren” sloganıyla birlikte). Bir diğeri, Kabataş'ta bir başörtülü kadına tacizde bulunduğu iddiasına karşı düzenlenen protesto yürüyüşü oldu ki bu, özellikle dindar kesimden kadınlarla köprü kurmak açısından özel olarak önemliydi. Ve nihayet Erdoğan, annelere “Çocuklarınızı Gezi'den çekin” diye seslendiğinde annelerin Gezi Parkı'nda insan zinciri oluşturarak çocuklarını savunmaları (“Polis anneleri, çocuklarınızı parktan çekin” sloganıyla birlikte) annelik kimliğine dair yaratıcı bir performans olarak kayda geçti.

2013-2015 arasında güçlenen feminist siyaset, son olarak HDP momentumuna de damgasını vurdu. HDP zaten 1990'lardan itibaren çok güçlenmiş bir kadın hareketinin doğrudan siyasi temsile de yansıdığı, neredeyse bir 'kadın partisi' olarak sivrilmişti. 7 Haziran seçimlerinde, HDP'nin meclise soktuğu 32 kadın milletvekili ile birlikte toplam 98 kadının meclise girmesiyle Cumhuriyet tarihinde kadın temsili açısından rekor düzeye

4 Gezi hareketinin feminist bir değerlendirmesi için bkz. (Potuoğlu-Cook, 2015). Gezi'de feministlerin varlığı ve direnişi üzerine bir değerlendirme için bkz. (Tekay ve Üstün, erişim tarihi. 2018). Ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: *Feminist Politika, Mini dosya: Kadınların Gezi'si*, sayı 19, 2013. 5Harfliler.com sitesinde de bu konuda pek çok yazı bulunuyor.

ulaşılmıştı. Seçim öncesinde feministlerin HDP'ye verdikleri destek de feminizm tarihi açısından kayda değerdi. Nisan 2015'te 750 önemli feminist isim HDP'ye destek çağrısı yapmıştı. HDP çok sayıda kadının, feminist kadının ve siyasi parti tarihinde ilk kez açık kimlikli LGBT bireylerin aday gösterildiği bir parti oldu. Gezi ve HDP, kimlik siyasetinden çıkış için çok büyük umutlar vaadediyordu ve burada feminist hareket çok kilit bir rol oynamıştı. HDP'den aday olan ve seçilen kadınlar arasında başörtülü, islami ve aktivist kimliği ile öne çıkan Hüda Kaya, 1980 sonrası feminist hareketin öncülerinden Filiz Kerestecioğlu, Kürt hareketinden kadın hakları savunucusu ve hukukçu Meral Danış Beştaş gibi farklı toplumsal kesimleri temsil eden kadınların bulunması, parti çatısı altında önemli eklemlemelerin gerçekleştiğini gösteriyordu.

Kadın hareketleri arasındaki farklar ve etkileşimler

Elbette Türkiye'de kadın hareketlerinin güçlenmesinin öyküsü 2013 sonrasıyla sınırlı değil. Tam tersine 2013-2015 arasında yükselen demokratik atılımın mümkün olmasında başka değişkenlerin yanısıra hiç kuşkusuz kadın hareketinin ve feministlerin verdiği uzun dönemli mücadelenin rolü büyük olmuştur. Türkiye'de kadın hareketi çok parçalı olmasına ve ülkedeki genel siyasi yarıma eksenlerini ağır biçimde yansıtmalarına rağmen, son yirmi yılda bu farklı parçalar arasındaki kesişim alanlarının artmasına tanık olundu ki bunun başarılmasında feminist hareketin özel bir rol oynadığı söylenmelidir.

Türkiye'de kadın hareketlerinin çeşitliği ve parçalılığı sorunu çok net bir politik olgu olarak öne çıkmaktadır. Feminist hareketlerin kendi içindeki belirli politik gruplaşmalarının yanı sıra, hareketin asıl olarak ülkenin genel siyasi kutuplaşmasına paralel olarak ciddi bir siyasi, etnik ve dinsel bölünmeden etkilendiği ve bu ayrım çizgilerini yansıttığı gözlemlenir. Kürt kadın hareketi kendi başına çok büyük ve güçlü bir hareket olarak gelişmiştir. Kemalist-Cumhuriyetçi kadın hareketinin gücü ve önemi, AKP politikalarına karşı muhalefet çerçevesinde giderek artmaktadır. İslami hareketin yükselişinde merkezi bir rol oynamış güçlü bir kadın hareketi vardır ancak özerk bir kadın politikası üretmek konusunda genel olarak çok zayıf kalmıştır. Feminist hareket, 1980'lerden itibaren bağımsız kadın hareketini savunarak farklı kadın hareketleri üzerinde etkili olmuştur ve güçlenmeye devam etmektedir. 1990 sonrasında güçlenen LGBT hareketi ve özellikle hareket içindeki kadınlar, zamanla feminist hareket üzerinde oldukça derin bir etki yaratmışlardır.

Bu hareketlerin her biri 1980'lerden itibaren kendi bağlamında anlamlı bir güçlenme yaşamış olsalar da hareketler arasında güçlü köprüler kurulmasına engel olan etnik, dinsel ve cinsel yönelim aidiyetleri ayrıştırıcı olmaya devam ediyor (Polatdemir, 2017). En sert ve hasmane karşılaşmaların bir yandan Kürt kadın hareketi ile ulusalcı-Kemalist kadınlar arasında; öte yandan Müslüman kadınlar ile seküler kadınlar arasında gerçekleştiğini açıkça görebiliriz (Azizoğlu Bazan, 2017). Ayrıca bu farklar kadınlar arasındaki etnik, dinsel ve milli farklar olarak tezahür etmekle kalmayıp çatışan siyasi projelere ve zıtlaşan demokrasi anlayışlarına da denk gelmektedir (Yarar, 2017). Her grup kadın, ait olduğu daha geniş siyasi proje bağlamında toplumsal cinsiyet sorununu yorumlamakta ve eyleme dökmektedir. Böylece Müslüman kadınlar, hareketin giderek artan muhafazakârlaşmasından etkilenerek kadın hakları sorununu sadece örtülü kadınların kimlik ve yaşam sorunlarına indirgerken Kemalist kadınlar daha çok hükümetin dinci eğitim ve cinsiyet politikalarına karşı direnmekte, Kürt kadınlar ise anadilde eğitim, insan hakları ihlalleri ve savaş ve barış gibi temaları gündeme taşımaktadırlar. Ayrıca Kürt kadın hareketi ile Türkiyeli diğer kadın hareketleri arasında da temel bir etnik yarılma söz konusudur (Azizoğlu Bazan, 2017). Feminist hareketler ise tüm bu farklı kaygıların kesişiminde konum alarak birleştirici bir etki yaratmaya soyunmuş ancak kısmen başarılı olabilmıştır. Toplumsal cinsiyet sorununu özerk bir sorun olarak gören ve farklı kesimlerden kadınları kadın politikası altında birleştirmek için mücadele eden feministlerin hem Kemalist ideolojiden hem de dinsel ve etnik kimlik vurgusundan bağımsız örgütlenme perspektifi, kesişim alanlarının yaratılmasında etkili olmuştur. Kadın hareketleri, son yirmi yılda kendi çevrelerinde farklı koalisyon örgütlenmeleri geliştirmiş olsalar da şimdiye kadar etnik, dini ve siyasi ayrımları aşan büyük koalisyonlar ortaya çıkaramamışlardır (Binder, 2017). En geniş koalisyonlar 8 Mart ve 25 Kasım gibi özel dayanışma günlerinde ve sınırlı olarak oluşuyor. Şimdiye kadarki en geniş koalisyonlar 2000'lerin başlarında eşitlikçi hukuk reformlarının gerçekleşmesi için kurulmuş ve başarılı olmuştur. Son on yılda ise, kadına yönelik şiddete karşı geniş çaplı dayanışmaların gerçekleşebildiğini görüyoruz. Bu başarılı girişimlere rağmen, hala hareketler arasında ciddi ayrışmaların olduğunu, özellikle laiklik, savaş ve barış, erkeklerin katılımı, LGBT sorunları, anadil ve Kürt sorunu ve muhalif hareketlerle ilişkiler gibi konularda ciddi gerilimler yaşandığını görüyoruz (Polatdemir, 2017).

Kadın hareketleri arasında kesişimler

Peki, 1980 sonrasında günümüze gelen bu süreçte kadın hareketleri arasında hangi kesişim alanları politik olarak önem kazandı ve nasıl bir işlev gördü? Bu süreçte en yüksek düzeyde ve etkili kesişimlerin şu kesimler arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz: Öncelikle en büyük kesişim alanının, sol (sosyalist, sosyal demokrat, cumhuriyetçi) kesimden kadınlar ile feministler arasında oluştuğunu görüyoruz. Son yirmi yılda tüm sol muhalefet, sendikal hareket ve partilerin içindeki kadınlar, dışarıdaki bağımsız kadın hareketinin de katkısıyla büyük ölçüde feministleştiler. Yani solcu ve kadın olmak ikilisi, feminist farkındalık ve feminist özneleşme açısından oldukça iyi sonuç verdi. Kendilerini bazen ‘sosyalist-feminist’ olarak adlandıran, daha ziyade kadın hareketi içinde gören sosyalist kadınlar, kadın hareketinin toplumsallaşmasını, kitleselleşmesini önemseyen bir perspektife sahipler.⁵

Buna paralel başka bir evrende ise, Kürt ve kadın olmanın etkileşimi çok yüksek düzeyde bir politikleşme ve feminist özneleşme sürecine yol açtı. Kürt kadın hareketinin oluşum ve gelişim dinamikleri ayrı bir ilgiyi hak ediyor elbette ancak burada sadece birkaç temel noktaya işaret edebileceğim. Türkiye’deki en kitlesel ve en örgütlü kadın hareketi olarak Kürt kadın hareketinin gücü ve önemi zaman içinde diğer kadın hareketleri ve özellikle feministler tarafından tanınmış olmakla birlikte iki kesim arasında güçlü bir biz-onlar ayrımı devam ede geldi. Oysa 1990’larda ve barış sürecinin devam ettiği 2000’li yılların başlarında her iki hareket arasında etkileşimler giderek artmaktaydı, ancak özellikle 2015 sonrasında bu mesafe tekrar ve çok güçlü biçimde açıldı. 2010-2015 arasında Kürt kadınları ile feminist hareket arasındaki temas barış sürecinde epeyce güçlenmiş, kadınlar barış sürecinde çok aktif bir rol oynamaya başlamışlardı. Barış hareketi içinde farklı etnik kimlik, dini inanç ve sol siyasi görüşten kadınlar bir araya geldi ve 2010 sonrasında etkili oldular. Hatta 2015 sonrasında bile kadınlar, savaşa karşı direniş gösteren tek toplumsal güç olarak sivrildiler. En son olarak 2016 Şubat ayında 165 kadın ve LGBT örgütü 10.000 imzalı bir dilekçeyi meclise sundu.

Ne yazık ki dindar-muhafazakâr ve kadın olmak ikilisi, feminist özelliklerin oluşması açısından pek verimli bir etkileşim yaratmış gibi görünmüyor. Nitekim son otuz yıldır dindar kadınların mücadelesinin büyük ölçüde ‘başörtüsüne özgürlük’ temasıyla sınırlı kaldığını gördük. Dindar

5 En kitlesel sol kadın hareketlerinden biri olan *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu* ile ilgili bir analiz için bkz. (Tahincioğlu, 2015).

kadınların feministleşme süreci özellikle Gezi döneminde ve sonrasında gelişmeye başlamıştı ama ne yazık ki sonraki otoriter eril saldırı karşısında sessizliğe gömüldü. Feminist hareket ile dindar-muhafazakâr kadınlar arasında 2000'lerde başörtüsü sorunu üzerinden bir yakınlaşma sağlanmıştı. Örneğin, 2008 yılında üniversitelerde başörtüsü tartışması yeniden alevlendiğinde kamuoyuna sunulan dört bildiriden ikisi (*Hem Özgürlük Hem Laiklik* ve *Biz Henüz Özgür Olmadık* bildirileri) ile ifade edilen tutumlar, seküler feminist kesim ile Müslüman kesimden kadınlar arasındaki yakınlaşmayı ortaya koymuştu. Gezi sırasında ve sonrasında ise bu etkileşim daha da netleşti ve 2013 yılında 57 başörtüsüz kadın, *Haksızlığa son: Erteleme değil, çözüm istiyoruz* diyerek başlattıkları imza kampanyasıyla iki bin imza toplamayı başardı. "Müslüman-laik çatışma eksenine oturtulmuş siyasetin en büyük mağdurları kadınlar oldu, başörtülü kadınlara karşı... her türlü ayrımcılığa karşı çıkıyoruz" diyen bu metinde, Kürt kadın hareketinden (Figen Yüksekdağ ve Sebahat Tuncel dahil), medyadan, akademi ve sanat dünyasından önde gelen kadınların imzaları vardı. Ne yazık ki tüm bu olaylarda feministlerin dindar kadınların sorunlarına kulak verme çabalarının, tam olarak dindar kadınlardan karşılık bulduğunu söylemek zor. Yine de Gezi sürecinin yeni bir ivme yarattığı tespit edilebilir ve ileriki yıllarda bu filizin yeşereceğini umabiliriz. Örneğin, *Reçel Blog* gibi oluşumlar bu açıdan umut yaratıyorlar.⁶ 2014 yılında Gezi'ye de katılmış olan bazı Müslüman kadınlar, *Reçel Blog* adlı bir blog kurarak feminist ve Müslüman kimliğin kesişim alanında yeni bir öznellik biçimini politikleştirdiler. Ne yazık ki *Reçel Blog* gibi eleştirel yaklaşımlar henüz çok zayıf görünüyor. Muhafazakâr kadın hareketi de giderek daha fazla siyasi iktidarın eril baskısı altında kalıyor ve feminist taleplere destek azalıyor. Yine de AKP'nin ağırlaştırılmış eril baskı rejimi güçlendikçe muhafazakâr kesim kadınların da daha fazla hoşnutsuz olacaklarını bekleyebiliriz.⁷

Öte yandan Türkiye'de tam da kadın koalisyonları kurmayı kendine hedef belirleyerek çalışan ve kısmen de olsa başarılı olan koalisyon girişimleri olduğunu da göz ardı etmemek gerekir (Binder, 2017). Bunlardan biri olan *Kadın Koalisyonu* 2002 seçimlerinden itibaren yerel kadın ağlarını örgütleyerek yerel siyasete katmak amacıyla kurulmuş bir hareket.⁸

6 Reçel blog üzerine bir değerlendirme için bkz. (Cantek ve Bora 2015).

7 Umut verici bir gelişme olarak bianet'te başlayan Büşra Cebeci'nin yazı dizisine bakılabilir: *Başörtü Mücadelesinin Değişen Yolculuğu* adlı dizide başörtülü kadınların yanı sıra, başörtüsünü çıkarmış olan ya da çıkarmak isteyen kadınlar kendi mücadelelerini anlatıyorlar.

8 Kadın Koalisyonu üzerine, kurucularından biri olan İlnur Üstün'ün yaptığı bir değerlendirme için bkz. (Üstün 2015).

Temsilde eşitlik ve adalet için bir araya gelen 85 örgüte mensup ya da bağımsız olan kadınlar arasında feminist, Kemalist, Kürt, dindar, LGBT ve yerel kadın örgütünden vb pek çok farklı kişi var. Ortak sorunların birleştiriciliğinin yanı sıra ve ideolojik ayrışmaların da yaşandığı, buna rağmen laik, Kürt ve Müslüman kadınlar arası gerilimlerin uzlaştırılmaya çalışıldığı, AKP kadın kollarına dahi eğitimlerin verildiği bu tür modellerin 2000'lerin demokratikleşme atmosferine daha uygun olduğu ve günümüzde artık pek işlevsel olamayabileceği söylenebilir.

Yeni rejim ve sonrası

2000'lerden başlayarak güçlenen ve 2015'e kadar süregelen derindeki toplumsal dinamiğin asıl olarak Türkiye toplumundaki arzu akışlarının çoğalması, çeşitlenmesi, hareketliliğin artması ve mevcut sınırların zorlanması yönünde olduğunu söyleyebiliriz. Ne yazık ki bu dinamik son yıllarda sert bir bariyer ile karşılaştı ve ayırma, sınır çekme, bariyer kurma, hareketliliği azaltma ya da durdurma, kapatma, karşıtlık, kutuplaştırma, tecrit etme gibi iktidar stratejileri üzerinden ilerleyen yeni bir rejime sürüklendik. Yeni rejimin şekillenmesinde cinsiyet rejimi ve özellikle cinsellikle ilgili politikalar ve gerilimler merkezi bir rol oynuyor hiç kuşkusuz. OHAL rejiminin nasıl yüksek düzeyde cinsiyetlendirilmiş bir rejim olduğunu biliyoruz, her gün acılı olaylarla tecrübe ediyoruz. Bir yanda kadın hareketinin örgütleri ve kazanımları ağır bir baskı ve tehdit altında, öte yanda kadınların, gençlerin ve LGBT bireylerin yaşam ve özgürlüklerine yönelik tehditler artıyor. Artık AB süreci ve barış umutlarının ivme kazandırdığı toplumsal ve siyasal açılma atmosferinin çok uzağındayız⁹.

Tüm bu ağır atmosfere rağmen dikkat çekmemiz gereken ilginç bir gelişme oluyor. Ülkede son zamanlarda neredeyse tüm muhalif demokratik hareketlerde ve sivil toplum örgütlerinde taban gücü ve hatta liderlik bazında kadınların daha fazla öne çıktıklarına şahit oluyoruz. Referandum öncesinde AKP'ye karşı 'Hayır' mücadelesini yürüten gruplarda da hep kadınlar önde idi. 2015 sonrasında Ensar Vakfı olayında ve hükümetin çıkarmaya çalıştığı kadına karşı ayrımcı yasalara karşı protesto gösterilerinde de gördüğümüz şey, son dönemde hükümete karşı kitlesel muhalif bir tutum sergileyebilen ve kısmen de olsa başarılı olan tek kesimin kadınlar olduğuydu. Kadınların öncü bir güç olarak sivrilmesi, en son

9 OHAL altında işlenen hak ihlalleri için HDP Milletvekili Filiz Kerestecioglu'nun hazırlayıp Avrupa Konseyi Eşitlik ve Ayrımcılığa Karşı Komisyon'a sunduğu *Kadın Hakları İhlalleri* adlı rapora (Eylül 2017) bakılabilir.

olarak 8 Mart 2017 gece yürüyüşünde 50 bin kadının OHAL koşullarında cesurca öne çıkarak “Her türlü erkek egemenliğine hayır” diye ses yükselttiklerinde doruk noktasına vardı. Aynı coşkulu katılım ve kutlama ertesi yıl 8 Mart gününde de tekrarlandı. Nihayet 15 Ocak 2018’de 91 kadın ve LBGT örgütü “Kadınlar OHAL’e alışmıyor” imza kampanyasını başlattılar.

Peki, gelecek için ne söyleyebiliriz? Kabul etmeliyiz ki içinden geçtiğimiz alacakaranlıkta artık görüş mesafemiz çok kısalmış durumda ve şu anda olup bitene dair bile açık seçik bir algı geliştirmemizi engelleyen bariyerler var. Ben yine de bir öngörü ya da ciddi bir politik strateji önerisi olmasa da bolca dilek ve arzuya bulanmış bir değerlendirme olarak bir fikrimi paylaşmak istiyorum. Türkiye’de feminist hareket için artık bir dönemin kapandığını, birçok şeyi yeni baştan düşünmek gerektiğini düşünüyorum. Feminizm ülkedeki etnik, dini, siyasi fay hatlarını kesen bir özerk kadın siyaseti geliştirmek konusunda elinden geleni yaptı ve yolun sonuna geldi gibi görünüyor. Feminizmin, farklı kadınlık deneyimleri ve sorunları arasında kesişim noktasına yerleşerek cinsiyet sorununu politikleştirme başarısı onu, bundan sonra oluşması muhtemel daha geniş muhalif koalisyonlar için özel bir konuma getirdi bence. Feminist hareketin geleceğini ve başarısını belirleyecek olan, keskin fay hatlarıyla yarılan Türkiye toplumunda farklı kesimler arası kesişim alanını büyütme ve güçlendirmek konusunda yapacağı feminist katkının özgünlüğüdür. Birçok hareket arasında kadın hareketi, nefret ve dışlamaya dayalı eril siyasete karşı çıkacak ve kimlikleri, kategorileri aşan bir koalisyon siyaseti geliştirmeye en fazla katkı yapabilecek potansiyele sahip görünüyor. Sosyalist-feminist ve queer-feminist perspektiflerin, radikal demokrasi fikrinin ve elbette kesişimsel alan tartışmalarının büyük potansiyeli bu uğurda harekete geçirilmelidir. Şimdiye kadar farklı kesimlerden kadınlar arasında bir köprü oluşturuca rolünü oynamış olan feminizmin, kadın siyasetinin ötesine geçerek kesimler arası meseleleri dert edinen radikal demokratik bir projeye dair politik duruşunu daha netleştirmesi gerekir diye düşünüyorum.

Bu yazıya Kath Davis’in 2001 yılında katıldığı bir konferansa dair yaptığı değerlendirme ile başlamıştım. Bitirirken bir başka konferansı daha anmak isterim. 2000’li yıllarda cinsiyet çalışmaları ve feminizm alanında popüler olan tek yaklaşım kesişimsel yaklaşım değildi. Tam da aynı nedenlerle queer yoldaşlık fikri de çok popüler olmuştu. Nitekim Davis’i şaşkırtan kalabalığın bir benzerini belki de kat be kat daha fazlasını, Judith Butler *Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma* için 2010 yılı Mayıs ayında

KAOS GL tarafından Ankara'ya davet edildiğinde de görmüştük. Ankara Üniversitesi SBF'deki büyük bir konferans salonunu dolduran 800 kadar coşkulu insan olarak bizler, hem queer siyaset hem de kesişimsellik için hayati olan bir fikir tarafından büyülenmiş olarak oradaydık: Sınırları, ayrımları, kimlikleri, ikilikleri aşan yeni bir politik tahayyül fikri. O zamanlar feminizm, queer, kesişimsellik gibi fikirlerin tümü ilham veriyor, ufuk açıcı görünüyordu. Şimdi ise küresel olarak farklı bir politik momentteyiz. Sağ popülizmlerin dünyanın farklı coğrafyalarında eşzamanlı yükselişinden itibaren, pek çok ilerici kavram ve kurumla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminizmle ilgili her şey de ciddi bir saldırı altında. Hatta toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminizme saldırı sağ popülist söylemlerde merkezi bir konuma yerleşiyor.¹⁰ Sağ popülist bir ulus tahayyülünün boğucu hakimiyetinin hissedildiği bu tarihsel anda radikal demokrasi fikrinin yeniden canlanması için feminizmin özgün katkısını yapması bu nedenle daha da hayati önem kazanmış gibi görünüyor.

Kaynakça

Acar, Feride ve Altınok, Gülbanu (2009), "Paths, Borders and Bridges: Impact of Ethnicity and Religion on Women's Movement in Turkey", paper presented for *QUING conference*, www. quing.eu

Ayata, Ayşe ve Tütüncü, Fatma (2008), "Party Politics of AKP and the Predicaments of Women at the Intersection of the Westernist, Islamist and Feminist Discourses in Turkey", *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 35, issue 3

Bazan Azizoğlu, Münevver (2017), "Türkiye'deki Kürt Kadın Hareketi ve Görünür Olma Serüveni", *Research Project Report: Comparing Women's Movements in Different Cities in Turkey*, Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, www.fb12.uni-bremen.de

Binder, Charlotte (2017), "Araştırma Sahasındaki Kadın Koalisyonuna Örnekler", *Research Project Report: Comparing Women's Movements in different Cities in Turkey*, Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, www.fb12.uni-bremen.de

Cantek Şenol, Funda ve Bora, Aksu (2015), "Akacak Mecra Bulmak: 5Harfliler.com ve Reçel-blog.com", Aksu Bora (der), *İradenin İyimserliği: 2000'lerde Türkiye'de Kadınlar*, Ankara: Ayızı Yayınları.

Crenshaw, Kimberlé (1989), "Demarginalising the interseciton of race and sex", *University of Chicago Legal Forum*, 14: 518-554

Crenshaw, Kimberlé (1991), "Mapping the Margins: intersectionality, identity politics and the violence against women of color", *Stanford Law Review*, vol. 43, no: 6

Davis, Kathy (2008), "Intersectionality as buzzword: A Sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful", *Feminist Theory*, vol 9 (1), 67-85.

10 Çeşitli Avrupa ülkelerinde muhafazakâr ve aşırı sağcı partilerin toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerini analiz eden temel bir kaynak olarak bkz. (Kovats ve Poim, 2015).

Diner, Çağla ve Toktaş, Şule (2010), "Waves of Feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish Women's Movement in an Era of Globalisation", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 12 (1): 41-57.

Göker, Zeynep Gülru ve Şimşak, Hülya (2017), "Whither feminist Alliance?: Secular Feminist and Islamist Women in Turkey", *Asian Journal of Women's Studies*, 23: 3, 273-28-93.

Kovats, Eszter ve Poim, Maari (2015), (der) *Gender as Symbolic Glue: The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-Gender Mobilisations in Europe*, Friedrich Ebert Progressive Studies, FEPS Publications, www.feps-europe.eu

Karakayalı, Serhat ve Yaka, Özge (2014), "The Spirit of Gezi: The Recomposition of Political Subjectivities in Turkey", *New Formations*, 83.07.2014.

Karakaşoğlu, Yasemin vd. (2017), *Research Project Report: Comparing Women's Movements in Different Cities in Turkey*, Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, www.fb12.uni-bremen.de

Mutluer, Nil (der.) (2008), *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Nash, Jennifer C. (2008), "Rethinking Intersectionality", *Feminist Review* 89, 1, p: 1-15

Öğütler, Vefa S. ve Göker, Emrah (2016), *Gezi ve Sosyoloji*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özkazanç, Alev (2018), *Feminizm ve Queer Kuram*, 2. baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.

Patil, Vrushali (2013), "From Patriarchy to Intersectionality: A Transnational Feminist Assessment of How Far We've Really Come", *Signs*, vol. 38, no. 4.

Polatdemir, Aslı (2017), "Türkiye'deki Kadın Hareketlerini Ayrıştıran ve Birleştiren Perspektifler", *Research Project Report: Comparing Women's Movements in Different Cities in Turkey*, Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, www.fb12.uni-bremen.de

Potuoğlu-Cook, Öykü (2015), Hope with Qualms: A Feminist Analysis of the 2013 Gezi Protests, *Feminist Review*, vol.109, n:3.

Tahincioğlu, Nevin Y. (2015), "Sola Kadın Eli Değince: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu", Aksu Bora (der), *İradenin İyimsizliği: 2000'lerde Türkiye'de Kadınlar*, Ankara: Ayizi Yayınları.

Tekay, Cihan ve Üstün, Zeyno (2018), "A Short History of Feminism and Feminist Resistance in Gezi", zeynoüstün.com, erişim tarihi, 28.03.2018.

Üstün, İlknur (2015), "Kadın Koalisyonu", Aksu Bora (der.), *İradenin İyimsizliği: 2000'lerde Türkiye'de Kadınlar*, Ankara: Ayizi Yayınları.

Yarar, Betül (2017), "Türkiye'deki Neoliberal Rejim, Otoriterleşme Süreci ve Kadın Hareketleri Arasındaki İlişkiler Üzerine", *Research Project Report: Comparing Women's Movements in Different Cities in Turkey*, Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması Araştırma Projesi Raporu, www.fb12.uni-bremen.de

Yuval-Davis, Nira (2006), "Intersectionality and Feminist Politics", *European Journal of Women's Studies*, issue: 13.

Yuval-Davis, Nira (1999), "What is Transversal Politics", *Soundings*, issue 12, summer 1999.

Yuval-Davis, Nira (2007), "Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, vol. 10: 4.

Yuval-Davis, Nira (2016), "Power, Intersectionality and the Politics of Belonging", W. Harcourt (ed.), *The Palgrave Handbook of Gender and Development*, Palgrave.

Yuval-Davis, Nira (2003), *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sembolik Bir Yapıştırıcı Olarak Toplumsal Cinsiyet: Neo-liberal Düzenin Reddi İçin Toplumsal Cinsiyet Nasıl Şemsiye Bir Kavram Haline Geldi?*

Weronika Grzebalska, Eszter Kováts ve Andrea Petö

Toplumsal cinsiyet ideolojisinin şeytanlaştırılması, geniş kitlelerin yeni anlamıyla ifade edersek 'sağduyusunun' inşasında önemli retorik araç haline geldi.

"Derler ki 'İmparator Neron Roma yanarken keman çalıyordu.' Bu ancak iki sebepten mazur görülebilir; ya keman çaldığının farkında değildir ya da Roma'nın yandığının." (Leo Strauss)

Antik ve Modern çağda liberalizm üzerine çalışan ve düşünen siyaset bilimci Leo Strauss, siyaset biliminin durumunu Roma yanarken keman çaldığı iddia edilen İmparator Neron'un durumuna referansla tanımlar. Bu, bugün Brexit ve Trump sonrası ilerici seçkinlerin durumunu yansıtmak için çok doğru bir benzetmedir. Çünkü bu elitler liberal demokrasinin temellerine meydan okunurken 'her zamanki işimize bakalım' tavırlarını sürdürmeye devam ediyorlar. Bunlar arasında olan ana akım politikacılar 'demokrasinin savunulması' sloganının arkasına saklanarak, statükoyu devam ettirmek üzere halkın duygularını harekete geçirirken insan hakları aktivistleri de kendi yaklaşımlarının doğruluğunu iddia etmekte. Yine bunlar arasında olan bir başka grup siyaset uzmanı, toplumsal cinsiyetin ana akımlaşırılması gibi teknokratik reçeteler yazıyor ve feminist akademisyenler uzlaşma ve anlama çağrılarını reddetmemiz gerektiğini ilan ederek, yeninin ve bilinmeyenin müdahalesine karşı ken-

* Bu metin daha önce <http://politicalcritique.org/long-read/2017/gender-as-symbolic-glue-how-gender-became-an-umbrella-term-for-the-rejection-of-the-neoliberal-order/websitesinde> yayımlanmıştır ve konferans sırasında Andrea Petö tarafından sunumu yapılmıştır.

dilerini savunmaktalar. Bu şekilde katı kategoriler ve değerlerle kendilerini sağlama almış oluyorlar. Bütün bu tepkiler, ilericilerin doğaları gereği kendilerini tarihin doğru tarafında görmelerinden ve buna ikna olmuş olmalarından kaynaklanıyor. Bu nedenle 'her zamanki gibi işimize bakalım' yaklaşımına 'keman çalma' benzetmesi yapmak boşuna değil. Aynı zamanda bu ilerici elitler Roma'nın zaten çoktan yanmakta olduğu gerçeğini de gözden kaçırıyorlar. Gramsci'den aktarımla, küresel neoliberal demokratik düzen krizi yaşanmaktadır ve yeni paradigma doğum sancuları çekerken pek çok hastalıklı ve marazi durum da yüzeye çıkacaktır.

Bu geçiş döneminin hastalık belirtilerinden biri de 'illiberalizmdir'; illiberalizm yurttaş liberalizminin (kontrol denge mekanizmaları, sivil özgürlükler) reddine dayanan bir sistem olup süreç içinde demokrasinin altını oymaktadır. Kaczynski, Orbán ve Trump'ın sadece yaygın ve kökleşmiş kadın ve homoseksüel düşmanlığı konularına değindikleri için iktidara geldiklerini düşünmek kolay olmandır. Bilakis, hem siyasetin dar anlamıyla eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlayan hem de sembolik olarak pozitif, ilerici bir gelecek vizyonuna sahip olan eşitlik siyaseti, pek çok oy veren için bugün siyasette yanlış olan ne varsa onu temsil etmeye başladı.

Toplumsal cinsiyet ideolojisinin düşman bir figür olarak ortaya çıkışı

Son yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde toplumsal cinsiyet ideolojisi olarak bilinen düşmana karşı güçlü, ulus aşırı sosyal hareketlerin ortaya çıktığına tanıklık ediliyor. Bu hareketler, Batı dünyasında 'kültürel Marksizm'e, Sovyet sonrası ülkelerde 'Gayropa'ya ve Amerika bağlamında da 'politik doğruculuk'a karşı çıkıyorlar. Kitleleri, insan hakları ve eşitlik konularına karşı - örneğin kadınların üreme hakları, LGBT, cinsiyet eşitliği politikaları ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, cinsel eğitim, akademik alanda cinsiyet çalışmaları ve politik doğruculuk- harekete geçirmeyi de başarıyorlar. Bu kampanyaların zirvesinde toplumsal cinsiyet ideolojisinin ya da politik doğruculuğun; Nazizmin ve Leninizmin yeniden doğması (Polonyalı vekil Beata Kempa), insanların köleleştirilmesi (Ukrayna Başpiskoposu Sviatoslav Shevchuk), pedofili kadar çocuklara tehdit oluşturmakta olduğuna dair kıyaslamalar yapılması (Slovak vekil Pavol Gorisak) veya Amerikan kampüslerinin 'sarmaşık kaplı-Amerika'nın en iyi üniversitelerine (Ivy league) gönderme yapılarak Kuzey Kore'ye çevrildiği (Amerikalı aydın William Lind) şeklindeki tasvirler yer almaktadır.

Siyasi söylemde 'cinsiyet konuşmasının' görünürleşmesi, on yıllardır

gettolaştırılmaktan şikâyet eden, cinsiyet çalışan akademisyenler ve aktivistler için yeni bir durum yarattı. Marjinal olarak algılanan, diğer disiplinlerde eleştirel perspektiflerinin yansımalarını göremeyen, bölümleri ya da programları kampüslerin en ücra köşelerine itilmiş olan, hedefleri için yeterli fon bulamayan ve siyasi parti manifestolarında amaçları en sonlara atılan bu akademisyen ve aktivistler bakımından bugünkü illiberal popülist paradigma değişimi, işleri kökten değiştiren yeni bir durum yarattı. Şimdi sağ siyaset kendi taraftarlarını neoliberal demokrasiye karşı harekete geçirmek üzere, toplumsal cinsiyet terimini sık sık kullanmaya başladı. Bu illiberal hareketler için, toplumsal cinsiyet ve eşitlik gibi kavramların merkezi bir yer tutmaya başlaması nedeniyle, pek çok siyasi yorumcu bu kavramlara kendi içinde sorunluymuş gibi yaklaştı. Böyle olduğu için de bu söylemin özgürleştirici politikalar karşısında aslında bir tepki olduğuna inanıldı ve köktencilerin feminizmin kazanımlarına ve cinsel azınlıkların haklarına karşı örgütlenmesine neden olduğu sanıldı. Ayrıca kadınlara karşı nefretin patlama yapması da bununla ilişkilendirildi. Ancak biz durumun pek de böyle olmadığına inanıyoruz.

Sembolik bir yapıştırıcı olarak 'toplumsal cinsiyet'

Bu olguyu daha iyi anlamak ve bugünkü paradigma değişiminde toplumsal cinsiyet siyasetinin oynadığı kritik rolün altını çizmek üzere, sembolik bir yapıştıcı olarak toplumsal cinsiyet nosyonunu ortaya atıyoruz. Bu metaforun insanların etraflarındaki dünya ile ilgili duygularına dokunacağı ve onları eşitlik konularına yönlendiren bir işlev göreceği inancındayız. Bunu başarmanın pek çok yolu var.

İlk olarak, toplumsal cinsiyetin tehditkâr bir kavram olarak algılanmasına neden olan dinamikleri oluştururken Sağ'ın ne yaptığına bakmak gerekir. Sağ, öncelikle ilerici gündeme atfedilen apayrı ve birbiriyle uyumsuz konuları tek bir şemsiye kavram altında birleştirdi. Toplumsal cinsiyet ideolojisi, demokratik temsiliyetin başarısızlığını simgeler hale geldi ve bu ideolojiye muhalefet etmek, mevcut sosyoekonomik düzenin farklı görünüşlerini reddetmenin bir aracı haline geldi. Bunlar arasında kimlik politikalarının materyal konulardan öncelikli hale getirilmesi, insanların sosyal, kültürel ve politik güvenliklerinin zayıflaması, sosyal ve politik elitlerin halktan kopuşu ve ulus devletler üzerinde etkili olan ulus aşırı kuruluşlar ve küresel ekonomiyi sayabiliriz.

İkincisi; toplumsal cinsiyet ideolojisinin şeytanlaştırılması, geniş kitlelerin gözünde sağduyu kavramının yeniden inşa edilmesi için önemli

bir retorik aracı haline geldi. Bu yeni sağduyu, normal ve meşru olanın ne olduğu hakkında bir uzlaşma içermekte. Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta var: Toplumsal cinsiyet ideolojisine ve politik doğruluğa muhalefet etmeye dayalı bir sosyal hareketlilik, bunların hasımlarının dünya görüşlerini şeytanlaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda Avrupa ve Kuzey Amerika'da uzun süredir üzerinde göreceli de olsa bir uzlaşma sağlanmış olan insan hakları paradigmasını da reddediyor. Bunun yerine aile, millet, dini değerler ve ifade özgürlüğünü merkez alan yaşanabilir ve uygulanabilir bir alternatif sunuyorlar. Bunlar oldukça çekici geliyor çünkü bir yandan bireyin kendi tercihleriyle olumlu bir özdeşleşme yapabilmesine olanak sağlarken diğer yandan da bireyselleşme ve parçalanmaya çare olarak korunaklı ve güvenli bir toplum vad ediyorlar.

Üçüncü olarak ise; toplumsal cinsiyet siyasetine ve kültürel Marksizm muhalefet etmek, Sağ'a daha önce geçmişte onunla iş birliğine istekli olmayan farklı Hıristiyan kiliseleri, Ortodoks Yahudiler, köktenci Müslümanlar, ana akım muhafazakârlar, aşırı sağ gruplar ve kimi ülkelerde futbol holiganları gibi farklı aktörlerle geniş ittifaklar kurma fırsatı sağlıyor.

Eleştiriye ciddiye almak

Toplumsal cinsiyet eşitliği söylemini sembolik bir yapıştırıcı olarak kullanan bu illiberal popülist devrimin başarısı, yalnızca etkili söylemleri ve kitleleri harekete geçirmekte kullandığı akıllıca stratejilerle açıklanamaz. Bunun oldukça uzun bir geçmişi ve tarihi var. Bu, Avrupa'da 1945 sonrası özgürlükçü dünya düzeninin sonsuza dek ehlileştirdiğini umduğu, dışlayıcı ve marjinalize edici ideoloji ve pratiklere dair 'karanlık miras'ın yeniden ortaya çıkışıdır. Roma yanıyorken ilerici siyasetin fark etmesi gereken, ortada gerçekten bir ateş ve yangın olduğudur. 'Her zamanki işimize bakalım' tavrının yarattığı çıkmazdan kurtulmanın yolu, yeni popülist Sağ'ın eleştirilerini ciddiye almak ve her ne kadar bu aktörler sık sık yanlış çözümler önerse de eşitlik ve temsil konusunda yerine getirilmeyen vaatlerin teşhir edilmesinde ve toplumda karşılığını bulan konuların açığa çıkarılmasında rol oynadıklarını kabul etmekle başlamak gerekir.

Ne var ki Sol'daki öz eleştiri, bugüne kadar yalnızca doğrusal ilerleme ve kamuoyunda farkındalık yaratma konularında inşa edilmiş olan anlatılar gibi ortak olarak paylaşılan dogmalar çerçevesinde mümkün olabildi. Pek çok ilerici düşünür de bunlar hakkında soru sormaya cesaret edemedi. 1995'te Rita Felski, kendisini modernitenin öncüsü, henüz

uyanmamış kitlelerin üzerinde gibi gören kadın hareketinin bizatihi kendisinin ilerlemenin tutsağı haline geldiğini iddia etmiştir. Özgürlükçü fikirlerin doğrusal ilerleme nosyonunda değer yüklü hale gelmiş olması, bilhassa bugün içinde bulunduğumuz kırılma ve güvencesizlik deneyimi bu doğrusal ilerleme vaadiyle çeliştiği için sorunludur. Ayrıca bu pozisyon yanlış bilinç oluşturma ve insanları tarihin doğru ya da yanlış tarafında olmakla ikili bir ayrıma tabi tutma ve böylece yanlış değer yüklü ikilikler (eşitlik tarafı ya da karşıtı) yaratma riskini de taşımaktadır. Bu ikilikler, yalnız hatalı olmakla kalmaz aynı zamanda Sağ tarafından sözde ilerici aktörlerden çok daha başarılı şekilde istismar edilir.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi ya da politik doğruculuk karşıtlarının değindiği ve Aydınlanma mirasıyla yakından ilişkili olan konulardan biri de eşitlik siyasetinin teknokratik ve depolitize karakteridir. Bu karakter, özgürleştirici siyasetin akademik kurumsallaşma adına ödediği bedeldir. Politik dilde eşitlik, uğruna savaşılacak değerler ya da politik olarak tartışılacak bir konuymuş gibi değil de sanki siyaset dışıymış, uzman görüşü ve kanıta dayalı çözümler gerektirmiş gibi sunulur. Bu depolitize etme, özellikle eşitlik kavramı hak temelli bir dille ya da kimlik siyaseti çerçevesinde formüle edildiğinde gerçekleşir. Böyle olduğunda sorunlar apolitikleşir ve doğal haklar verilen çerçeve dışında tartışılmayacak bireysel kimlikler olarak sunulur. Bu etiketleme, “İnsanlar gerçekten toplumsal cinsiyetin ne hakkında olduğunu anlasalar ya da insan cinselliğinin karmaşıklığını kabul etseler ona muhalefet yapmaktan vazgeçerler” diye düşünmekten kaynaklanan bir reaksiyondur. İliberal popülist hareketler, bu anlamda ‘aydınlatılmış’ tutuma bir saldırı ve Weberyan anlamda ana akım politikaya inancın yitirilmesi olarak algılanabilir. Yine, uzmanların varsayılan otoritesine, insanların kaygılarını dikkate alan düzgün bir dilin kurulmamasına, deneyimlerin öneminin anlaşılmasının ve sağlam bir değişim vadinin başarısızlığa uğraması nedeniyle siyasetin bağlamdan kopan diline bir tepki olarak da görülebilir.

Bir başka tartışılmalı konu da muhalifleri tarafından ‘seçkincilik’ olarak çerçeveselendirilen ve bazı sosyal grupların diğerlerinden daha fazla eşitlikten faydalandığı algısıdır. Pek çok yazar, sosyal adalet mücadelelerinin yönünün materyalist bir paradigmadan, tanınma ve temsil sorununa (cam tavanla mücadele, medyada kadın tasvirlerinin iyileştirilmesi) çevrilmiş olmasının, bazı feministleri ‘neoliberalizmin cariyelerine’ ve ayrıcalıklı/imtiyazlı bir azınlığın sesine dönüştürdüğü iddiasını dile getiriyorlar. Bu eksen değişimi, bu hareketlerin neoliberal mantıkla nasıl iç

içe geçtiğine dair bir körlüğe neden olmakta. Bu çerçevede, baskılanan azınlıkların temsil ve tanınma sorunları ile bizi 'toplumsal cinsiyet' kafesinden kurtaran daha fazla kategoriler yaratma çabası, temel odak noktası haline gelmiştir. Ama aynı anda, baskının bugünkü sosyo-ekonomik düzende hangi yollarla işlediğini sorgulamak ve eşitsizliğe neden olan sosyal yapıların ortadan kaldırılabilmesinin nasıl olacağı meselesi her zamankinden çok daha zor hale gelmiştir.

Öz eleştirel hayale ihtiyaç

Sağ popülist grupların çarpık eşitlik politikalarına dair vizyonlarına ve illiberal politik hareketlerin toplumsal cinsiyet gibi kavramları yanlış yorumlayarak istismar etmesine doymuş olan kamusal tartışmaların, artık hem toplumsal cinsiyetle ilgili bilim insanları ve aktivistler hem de sola yaslanan siyasi partiler tarafından yürütülecek yeni ve özeleştirel bir stratejiye ihtiyacı var. İlerici gündem, kimlik ve temsil anlatısının ötesine taşınmalı ve yapısal eleştirileri ve bunların neoliberal düzende nasıl gömülü olduğunu da kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Ekonomik eşitsizlikler, devletin küçülmesi, çalışmanın istikrarsızlaşması ve bakımın özelleştirilmesi gibi konular sadece tanınma ve temsil çerçevesinde ele alınamaz. Ve bunları gündeme almaya acil ihtiyaç duyulmakta. Eğer ilerici aydınlar ve siyasiler, bunları ciddiye almazlarsa daha önceki feminist hareketlerin gündeminde olan bu yapısal sorunlar bu kez daha geniş bir desteği arkasına almak isteyen illiberal popülist sağ tarafından hem de dışlayıcı ve korku tellallığı biçiminde ele alınacak. Bu yüzden yapısal eleştirileri yeniden canlandırmanın zamanıdır. Çünkü Roma gerçekten yanmaktadır ve keman çalma zamanı çoktan geçmiştir.

Birinci Oturum Tartışma Bölümü

Katılımcı: GONGO'lardan (Government-organised non-governmental organisations /Hükümet tarafından organize edilmiş hükümet dışı organizasyonlar) söz ettiğiniz için özellikle çok teşekkür ederim. Çünkü GONGO'lar bugünün Türkiye'sinde hayatımızda çok önemli bir yer kaplıyorlar. Çünkü kasıtlı olarak feminizmle mücadele etmek istiyorlar, en azından Türkiye'de durum böyle. Çok aktifler ve feminizme karşı da mücadele ediyorlar. Lütfen GONGO ile ilgili daha açık bir şeyler söyleyebilir misiniz?

Katılımcı: Zaman kısıtı nedeniyle çok fazla yer veremediğiniz '*polypore state*'e (katranköpüğü/mantar devlet) karşı strateji ve politika geliştirilmesi konusunu biraz daha açar mısınız?

Katılımcı: Alev Hoca'ya soru sormak istiyorum. Aslında bir önceki sunumla ilişkilendirerek soruyu sormak istiyorum. Türkiye'de neoliberal politikalar ve düzen açısından biraz daha farklı bir durumdayız diye düşünüyorum. Aynı partiyle ve nasılsa benzer ideolojik şemayla sürdürdüğümüz global bir değişim sözkonusu. Yani özgürlükçü ama sosyal haklara ilişkin kısıtlar getiren bir neoliberal anlayışın şimdi daha popülist, daha totaliter bir döneme doğru gittiğini görüyoruz. Bir önceki oturumda konuşulan bakım politikaları bizim açımızdan sanki insan hakları mücadelesi gibi geliyor. Evet, feministlere yönelik bir saldırı olduğu kuşkusuz ama saldırıyı da bu noktada kesişimsellik sağlayan çalışmalardan alıyoruz gibi geliyor bana. Gezi süreci ile başlayan birlikteliği acaba biz bilerek ya da bilmeyerek gerçekten de insan hakları savunusu üzerinden mi kurduk, bizler acaba süreçte bu noktadan mı yürüdük? Ve saldırı da bu noktadan mı geliyor? Çünkü bugün baktığımızda, ifade özgürlüğüne yönelik gazeteciler, akademisyenler, farklı STK'ların hepsi, farklı insan hakları çalışmaları yapan, özellikle farklı etnik çalışmalar yapan feministlerle ilgili temaslarını sürdüren gruplar bunlar. Dolayısıyla acaba bu nokta üzerinden bir karşı strateji geliştirmek doğru olur mu?

Katılımcı: Sevgili Alev Özkazanç gibi bir düşünme ve kavramsallaştırma çok önemli. Ben Alev'in vardığı sonuçla Andrea Petö'ninkinin çok çakıştığını düşünüyorum '*polypore state*' konusunda, onu nasıl yok edeceğiz?

Ve diğler taraftan ise kesişim alanını nasıl büyüteceğiz? Bu topraklardaki Türk, Kürt ve diğler etnisite kadın hareketleri olarak somut olarak neler yapabiliriz? Petö'ye ise sorum, 'polypore state'i anlamamız lazım. Sonra bununla nasıl mücadele edeceğiz stratejisini geliştirmemiz lazım. Sadece konuşmacılar değil, bizim burada feminist kadınlar olarak hepimizin bu kesişim alanlarını büyütmek ve birlikte geliştirmemiz gerekli. Bu konuda bir strateji önermek isterim, o da Türkiye'deki Kürt kadınların mücadelesinin Batı'daki kadınlar ve kadın hareketi tarafından anlaşılmaya başlaması Gezi sonrası daha kuvvetli oldu. Bunu, kadın hareketi içinde, *Sosyalist Feminist* ve daha sonra feminist *Pazartesi* dergilerinde yer alan birisi ve aynı zamanda bir akademisyen olarak yakından izledim sayılır. Kürt kadınlar nasıl ezilir, nasıl mücadele ederler hepsi benim kafamdaydı. Ama ne zaman ki Şemdinli olayları vasıtasıyla Van'dan başlayıp Kürt coğrafyasındaki bütün yerleşim yerlerine yaptığımız bir seyahat sonunda, her kasabada kadınlarla yaptığımız görüşmelerde tek söyledikleri şey "Batılı kadınlar, anneler bilseler ki biz burada neler yaşıyoruz, nasıl bir baskı içindeyiz, devlet tarafından özellikle, o zaman bizimle beraber olurlar". Bu işte onların gerçekten nasıl bir kesişim alanı yaratmak için canla gönülle düşündüklerini ama seslerini duyuramadıklarını bana çok somut olarak anlattı. Ondan sonra ben bir akademisyen olarak görmenin, oralarda olmanın ne anlama geldiğini bambaşka bir şekilde anladım. Günümüze gelirse Kürt coğrafyasındaki bütün belediye başkanlarının, çoğunluğu yani kadındı. Eşbaşkanlarının hapiste olduğu bir zaman dilimindeyiz. Biz bunlar için de kafa yormak zorundayız. Bu kadınların çoğunluğunu tanıyorum HDP'de de çalışan biri olarak, Gültan Kışanak'ın ve Selahattin Demirtaş'ın köprüleri kurmak, duvarları yıkmak konusunda ne büyük bir memnuniyetle çalıştıklarını biliyorum. Henüz hapiste olmayan ve bir kısmı hala üniversitelerden atılmayan akademisyenler ve genelde kadın hareketi olarak, bunlar üzerinde kafa yorabiliriz ve konuşmacılardan da bunu daha çok açmalarını istiyorum. Marx'ın söylediği gibi "Filozoflar dünyayı anladılar, tanımladılar ama aslolan değiştirmektir". Tam da biz bu noktadayız gibi hissediyorum.

Katılımcı: 'Polypore' dediğiniz devlet hakkında konuşmak istiyorum. Son derece ilginç bazı özelliklerinden bahsettiniz. Konuşmanız sırasında toplumun ve devletin değişik kesimlerinden feminizme karşı yapılan saldırılar ve neoliberalizmden, hatta popülizmden de söz ettiniz. Ama otoriterlikten söz ettiğinizi sanmıyorum fakat vermiş olduğunuz örneklerle-

rin birçoğu giderek daha otoriterleşen devletlerden geliyor. Çok dramatik gibi algılanmasın ama bu ağacın gövdesinin güçlenmesi çok önemli. Otoriter devletlerin bir balta gibi koskoca ağaçları devirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla otoriterizmin rolüne ilişkin ne söylüyorsunuz?

Andea Petó: Öncelikle büyük bir iyimserlikle şunu söyleyebilirim ki feministler ve feminist akademisyenler, yeni kavramlarla dünyayı sürekli değiştiriyorlar. Eski ve yeni öğrencilerimize baktığımız zaman da bunu görebiliyoruz. Feminist aktivizm akademide de devam ediyor ve bu da değişime katkı sağlıyor. GONGO'lara karşı direniş stratejileri sorusu hakkında da bu söyleyeceklerim geçerli. Otoriterleşme bize çok faydalı bir çerçeve değil çünkü burada gördüğümüz şey, demokratik siyasi sistemlerin içinden demokratik olmayan bir takım siyasi güçlerin seçilmesi. Demokratik güçler, siyaset bilimciler ve farklı türden aktivistler için bu çok zor bir durum. Eğer STK'ları ve faaliyetlerini düşünürseniz, Ortodoks olmayan bazı sorular akla gelebilir. Mesela STK'lar direnişin en iyi biçimi midir? STK'lar bu bağlamda faydalı mıdır? 'Polypore'un nasıl işlediğini hatırlayın çünkü bazılarınız kaynaklarınızın tükendiğinden falan bahsediyorsunuz, 'polypore' tam da böyle işliyor işte. Siz STK'ların dünyayı değiştireceğine, fark yaratabileceğine inanıyorsunuz. Ama bu yapı STK'lardan enerjiyi ve gündemlerini emerek yaşıyor. STK çalışmalarını açısından nesnelleştirme 'polypore'un gerçekten işlediği biçim. GONGO'lar yani devlet STK'ları neden bu kadar popüler? Sadece Türkiye'de değil üstelik her yerde.

Burada başka bir meseleye de dikkat çekmek istiyorum. Konuşmamda değindim ama yeteri kadar altını çizmemiş olabilirim. Bu da metodolojik ulusçuluk ve sonuçlarıyla ilgili. Aslında ulus devleti daha kalıpların dışında ve yaratıcı bir şekilde düşünmeliyiz. Çünkü bazı güçler var ki ulus aşırı düzeyde işliyor, ulus devlet ise sadece bir ara yüz. Siz bunun aracılığıyla deneyimliyorsunuz ama bu ulus aşırı hareketler özellikle direniş söz konusu olduğu zaman gerçekten çok önemli. Peki GONGO'lar neden güçlü? Şu soruyu sormalıyız, son 20 yıl içinde STK'larda ne yanlış gitti? Bu konuda koskoca bir literatür var aslında. Bağışçılara bağımlı olmak, sivil toplumun depolitizasyonu, sadece hizmet sağlayanlar haline gelmeleri vs. Bu kurumların rolünü özellikle bugünkü ortamda yeniden düşünmemiz gerekiyor. 'Polypore state'in özellikleri ve nasıl hareket ettiğini düşünürken, STK'dan gelen gündemi de bununla birlikte değerlendirmemiz lazım. Bu da beni bazı direniş stratejilerine götürüyor. Her şey-

den önce bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu kabul etmek gerekiyor. İkinci olarak, daha önceki stratejilerin işe yaramadığını da kabullenmeliyiz. Burada bir tükenme, yorulma ve sürekli şikâyet kültürü var. Sürekli marjinalize olduğumuz, paramızın olmadığından şikâyet ediyoruz. Bir örnekten hareketle açıklamak istiyorum. Orta Avrupa bağlamında bu işe yarıyor mesela; biz bir diyalog forumu, bir platform oluşturduk. Burada muhafazakâr sağdan aktivistleri, araştırmacıları, uzmanları, aydınları çağırıyoruz. LGBT de geliyor ama muhafazakâr sağdan sörler ya da dini liderler de geliyor. Buraya katılan için her şey değişiyor demiyorum, yani buradan geri dönerken değişmiş bir şekilde dönmüyorlar ama en azından düşmanca bir kavgaya girmemeye çalışıyoruz. Benim hakikatim senin hakikatini döver havasında değiliz. Hepimizin önemli bulunduğu meseleler üzerinde tartışıyoruz. Toplumsal cinsiyet araştırmalarında ana akım geleneksel ortodoks söylemin ötesine geçmeye çalışıyoruz. Dürüst olalım böyle bir ana akım var. İş ve yaşam dengesi, feminizme kotalar sağlanması gibi şeylerden bahsetmiyoruz. Mesela aşk, bakım, evlilik üzerine toplantılar yapıyoruz. Çok yüklü bu politik dilin bagajını alıp değiştirmek söz konusu olan.

Burada bakım politikası çok kullanıldı. Belgelendirilmiş haliyle bakım politikasıyla ilgili olarak, ben bizim araştırmamızın çok ilginç sonuçlarını sizinle paylaşmak isterim. Bakım politikası bulaşıcı bir alan. Çünkü iki çok ciddi saldırıya uğradık. Bunlardan biri, yeni ataerkillik. Bu her şeyin metalaşmasıyla bağlantılı, “Her şeyin bir fiyatı var” diyor Beatrice Cambell. Şimdi bu yeni ataerki her şeyi fiyatlandırıyor. Diğer saldırı da toplumsal cinsiyet düşmanı hareketten geliyor, kadınların fizyolojik özellikleri nedeniyle bakımı önceliklendirmek. Nasıl oluyor da Handsmaid’s Tale 1980’li yıllarda bu kadar az insan tarafından okunmuşken bugün neden bu kadar çok insan tarafından okunduğunu konuşabiliriz mesela. İlerici sosyal demokrat çözümden ziyade bizim yeni bir modele ihtiyacımız var. Bir yeni kavramsallaştırmaya ihtiyacımız var. Savunmacı, devamlı müşteki, şikayetçi tarafın sesi olmamak. Bir yerden çıkarken kendi faunuslarımızdan çıkıp farklı karşılaşmalar yapmalıyız. Ben bir felsefeciyim ve felsefecilerin hakikat taşını size önermedim ama bazı hal-lerde de işe yaradığını söyleyebilirim.

Alev Özkazanç: Ne yazık ki Türkiye’de benim anlattığım bu döneme ilişkin siyaset strateji tartışmalarını böyle kamusal alanda yapacak düzeyde değiliz. Yüksek düzeyde kriminalizasyon trendi var, başka şeyler de var,

moral bozukluğu gibi. Dolayısıyla çok önemli olmakla birlikte tam olarak öyle bir anda değiliz. Birçok şeyi tartışamıyoruz. 2000'ler boyunca AB sürecinin; demokratikleşme, AKP'nin demokratikleşmeyi üstlenmesinin ilk iki döneminde ve sonra barış sürecinde etkisi oldu. Gezi'den önce bu liberal şeyin çok beklenmedik bir solculuk, radikal bir popülerliğe ulaştığını gördük. Yani önceki demokrasi söylemleri Gezi'den itibaren daha gerçek anlamına kavuştu. Bu HDP sürecinde de öyle oldu. Fakat şimdi çok sert bir şekilde yenilmiş durumdayız. Dolayısıyla bu bariz bir yenilgi ve bunun üzerinden düşünmek gerekir tabii ki. Dediğim gibi hem vakit hem de zemin uygun değil derin tartışmalar yapmaya. Fakat ben genel olarak önümüzdeki süreçte kurumsal demokrasi, insan hakları üzerinden değil; asıl Gezi'de ve HDP'de gördüğümüz daha popüler bir şeyin, daha popülist bir yönün ağırlık kazanabileceğini düşünüyorum. Bunlar birbiriyle çok bağlantısız değil tabii. İnsan hakları, sivil demokrasi siyaseti ile popüler söylemler tabii ki ilgisiz değil ama bir vurgu farkı var ve ben önümüzdeki dönemde daha sol popülizm ve dolayısıyla yeni bir antagonizmanın tanımlanması üzerinden ve özellikle sınıf konusunun da daha fazla içerileceği, özgün tarzlarda şu ana kadar pek yapmadığımız biçimden bahsediyorum. Çünkü şimdiye kadar siyasi demokrasi konuları çok kilit önemde oldu, bundan sonra yine olacaktır ama bu elitlik, yoksullaşma meselesinin nasıl bir yere vardığını görüyoruz ve tabii AKP tarafından nasıl kullanıldığını. Bir yandan makro düzeyde sol popülist öğelerin çoğalacağı beklenebilir. Bir taraftan da çok mikro düzeyde yaşam tarzına yönelik mücadeleler vermek ve o alanları kurmak durumunda kalabiliriz. Çok lokal ve çok yaşam tarzıyla ilgili küçük cemaatler gibi de örgütlenmek zorunda kalabiliriz. Bu şu anki rejimin sonuna ve ne kadar sürecek baskı, ne kadar daha şiddetlenecek buna bağlı. Tuttuğunuz her yer, her mekânda ağ örgütlenmeleri yapmak başka bir tarz ve daha mikro bir durum. Bunların etkileşimi nasıl olacak, nereye evrilecek bu hepimizin, Türkiyeli insanların ortak sorusu.

İKİNCİ OTURUM

FEMİNİST HAREKET İÇİNDEKİ FARKLILIKLAR VE YENİ OLUŞUMLAR

Avrupa'da Feminist Hareket İçinde Farklılaşma ve Ortaklıklar

Carol Mann

Teorik olarak benim konuşmam Batı kadın hareketinin içindeki farklılıklar ve ayrılıklar üzerine olacak. Ne var ki öncelikle belirtmek istediğim bir husus var; içinde bulunduğumuz kafa karışıklığı. Dayanışmanın yokluğu ve kimlik siyasetine kendimizi siper etmemiz ve adamamız nedeniyle Milenyum Nesli, Z jenerasyonu gibi genç nesiller için sınırlar arasında yapıcı projelerin hayata geçirilmesi neredeyse imkansız hale geldi. Peki neden? Ve nereden başlamalıyız?

1) Bireycilik + Tüketim

Batı ülkelerinin çoğunda kadınlar kavgalarını kazanmış hissediyorlar: Oy hakkı, doğum kontrolü, kağıt üzerinde, teoride, yasalar önünde eşitlik gibi haklar normalleşti. Savaşın olmaması, zorunlu askerliğin sona ermesi, küresel piyasaların yükselmesiyle birlikte neoliberal ekonomi 'kendilik' bilincini yarattı ve insanların kendini gerçekleştirme odaklanmasına neden oldu.

Cinsiyetçi medya genellikle tüketmek üzere yetiştirilmiş bir nesli rahatsız etmiyor, onlara dokunmuyor ve eleştirmiyor. Benzer şekilde, aslında feminizm fikri de 'kendin olma' ve kadın olarak (inşa edilmiş, varsayımsal olarak özgür erkek dünyasında) istediğini yapma fikri ile ilgilidir.

Tutarlı bir ideolojinin eksikliği, önceki jenerasyonların güzellik kültürünün neredeyse ayınlaştırılmasına ve cinselliğin sergilenmesi olarak düşündükleri farklı tercihlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu farklı tercihler arasında 'Sürtük Yürüyüşleri' (Slutwalk), siyahi güzellik kültürü ya da FEMEN sayılabilir. Peki, 'herşey olabilir, ne istersem yaparım' anlayışı grup siyasetine uygulanabilir mi? FEMEN gibi bir grup örneğin, Afganistan'daki kadınlar için ne kadar güçlendiricidir? Bireysel 'özgürlük'

sınırları nedir ve böylesi performanslar kadınların haklarının genişletilip geliştirilmesinde ne oranda etkilidir? Bana öyle geliyor ki Batı Avrupa'da bireyciliğe takılmış durumdayız ve feminizmin çok satan bir nesne olduğunu keşfeden tüketim toplumu tarafından besleniyoruz. Dünya üzerinde kim, üzerinde 'hepimiz feminist olmalıyız' yazan 500 Euro değerinde bir Christian Dior tişörtü giyerek özgürleşebilir ki?

2) Toplumsal cinsiyet cinsiyete karşı

Judith Butler bir keresinde herkesin feminist olması gerektiğini söylemişti, yalnızca kadın olduğu için değil; Butler feminizmin bizi önceden formatlanan kimliklere hapseden kategorilerin meşruiyetini sorguladığı ve bu kategorilerle savaşmanın tek yolu olduğu için böyle olması gerektiğine inanıyordu. Bana göre feminizmin bu ideolojik perspektifi ne yazık ki eksiliyor.

3) Keşisimselliğin yanlış anlaşılması ve 'kültürel kendileme/kendine mal etme' sorunu

Bu ikisi yani keşisimsellik ve 'kültürel kendine mal etme', feminizmin özü ve esası olan toplumsal cinsiyeti zayıflatan bir etki gösteriyor. Öylesine bir etki ki bu, bugünlerde beyaz egemen feminizmi topyekûn olarak eleştiriyor ve onu beyaz feministlerin bilinçsiz ırkçılığı olarak işaret ediyor. "Kendi ırkçılıklarının farkına varmak için bilinçli bir çaba göstermeyen beyaz feministler, ırkçılığın onların feminizmleri içinde gelişigüzel biçimde ortaya çıkmadığını fakat inançlarının organik bir ürünü olduğunu anlayacaklardır". (Claire Heuchan, AKA Sister Outrider: "Yeni ve radikal feminist kız kardeşliğe ihtiyacımız var", Open Democracy, 13 Ekim 2017).

Bu iddialar belli oranda doğru ve haklı olabilir ancak kesin bir bağlamsallaştırmaya ihtiyaçları olduğu da muhakkak. Şu anda Fransa'da çok popüler olan ve ortalığı kasıp kavuran bu tarz sözlerin istenen etkinin tam tersine neden olduğunu ve kızkardeşlik nosyonunun bizzat kendisini zedelediğini düşünüyorum. 'Beyaz' hiçbir niteliği olmadan en önemli kategori haline geldi. Bir başka ifadeyle, tek başına var olmasından kaynaklı olarak kötü/şeytani bir kategori oldu. Peki 'beyaz' yalnızca Fransız ya da Amerikalı mıdır? Türkler ve İranlılar da bu kategoriye girer mi mesela? Hepimiz biliriz ki Batılı ülkelere gitmek için pasaport ve vize istediğinizde tüm beyazlar ne eşit olarak kötüdürler ne de eşit olarak iyi.

Bir 'ırki' kategori diğeri adına konuşabilir mi? Her ikisinin de sınıf bilinci olmadığını ya da feminizm nosyonu olmadığını varsayarak varlıklı

bir Afrikalı iş kadını, Detroit’li Afrikalı-Amerikalı temizlik işçisi bir kadın adına konuşabilir mi mesela?

Benim için kesişimsellik, sorunlara farklı yaklaşım ve boyutları da beraberinde getiriyor. Aslında bu karmaşıklığıyla birlikte onu zenginleştirmek demek ama aynı zamanda korkarım ki kesişimselliğin moda olan yanlış yorumlanması, kolektif feminist dayanışmanın geleceği bakımından tehlikeli bir durum yaratmakta.

Bu bölünmenin bir sonucu da ‘Kültürel Kendileme/Kendine Mal Etme’ eyleminin açıkça suçlanmasıdır. Sözelimi, farklı bir kültüre ait bir şey giyme ve onu kendine mal etme. Önceki nesillerde feminist dayanışmanın dışında kalan kadınlar el yapımı Hint işi tunikler ya da Güney Amerikalı yerlilerin gömleklerini giyebilirlerdi. Oysa bugün feministlerin de içinde olduğu pek çok çevrede bu bir tür çalma, aşırma olarak görülmektedir. Bu durum kültürlerarası etkileşime yer bırakılmaması anlamına gelir ki bu feminizm için çok tehlikelidir.

4) Kültürel görecelilik

Yaygın kültürel görecelilik, dinden kaynaklanan eşitsizlikleri eleştiremeyeceğiniz anlamına gelir. Halbuki bu eşitsizlikler İslami, Ortodoks Hıristiyanlık (Rusya, Ukrayna ve Sırbistan’da) ve Haredi Yahudiliği gibi farklı köktendincilikler adı altında, kadınlar için büyük bir tehdit haline gelmişlerdir. Afgan burkasını buna örnek olarak verebiliriz. 2001 yılında burka Taliban’ın uygulamalarını temsil ettiği için kötülüğün sembolü haline gelmişti. Elbette, Başkan Bush’un Afganistan’ı işgali için bunu ve kadınları kurtarmayı bir bahane olarak kullandığı doğrudur. Fakat on beş yıl sonra tüm vücudu kapatan aynı burka ve Körfez ülkelerinde giyilen türden kara çarşaf, dini özgürlüğün sembolü haline gelmiş ve Paris merkezli uluslararası İnsan Hakları Ligi ve Af Örgütü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ni kamusal alanda çarşafı yasaklayan kararlarından ötürü eleştirmişlerdir. Pek çok ‘feminist’, karşı durmaları halinde bunun beyaz emperyalizmin ifadesi olarak görüleceğini düşünerek dini özgürlük adına bu giysiyi savunmuştur. Türkiye’de seküler feministler, Fransa’da kaybedilmiş bir kavramın mücadelesini vermeye devam ediyorlar.

Sonuç

Feminizm, Batı Avrupa’daki en genç nesil için kirli bir sözcük fakat son zamanlarda bu durum değişiyor. Amerika’daki sözde yaşam savunucusu grupların kürtaj hakkına karşı başı çektiği söylemlerin kazanımlara karşı

tehdit içermesi ve cinsel taciz karşısında sessiz kalmamayı sembolize eden 'Ben de/Me Too' hareketi ile birlikte feminizm yeniden gündeme geldi. Feminizmin Batı Avrupa'da tekrar büyük bir hareket olabilmesi için çok sesliliği kucaklaması, konfor alanından çıkması ve bireye olduğu kadar kolektif olana da bakması gerek.

Tuhaf bir biçimde bireysellik/kamusallık sorununun hiç akla gelmeyecek yerlerde de ortaya çıkmış olduğunu şu an okuduğum Philippe Sands'ın *Doğu-Batı Sokağı* isimli harika kitabında da gördüm. Büyük-babasının hikayesi dışında kitap, Nazi savaş suçlularının yargılandığı Nuremberg Mahkemeleri'ndeki bir tartışma etrafında şekilleniyor. Lauterpacht ve Lemkin isimli iki hakimin ortaya attığı temel sorular şunlardır: Eşi benzeri görülmemiş ölçekte işlenen bu toplu cinayetler insanlığa karşı bir suç olarak, yeni terminolojiyle soykırım olarak mı görülmelidir? Bu suçlar öncelikle bireyleri mi hedef almıştır yoksa bunlar bir insan topluluğunu tümünden yok etmeyi amaçlayan bir planın parçası mıdır?

Her ikisi de çok geçerli sorulardır elbette ancak burada -Hitler'in en başından itibaren yaptığı gibi- politik anlamda grup kimliğini düşünmek, mazlum insanlarla dayanışmayı olanaklı kıldığı gibi ayrımcılık ve insan hakları perspektifini de tamamen yeni bir seviyeye taşımıştır. Bir şekilde feminizmin de bugün düşünmek zorunda olduğu, kaygı duyması gereken şey budur. Bu gezegende ultra ataerkil toplumlarda yaşayan kadınların büyük çoğunluğu toplumsal cinsiyeti bir tercih olarak düşünmüyorlar, biyolojik olarak kadın doğdukları için kendilerine mutsuzluk getiren ve mağduriyet yaratan müthiş ölümcül bir şey olarak görüyorlar. Bazen tek bir kız çocuğu zorla evlilikten, zalim kocanın elinden kurtarılabilir ve bu medyada dokunaklı, büyük bir hikayeye dönüşebilir. Ama küresel sorun hala orada durmaktadır.

Bu baskıcı gezegende yaşayan kadınlar (cins ya da kuir/queer), feministler olarak, faşizmin her haliyle kendini hissettirdiği dünyada, hergün onurlarını korumak ve en temel hakları için mücadele etmek zorunda olan kadınlarla etkin bir dayanışma içinde olmak zorundayız.

Türkiye’de Güncel Feminist Hareket İçindeki Ayrışmalar ve Tartışmalar

İnci Özkan Kerestecioğlu

“Türkiye’de Güncel Feminist Hareket İçinde Ayrışmalar ve Tartışmalar” konulu bir konuşmayı, feminist hareket içinde yıllardır mücadelesini sürdüren aktivistler ve feminist akademik çalışmalara öncülük etmiş akademisyenlerden oluşan bir dinleyici grubunun önünde yapmak heyecan verici. Burada bulunan dinleyicilerin çoğu bu konuşmayı yapabilir ve kuşkusuz her birimizin anlatısı farklı noktalara odaklanabilir. Farklılıklarımız; deneyimlerimizle, feminist hareket ve teoriyle karşılaşma bağlamlarımızla, formasyonlarımızla, toplumsal konularımızla yakından ilgili. Ben de üniversitedeki öğrencilik yıllarımda feminizmle tanışmış, feminizmi keşfetmiş, daha sonra da zaman zaman hareketin içinde, çoğu zaman kenarında bir izleyici olarak yer almış, akademik çalışmalarında her daim feminist kuramın yol göstericiliğinden yararlanmış, 15 yıl kadar kadın çalışmaları yüksek lisans programında çeşitli dersler vermiş biri olarak, böyle bir arka plandan değerlendirmemi yapacağım. Kadın çalışmaları programının feminist aktivizmle kuram arasında önemli köprüler kurduğunu düşünüyorum. Kimi zaman hareketin aktivistleri programda öğrenci olarak yaklaşımlarımızı tazeledi, güncelledi; kimi zaman program harekete yeni aktivistler kazandırdı. O yüzden doğrudan aktivist olmadığım zamanlarda dahi bu programda verdiğim dersler sayesinde hareketin gündeminden çok da uzak olmadığımı düşünüyorum. Konuşmamı da kuramla deneyim arasında bir yerde, her ikisiyle de ilişkilenerken oluşan bir çerçevede yapmaya çalışacağım.

Bu başlık oldukça iddialı; başlığın her kelimesiyle bir problemim var aslında. Türkiye’deki feminist hareketi kapsayıcı bir şekilde değerlendirmem zor; yaklaşımlarım daha çok İstanbul merkezli hareketlerden çıkan deneyimlerden besleniyor. Halbuki biliyorum ki feminist örgütlenmeler 1990’lardan bu yana ülke genelinde niceliksel ve niteliksel olarak çeşit-

lendi. İstanbul dışına dair bilgilerim ve dolayısıyla değerlendirmelerimin yüzeysel nitelikte olduğunu itiraf etmeli, başlığın iddiasını karşılayacak bir konuşma yapamayacağımı söylemeliyim. “Feminist hareket” deyince de bir problem var bana göre. Kimi, neyi, hangi kriterlere göre alacağız feminist hareketin içine? Elimizde bir “feminist ölçer” olmadığına göre, en kestirme yol olarak kendisini feminist diye tanımlayan yapılara bakabiliriz ama o zaman da çok az sayıda oluşumdan bahsetmiş oluruz. Bu alanda eyleyen örgütlere baktığımız zaman daha çok kadın hareketi, kadın hak savunucusu gibi kavramların kullanıldığını görüyoruz. Tabii bunlar anti-feminist örgütlenmeler değil ama feminizmi bir kimlik ya da bakış açısı olarak benimseyen örgütler de değiller. Hareketin kazanımlarına ve seyri-ne baktığımız zaman, kendini feminist olarak tanımlayan ve tanımlamayan oluşumların birlikte çeşitli kampanyalar, çalışmalar yürüttüklerini de görüyoruz. Dolayısıyla burada da bir problem var, yani feminist hareket derken nereye bakacağımız konusunda. Ama ben yine de kendini feminist olarak tanımlayan oluşumların içindeki gelişmeler ve tartışmaların önemli olduğunu ve bizlere geleceğe dair alacağımız yol için birikim yarattığını düşünüyorum. Başlıktaki bir başka kelime de güncellik; yani ‘güncel feminist hareket’. Güncel derken kastımız nedir? Bugün mü? İki hafta önce, iki yıl önce mi? On yıl önce mi? Bu konuda da bir sınırlandırma, belirleme yapmakta zorlanıyorum. 1980’lerde kendi gündemi ve kendi yöntemiyle ortaya çıkan feminist hareketten bu yana otuz yıldan fazla süre geçti. Diyelim ki otuz yıllık bir tarihi var ‘ikinci dalganın’. Onun öncesinde İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in ilk yıllarına uzanan ‘birinci dalga’ diye tanımlanan bir hareket, bir tarih olduğunu, ‘ikinci dalganın’ etkisiyle yapılmış tarih çalışmalarından biliyoruz. Konumuz ‘güncel feminist hareket’ olduğuna göre o dönemi bu konuşmanın dışında bırakmakta bir sakınca yok. Ancak bu otuz yıllık tarihi ayırıştırmak doğru gelmiyor; çünkü hem hareketin özneleri hem konuları otuz yıldır çeşitli değişimler, ayrışmalarla beraber bir süreklilik içinde. Sosyal bilimlerin analizlerinde, hele de Türk siyasal hayatına dair analizlerde on yıllık dönemlerin bir kerameti vardır. O gelenekten yürüyerek bizler de bu otuz yılı 2017’den geriye giderek on yıllık dönemlere ayıralım. 1987-1997, 1997-2007, 2007-2017. Bu dönemlerdeki süreklilik ve değişimlere değinmeye çalışalım.

1980’lerde feminist sözün politikleşmesi/kamusallaşması sürecine dair özelliklerin, Türkiye’de feminist hareketin bugününde yaşanan sorunlara hem kaynaklık ettiğini hem de çözüme yönelik ipuçlarını taşıdığını düşünüyorum. Türkiye’de feminist hareketin ikinci dalgası, özgün bir bağlama

sahip. Dünyanın Batı'sı olarak tanımlanan coğrafyada 'ikinci dalga' feminist hareket 68 hareketinin içinden çıkmıştı. 1960'larda savaş sonrası büyümenin ve sol hareketlerin etkisiyle sosyal politikaların uygulandığı, sosyal refah devletinin güçlü olduğu bir zemin söz konusuydu. 1980'ler ise refah devleti politikalarının zayıfladığı ve neoliberal ekonomi politikalarının gündeme geldiği bir dönem. Türkiye'de neoliberalizmin tarihi ile feminist hareketin canlanmasının tarihi keşişiyor ve bu keşişme feminizmin seyrini doğrudan etkiliyor. Neoliberal politikaların uygulamaya konulması, politik zeminin otoriterleşmesiyle mümkün olabildi. 12 Eylül 1980 darbesi ve bu darbenin anayasası siyasal katılımı sınırlandıran ve toplumsal muhalefeti zayıflatan bir dizi uygulamayı hayata geçirdi. Neoliberalizmin emekçi sınıfları, sermaye karşısında savunmasız hale getirmesi ve otoriteryanizmin baskıcı ortamı topyekûn bir sessizlik yarattı. Bu sessizlik, paradoksal biçimde, daha önce dışarıda bırakılanların, toplumsal muhalefetin içinde dahi sesi bastırılanların, sözünü ve sesini keşfetmelerine imkân sağladı. Daha çok sol hareketlerin içinden gelen kadınlar yaşadıkları cinsiyetçilikle yüzleştiler. Eşitlik ilkesinin en temel değer olduğu bir düşünce ve hareket içinde dahi cinsiyetçi tutumun güçlü bir şekilde varlığını sürdürüyor olması, bağımsız bir feminist hareketi zorunlu kılıyordu. Adı konulmadan yaşanan 'bilinç yükseltme gruplarında' oluşan farkındalıkla, feminist söz 'yüksek siyasetin' konusu haline girmemiş konuları kamusal alana taşıyarak politikleştirdi. Aile içi şiddet, taciz, bekâret gibi özel alanın içine hapsedilmiş konular siyasallaştı. Az sayıda kadının başlattığı feminist söz, hızla yaygınlaşarak çeşitlendi. Çeviriler, dergiler (Feminist, Kaktüs), yürüyüşler, kampanyalar bu sözün yaygınlaşmasında etkili hatlar oldu. Bu dönemin kampanyaları, keşifleri kısa sürede feminist örgütlenmelere dönüştü. Örneğin; Mor Çatı (1990) ve Ankara Kadın Dayanışma Vakfı (1992) Dayağa Karşı Kampanya (1987) sonrasında kurulan, kadına yönelik şiddetle mücadele eden feminist örgütlenmelerdir. Feminist sözün keşfi, hızla toplumsal harekete dönüşmüş, bu toplumsal hareket kendi kurumlarını yaratmaya başlamıştı.

1987-1997 döneminde feminist söz yaygınlaştı, çeşitlendi. İkinci on yıllık dönemde (1997-2007) yasal alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik adımlar atıldı. Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu'nun yenilenmesi sürecinde feminist örgütler ve kadın hukukçuların oluşturduğu platformların mücadelesiyle kadınlar üzerinde aileye, erkeğe, topluma tasarruf yetkisi veren ataerkil zihniyetin yasal dayanaklarının önemli bir kısmı değiştirilerek kadını özerk bir birey olarak ele alan bir yaklaşım ortaya konuldu. Bu dönem 'toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması'

(gender mainstreaming) süreci olarak tanımlanabilir. Kamu politikalarına sızma, kamu politikalarını belirleme, kamusal otoritelerle birlikte yürütülen projeler bu dönemde öne çıkan başlıklardır.

Son on yıllık dönemde (2007-2017) feminist hareketin kamu otoriteleriyle ilişkilerinin uzlaşma-pazarlık sürecinden çatışma sürecine girdiği söylenebilir. Feminist hareket sistem karşıtı bir hareket olmasına rağmen, Türkiye’de uzun zaman devletle açık çatışma yaşamadı. Son yıllarda siyasal iktidar emek politikalarıyla, beden politikalarıyla yeni bir cinsiyet rejimi kurma çabasına girişti. Cinsiyet körü bir iktidardan, cinsiyetçiliği aktif olarak hayata geçiren bir iktidar pratiğine geçişi gözlemlemek mümkün. Neoliberal ekonomik yapının gerektirdiği esnek emek politikaları, güvencesizlik, sosyal hizmetlerin kamusal yükünü azaltma ihtiyacı, bunların hepsi ‘ev ve iş yaşamını uyumlaştırma’ gibi şık bir başlığın altında, kadınların hem piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda ucuz ve güvencesiz olarak çalışması hem de eve, anneliğe, bakım hizmetlerine geri çağırılmasıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Kürtaj karşıtlığı, “en az üç çocuk” çağrıları, annelik kariyerinin bütün kariyerlerden önce gelmesi gerektiği gibi söylemler dindar muhafazakâr bir dille süslenerek yaygınlaştırılmakta. Bu açık saldırı feminist hareketin kendisini gözden geçirmeye, yenilemeye yönelik ihtiyacını artırıyor.

Değerlendirmeyi bu çerçeveden yaparken çuvaldızı kendimize batırmak gerekiyor ama batırırken insafı olmak gerekli. Feminist hareketin gücü kadın dayanışmasını ne derece öğretilmesiyle ilgili. Kadını ikincilleştiren ve bu ikincilleştirmeyi doğallaştıran, doğallaştırdığı ölçüde sorgulanabilir ve değiştirilebilir olmaktan çıkaran kültürel, toplumsal ikilime, bir de bu söylemleri siyasal alanda her gün tekrarlayan bir iktidar pratiği eklendi. Bu zeminle sahici bir dayanışmanın kanallarını kurarak mücadele edilebilir ancak. Peki Türkiye’de feminist hareket dayanışma konusunda nasıl bir birikime sahip? Neleri yaptı, neleri yapamadı, neleri yapabilir? Büyük sorular bunlar ama her birimizin üzerinde düşünmesi, konuşması gereken sorular.

Tekrar başa dönersek feminizmin filizlendiği yıllar, toplumsal muhalefetin güçsüz olduğu yıllardı. Feminizm o yüzden, bir yandan ihtiyacı olan bağımsızlığı sağlayabildi ama öte yandan güçlü bir muhalif hareketin olmayışının zaafını taşıdı. Toplumsal cinsiyet kimliklerini, rollerini dert edinen, bunları eşitlikçi bir yönde dönüştürmek isteyen bir hareket olarak feminizmin yol alması toplumdaki sınıfsal, etnik ya da kültürel eşitsizlikleri dert edinen mücadelelerin olmasıyla mümkün. Bütün eşitsiz-

lik hallerinin birbirini besleyen bir boyutu var; ayrı mücadele alanlarının çeşitli noktalarda keşişebilmesiyle sağlanabiliyor dönüşümler. 1980'lerin sessizliği feminizmin sesinin ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı bir etki yapmış olsa dahi, o sesin gürleşmesinde, kalıcılaşmasında engel oluşturduğu bir gerçek. Dönemin diğer özelliği; sosyal devlet politikalarından geri çekiliş, kamu harcamalarının sınırlandırılması, kamusal alanda yerine getirilmesi gereken sağlık ve bakım hizmetlerinin aileye, özel alana devredilmesi. Bu süreç feminist örgütlerin talepleri gündeme getiren, politik söz üreten bir yapıdan, iş gören, problem çözen, proje yapan bir yapıya dönüşmesine neden oldu. Devletin, belediyelerin yani kamu gücünün yapması gereken birçok görevi, feminist örgütler projeler yoluyla üstlendi. Bunda kimi zaman ulusal, kimi zaman uluslararası kaynaklar kullanıldı. Projecilik feminizmle özdeşleştiğinde; öne çıkan feministler de iyi proje yazan, uygulayan profesyoneller haline geldi. Politik söz, bürokrasinin koridorlarında kaybedildi. 'Proje feminizmi' denilen bu süreç feministler arasında çokça tartışıldı, daha da çok tartışma kaldırır. Somut projeler, tek tek kadınların hayatlarını dönüştürecek etkiler yapmış olsa da uzun vadede kadın dayanışmasını sağlayacak etkiler yapamıyor. "Biz kadınlar" şiarıyla hareket eden bir feminizmden, "kadınlar için" çalışan bir feminizme evrilme söz konusu. Somut projelerin yürütülme aşamasında oluşan bürokratik yapı, örgüt hiyerarşileri de yatay ilişkilere dayanan kadın dayanışmasını zayıflatıyor. Bütün bunların yanında, bugün artık projeler için gereken kaynak havuzu da daralmış durumda. Yerel ya da ulusal kamu otoritelerinden feminist örgütlerin kaynak bulması on yıl öncesine kadar göreceli olarak mümkündü. Siyasal iktidar cinsiyet rejiminin aktif kurucu öznesi olmaya yöneldiğinden beri, kadın hareketi içinde kendi sivil toplum örgütlerini kuruyor. Literatürde GONGO (government organized non-governmental organization) olarak tabir edilen bu örgütler, bu kaynakların çoğunu kullanarak kadın hareketinin kazanımlarına saldırıları içeren bir tarzda söylem ve projeler üretiyor. 'Toplumsal cinsiyet eşitliği' yerine 'toplumsal cinsiyet adaleti' önermek, tekrar binlerce yıl öncesinin "kadın doğası", "kadın fitratı" iddialarına dönerek cinsiyet kimliklerinin politikleştirilmesinin ve dönüştürülmesinin önünü tıkamak, bu yapıların temel işlevleri haline geliyor. Feminist hareketin önemli bir kazanımı olan, akademide feminist bakış açısının yerleşmesine katkıları bulunan üniversitelerdeki Kadın Araştırmaları Merkezleri de büyük ölçüde feminizmin içinin boşaltılmasının aracı haline gelmiş durumda. Bugün gelen noktada, "sermayeden, devletten, erkeklerden bağımsız" bir feminist

politikanın gerekliliği hiç olmadığı kadar aciliyet kazanıyor.

Hem bağımsız hem güçlü bir feminist hareketi nasıl öreceğiz? Kültürden, tarihten, sermayeden, aileden, devletten gelen topyekûn saldırılar karşısında farklı ezilmişlik deneyimleri yaşayan, öncelikleri farklı olan kadınlar olarak nasıl bir dayanışma sağlayacağız? Toplumsal çatışmaların sınıfsal, kültürel, ideolojik düzlemlerde yaşandığı bir bağlamda; hangi politikalar, hangi stratejiler, hangi yöntemler kadınlararası farklılığın üstünü örtmeyen bir birlikteliğe imkân tanıyacak? Uzun zamandır boğuşuyoruz bu sorunlarla.

Feminist hareketin ilk yıllarında “biz kadınlar” sözü rahatlıkla dile getirilirken daha sonra feminist harekete katılan kadınların çeşitlenmesi, yaygınlaşmasıyla ‘biz’ öznesi sorgulanır oldu. ‘Bizin’ aslında kapsayıcı olmadığı, bazı kadınları içerdiği ve diğerlerini dışarıda bıraktığı iddia edildi. Feminist hareket içinde farklılaşma başlangıçta sadece ideolojik farklılaşmalardan (liberal, radikal, sosyalist, kemalist feminizmler gibi) ibaretken sonraları kimliğe dayalı kültürel farklılaşmalar öne çıktı. Kürt kadınların ve dindar kadınların örgütlenmeleri, dergilerini çıkarmaları, kendi gündemlerini ve önceliklerini ortaya çıkarttı. Kuşkusuz bu gündemler Türkiye’deki siyasal çatışmalarla doğrudan bağlantılıydı. 1990’lar ve 2000’li yıllar Türkiye’de siyasetin bir yandan laik-dindar, öte yandan Türk-Kürt çatışması ekseninde konumlandığı yıllardı. Bu çatışmalar feminist hareketi de doğrudan etkiledi. Ancak feminist hareketin bu çatışmalara, Türk siyasal hayatının diğer öznelerinde görülmeyen bir yapıcılık ve hızda refleks verdiğini teslim etmek gerekir.

Eşitliği aynılık olarak değil, farklılıkları yok saymayan bir yerden kavramsallaştırabilme konusunda feminist kuram ve hareket hayli zengin bir bagaja sahip. Eşitlik talebi olarak başlayan ‘birinci dalga’ feminizm, kısa bir sürede erkeklerle eşitlik temelinde tanımlanan formel bir eşitliğin, somut sonuç eşitliğine gidemeyeceğini keşfetti. Kadınların erkeklere değil, kendilerine eşitlenmesi gerekiyordu; kadınların farklı deneyimlerini, yaşam örgülerini yok saymayan bir anlayışla yapılacak düzenlemeler sonuç eşitliğini sağlayabilirdi. Feminizm, eşitsizlik ilişkisi olarak toplumsal cinsiyeti sorgularken kadınların özgüllüklerini talep eden bir hattı açtı. Eşitlik ve farklılığı ikilem haline getirmeden düşünmek, feminist kuramın en temel ilkelerinden biridir. Feminizmde farklılık teması, kadınların erkeklerden farklılığı etrafında gündeme geldikten sonra tartışma, kısa sürede, kadınlar arasındaki farklılıklar meselesini içeren bir hal aldı. ABD’de ‘siyah feminizmin’ ortaya çıkışı, kadınlararası farklılıkları yok sayan bir anlayışın, sahici bir kadın dayanışması kurmanın müm-

kün olmadığını gösterdi. Post kolonyal çalışmalar, Batı'nın kendini ve ötekisini kurma biçimlerini eleştirel okumaya tabi tutarken Batı feminizminin içerici olmayan evrensellik iddialarını da hedefine aldı. Son olarak, feminist teori ve hareketin heteroseksist tutumuna yönelik kuir kuram ve hareketin yönelttiği eleştiriler, toplumsal cinsiyet kurumlarına yönelik mücadelenin, kadın ve erkek karşıtlığı üzerinden yürütülmesinin yetersizliklerini vurgularken farklılık temalarını çoğullaştırdı.

Eşitlik-farklılık terazisinde ibre tüm dünyada farklılığa doğru kayarken feminizm, farklılığın aynı zamanda kadınlara karşı kullanılan bir silah olduğunu deneyimlediği için (kadın-erkek farklılığı ataerkiel zihniyetin temel yapı taşıdır), farklılık vurgusunun kendi içine kapanan, cemaatçi bir noktaya gitme tehlikesinin de farkındadır. Farklılık anlayışını özcü bir yerden değil, bağlamsal ve ilişkisel bir yerden geliştiren feminizm; farklı deneyimlerin ortak deneyimler olmadığı anlamına gelmediğini, farklılıklara rağmen ve onlarla birlikte ortaklaşmanın önemini ve imkanını bilir. Bu yolla kültürel farklılık politikalarını toplumsal eşitlik politikalarıyla sentezleyebilir. Bu bağlamda, Bell Hooks'un "feminizm herkes içindir" şiarından ilhamla "feminizm feminizmden daha fazladır" demek yanlış olmayacaktır. Bugün kültürel ortaklık/aynılık üzerinden kurulmuş ulus-devlete dayalı yurttaşlık öznesi, dünyanın her yerinde bir kriz içinde. Ulus-devletten bağını koparan; ulusötesi, çokkültürlü, kozmopolitan, çoklu, ulusaşırı gibi sıfatlarla tanımlanan bir yurttaşlık arayışı söz konusu. Bu yurttaşın kompartımanlara ayrılmadan hem evrensel hakların öznesi hem kültürüyle, diliyle, cinsiyetiyle somut bir özne olabilmesinin yolu farklılığı ne yok sayan ne de yücelten eşitlik politikalarından geçiyor.

Bu çerçevede Türkiye'de feminist harekete baktığımızda, otuz yılda uzunca bir yol alındığı rahatlıkla söylenebilir. 1996'da Kürt kadınlarının çıkardığı Roza, Jujin, Jin u Jiyan gibi dergilerde, "Türkiye'de adı konulmadan, etnik kimlik belirtilmeden yapılan feminizmin Türk feminizmi" olduğu yolundaki eleştiriye kulaklarını tıkamamış bir feminist hareket var. Evet dirençler gösterildi; hâkim kültürden gelmenin konforunda hareket edildiğini fark etmek zaman aldı ama çatışmanın savaşa dönüştüğü bir ortamda, Türk ve Kürt kadınları biraraya getiren zeminlerin yaratılmasında feminist hareket önemli çabalar harcadı. Bu çabaların somutlaştığı alanlardan biri kadına yönelik şiddetle mücadele eden örgütleri bir araya getiren ve bu yıl 20.'si yapılan Sığınaklar Kurultayı. Kurultay, farklı coğrafyalardan, farklı kültürlerden, farklı ideolojilere sahip kadınların karşılaşmasını sağlayan, kimi zaman tartışmalara, ayrımlara, kırgınlıkla-

ra sahne olsa da belli ölçüde kurumsallaşmış ve süreklileşmiş bir zemin. Türkiye'nin bütün bölgelerinden, kadına yönelik şiddetle mücadele eden örgütlerden kadınların katılımıyla yapılan kurultaylarda militarist, milliyetçi, ayrımcı bir dilin uzağında, birbirini dinlemeye, anlamaya çalışan bir yaklaşım oluşturulmaya çalışılıyor. Tartışmalar, çatışmalar devam ediyor olsa da bunların nasıl yöntemlerle aşılabacağı konusunda önemli bir birikim sağlanmış durumda.

Kadınlararası farklılıkların bölünmelere değil, dayanışmaya yol açmasının önündeki engelleri anlamak; bu engelleri aşmanın yöntemlerini geliştirmek açısından 2001'de kurulan Amargi deneyimi de çok değerli. "Farklılıklarımızla birarada" sloganıyla yola çıkan Amargi, feminist mücadelenin milliyetçilikle, militarizmle, kapitalizmle, heteroseksizmle mücadele etmesi gerektiği fikrinden hareketle dindar kadınlar, Kürt kadınlar, lezbiyen kadınlar gibi pek çok farklı siyasal duruşa ve kimliklere sahip kadınlara kapılarını açtı. Amargi'de yürütülen tartışmalar, projeler, atölyeler Türkiye'de kadın hareketinin farklı öznelerinin karşılaşmalarını sağladı. Bugün artık Amargi yok; 11 yıllık deneyimin ardından önce bir grup kadının ayrılması, ardından da kalan kadınların Amargi'yi bitirme kararı sonucunda 2012'nin sonunda kapandı. Ayrılan kadınlar Amargi'den ayrılış sebeplerini anlatan bir metni feminist hareket içinde paylaştılar. Bu tür paylaşımların feminist harekete birikim sağlaması açısından çok değerli olduğunu düşünüyorum. Niyet edilenin ne olduğu, nelerin yapıp nelerin yapılamadığı, niye yapılamadığı konularının feminist hareket içinde değerlendirilmesi, feminist güzergâhın çıkmaz sokaklara girmesini engeller. Amargi'den ayrılan kadınların en önemli eleştirisi; farklılıklarla birarada olma durumunun gerçek anlamda biraradalık içermediği, sadece bir yanyanalıktan söz edilebileceği, çoğulculuktan anlaşılanın çok sayıda fikrin, kimliğin, birbirine değmeyen, birbiriyle konuşmayan, birbiriyle çatışmayan, temazsız bir alanda varlığını sürdürdüğü noktasında. "Farklılıklarımızla bir arada" şiarı Amargi'nin ayırmedici, heyecan verici, birçok kadının orada feminist çalışma yapmasını sağlayıcı özelliğiyle bu ilkenin hayata geçirilme biçimi, Amargi'nin politikasızlaşmasının, ideolojik içeriğinin boşalmasının nedeni olarak ileri sürülüyor. Amargi deneyiminin kendisi ve bu deneyimi eleştirel gözle değerlendirme çabaları, üzerinde uzunca düşünmeyi, tartışmayı gerektiriyor. Bu deneyimlerin ışığında yeni patikalar bulup politikalar üretebiliriz.

'Farklılıklarla bir arada' ilkesi farklılıkları tanıma, kabul etmeden ibaret değil; üstünde asıl odaklanılması gereken 'biraradalık'. Neoliberalizmin

ekonomi ile siyaset arasındaki bağları kopardığı, görünmez kıldığı, toplumsal ve kamusal parçalayarak piyasanın değer ve söylemlerine tabi kıldığı bir zeminde, farklılıkların kimlik temsillerinin ya da tanınma siyasetlerinin ötesine geçebilmesinin yolu, onları sabitlemeyen, ilişkisellik içinde dönüştürebilen, aradaki bağları görebilen politikaları üretebilmekten geçiyor. Feminist hareketin ihtiyacı olan kadın dayanışmasının nesnel temellerini kuracak olan da böyle bir politika. Örneğin; savaş karşıtlığı ya da antimilitarist söylem, sadece Kürtleri ilgilendiren, onların hayatlarını değiştiren bir mesele değil; hepimizin hayatını doğrudan etkiliyor. Savaş karşıtlığını, başka kadınlar için değil, kendi hayatlarımıza değen yerlerden kurduğumuzda dayanışma için daha sağlam, daha kalıcı adımlar atmış oluruz. Bu bağ kurulmadığında, mesele sadece bir vicdan ve ahlak söylemine dönüşerek her an kırılabilir bir politik tutum haline gelmiş oluyor. Dayanışmanın nesnel temellerini örmeye çalışan türden bir politika örneğin, dindar kadınlarla sadece başörtü meselesini konuşmaz; başörtü taleplerini küçümsemez, görmezden gelmez, anlamaya çalışır ama o kadınları 'başörtülü kadınlar' kimliğine hapsetmez; onlarla ortaklaştığı erkek şiddetini, namus baskısını, emek piyasalarındaki sömürüyü, cinselliği vb. birçok konuyu konuşur, birlikte söz üretmeye çalışır. Bu yolla kadınlar ortaklıkların ayrılıklarından daha fazla olduğunu farkeder. Böyle bir politika kadına yönelik şiddeti, kadın cinayetleriyle sınırlamaz; kadın cinayetlerine giden yolun beden politikalarından geçtiğini görür. Kürtaj karşıtlığının, kadın sünnetinin, zayıflama endüstrisinin ya da kadın cinayetlerinin birbirinden hiç de kopuk olmayan alanlar olduğunu görür.

Feminist politika; kadınları bölen, birbirine düşüren, sorun alanlarını kompartımanlaştıran, projelerin sınırlama, çerçeveleme mantığına hapseden saldırıların karşısında gerçek ortaklıkları öne çıkartan pratiklere, bu pratikleri mümkün kılacak kuramsal-kavramsal yaklaşımlara ihtiyaç duyuyor. Bu konferansın başlığını oluşturan 'kesişimsellik' yaklaşımı da böylesi bir ihtiyacı karşılamaya dönük kavramsal bir çerçeve sunuyor. Floya Anthias'ın vurguladığı gibi cinsiyet, ırk ve sınıf üzerinden oluşan toplumsal bölünmeler, toplumsal ilişkilerin üretiminde birbirleriyle ilişki içinde, deneyim ve pratik bağlamında 'karşılıklı kurucu' özelliğe sahip. İnsanların yaşamlarının örgütlenmesi sürecinde bu üç unsur eş zamanlı baskı sistemlerini oluşturuyor. Dolayısıyla cinsiyet rejimlerinin ve cinsiyet kimliklerinin kurulumunda, eril iktidar pratiklerinin hayata geçirilmesinde, bir başka ifadeyle hayatın örgütlenmesinde farklı hiyerarşilerin birbirine eklenmesi var. Bu tahakkümcü yapıyla mücadele pratiklerininin de

kesişimselliği kavrayan bir yerden hareket etmesi gerekiyor. Feminist hareketin dönüştürücü gücü, toplumsal muhalefetin yükselişiyle birlikte yürüyebilir ancak, bu tahakküm ilişkilerini, hiyerarşik kurulumu doğallaştıran iktidar pratiklerinin kökeninde toplumsal cinsiyet sisteminin kadınlık ve erkeklığe dair binlerce yıldır ürettiği değerler sistemi vardır. Feminist politika, aslında, bütün güç ilişkilerinin ontolojik olarak kurulduğu bu yere çomak sokmuştur ve güç ilişkilerinin varlığını kökten biçimde dönüştürmeyi hedeflemektedir. Tam da bu yüzden feminizm, feminizmden daha fazla bir şeydir. Arjantinli kadın hareketi koalisyonu Ni Una Menos, kadına yönelik şiddeti tam da kesişimsellik yaklaşımının vurgulamak istediği yerden tanımlıyor: “Kadına yönelik şiddet ev içi şiddettir ama aynı zamanda piyasanın, borçluluğun, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin ve devletin şiddeti, LGBTİ’ye karşı ayrımcı politikaların şiddeti, göçmen karşıtı şiddet, kitlesel tutuklamaların yarattığı şiddet, kürtaj yasakları ve parasız sağlık hakkına ulaşım yoksunluğunun yarattığı şiddettir.”

Feminist hareketin Türkiye’deki otuz yıllık serüveni, dayanışmalar, kazanımlar, küskünlükler, kalp kırıklıkları, yorgunluklarla birlikte önemli birikimler kazandı. Bu birikimleri görünür kılacak deneyim paylaşımları ve bu paylaşımlar üzerinden yapılacak tartışmalar çok değerli. Cinsiyetçiliğin tarihsel kökleri aileden, eğitime, hukuktan siyasete, ekonomiye, imgelere, metinlere, bilgilere, pratiklere, bilinçlere ve bilinç dışlarına, hayatın her alanına sızmış hali feminist mücadeleyi nihayetine varmayacak bir mücadele haline getiriyor. Feminist bilincin kendisi de öyle; feministlerin kendisi de pekâlâ kendilerini cinsiyetçiliğin çeşitli yönlerini üretirken bulabiliyor. O yüzden feminizm hep eleştirel, en çok da özeleştirel. Feminizmin dönüştürmesi, mücadele etmesi gereken alanlar o kadar çok ki bazen neleri başardığını unutupuyor. Kadınların genel olarak yapıp ettiklerinin görünmez kılınması zaten toplumsal mirasken yaptıklarını görmek ayrı bir bilinç ve çaba gerektiriyor. Bütün bu zorluklarla devam edebilmek, feminizmin çıktığı yeri hatırlamakla mümkün. Feminist politika doğrudan kendimizle ilgili, kişisel bir politika. Ama orada kalmayan, o kişisellikleri dolaymlayarak soyutlayabilen, genelleştirebilen, biricikliklerimizin ortaklığını farketmeyi sağlayan ve başkalarıyla buluşarak dönüştüren bir politika. Genelleştirip soyutladığımız, politikleştirdiğimiz noktalarda da kişisel karşılıklarını bulmaya çalıştığımız bir politika. İçeriden dışarıya, dışarıdan içeriye giden süreçlerin hiç kesilmediği bir politika. Keşifleri de yorgunlukları da bitmeyen bir politika.

Kadın Grevi ve % 99 için Feminizm

Tithi Bhattacharya

Öncelikle çalışmamı sizlerle paylaşma fırsatı verdikleri için bu heyecan verici konferansı düzenleyenlere çok teşekkür ederim. Bu sözleri sizlere yüz yüze bizzat iletmek isterdim ama hükümetler ve onların ihtiyaçları aramıza girdi. Aslında bu durum benim açımdan bu konferansın temasının daha keskin bir biçimde ortaya çıkmasını beraberinde getirdi çünkü bu tema sınırlar ve sınırlar ötesi dayanışma.

Bugün size sınırları aşan ve ciddi anlamda enternasyonal politik bir projeden, benim de içinde olmaktan dolayı çok şanslı hissettiğim bir projeden söz etmek istiyorum. 8 Mart 2017'deki Kadınların Grevi.

Öncelikle 8 Mart 2017'deki Kadınların Grevi'nin 50 ülkede yapıldığını söyleyerek söze başlamak istiyorum. Bu proje için ABD'nin de bir parçası olduğu uluslararası komite düzenli toplantılar yaptı, koordineli eylemler ortaya koydu ve birbirlerinin taktiklerinden beslenip öğrenerek 8 Mart'a ulaştı. Burada her ülkenin bir ulusal komitesi vardı ve her ulusal komitenin de yerel düzeyde komiteleri mevcuttu. Uluslararası komite çeşitli politik geleneklerden gelen ve kimi Marksist kimi kesinlikle öyle olmayan kadınlardan oluşmaktaydı. Oldukça demokratik bir tartışma ortamı mevcut olup keskin fikri uyuşmazlıklarına rağmen eylemde birlik için acil politik arzu ön plandaydı. Çok heyecan vericiydi gerçekten.

Her ülke grev için kendi platformuna sahip idiyse de bence projeyi bir bütün olarak bir arada tutan üç temel prensibi şöyle tanımlayabiliriz:

Öncelikle, her birimiz sağduyumuzla ve açıkça biliyoruz ve farkındayız ki kadınların hayatları son birkaç on yılda küresel olarak tahrip edildi, mahvedildi. 8 Mart komitesi de bu sürecin sorumlularının hükümetler ve kurumların izlediği neoliberal politikalar ve onların sonuçları olduğunun farkındaydı. Komitedeki hiç kimse K -Kapitalizm- sözünü analiz kategorisi olarak kullanmadı. Ama komitenin açıklayıcı çerçevesi, maskülenite veya soyut şiddet gibi deneysel önermeler yerine kesin bir şekilde kurumlar ve sosyal süreçlerle temellendirildi.

İkinci olarak; yine bu yaklaşımı takip eden komite baskının kaynağını bireysel, toksik, arızalı durumlarda değil, sosyal ilişkiler içinde arayarak toplumsal cinsiyet baskısının ne bireysel ne de tek bileşenli bir şey olmadığını ortaya koydu. Toplumsal cinsiyet 'sorunu' tek başına toplumsal cinsiyet hakkında değilse, o zaman toplumsal cinsiyet baskısı da tek başına toplumsal cinsiyetle mücadele edilerek çözülemezdi. Dolayısıyla, uluslararası komitenin aşırı politik ve çok pratik sloganı "dayanışma silahımızdır" olarak belirlendi.

Son olarak, uluslararası proje 'çalışmanın' etkileyici bir analizini geliştirdi. Bu analiz, sadece 'çalışma nedir'in analizi olarak bırakılmadı veya 'ev içi emek tanınmamaktadır' ya da 'ücretsizdir' noktasında da bırakılmadı ve bunların ötesine taşındı. Biz Marksistlerin dolaşım alanı olarak adlandırdığı analiz düzeyine taşındı. Üstelik emeğin bu geniş kavrayışla ele alınması, toplumsal cinsiyetin emek piyasalarında nasıl belirleyici bir rol oynadığını ve bunun kadınlar bakımından yeni ufuklar ve olasılıkları nasıl etkileyebileceğiyle de ilişkilendirildi.

Grevin ulusal düzenleyicilerinden biri olarak; aşağıda özet olarak ifade edeceğim neden ABD'nin komite sloganı olan 'yüzde doksan dokuz için feminizm' sloganının da bu bağlamla ilişkili olduğunu ve bu bağlamın doğum nişanesini taşıdığını, biz Amerika'dakilerin bu sinyallerin neden yeni, güçlü, antikapitalist ve enternasyonal feminist hareketin somut sinyalleri olduğunu iddia ettiğimizi açıklamaktadır.

Günümüz sosyal hareketlerini kataloglamak istersek soldaki pek çoğumuz Bernie Sanders, Trump ya da Brexit etrafındaki hareketleri 'sınıfı' çağrıştıran ya da mecazi olarak sınıfın 'ekonomi'nin yerine kullanıldığı hareketler olarak listeleriz. Sınıfı anımsatan hareketler olarak listelemeyeceğimiz arasında da pek çok hareket var. 'Black Lives Matter / Siyahların Hayatları Değerlidir' hareketini ırk kategorisine alabiliriz. Trans hakları ya da yeniden üretim adaleti hareketini de toplumsal cinsiyet, BDS (İsrail'in Filistin politikasını protesto etmek üzere boykot, tecrit ve yaptırımlar öneren hareket) hareketini de antiemperyalist hareketler başlığında listeleyebiliriz. Ancak bizler; bu hareketlere 'sınıf' ya da 'sınıf mücadelesi' payesi vermemekle kalmıyoruz, üstelik bazı durumlarda analitik olarak (politik karşıtı olarak) bu kimlik hareketlerini sınıf mücadelesinin karşısına yerleştiriyoruz.

Oysa bugünkü konjonktürde bu tarihsel öğretiyi yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor çünkü bu artık ne faydalı ne de Marksist. Sol olarak biz, mücadelenin üretim noktasından patlak vereceğini beklerken geçen

dört on yılda neoliberalizm ya işyeri örgütlenmesini ve örgütlerini ezdi ya da un ufak, darmadağın etti.

Hâlbuki (yukarıda saydığımız) mücadelelerin doğrudan ücretler ya da çalışmayla ilgili olmaması, onların Marksist anlamda sınıf mücadelesi olarak değerlendirilmesine engel değildir. Aslında, bana göre şu anda tam da bu mücadelelerin kendisinin aşırı Sağ'ın yelkenlerini üfleyen ekonomik yoksunluk ve tahribat karşısında kurtuluş umudunu barındırdığı iddia edilebilir. Peki ama nasıl? Öncelikle, bizim popülist sağın ve yeni sosyal demokrat solun sözde 'ekonomi' retorikine dönmemiz halkların savunma hattının kilit noktasıdır. Irk ve/veya göçmenlik hiç de sürpriz olmayacak şekilde popülist sağın yumuşak karnı olacaktır. Oysa yeni sosyal demokrat sol için bunlar iyileşmeyen yaralardır. Fransız politikacı Melenchon, laikliğe ve ona eşlik eden Islamofobiye mecburdur; Bernie, Filistin ve diğer emperyalist politikalar konusunda her seferinde yanılmaktadır; aralarında en iyisi olan Corbyn bile sınırların tamamen kaldırılmasından yana değildir. Bu eğilimin yaratabileceği karmaşıklıkları ve çelişkilerini küçümsemeksizin, cesaretle şunu söyleyebiliriz; sınırların kaldırılması eğilimi ancak kemer sıkma politikalarına karşı duruş ve ulusal anti-elitizmle birleştiğinde ortaya çıkabilir. Ulusal sınırlar artık kendi olanaklarını bağlayan zincirlerdir.

Eğer diyelim ki 1980'lerde kitle partileri tarafından savunulan politikalar bunlar olsalardı, aşırı solun siyasi hamlesi, atılımı neredeyse öngörülebilir olurdu. Ama ne yazık ki yıllar sonra ilk kez aşırı sağ; kemer sıkma politikalarına ve elitizme karşı durmayı teklif ediyor ve sosyal demokrat sol "ekonomi=sınıf" söylemini ulusal düzeyde yayma arayışında bunu çok daha tutkulu, ikna edici ve böylece çok daha başarılı şekilde yapabilir. Bu nedenle, aşırı sol için ırk, cinsiyet, göçmenlik gibi baskı ve enter-nasyonalizm sorunları sınıf mücadelesine ek olacak sorunlar olamaz, aksine mücadelemizin temelinde bunlar olmalı.

"Yalnızca işyeri sorunları dikkate değer mücadelelerdir" biçiminde tanımlama taassubu, sendikal katılım yoğunluğunun tarihsel olarak en düşük olduğu bu zaman diliminde başarısız olmaya hem mahkûm hem de zaten bu politik yöntem güncel emek tarihine de uygun değil. Ne yazık ki işyeri mücadeleleri için bile hayalimiz ve dolayısıyla da teorimiz erken dönem Marksistlerin yolundan giderek 'ekonomi içinde' düşünmeyle sınırlı kalıyor. Burada CIO'nun (Congress of Industrial Organizations/Endüstriyel Örgütler Kongresi) büyük başarısını anımsamak önemli. Bu, bir ülkede işçi sınıfının kavgasının ücret artışı ya da maddi kazanımlar-

dan ziyade *işyeri koşulları* üzerine dayandığını hatırlamak bakımından önemli.

1960'larda CIO hakkında yazarken siyahi, radikal emek örgütçüsü James Bogg şöyle demiştir: "CIO hareketi Amerikan kamuoyuna sınıf bilincini, toplumsal düşünmenin gerçek tadını verdi, ... (İ)lk kez işte demokrasi, fabrikada demokrasi, ofiste demokrasi fikri ... Zencilerin fabrika içinde, üretim alanında eşitlik kavgası verebildiği bir çerçeve inşa etti. Aynı şeyi kadınlar için de yaptı." Bogg'un mükemmel eseri *Zenci Bir İşçinin Notdefterinden Sayfalar* isimli eseri tweeter hastası olarak özetlenebilse şöyle birşey ortaya çıkardı: Sendikalar *toplumsal* gücü inşa etmeli ya da (sendikalar) kendilerini hem işyerinde hem de toplumun içinde kurmalılar. İşte bu kavram üzerinden inşa etmeliyiz mücadeleyi çünkü bu sınıf mücadelesinin tanımını genişletmek ve 'ekonomi' den anladığımızın çerçevesini büyütmekle çok ilgili.

'Toplumsal yeniden üretim' teorisinin pek çok kullanımından biri ve pek çoğumuzun da günümüze uyguladığı haliyle amacı, eleştirilenlerin yanıldıkları yer tam da burası, üretim alanından dikkatimizi dağıtmak değil. Bu teoriyi daha ziyade metaların üretim alanıyla emeğin yeniden üretimi alanının üstüste binmiş, çok katmanlı ilişkisine dikkat çekmek için kullanıyoruz. 'Toplumsal yeniden üretim' teorisi sermayenin ilişkiselliğini ortaya koymak için özellikle çok önemli bir teori ve bu bakımdan bu teori günümüzde sermaye ile mücadele etmek için gerekli hayati stratejileri bize gösterme kapasitesine sahip.

'Toplumsal yeniden üretim' teorisini James Bogg'un yukarıdaki gözlemlerine uygularsak şunu söyleyebiliriz: Üretim alanında emek örgütlenmesinin zayıf ya da hiç olmadığı anlarda, mesela işçi sınıfı toplulukları, mahalle, kilise gibi çalışma dışı alanlarda yaratıcı örgütlenmeler yoluyla daha önce işçi sınıfının özgüveninin ve gücünün oluşmasına yardım etmiş olan örgütsel ve isyankâr/başkaldıran gelenekler yaratılarak sonunda bu başkaldırının işyerinde de gerçekleşmesine yardım edilmiş oldu. Farklı bir biçimde ifade edersek, 'toplumsal yeniden üretim' teorisi, kapitalist toplumsal ilişkiler içindeki yaşam deneyimi ve farklı hayat formlarının yeniden yapılandırılmasının politikasıdır.

Sermayenin ilişkiselliği özellikle 'toplumsal yeniden üretim' teorisi bakımından merkezi bir yerdedir. Ayrıca burada tartışmasını yürüttüğümüz sınıf mücadelesi nosyonunun genişletilmesi için özel bir değeri vardır. Kapitalizm sadece meta üretmekle kalmaz, bunu sürekli yapabilmek için kapitalist toplumsal ilişkileri de yeniden üretmek durumundadır. Ne

var ki her yeniden üretim alanı ikilikler içerir: Bir yerde ikiz olasılıkların olduğu hallerde ya var olan ilişkiler yeniden üretilir ya da bu ilişkilerin kesintiye uğraması söz konusudur. Böylece, var olan toplumsal ilişkilerin yeniden üretimine meydan okuyan her mücadele, ister polislerin silahtan arındırılması, isterse sınırların açılmasını talep etsin içeriksel olarak genel bir biçim alma potansiyeline sahiptir. Üstelik bu potansiyel mücadelenin işyerinde ya da işyeri dışında başlamış olmasından bağımsızdır.

Çağımızın sınıf mücadelesi anılarını yazarken Filistin mücadelesini dışarıda mı bırakacağız? Irkçılık karşıtlığını ve feminizmi günlüklerimizin marjinine mi iteceğiz? Sihirli bir işyeri mücadelesinin vakumdan çıkmasını mı bekleyeceğiz? Ya da Marx'ı yeniden okuyup mücadelenin ilişkiselliği üzerine mi düşüneceğiz? Eğer ikincisi olacaksa, bu anıların günlük tutanları olarak bu işe uygun arşivcilere ihtiyacımız var demektir. Geleceği, geçmişin sürekli biçimde tekrarından ibaret olarak görmeyen örgütsel biçimlere ihtiyacımız var demektir ya da sosyal gerçekliği ona uygun bir Marx ya da Lenin alıntısına sıkıştırmaya çalışmayanlara ihtiyacımız var demektir.

Marx, toplumsal hareketler sırasında yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkmasını beklememiz gerektiği konusunda bizi uyarır. “Bu toplumsal hareketler önceki örgütlenmeleri gerektirmesine rağmen” der Marx, “... bunlar aynı zamanda eşit olarak örgütlenmeyi de geliştirecek araçlardır”. Söz konusu bu arşivciler, geçmişin mirasçısı olan örgütlenmeler ya da geçmişin bekçileri olamazlar çünkü geçmiş bugünden çok tahrip edilerek koparıldı ve ayrıldı. Geçmiş üzerinden geleceğe dair beklentileri oluşturabilen örgütlenme biçimleri, bizlerin yeni ‘beklenti ufuklarını’ inşa edeceğimiz ilk Maroon sığınakları olabilir.

İkinci Oturum Tartışma Bölümü

Katılımcı: Gündem belirleyememekle ilgili benim teşhir edilmesi gerektiğini düşündüğüm bir şey var ortada. Sürekli saldırı altındayız ve saldırı sizin tam da çizdiğiniz bu çerçeveden, yani 90'lı yıllardan 2000'li yılların ortalarına kadar uzanan süreçte gerçekleşen hukuki kazanımlarla gerçekleşiyor. Bunun günümüzdeki neoliberal politikalarla ne kadar örtüştüğünü gördük. Sadece Türkiye'de değil, uluslararası platformda da benzeri yapıların etkin bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Dolayısıyla bunun bize bir fikir verebileceği düşünüyorum. Artık gündemi bekleyip savunmaya geçmek değil, gündem oluşturma zamanı. Mevcut saldırı araçlarından biri olan bu yapıyı ortaya koymak gerekli diye düşünüyorum ben. Bunun çok da zor olmadığını düşünüyorum. Bununla ilgili bir kampanya rahatlıkla düzenlenebilir. Elde bir sürü veri var, rahatlıkla bu yapılabilir diye düşünüyorum. Size sormak istediğim şey, kesişimsellik ile ilgili benzer temalar üzerinde durduğumuz için bazen eleştirerek tartışmak daha doğru olur diye düşünüyorum. Bugün muhafazakâr kitle içindeki kadınlara ulaşılması ve sizin de söylediğiniz gibi aslında Gezi'den beri çok daha kamusallaşan bir şekilde, İslami bir feminist hareketin de olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla KADEM'e yönelik aslında kendisini kadın örgütü olarak tanımlayıp ama kadın sözcüğünü bile kullanmaktan çekinen bu yapılara karşı tavır göstermenin onların da işlerini kolaylaştıracağını düşünüyorum ben. Müslüman muhafazakâr kadınları ve LGBT tartışmasını güçlendirebileceğini ve bu kanalı açabileceğini düşünüyorum ve sizin görüşünüzü merak ediyorum. Bu konuda mevcut örgütlerimiz nasıl yan yana getirilebilir diye sormak istiyorum?

Katılımcı: Gündem belirleme mevzuuna çok takıldım ben. Bir de biraz önce İnci Hoca "ben orta kuşak feministim" demişti, ben kendimi öyle tanımlıyordum ama hocalarım orta kuşak deyince ben bayağı ara katman kuşak kaldım. Bir tanım, bir pozisyon istiyorum aslında. Ben 2005'ten sonra aktif oldum. Gerçi kendime hep feminist diyordum ama 2005-2015 arası bayağı aktif katıldım harekete. O sırada Ankara'da bizim tartışmalarımızın en büyüğü, "gündem mi bizi belirleyecek, biz mi gündemi belirleyeceğiz" idi. Bu tartışma hiç bitmiyormuş gibi geliyor bana. Tabii ki şu ayrım var; böyle bir dönem, bu kadar saldırgan bir gündemin peşinde koşma hali hiç olmadı. Ama şu tartışma daha önce de vardı. Biz kadın

platformundakiler şunu düşünüyorduk; bir şey oluyordu ve söz üretmek zorunda kalıyorduk. Bir noktada kendimize dönemiyor, kendi tartışmalarımızı yapamıyorduk. Bu o kadar kilitlemişti ki birçok grubun dağılması bununla başladı diye hatırlıyorum. İkiye bölünmeler başladı, kendini konuşamaz hale geldi. Onu mu bunu mu seçme hali. Hala bunu aşabildiğimizi de düşünmüyorum. Feminist politika adına daha geniş ve yapısal düşünmek gerektiğini düşünüyorum bu tartışmalarda. Tabii bir de merkez mevzuu var. Ben 2014'ten beri Van'dayım. Orada da Kürt ve kadın hareketinden kadınlarla görüşüyorum ama merkezdeki gibi hiçbir zaman kadın sorunu ön plana geçmiyor. Aslında kadın sorununun ön plana geçirilmesine izin verilmiyor, kadınlar da hiçbir şey yapamıyor. Kadın problemi hiçbir zaman birincil problem olmuyor.

Katılımcı: Biraz önce İnci'nin söylediği gibi biz müftülük yasasıyla ilgili sözümüzü söylemeye çalıştık, sokaklara çıktık birlikte hareket etme isteğimiz var. Birçok feminist olarak var, hepimizin ayrı akılları var ama ayrı akıllar başka yerlerde örgütleniyor ama birlikte hareket edemiyoruz maalesef. Bir arada durmamız çok önemli ve kıymetli. Söz kuramamanın, mesela KADEM'in bildirisinde imam nikahının meşrulaşması meselesi, tabii meşruiyet onlar için çok önemli ama biz aileye nasıl bakıyoruz, resmi nikaha, evliliğe nasıl bakıyoruz bunlar da çok önemli. Bunları kuramadığımız için, gerçi biliyoruz tek tek kafamızda net, ama bununla ilgili politikamızı inşa edemiyoruz, etmiyoruz belki. Ya da belki etmememiz gerekir. Bunu tartışabiliriz aslında oturup. Bir de laikliğe nasıl bakıyoruz? Laiklik çok önemli aslında feministler için de. Başörtüsü meselesi de önemli, son yıllarda aslında bizim tekrar kendi içimizde bunları konuşmaya ihtiyacımız var. Akademi ve alanda çalışan arkadaşlarla birlikte oturup bunları konuşalım, hani birbirimizi incitmeden, belki de inciterek, bilmiyorum. Eteklerdeki taşların dökülerek bir şeylerin konuşulması gerekli. İnci, sorumu anladın herhalde. Ben bir reçete istiyorum yani (gülüşmeler), şaka bir yana tabii ki hep beraber bulacağız reçeteyi. Carol da çok güzel sunum yaptı. Genç Fransız kadınlarının toplumsal cinsiyete karşı, bunu bir toplumsal kadermiş gibi algılamalarını, bunu sorgulamalarına şaşırdım. Bununla ilgili bir şeyler daha söyleyebilir misiniz?

Carol Mann: Belki bir şey yanlış anlaşıldı. Bu gezegende, Fransa'nın ve Avrupa'nın dışında toplumsal cinsiyeti bir kader gibi görüyorlar. Afganistan'dakilerden söz ediyordum. Şunu bir daha söylemek istiyorum;

toplumsal cinsiyet aşırı derecede ataerkil ülkelerde bir kader olarak görülüyor. Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri, Afganistan, Bangladeş. Bir insanın kadın olarak doğmamış olması tamamen bir şansa bağlı. Fransa'da durum farklı. Tam tersi, onlar da bunu bir sorun gibi algılamıyorlar. Mesela moda dergilerine bakın, şimdi toplumsal cinsiyet akışkanlığı büyük moda. Karşımdaki kız ya da erkek aynı giyiniyor, bu yüzden ayırt edilmiyor. Ama bu çok politik bir şey değil, yani kamusal bir şey. Ama bu sadece dünyanın çok küçük bir azınlığını etkiliyor. Toplumsal cinsiyetin akışkanlığı yaratılmış bir mesele olduğu, dünyanın geri kalanında böyle algılanmıyor. Ayrıcalıklı orta sınıf çocukları toplumsal cinsiyetle oyun oynayabilirler ama bu başka ülkelerde böyle değil. Kabil'de, Doğu Kongo'da falan çocuklar tecavüze uğruyor. Zaten çocukluk diye bir kavram yok orda. Toplumsal cinsiyet bir kategori. Yani bir erkek çocuksan bir erkeğin sorumluluklarıyla doğuyorsun. Tabii ki ataerkillik bunun bir parçası. Kadınsanız evlilik gibi, başlık parası ve çeyiz gibi karmaşık şeylerin arasında buluyorsunuz kendinizi. Dünyanın dörtte üçünde kadın olmak hiç de hoş bir şey değil.

Katılımcı: İnci Hoca'nın açtığına bir iki katkı sunmak istiyorum. Birincisi, 1980'ler meselesinde kadın hareketinin sokağı ve gündemi belirlemesi çok doğru çünkü Sol çok büyük bir yenilgi almıştı. Kendisini öncü olarak belirlediği toplumun yenilgisi bayağı bir çöküntü yaratmıştı. Kadın hareketinin mücadelesi bir ivme yaratabildi. Tekrar meşrulaştırma, sokağa çıkma, eylem koyarak hak alma meselesi o dönem için feminist hareket üzerinden şekillendi. Bunun ürettiği çok şey oldu ve onun üzerinden bir toparlanma oldu. Ben 1980'lerle bugün içinden geçtiğimiz sürecin çok benzer olduğunu düşünüyorum. Gezi ve arkasından yaşanan 7 Haziran yepyeni bir ufuk açmıştı. Çoğulculuk, kesişimsellik meselesi ve farklılıkların ortaklığı bir zafer elde etmişti Parlamento zemininde. Fakat buna karşı güçlerin de kesişimiyle bir darbe vuruldu. Sağ'ın içindeki muhafazakâr milliyetçi ve aslında derin devlet de dediğimiz bütün güçlerin yan yana gelmesiyle demokratik güçlere çok ciddi bir darbe oldu. Bugün sokak Sol açısından çok tehlikeli; KHK'lar var, OHAL var. Sokağa giden herkes ya tutuklanıyor ya cezaevine gönderiliyor ya da bir şekilde gazlanıyor, coplanıyor. Kadın hareketinin ya da feminist hareketin bu anlamda yine ön açıcı olduğunu düşünüyorum. Geçen yılki 25 Kasım ve 8 Mart ve püskürttüğümüz birçok yasayı gördüğümüz zaman, kadınların sokağa çıkmasının en faşist sistemde bile başka bir yere oturduğunu

görebiliyoruz. Şöyle bir algıdan yola çıkıyor; kadınlar bile sokağa çıktıyla çok üst perdeden bir sorun vardır diyorlar. Belki bizim müftülük yasasında yapamadığımız şey, 25 Kasım'da ve 8 Mart'taki gibi kitlesel bir karşı koyuş örgütleyemedik ve aslında duvarlarımızı yıkamamamız. Güncel sorunlar meselesinde ise birkaç şeyi aştık diye düşünüyorum. Kürt kadın hareketi ile Türkiye kadın hareketinin buluşması en sorunlu alanlardan birisiydi. Bu, kısmen deneyimler ve özgün arkadaşlıklar üzerinden aşıldı ve başka bir bağlama oturdu. Muhafazakârlık meselesinde hala aşacağımız çok şey olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz hala onlar adına da konuşuyoruz. Onları dinlemek, kapsamak ve içermekten ziyade hala kendimizi de bir erk yerine koyup daha üstenci bir tavıra bütün kadınlar adına çok şey söylüyoruz. Kadınlarla birlikte söyleme kültürünü ne yazık ki çok az geliştiriyoruz. Bu, Kürt kadın hareketi için de geçerli, diğerleri için de. Belki buraları aşmak gerekiyor. Bugün nereden yol almak gerekiyor? Belki bu iki günlük konferansın da muratlarından birisi, bunlara yanıt vermektir. Bütün haklarımız, kazanımlarımız tek tek, sistematik bir şekilde elimizden alınırken bu kesişimler büyüsün diye bir derdimiz olmalı. Farklılıkları öne çıkarmaktan ziyade bu farklılıkları gören, bilen bir şekilde ortak hareket edebilen bir hareketle tekrar kazanabileceğimizi de tekrar hatırlatmak istiyorum. Burada geçmiş parlak deneyimlerimizi biraz daha öne çıkarmamız gerekiyor. Yoksa gerçekten o ağacın gövdesini kemiren mantarlar gibi sistem hepimizi bitirmeye aday. Neoliberalizm bunun için var, vahşi kapitalizm, erkek egemen sistem bunun için var. Buna karşı herkesin daha fazla özeleştirel ve daha fazla ortaklaşmaya dönük yüzünü ve sözünü çevirmesi gerekiyor gibi geliyor bana.

Katılımcı: Ben bu “gündemimiz başkaları tarafından mı belirleniyor, yoksa biz kendi gündemlerimizi yaratmıyoruz” tartışmasında belki bu sorunun biraz yanlış sorulabileceğine dair bir şeyler paylaşmak istiyorum. Feminist hareket olarak manipüle ediliyor muyuz acaba? Çünkü kadın olma konumu, bir taraftan da manipülasyona çok açıktır ve kandırılmıyor olmamız gerektiği için hep hazır ve nazır beklememiz gerektiği gibi bir ima var. Bir diğer ima da birileri tarafından belirlenenle hür irade arasındaki fark vurgusu var bu söylemde. Acaba gerçekten böyle, bütün dış etkilere bağımsız, dolaylımsız bir özgür irade kavrayışından ancak böyle bir soru mümkün olabiliyor. Bizim sloganlarımıza sirayet eden beden kavrayışımız ‘benim bedenim benim kararında’ olduğu gibi bedeni mekanikleştiren, bunu bilinçli ve istemli bir şekilde bağımsız ola-

rak ne yapacağına karar veren bir zihinle kuruludur. Dolayısıyla beden kendisi, dünyayı deneyimleyişin ne şekilde gerçekleştiğini düşünüyor olmakla önemli. Neden? Bu bize, ne burada pasifleştiren bir durum ne de gündem dışında kurulan bir feminist öznelliğin imkânsız olduğunu da anlatabilir. Sürekli olarak manipüle ediliyor olma hissiyatını, belki buradaki rahatsızlığın kaynağı belirlenip oradan ya da buradan belirlenmesi değil de başka bir şey de olabilir. 1980'lerdeki ve erken 90'lardaki kendi gündemini yaratan feminist hareketin gündemlerinden biraz bahseder misiniz? Nasıl bir feminist gündem bunu anlamak istiyorum.

Katılımcı: Burada küçük bir hatırlatma yapmak istiyorum, sonra da tartışmamızın bir parçasını oluşturur diye bir konuya değineceğim. 80'lerde Sol sokağa çıkma konusunda çok sorunluymuş ve feministler olarak biz sokağa çıkabildik. Ama unutmamak lazım ki o zamanlar feminizmin politik bir hareket olduğunun çok da ayırında değildiler. Şimdi feminizmin çok politik bir hareket olduğunu bilmeyen kalmadı gibi. Bence önemli noktalardan bir tanesi bu. 80'lerde polis "Olsun canım kadınlar çıkıyorlar" diyorlardı. Şimdi kadınların sokağa çıkmasının bir anlamı var çünkü iktidarla bir çatışma söz konusu oluyor her çıkışta. Tam da bu noktada ikinci meseleyi açmak istiyorum. Türkiye kadın hareketi, feminist hareket 1930'larda devletle çatışmış bir hareket. Ciddi bir ezilmeyle kapanmış bir dönemden söz etmek lazım. Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmış olması, ilk kadın partisinin kurulamaması, kadınların seçme ve seçilme hakkının kazanılmasından sonra Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmış olması gibi önemli aşamalar var o tarihlerde. Ondan sonra yeni bir dalganın başlaması uzun yıllar aldı. 1990'larda ortaya çıkan, 80'lerdeki hareket üzerine binerek özellikle mevzuatla ilgili gelişmeler, insan haklarıyla ilgili gelişmeler açısından sağlanan ilerleme de devletle çatışmadan ortaya çıkarılmış; paralel yürüyen bir süreç olarak ortaya çıkmış bir gelişme. Onun için bizim 2000'lerin ikinci yarısından itibaren yaşamakta olduğumuz aslında bir tür iktidarın devlet tahayyülü ile bizim çıkarlarımız arasındaki çatışma. Biz feministler devletle yeniden çatışıyoruz diye düşünüyorum. Bunun da tartışmaya eklenmesini istediğim için söz almak istedim.

Katılımcı: O günleri yaşamış bir kadın olarak, bunu yazdık da ben yazdım, Serpil Sancar yazdı. Ben şu görüşte değilim; "Feministler o yıllarda kendi gündemini yarattı da şimdi gündem takipçiliği yapıyor". Şöyle bir listeledim hangi kampanyaları yaptık, nelerin peşinden koştuk diye; ne

dayağa karşı kampanya ne siyah eylem ne toplu boşanma ne bekaret kontrolü ne 38. maddeye karşı yürüyüş bizim kendi yarattığımız gündemler değildi. Hep bir şey oldu, arkasından biz koştuk. Yani bekaret kontrolleri yapıldı, arkasından biz kampanya başlattık vs. Bütün bu söylediklerimin arkasında bir saldırı var. Onun üzerine bir değişik eylem var. Bir saldırı var ve biz onun üzerine bir kampanya yaptık. "Bunu reddetmiyiz, muhalif görüşümüzü korumalıyız, feminist görüşümüzü" diye bir şey vardı. Bu anlamda kendi görüşümü belirtmek istedim ve bir yanlıgı da olmasın dedim. Biz aslında birkaç nokta hariç -o da çok nadirdir- hiç kendi gündemimizi yaratmadık diye düşünüyorum. Hep mücadele ettik bir şeylere karşı.

Katılımcı: Hem Carol hem İnci Hoca'ya soruyorum. Feminizmin ve feminist hareketin dünyayı değiştirmek için bir umut ve çekim merkezi olması gerektiğini düşünüyor muyuz? Böyle düşünüyorsak hakikaten bir çekim ve umut merkezi, yani dünya sistemini değiştirmek için bütün bu yürüttüğümüz tartışmaları nasıl görmek gerekiyor? Bambaşka bir çıkış ve örgütlenme gücü için bu gerekmez mi?

İnci Özkan Kerestecioğlu: Sorular çok güzel de cevabı bende değil, yani cevabı hareketin içinde birlikte yapabileceğimiz şeylerde. Ben belki kendi söylediğimi açmak adına; yani biliyorum 438. madde bir şey oldu, hakim bir karar verdi ve biz ondan sonra birşeyler yapmak zorunda kaldık. Ama ne kadar gündemdi o, yani bir olay oldu ama onu görünür kılan kadın hareketiydi. Şimdi gözümüzün içine sokulan ve bize dayatılan cinsiyetçi bir rejim kurma bakımından aktif bir iktidar var. Her gün kadınlar hakkında bir şey söyleniyor, dolayısıyla "Aaa böyle söyledi" diye dikkat çekecek bir durumumuz yok. Çok görünür, çok ortada, o anlamda söylüyorum. Şimdi de çok mahkeme var, feministlerin hayatının yarısı adliyelerde kadın cinayetleri vs davasını takip ederek geçiyor. Tepki veriyorlar tek tek olaylara ama ben gündemini yarattı derken tepki anlamında, yani hayatta olmayan bir şeye tepki verilmez zaten ... Yani yepyeni bir tepki, bekaret kontrolü ile olur değil. İşte bunlar devam ediyor ama bunları kamusalılaştırmak, politik bir mesele haline getirmek adına orada bir irade gösterdi diye düşünüyorum. Çok da abartmayalım, yani sonuçta şimdi çok daha çoğullaşan ve örgütlenmiş bir hareket var. Oralar biraz yanlış anlaşıldı. Ben sadece oranın hem problemi olduğunu düşünüyorum hem de oradaki ilk çıkıştaki naiflikten -politik bir hareket olarak görmüyorlardı den-

mişti- bahsediyorum, feministler bile tam tanımlamıyordu zaten. Şimdi 30 yılın birikimiyle hesaplaşma var. Çok da metal yorgunluğu demeyeceğim ama çok daha fazla bir bagaj var, yani her şeyin bir imkanı, bir de yarattığı bir engel var diye düşünüyorum. Feminist hareketi nasıl anladığımızla ilgili bir şey bu. Ben milliyetçilik üstüne çalışıyorum ve milliyetçilik üstüne hep şöyle diyorum. Milliyetçilik kuramsal olarak, ideolojik olarak çok zayıf; kitlesel olarak çok güçlü bir hareket. Feminizmin de tam tersi olduğunu söylüyorum. Müthiş bir kuram var, çok geniş bir kuramsal kaynak var ama kitleselleşme anlamında küçük bir şey. Daha doğrusu feminizm böyle bir şey mi? Feminizmi konuşurken evet çok iddiası var, bence kesinlikle sizin söylediğiniz başka bir hayat kurma hedefi kesinlikle var, o yüzden bizi heyecanlandırıyor zaten. Ama kitleselleşme gibi bir iddiası var mı? Feminizmin hegemonik olma gibi bir iddiası olabilir evet ama her zaman çeşitlilik, küçük gruplar vs içinde gidip onun temaslarıyla oluşan söylemlerle oluşan bir şey. Bu anlamda ters geliyor bazılarıma ama ben şöyle düşünüyorum; 80'ler sadece Sol olmadığı için böyle değildi çünkü bu da aynı Sol'un bakışı gibi feminizmi biraz şey yapıyor ... Kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlar kendilerine dönüp birlikte güçlenip söz ürettiler. Baskıcı ortamda yeniden böyle şeylere ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Müftülük yasasını örnek verirken şunu demek istedim. Yani tecavüzcüsüyle evlendirilme vs örneğini verdiniz, orada dediniz ki etkili oldu tepkimiz. İktidarın geri adım atmasını beklemezdik çünkü çok güçlü bir sözü vardı ve ne diyeceğini biliyordu. Hiç haksızlık etmeyelim; Kürt hareketi, dindar kadınlar, kadın hareketi dışında bunlarla ilişki kuran hiç kimse yok. Türkiye'de bir siyasal alan var da orada çeşitli irtibatlandırılan gruplar var da biz mi çok sorun etmiyoruz. Varsa sadece kadınlar konuşuyor ve irtibatlanıyor. Bu keskinleşen, kutuplaşan söylemden hepimiz payımızı alıyoruz. 80'lerdeki o otantik şeyi ben bloglarda görüyorum şimdi. Şimdi mesela hiç feminist dergimiz yok ama bir sürü bloglar var. Ben mesela Reçel'i takip ediyorum. Orada muhafazakâr dindar kadınlar var. Onlara feminizm falan öğretecek halimiz yok, bayağı karşılıklı geliştireceğimiz bir şey var orda.

İktidarın bu aktif cinsiyet politikalarının arkasında ciddi bir hegemonya krizi var aynı zamanda. Yani bir şey çok söyleniyorsa, mesela üç çocuk doğurun diyorsa doğurmuyordur kadınlar, o yüzden söylüyorlar. Ve doğuramayacaklar da. Ve onu o muhafazakâr kadınlara söylüyor. Kemalizmin bir zamanlar laik modern kadınları biçimlendirmeye, cinsiyetsizleştirmeye çalıştığı gibi o da kendi tabanındaki kadınları... Çünkü dinleyecek ve

etkilenecek taban o. Onları şekillendirmeye çalışıyor. KADEM'i bir veri almayalım yani. KADEM'e n'apalım meselesini konuşalım. Boşa çıkartan sözler üretmemiz lazım ama bilemiyorum yani hakikaten bilemiyorum. Gerçi tek başıma bilemediğim için değil, bunu ben söylesem nolur, kadınlar birlikte üretecek. Burada şey görmeyelim, AKP'nin erkek iktidarının her sözüne katılan kadınlar, KADEM de dahil -tabii KADEM çok fonlanıyor, kaynakları vs müthiş bir yer- ... Baktığınız zaman orada çok ciddi bir kariyer yapıyor insanlar ve belli bir işlev yerine getiriyorlar. Bir de bir meşruiyet ve az çok inandırıcılık olacak, yani o noktaya geldiğinde zurnanın zırt dediği yer oluyor onlar açısından. Ben öyle düşünüyorum ve taktik olduğunu düşünmüyorum, orada ciddi rahatsızlık oldu. Herkes kendisine dönsün, hep birlikte dönelim, hep birlikte söz üretelim buna ihtiyacımız var. Evet, 30 yıllık bir süreç var. Dediğim gibi projeler, kurumlar, süreçler, devletle işler güzel giderken olan biten hikayeler gidince yapılacak tek şey o kaldı zaten. Tekrar söz üretmek zorundayız diye düşünüyorum. Öyle hazır sözlerimiz var, bunu nasıl yayalım falan. Benim kafam oralarda değil. Yeniden yeniden şekillendirmek zorundayız.

Carol Mann: Şimdi ben bir soru sormak istiyorum; Fransa'da, benim yaşadığım ülkelerde bildiğiniz gibi Kürt feminist harekete çok ilgi duyulmakta. Uzun zaman boyunca önemli kişiler tarafından bu alanda dayanışma sergilendi. Siz feministler olarak bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz? Feminist alternatif politika Rojava'da kurulurken acaba bunu bir rehber kılavuz olarak düşünür müsünüz?

Katılımcı: Bu çok zor bir soru. Ben ancak kendi deneyimim üzerinden şunları söyleyebilirim. Batı'da uzun yıllar yaşamış ve HDP'de aktif olarak çalışmış birisi olarak, bizim Batı'daki feminizmin kodlarıyla anlaşılması çok zor. Kürt kadın arkadaşların da belirttiği savaş koşullarında ve savaşla birlikte güçlenmiş bir kadın hareketi ama kendi adıma şunu söyleyebilirim; o bölgeye sık gidip gelen birisi olarak, toplumsal karşılığı çok etkileyici. Bizim burada ürettiğimiz dille alınması güç bir sonuç alındığını düşünüyorum orada. Hareketin kendi argümanları üzerine konuşmaktan çok daha etkileyici buluyorum. Ama elbette bizim Batı'da ürettiğimiz feminist dille, algıyla, kavramlarla tarif edilmesi zor geliyor. Kendi yorumumdan ziyade bir aktarım olacak; bundan birkaç yıl önce Rojava'da kadın devrimi olarak tarif edilen ve dünyada da ilgi gören ve Türkiye'de de çok heyecan yaratan sürecin ardından 8 Mart'ta, hatta

6 Mart'ta Nusaybin'den başlayan dünya kadın yürüyüşü vardı. Buna paralel etkinlikler oluyordu; Nusaybin'de jineoloji konferansı -ki çok kalabalıktı- düzenlenmişti. Biz de çok yakın insanlar olarak orada söylenecekleri merak ediyorduk. Mesela jineoloji konferansı şöyle başladı: "Biz feminizmin mirasını önemsiyoruz ve bunun üzerinden kurulmuş bir şey jineoloji. Fakat feminizmin yetmediği yerler üzerinden ortaya çıkmış bir şey." Örneğin; bir arkadaş bunun açılmasını talep etti. Aslında feminizm içinde yıllardır sürdürülen tartışmalar orada da gündeme getirildi, yani feminizmin beyaz hatta üst sınıfa hitap ettiği, buradan bir yerden dilini kurduğu ve kuramını geliştirdiği. Tabii Batılı kadın arkadaşlar vardı, onların sorularıyla biraz açıldı. Baskılı bir arkadaş şöyle dedi: "Buna feminizmin Mezopotamyalılaştırılmış bir biçimi denebilir mi?" Ama böyle demek de biraz sınırları daraltmak gibi algılandı. Bir başka soru da şöyleydi: "Çok güçlenmiş bir kadın hareketi görüyoruz, siz bu kadar kısa sürede kendinizi örgütlemeyi, ikna etmeyi nasıl başardınız?" Dolayısıyla bizim buranın kavramlarıyla algılanması güç gibi geliyor bana.

İnci Özkan Kerestecioğlu: Ben de feminist hareketin sorunlarından bahsettim ama ben Gezi'yi o kadar olumlu görmüyorum feministler açısından. Şöyle, Gezi'nin kendisinin ortaya çıkışı aslında feminist taleplerle ve feministlerin bir sene önce kürtaj karşıtı hareketlere tepkisi vs'den başladı. Kadınlar çok rengini verdi, katılanların yüzde ellibeşinin kadın olduğu söyleniyor ve bir sürü feminizmle ilgili olan talepler vardı ama bütün bunu aslında toplumsal muhalefetin çok çeşitli örgütleri yaşadı. Nasıl? Örgütlü olanlar değil, gelen gençler Gezi'nin esas rengini veren o kitleydi bence. Hatırlarsanız Gezi'de iktidara karşı bir açıklama yapılmıyordu, biz "Ne diyelim" diye her zamanki gibi toplantı halindeyken çoktan o gençler bir sürü cevap üretiyordu. Gayet mizah doluydu falan. Orada baktığımızda gayet feminist diyebileceğiniz kadınlar, feministlerin çadırlarına çok gelmediler. Orada bir buluşma olmadı. Söyleme baktığımızda hareketin kendine dair, oradan itibaren de Gezi Hareketi'ni güçlendiren bir şey olmadı. LGBT farklı mesela, onları güçlendiren bir şey oldu. Çünkü orada görünürlük kazandılar. Onların bir görünme ve tanınma gibi sorunu vardı ve bir saygı gördüler. Daha önce karşılaşmadığı kişilerle tanıştılar. Feministler açısından bir başka yüzleşmenin yeri oldu aynı zamanda. O yüzden diyorum, yeni kuşaklarda bambaşka diller vs. ile onları dinlemeyi öğrenebileceğimiz, yani başkalarından da öğrenebileceğimiz birçok şey var.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

DİNCİ-SAĞ OTORİTER POPÜLİZMLERİN VE MİLİTARİZMİN YÜKSELİŞİ KARŞISINDA KADIN HAREKETLERİ VE FEMİNİST HAREKETLER

Siyah Protesto: Gerçekler ve İmgeler

Magdalena Staroszczyk

Bu çalışmada, 2016'da ortaya çıkan ve son iki yıldır Polonya'da kamusal alanda güçlü bir aktör haline gelen 'Siyah Protesto' adı verilen devasa feminist hareketi incelemeye çalışacağım¹. 'Siyah Protesto'nun tam ve eksiksiz bir tanımı yoktur; bu nedenle ben bu tanımı bulanık bir kategori olarak kullanıyorum. 'Siyah Protesto' sokak gösterileri, eylemleri, internet aktivizmi, milletvekillerinin ofislerini ziyaret etmeyi de içeren, hükümet üzerinde baskı kurmayı hedefleyen eylemler ve imza kampanyalarının tamamını içerir. Tüm bu eylemler, Polonya'da kürtaj yasası ile ilgili süregiden tartışma üzerine ortaya çıktı. Rızadan mevcut yasanın daha da özgürleştirilmesine dek uzanan çok geniş bir yelpazede, kürtajla ilgili olarak farklı fikirleri barındırıyorlar. Ancak bütün bu fikirlerin bulunduğu ortak payda daha kısıtlayıcı, yeni bir kürtaj yasasının hazırlanmasına karşı çıkmaktır.

Bir araştırmacı ve aktivist olarak benim öznel bakışımla Siyah Protesto'nun en ilginç tarafı, kamuoyu ve toplumsal dönüşüm üzerindeki etkisidir. Bunu daha iyi açıklayabilmek için yerel bağlamdan söz etmek yerinde olur. Tarihsel olarak, Polonya'da 1932'den bu yana tıbbi gerekçeler ya da hamileliğin bir suç eylemi sonucu gerçekleşmiş olması durumunda kürtaj yasal olarak serbestti. Söz konusu yasa, ikinci dünya savaşından sonra ve Polonya Halk Cumhuriyeti sırasında, 1956'ya kadar yürürlükteydi. 1956'da yasada değişikliğe gidildi ve kadının 'zorlu yaşam koşullarına' sahip olması halinde kürtajın yasal olarak uygulanabilmesinin yolu açıldı. Bu tanım, bazı yıllarda oldukça dar ve sınırlı bir çerçevede yorumlandı. Ancak yine de 1960'lar ve 1970'ler boyunca talep ya

1 Siyah Protesto (Black Protest /Czarny Protest) terimi ilk kez 2016'da Razem Partisi üyesi Małgorzata Adamczyk tarafından düzenlenen eylem için kullanıldı. Bu bağlamda Siyah Protesto (1) 22 Eylül 2016'da Varşova'da Sejm yakınlarında düzenlenen sokak gösterileriyle diğer şehirlerdeki sokak eylemlerini içerdiği kadar; (2) sosyal medyada profillerini siyaha dönüştürme ve #czarnyprotest (#blackprotest) (#siyahprotesto) hashtag'ini kullanma anlamına geldi.

da istek üzerine kürtaja izin verildi. 1989'daki politik dönüşümü büyük değişiklikler izledi. 1990'larla birlikte Polonya Ruhban Meclisi tarafından temsil edilen Katolik Kilisesi politik alanda etkisini artırdı. Çok daha fazla sayıda aktivist ve siyasetçi kürtaj karşıtı yasa için lobi faaliyeti sürdürmeye başladı. Bu arada kürtaj yanlısı aktivistler tarafından referanduma gidilebilmesi için 1,5 milyon imza toplandı, ancak bu girişim başarısız oldu. 7 Ocak 1993'te yeni ve aşırı kısıtlayıcı bir yasa çıkarıldı. O günden bu yana Polonya'da kürtaj yasal olarak sadece şu üç halde uygulanabiliyor: Eğer hamile kadının hayatına ya da sağlığına ciddi bir tehdit söz konusu ise; hamileliğin tecavüz ya da ensest sonucu oluştuğunu savcılık makamı tescil etti ise ve son olarak da fetüs ciddi ve geri dönülemez olarak zarar gördü ise.

'Uzlaş' adı verilen yasa Polonya'da bugün hala yürürlüktedir. Avrupa'nın en kısıtlayıcı yasalarından biri olmasına rağmen, kürtaj karşıtı hareket hala büyümekte ve bu üç halde, özellikle de fetüsün zarar gördüğü durumda dahi kürtajı yasaklamayı talep ediyorlar. 'Kürtajı Durdurun' adı altında 2016'da Parlamento'ya sunulan yasa teklifi aslında mevcut yasayı çok daha fazla sınırlandırarak kürtajı yasaklamayı amaçlayan, kürtaj karşıtı bir projeydi. Bu yasa teklifi girişimi, Ordo Iuris adındaki aşırı muhafazakâr Katolik bir örgüt tarafından yapıldı. Bunun üzerine kürtaj yanlılarının yanıtı ve tepkisi daha önce görülmemiş büyüklükte ve yoğunlukta oldu. En geniş katılımlı gösteriler 3 Ekim 2016'da 'Kadınların Grevi' ismiyle Polonya'nın pek çok farklı şehrinde gerçekleştirildi ve bu eylem 2016 baharında başlayan protesto hareketlerinin zirve noktası oldu. Süreç; önce sosyal medya, en çok da Facebook üzerinden başladı. Bu noktada internetin sosyal hareketlerde insanları harekete geçirmek bakımından ne kadar önemli olduğunun altını çizmek isterim. İnternet ve sosyal medya olmasaydı bütün bunlar gerçekleşmezdi. İlk olarak 2016 Nisan'ında 100 bin kişi 'Kadınlar İçin Kadınlar' adlı bir gruba katıldı. Burası kadınların süregelen protestolarla ve eylemlerle ilgili bilgi alabildikleri mecralardan biriydi. İkinci olarak, 'Siyah Protesto' başlığı ve etiketi Facebook, Tweeter ve Instagram'da büyük bir etki yarattı.²

İnternet aktivizmine herkes bir şekilde katılabilir. Selfi çekerek ya da #blackprotest (#siyahprotesto) etiketine ya da başlığına herhangi bir şey yazarak bir eyleme destek verebilirsiniz. Bence Siyah Protesto'nun

2 #CzarnyPoniedzialek, #BlackMonday hashtag'lerini 1.906.921 Twitter kullanıcısı etiketledi. Kaynak: <https://www.tvn24.pl/ciekawostki-michalki,5/czarnyprotest-jednym-z-najpopularniejszych-hashtagow-swiata,680911.html> [20.04.2018].

bu kadar kolay erişilebilir olması kadınlara çok cazip geldi. Bu sayede kadınlar işteyken bile eylemi destekleyebildiler. Evet, bu bir grevdi ve temel fikir aslında işe gitmemektir ama o gün pek çok kadın sokaklara çıkmadı. Ya işlerini bırakmadılar ya çocuklarını. Bu yüzden siyah giysilerini giydiler ve buna #blackprotest (#siyahprotesto) dediler. Facebook profillerini değiştirdiler ve internet üzerinden bu eyleme destek verdiler. Fakat hükümet için de siyaset için de önemli olan kişi sayısıdır ya da çoğunluktur. İşte Siyah Protesto'nun çoğunluğu:

Resim 1: 3 Ekim 2016 Varşova, Eski Şehir, Fotoğraf: Agnieszka Graff.

Burada Polonya'daki kürtaj tartışmasının nasıl ateşli geçtiğini gösteren birkaç görsele daha yakından bakalım: Polonya'nın şehir merkezinde özellikle de hastanelere yakın yerlerde buna benzer kamyonlar var. Bu kamyonlar üzerlerinde kürtaj 'gerçeğini' görselleştirmek için hazırlanmış, parçalanmış fetüslerin bedenlerini gösteren posterler taşıyorlar. Bunların amacı 'kürtaj öldürür' mesajı vermek. Bu görsel kürtaj karşıtlarının ana paradigmasını özetliyor: İnsan hayatı döllelenmeyle başlar ve fetüs hatta zigot bir insan olarak muamele görmelidir.

Resim 2: Varşova Hastanesi yakınındaki kürtaj karşıtı kamyon. Proprawo Vakfı tarafından yürütölen ‘Kürtajı Durdurun’ kampanyası. Yazı: “Polonya’da kürtaj mezbahanesine hayır. Her yıl 120 kürtaj yapıyorlar.”

Şimdi de kürtaj yanlısı tepkiye bir bakalım. Burada, yukarıda gördüğünüz kürtaj karşıtı görselin korkunçluğu ile alay eden bir poster göröyorsunuz. Hastanelerin yakınında, özellikle çocuklar ve kadınlar için zararlı olan bu kamyonlar ve üzerlerindeki posterler için yasal başvurular sonuç veremeyince ve polis kürtaj karşıtı bu propagandaya müdahale etmeyince hiciv taktiğine başvuruldu.

Resim 3: “Reçel almayın” Yazı: “Mağazadan çilek reçeli almayın, kendiniz yapın!”. Bu spontan eylem, kürtaj karşıtlarının fetüslerin parçalanmış bedenlerini sergileyen posterlerine karşı yapılmış bir parodiydi.

Birinci resimde gördüğümüz Varşova mitingi, 3 Ekim 2016’da düzenlendi. Fotoğraf, Katolik Kilisesi’nin kulesinden çekildi ve görüldüğü gibi yıllardır Polonya’da yapılan gösterilerin en büyüklerinden biri oldu. Varşova’nın merkezi yerlerinden biri olan Eski Şehir meydanında, 50 binden fazla insan bir araya geldi. Havanın yağmurlu olması nedeniyle herkes gösteriye şemsiyeleriyle katılmıştı ve yukarıdan çekilen fotoğraflarda binlerce rengarenk şemsiyenin yan yana gelmesi çok ilginç görüntüler oluşturduğu için de şanslı olduğumuzu düşünüyorum.

O gün çekilen fotoğraflarda kadın kalabalığının arasında küçük bir boş alan görürsünüz. Bu alanda erkek iktidarını temsil ettiği düşünülen, elinde kılıçla fallik bir sütunun üzerinde duran bir kral heykeli vardır. Bu heykel etrafında çekilmiş olan resimlerde kürtaj karşıtı küçük bir grubu da görebilirsiniz. Bu küçük topluluğun etrafı polislerce korumaya alınmıştır ama etraflarında Siyah Protestocular dışında hiç birşey yoktur. Resimlerdeki oranlar ve sembolizm çok ilginçtir. Küçük grubun oluşturu-

duğu halkanın içindeki kürtaj karşıtları Siyah Protesto'yu kayda alarak, daha sonra bu videoyu Youtube'a yüklediler. Bu filmde feministler öfkeli, çirkin, agresif ve kaba saba gösteriliyordu³. Yani demek istediğim o ki bu bir imajlar savaşıydı.

Youtube'da yayınlanan bir başka film ise daha 'objektif' bir bakış açısına sahipti. Caddeyi gören bir trafik denetleme kamerasından görüntüler vardı filmde⁴. İlk filmdeki yerle aynı değilse de merkeze yakındı. Bu kameranın açısından izlediğinizde, her günkü tipik şehir manzarasından birkaç dakika sonra insanların Siyah Protesto'ya aktığını görüyorsunuz. Trafik bir anda duruyor ve insanlar akıyor. Sokak protestoları sırasında trafiğin aksatılması önemlidir. Bu nedenle pek çok cadde kapatıldı ve uzun araç kuyrukları oluştu. Tramvaylar, arabalar ve otobüsler yollarda kaldılar. İnsanlar işten evlerine dönememediler. Niyetleri bu olmasa bile protestolara katıldılar.

Bu sokak kamerasında üzerinde 'hakaretin sınırı' yazan ve caddeleri tıkayan dev bir bez afiş görebilirsiniz. Bu afişi hazırlayan 'Siyah Çaputlar' gurubunun bir üyesiyim. Bu 20 metrelik dev afişi politikacıların kadınlara nasıl hakaret ettiklerini göstermek için metafor olarak kullandık.

Sonuç olarak, protestonun yol açtığı şeyler hakkında bir şeyler söylemek istiyorum. En önemli sonuçlarından biri, insanların fikirlerini değiştirmesiydi. Artık eskisinden daha fazla sayıda insan kadınların kürtaja serbest erişiminin olması gerektiğine inanıyor. Yasanın daha özgürleştirici olması gerektiğini söyleyenlerin sayısı da fazla. Anketlere göre bu grubun oranı %10'dan %36'ya kadar arttı. Mevcut 'Uzlaş' yasasının korunması gerektiğini düşünenler çoğunlukta olsa da %15'lik bir kesim yasanın daha da sıkılaştırılmasını savunuyor. Ancak yine de çoğunluk, yasada kürtaj karşıtı kısıtlamaya yönelik bir değişikliğe karşı çıkıyor.

Kürtaj karşıtı protestolar azınlıkta olsa da sesleri parlamentoda duyuluyor, politik inisiyatif onlarda. Bu teklifi de onlar hazırladı. Şu aralar Polonya'da 23 Mart 2018'de tekrar devasa bir Siyah Protesto oldu. Çünkü bu yıl da yeniden kürtajı tamamen yasaklayan bir yasayı meclise getirmeye çalıştılar. Kadınlar da yine sokaklara çıktılar ve bu kez sayıları da daha fazlaydı, öfkeleri de. Kimi tahminlere göre 50 bin, kimilerine göre 70 bin kadın Siyah Cuma eylemlerine katıldı.

3 <https://www.youtube.com/watch?v=qH-cOzW9M68&t=201s> [20.04.2018]

4 https://www.youtube.com/watch?v=K_-Sxfs3PiA [20.04.2018]

OHAL Altında 2017 8 Mart'ını Örgütlemek

Tuğçe Canbolat

OHAL ilan edildiğinden bu yana, kadınlar sokakta güçlü bir şekilde kendilerine yönelik saldırılara itiraz ediyorlar. Dolayısıyla OHAL altında 15.si düzenlenen Feminist Gece Yürüyüşü'nün gücünü ve etkisini konuşurken 8 Mart'a doğru giden süreci, daha doğrusu bir önceki 8 Mart'tan bu yana neler olduğuna bakmak gerekiyor. 2016 yılının Mayıs ayında ortaya çıkan boşanma komisyonu raporu olarak bildiğimiz *Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar İle Boşanma Olaylarının Araştırılması Ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu*'nun hazırladığı rapor, kadına yönelik erkek şiddetini azaltıcı öneriler sunmak yerine aile kurumunun güçlendirilmesi gerektiğini söyleyerek boşanma sayılarını azaltmaya yönelik önerilerde bulunuyordu. Bu rapor, aslında önümüzdeki süreçte kadınların haklarına yönelik ne tür saldırılar geleceğinin ön bilgilerini veriyordu. Nitekim cinsel istismar yasa tasarısını meclise getirmeleri, nüfus hizmetleri ve mağdur hakları yasa tasarısı, aile mahkemelerinde arabuluculuk konusu gibi son dönemde kadın haklarına yönelik saldırıların hepsi boşanma komisyonunun doğrudan ya da örmeye çalıştığı topluma yönelik öneriler olarak okunabilir.

Geçtiğimiz Kasım'da 15 yaş altındaki çocuklara yönelik işlenmiş cinsel istismar suçu faillerine af getirilmeye çalışıldığında, kadınlar olarak sessiz kalmayarak "Tecavüz meşrulaştırılmaz" diyerek yasa tasarısını geri çekirmeyi başardık. Hemen ardından 25 Kasım'da binlerce kadın coşkulu bir şekilde İstiklal Caddesi'ndeydi. Özellikle OHAL'in ilan edilmesinin ardından kimsenin sokağa çıkmadığı bir dönemde hem cinsel istismar yasa tasarısına karşı hem de 25 Kasım'da OHAL koşullarında İstiklal Caddesi'nde erkek ve devlet şiddetine karşı kadınların seslerini yükseltiyor olması hepimize güç verdi.

25 Kasım'ın ardından 8 Mart'a doğru giden süreç kadınlar açısından iki açıdan çok önemliydi. Birincisi; bu sene 8 Mart tam başkanlık referandumu öncesine denk geliyordu. Kadınların da sadece başkanlığa değil, bu süreçte haklarına yapılan tüm saldırılara, erkek şiddetine, tecavüze, tacize, cinsel istismara, heteroseksizme, kadınları eve kapatmaya çalışanlara, patriyarkaya, homofobiye vs karşı 'hayır'larını dile getirmesi önemliydi çünkü hükümetin kadınları değil, aileyi koruyan politikalarına ve örmeye çalıştığı aile temelli muhafazakar toplum modeline baktığımız zaman başkanlık sistemine geçilmesinden en büyük zarar görecektik kesimlerden bir tanesinin kadınlar olduğunu görebiliyoruz. Her ne kadar 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü'nün sözünü ülke siyasetinin temel gündemlerine yani makro politikalara karşı feministlerin kendi talepleri üzerinden kurmak önemli olsa da zaten uzun yıllardır patriyarkaya karşı itirazlarımızı dile getirirken 'hayır' dememek olmazdı.

Video – Feminist Gece Yürüyüşü Çağrısı

<https://www.facebook.com/istanbulfeminist/videos/739993782831927/>
İzlediğiniz bu video, geçtiğimiz yıl Feminist Gece Yürüyüşü için hazırladığımız çağrı videosuydu. Bu videoyu göstermek istememin sebebi, ikinci olarak 8 Mart'a doğru yaklaşırken dünyanın farklı yerlerinde kadınların yaptığı güçlü eylemlerin coşkusunun burada, bize de yansımış oluşu. Yükselen sağcı ve muhafazakar iktidarlar karşısında kadınlar susmayıp kitlesel bir şekilde buna karşı itirazlarını dile getirdiler. Eşit işe eşit ücret demek için, kürtaj yasağına karşı çıkmak için, haklarından vazgeçmemek için, erkek şiddetine karşı seslerini yükseltmek için, kadın cinayetlerinin son bulması için yani eşit ve özgür bir yaşam talepleriyle dünyanın farklı yerlerinde sokaklardaydılar. Sokaklardaydık.

Aslında tam da burada 'Tek Başına Olmaz Hayır! 8 Mart'a Doğru Kadınlar Birlikte Güçlü!' kampanyasını yaparken başkanlık sistemine karşı 'hayırlarımızı' dile getirmenin yanında dünyadaki tüm bu hareketlilik de bize güç veriyordu. Dolayısıyla Arjantin, İrlanda, Polonya, İzlanda, Amerika ve daha bir çok ülkedeki kadınların sesini duymazdan gelmek, yani 8 Mart'ta 55'i aşkın ülkede yapılan uluslararası kadın grevine buradan da ses vermemek olmazdı. 8 Mart günü gün içerisinde Türkiye'de de 50'den fazla yerden uluslararası kadın grevine ses verdik.

Video 2 – Uluslararası Kadın Grevi

<https://www.facebook.com/KadinlarBirlikteGuclu/videos/184942065340660/>

Ben 2006 yılından beri feminist gece yürüyüşüne katılıyorum, son iki üç senedir de daha aktif olarak örgütlenmesi içerisinde yer alıyorum. Geçtiğimiz süre içerisinde her sene feminist gece yürüyüşünün daha da kalabalıklaştığını görmek beni çok heyecanlandırıyor. Çünkü aslında toplantılarında 20-30 kadının bir araya gelerek örgütlediği bir eyleme yüzlerce kadının sahip çıkması ve yıllar geçtikçe siz taksime çağrı yapmasanız da binlerce kadının yine de o gün o saatte oraya geleceğini biliyor olmak mücadelemize güç veriyor. Bu da aslında bize yıllardır feminizmin yaygınlaştırmaya çalıştığı sözlerin ve mücadelenin kadınlar tarafından nasıl benimsendiğini ve geri dönüşü neredeyse imkansız bir mücadele olduğunu gösteriyor.

Aslında bu konuşmayı dinlerken belki de OHAL altında 8 Mart'ı düzenlerken nelerden tedirgin olduk, korkularımız nelerdi gibi şeyleri de duymayı bekliyordunuz ama hem 8 Mart'ın saldırıya uğrayamayacak kadar meşru bir gün olması (Bunu İstanbul çok görünür ve kalabalık olduğu için sadece İstanbul için söylüyorum; yoksa başka illerde polis saldırısına uğrayan ve gözaltına alınan bir çok kadın oldu.) hem tam az önce söylediğim kadınların kurduğu dayanışmaya ve mücadeleye duyduğumuz inanç OHAL koşulları altında da olsa 8 Mart'ta sokağa çıkamayacağımızı düşünmememize sebep oldu. İstiklal Caddesi'nin zemininin yenilenmesinden dolayı devam eden inşaatın dolayı o dönem tramvay raylarının etrafı barikatlarla çeviriliydi ve tüm yolu altı metre eninde bir pankartla yürümemiz imkansızdı. Uzun süre tüm yol boyunca pankartı nasıl açık tutabiliriz tartışması yürüttük ve sonunda ortadan ikiye bölünebilir cırcırtlı pankart yaptık. Hatta ortasında cırt cırt mı yoksa düğme mi olacağını bile uzun uzun konuşup sonrasında sağlam olması için ikisini de yapmaya karar verdik. Pankartın bir tarafında 'Feminist Mücadelemizin Geri Dönüşü Yok' diğer tarafında 'Hayatlarımıza Müdahaleye Hayır' yazıyordu. Yolun daraldığı ya da yol çalışması sebebiyle ikiye ayrıldığı kısımlarda cırcırtları açıp ikiye bölüyorduk pankartı, yolun birleştiği kısımlarda tekrar birleştiriyorduk.

Bir de tabii her sene yaşadığımız bir diğer sorunumuz da düzgün ses aletlerimizin olmaması, eylemin sonuna kadar dayanmamaları, dayansalar bile o kalabalık ve gürültüde yeteri kadar ses çıkarmamaları olduğu için hem çekçekli ses aletlerini cadde üzerinde daha rahat nasıl taşırız hem de yukarıdan ses verince daha iyi olur mu diye çözüm bulmaya çalıştık. Sonra gidip seyyar satıcıların kullandığı el arabalarından bir tane yaptırдық. Hatta sonra çok beğenip seneye bir tane daha yaptıralım diye konuştuk.

Yani aslında politik sözümüzü nasıl kuracağız ve neler yapacağız tartışmaları yürüttük tabii ki ve hatta yine her sene olduğu gibi pankart sözünün ne olacağı konusunda yumurta kapağı gelene kadar ortaklaşamadık ama biz yürüeyebilir miyiz, engellenir miyiz, kalabalık olur muyuz olmaz mıyız tartışmasını yürütmekten çok zaten yürüyecek olduğumuza dair inançla hareket ettik.

Bu kadar çok kadının feminist gece yürüyüşünde yıllar geçtikçe daha kalabalık olarak bir araya gelmesinin en önemli sebeplerinden biri de aslında feminist gece yürüyüşünde hiçbir örgütün imzasının olmaması. Yani kadınların kendini hiç bir kurumla, kadın örgütüyle özdeşleştirmeden sadece kadınlarla bir araya gelerek sokağa çıktığı bir gece olması da giderek kalabalıklaşmasını sağlıyor. Düzenlendiği ilk yıldan beri tek pankartla ve imzasız dövizlerle yürünüyor.

Giderek katlanarak artan kalabalığına ve coşkusuna baktığımız zaman, aslında geçen yıl kalabalığın o kadar artmasının tek sebebi OHAL'de sokağa çıkma imkanı kısıtlı olan kadınların o gün bir araya gelerek güçlü bir ses çıkarmak istemesi değil, aslında aynı zamanda feminist hareketin yıllardır sürdürdüğü mücadele ve kazanımlarına kadınların giderek kalabalıklaşarak OHAL koşulları altında bile olsa sahip çıkmaya devam etmesi.

8 Mart gecesi 40.000'den fazla kadın ve trans, Feminist Gece Yürüyüşü'nde buluştuk. Bir araya geldiğimizde gördük ki baskıların arttığı, sokağa çıkma korkusunun yaygınlaştığı bir dönemde, OHAL koşulları altında biz kadınlar birbirimizden güç aldık. Yasakları bir kez daha deldik.

Bu tablo çok güçlü ve cesur bir tablo çiziyor olabilir ama tabii elbette söylemek gerekir ki bizler de bugüne kadar olanlardan, şu an yaşadıklarımızdan ve hatta olacıklardan dolayı korkulu ve tedirginiz. Giderek artan baskılar herkesin olduğu gibi biz kadınların da etrafını gün geçtikçe daha çok sarıyor. Alanlarımızı daraltmaya, sesimizin daha az duyulur olmasına çalışıyorlar. Korkuyoruz ama bir yandan da biliyoruz ki derneklerimizin kapatılması, kadın hakları için mücadele eden feminist arkadaşlarımızın tutuklanması, şiddete uğradığımızda devletin kurumlarına gittiğimizde bizi dinlememeleri, OHAL koşulları altında maruz kaldığımız baskı, babalarımızın hava kararmadan evde ol, polisın akşam ezanından sonra sokakta eylem yapamazsın demesi özgürleşmemizden, cesaretimizden korkmalarından. Ancak Mor Çatı'nın geçtiğimiz yıl 8 Mart'ta dediği gibi: Bir Kere Çıktık Sokağa Geri Dönmek Bilmeyiz!

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden Bugüne Kadar Ukrayna'da Feminizm

Ella Lamakh

Ukrayna yirmi altı yıl önce SSCB'den bağımsızlığını kazandığından beri, Ukraynalılar yavaş ve kademeli de olsa feminizmin Batılı normlarıyla tanışıyorlar. Feminizmin dünya ve Ukrayna'daki tarihçesini öğreniyor, Sovyet egemenliği sırasında ve sonrasında feminizmle ilgili bilgi ediniyorlar, konu hakkında araştırmalar yapıyor ve kendi fikirlerini oluşturuyorlar.

Bunlar arasında Solomia Pavlychko, Oksana Zabuzhko'nun ve diğer tanınmış akademisyenlerin makaleleri bulunuyordu. Ancak hala sayıları oldukça sınırlıydı ve modern feminist metinlere ulaşmak çok zordu. Sahip olduğumuz şey Sovyet kadın haklarına ilişkin resmi anlatıdan ibaretti. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili şiddet mağduru kadınlar için yerel otoritelerin sığınma evleri açması için lobicilik faaliyetleri, genç aktivistler için eğitimler ve atölyeler organize etmek, çalıştıkları üniversitelerde müfredata kadın sorunlarının dahil edilmesi için çalışmalar yapmak, bağışçılardan gelen destekler sayesinde klasik feminist metinleri çevirip basılmasını sağlamak gibi yapılması gerekenleri ise kendini bu konuya adanmış tutkuyla çalışan insanlar yapmaktaydı.

Genç uzmanlar yurtdışına gitmeye ve toplumsal cinsiyet çalışmaları arasında eğitim almaya isteklilerdi. Bu arada, uluslararası ve yabancı bağışçılar kendi personellerini modern araştırma yöntemleri, aktivizm metodlarıyla ilgili eğitirken onları kadın hakları alanında en yeni gelişmelerle ilgili de bilgilendirdiler.

Ukrayna'da pek çok kadın örgütü bulunmaktaysa da bunlardan pek azı kadın haklarının korunması ve ilerlemesi konusunda yaptıklarıyla yabancı fonların ilgisini çekebildi. Ama yine de ülkenin her vilayetinde aslında devletin sorumluluğunda olan, çok çeşitli konularla uğraşan kadın sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak bir kadın hareketi oluş-

turmayı başardılar. Bu konular arasında insan kaçakçılığı, aile içi şiddet, çocuklara karşı şiddet, cinsel taciz, işyerinde yaşanan ayrımcılık ve benzeri sorunlar bulunmaktaydı. Bu kadın örgütleri parlamentoda lobicilik yaparak 2001 yılında aile içi şiddet yasasının yürürlüğe girmesini sağladı ve 2005'te de kadın ve erkekler için eşit fırsatlar yasası kabul edildi.

Her iki yasa ve Ukrayna'nın kadın hakları konusundaki uluslararası yükümlülükleri, hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı geliştirmesini ve yerel danışmanlar ve bölgesel özyönetim içeren Ulusal Toplumsal Cinsiyet Örgütü kurmasını sağladı. Kadın STK'lar ve uluslararası örgütler farkındalık artırma kampanyalarıyla toplumu kadın hakları, aile içi şiddet, kadın kaçakçılığı, işyerinde ayrımcılık gibi konularda eğitmeyi hedeflediler. Üniversitelerdeki eğitimciler, toplumsal cinsiyet eğitim merkezleri kurmaya ve toplumsal cinsiyet kaynaklarıyla ilgili merkezler açmaya başladılar. Bu hareket, Ukrayna'daki tüm sosyal tabakalardan ve yaş gruplarından kadınları içeriyordu.

Bu örgütlerden bazıları Sovyet döneminde de mevcuttular ve bazıları Sovyetler Birliği'nin çökmesinin hemen öncesinde ya da hemen sonrasında kurulmuşlardı. Çok çocuklu aileler, özel ihtiyaçları olan çocuklu anneler, engelli kadınlar, çocuklarını Sovyetler Birliği'nin girdiği savaşlarda yitirmiş anneler, asker anneleri bu örgütlerin çalıştığı kesimlerdi. Ne var ki kadın örgütü olmalarına rağmen asla kendilerini feminist olarak adlandırmadılar. Hala bu örgütler toplumsal cinsiyetle ilgili olaylara aktif olarak katılıyor ve ilerici görüşleri ve dili benimsiyorlar. Kadınlar Komitesi (Жіноча громада), Ukraynalı Kadınlar Birliği (Союз Українок) ya da Ukrayna'nın Kadınları Derneği (Спілка жінок України) gibi örgütlerden bazıları ülke çapına yayılarak binlerce üyeye ulaştı. Bu örgütlerin bir diğer özelliği de üyelerinin ağırlıklı olarak orta ve ileri yaştaki kadınlardan oluşmasıdır.

2000 yılından itibaren Ukrayna'da insanları aile içi şiddet, insan kaçakçılığı ve diğer kadın hakları konularında eğitmek üzere uluslararası örgütlerce pek çok proje ve kampanya yürütüldü. Bunlardan bazıları toplumun geneline hitap ederken bazıları gazeteciler, hakimler ya da öğretmenler gibi daha özel ve profesyonel grupları hedeflemekteydi. Kadın örgütleri de Aile Gençlik ve Spor Bakanlığı çatısı altında Halk Konseyi aracılığıyla hükümetin eşit haklar konusunda politikalar geliştirmesi için aktif olarak katılım göstermekteydi.

2010'ların başlarında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kamu çalışanlarını, eğitimcileri ve kanun uygulayıcılarını da içeren çok büyük bir toplumsal cinsiyet eğitimi projesi başlattı. İlk olarak, eğitimci-

ler eğitildi ve daha sonra bu eğitimciler ülkenin tüm vilayetlerinde kendi alanlarında eğitimler verdiler. Proje üç yıl sürdü ve eğitim alanında her üç eğitimciden biri böylesi bir eğitime katılmış oldu. Daha sonra UNDP üniversitelerin çatısı altında toplumsal cinsiyet merkezleri kurulmasını destekledi ve bu merkezlerin işlevsel ağlara sahip olması için onları destekledi. Bu, feminist düşünceyi adını koymadan desteklemek demektir.

Yine de biz kadın hakları aktivistleri olarak, ilerlememizin karşısında duran dini gericiliğin boyutlarının farkında değildik. Bu gericilerin baskısıyla yerel hükümetlerde çalışan toplumsal cinsiyet danışmanlarının pozisyonları ellerinden alındı. Kiliselerdeki papazlar cemaatlerine toplumsal cinsiyetin, eşcinsellerin dini bütün ailelerden çocuklarını ellerinden almaları anlamına geldiğini vaaz veriyordu. Bu durum, ilk olarak geleneksel inançların güçlü olduğu ve papazlara saygının daha fazla olduğu Batı Ukrayna'da başladı. Bizler bunların birbirinden bağımsız vakalar olduğunu düşünüyor ve kendi aramızda bunları konuşuyorduk ancak herhangi bir karşılık vermedik, aslında bunun nedeni büyük oranda kadınlara yardım ettiğimiz projelerle çok meşgul olmamızdı.

Dinci örgütler de kadın sivil toplum örgütlerini taklit ederek 'Ebeveyn Komitesi', 'Ailenin Korunması' isimleriyle kendi STK'larını kurmaya başladılar. Bu sivil toplum örgütleriyle feminizmin ailelere zarar verdiğini iddia ederek toplumsal cinsiyet karşıtı propagandaya başladılar. Bu dinci örgütler tüm hükümet kurumlarında, halk konseylerine katılarak ve kadın hakları gündemini rayından çıkararak feminizmin yeni nesli yozlaştırdığı ve namuslarını bozduğu iddialarını gündeme getirerek etkili olmaya çalışıyorlardı.

Ukrayna'nın bu konuda bir başka sorunu daha var: Kadın haklarını korumak için her fırsatta çıplak protestolar yapan FEMEN projesi. FEMEN Avrupa'nın en geniş kadın hareketi olma iddiasıyla kuruldu. Ukrayna'ya yapılan seks turizmini gündeme getiriyorlar ve fahişelerin müşterilerinin suçlu sayılması için kampanyalar yürütüyorlardı. Ancak diğer kadın örgütleriyle iş birliği yapmayı reddettikleri için lobicilik yaptıkları bu yasa hayata geçemedi. Pussy Riot (**Pussy Riot**, Rus İsa Kilise'sinde provokatif ve politik duruşuyla doğaçlama bir şekilde sahne almış olan feminist punk-rock kolektifidir.) olayından sonra kendilerine feminist demeye başladılar. Fakat istikrarlı olmayan mesajları ve dikkat çekmek için başvurdukları kestirmecilikleri nedeniyle gülünç hale geldiler ve gündemleri ne kadar ilerici olursa olsun diğer kadın örgütleri tarafından gerilere atıldı.

Son beş yıl içinde, Ukrayna'daki feminist hareket daha çok taban aktivizmiyle sınırlı kaldı. Dinci örgütler kürtaj yasağını destekleme ve fahişeliğin yasallaşması hakkında fikir beyan eden milletvekilleri örneğinde olduğu gibi her cepheden ilerlemeye devam ediyorlar. Feminist olduklarını kamuoyu önünde açıkça kabul eden feminist örgütlerin sayısı çok az ve etkili olmaktan çok uzaklar. Etkisi diğer kadın örgütlerine oranla daha fazla olan kadın örgütleriye 'feminizm' sözcüğünü açıkça kamuoyu önünde kullanmıyorlar.

Toplumsal cinsiyet kaynak sağlama ve eğitim merkezleri de baskılarla karşı karşıyalar ve hayatta kalarak varlıklarını sürdürebilmek için isimlerindeki 'toplumsal cinsiyeti' atmak zorunda kalıyorlar. Üstelik daha fazla suçlamayla karşı karşıya kalmamak için feminizm hakkında konuşmayı da bırakıyorlar.

Yeni ve genç nesil, dinci grupların baskısından daha az korkuyor ve yeni teknolojiyi örneğin; sosyal ağları kullanarak tabanda örgütleniyorlar. Ukrayna için feminizm facebook grubunun 7 bin kişilik bir gücü var. 'Fahişeliğe Hayır', 'Nordik Model İçin Feminizm' gibi diğer facebook grupları da kendi fikirlerini yaymak için sokak protestoları yapıyorlar. Cinsiyetçilik ve misojini (kadın düşmanlığı) gibi gruplarsa cinsiyetçi reklamların ve ilanların hükümet nezdinde şikâyet edilebilmesi için insanlara yardım ediyorlar.

Ayrıca LGBT örgütleri de feminist düşünceyi yaygınlaştırıyor. 'Insight' isimli STK, Kiev'de 8 Mart Kadınlar yürüyüşünün yapılması için başı çekerken Ukrayna'nın farklı şehirlerinde feminist konuşmalar başlığı altında yuvarlak masa toplantıları düzenliyor.

Rusya'ya karşı Ukrayna'nın doğusunda yapılan savaşa katılan kadınlar, ordudaki kadın hakları ihlallerini gündeme getirdiler, konuyla ilgili bir araştırma yürüttüler ve 'Görünmez Tabur' başlıklı bir proje başlatıldılar. Onların araştırmaları, Savunma Bakanlığı'nı ve Sosyal Politika Bakanlığı'nı savaşta ön cephede yer alan kadınların pozisyonlarını yeniden gözden geçirerek güncellemeye zorladı.

Son yıllarda Ukrayna'da sokaklarda toplumsal cinsiyet karşıtı afişler görülmeye başlandı. Ayrıca ülke çapında kürtaj karşıtı kampanyalar ortaya çıkıyor. Bu kampanyalarda PSA afişleri ve dövizleri taşıyor ve kürtaj karşıtı marşlar söyleniyor. Bu kadın karşıtı girişimler çarpık bir feminizm fikrini yaygınlaştırıyor. Bu nedenle feminist eğitim inisiyatifleri, aşırı sağcı grupların aşağılamaları ve şiddet tehditleriyle yüz yüze kalıyor. Örneğin; feminist bir girişim olan Borshch, Michael Kimmel'in katılımıyla

'Cinsiyetlendirilmiş Toplum' başlıklı bir tartışma düzenlemek istediğinde, başları bereli genç erkeklerden oluşan bir grup oradaki genç kadınların geleneksel Ukrayna ailesini bozduğu iddiasıyla toplantıyı bastı. Elbette ki bu ilk olay değil ve Ukrayna güçlü, birleşik, radikal feminizmin varlığından yoksun. Dinci grupların baskısı hem hükümet hem de toplum bakımından feminizm yanlısı bir tutum benimsemeyi güçleştiriyor.

Yanı sıra hareketin kendisi de birleşik değil ve kendi içinde tartışmalar var. Pek çok Ukraynalı feminist geçmişteki deneyimlerinden ve önceliklerinin farklı olmasından dolayı birbirleriyle çalışmakta güçlük çekiyorlar. Toplumsal cinsiyete ayrılan bağışlar giderek azaldığı için bu bütçeden kadın hakları için pay alabilmek için de çok sıkı bir rekabet söz konusu. Bu durum da dayanışmaya hiç yardımcı olmayan bir faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Bugün Ukrayna'da en çok yaygınlaşan ideoloji, geleneksel aile ideolojisi ve geleneksel değerler. Hiç kimse bu geleneksel değerlerin tam olarak neler olduğunu ve geleneksel bir ailenin neye benzediğini tanımlamıyor. Pek çok yalnız anne var, çocuklu dul anneler var ve boşanmış kadınlar var. Peki, bu kadınlar geleneksel aile resminin neresine uyuyor?

Bugün Ukrayna'da yaygınlaştığını gördüğümüz milliyetçilik, aşırı sağ, misojinik ve modası geçmiş bir milliyetçilik. Ukrayna'nın yüzde elli altısını oluşturan kadınların çıkarlarına karşı çıkan bir milliyetçilik. Her iki evlilikten biri boşanmayla sonuçlanıyor, pek çok kadın çocuklarını kendi büyütme zorunda kalıyor. Kadınlar feminist davranıyor, aktif, bağımsız, hakları için mücadele veriyorlar, kendi işlerini yürütüyorlar ama feminist olduklarını inkâr ediyorlar.

Feminist fikirler kamusal alanın dışına itilmeye zorlanıyor. Toplumda yaygınlaşan mottolar ve düşünceler içinde feminizme çok az yer var. Militaristleşme ve yükselen radikalleşme, feminizmin yaygınlaşmasını engelleyici etki gösteriyor. Yıllar önce, ultra sağ örgütlerin baskısıyla karşı karşıya kalan feministler ve kadın örgütleri liderleri, daha çok Batı Ukrayna'daydı ama şimdi tüm Ukrayna'da bu görülüyor. Feminizm rastgele cinsel ilişki kurma ve ahlaksızlık olarak sunuluyor. Üstelik Ukrayna'da feminist fikirlerin tutunmasını sağlayacak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini yaygınlaştıracak medya kuruluşu yok. Ancak STK'lar tarafından kurulan ve Povaha.org.ua ya da 'Gender In Detail' gibi yabancı bağışçıların desteklediği web siteleri mevcut.

Ukrayna'da belli dinci örgütler toplumsal cinsiyetin ve feminizmin şeytani olduğunu ilan ediyor ve Parlamento'da İstanbul Anlaşması'nın

(Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi) onaylanmaması için lobi faaliyeti yürütüyorlar. Bu dinci örgütler, toplumsal cinsiyeti ve kadın haklarını gözden düşürmek için çalışan kendi görevlileri aracılığıyla dolaylı olarak hükümet üzerinde bir baskı ve kontrol uyguluyorlar. Sayısız mektup ve telefon aramalarıyla parlamenterlere ulaşıyor, pişman olacaklarını ve oy kaybedeceklerini söyleyerek İstanbul Anlaşması'nı onaylamamaları yönünde telkinde bulunuyorlar.

Bütün bu olayların arka planında, toplumsal alanda kadın haklarına saldırı tırmanmakta. Biliyoruz ki yerlerinden edilmiş kadınlar ve çocuklar, kadın savaşçılar, dul askerler ve Romanlar gibi etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsaldaki yaşlı kadınlar yoksulluk ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetle karşı karşıya. Bu kadınlar saygısızlık ve kaba davranışlara da maruz kalmaktalar. Dul bir asker eşi, kamu görevlisine yardım için başvurduğunda şu sözü duyabiliyor "Kocanı askere ben göndermedim, neden benden yardım istiyorsun?"

Yapısal şiddet öğelerinden de söz edebiliriz. Ademi merkezîyetçiliği bir bahane olarak öne sürerek yerel otoriteler sözde 'elzem olmayan' hizmetlere giden fonları kesebiliyorlar. Hastane, okul ve toplu ulaşım sağlanan fonlar kesildiğinde bundan en çok etkilenen yine kadınların ve kız çocuklarının refahı oluyor ne yazık ki.

Ek Bilgi:

Aktif örgütler; Feminist Workshop (Lviv), Feminist Initiative Borshch (Kiev). Women's Perspectives (Lviv) ve Insight (Kiev) STK'ları Ukrayna'da feminist hareketi desteklemektedir.

Üniversitelerdeki 34 toplumsal cinsiyet merkezi, tüm Ukrayna toplumsal cinsiyet eğitim ağı çatısı altında birleşti. Yaklaşık yarısı feminist fikirleri paylaşıyor. Örneğin; Ternopil üniversitesinin merkezinin isminde 'toplumsal cinsiyet politikası' bulunuyordu ama 2014'ten beri hem toplumsal cinsiyet çalışmalarını kaybetti hem de eğitim bilimlerini. Toplumsal cinsiyet dersleri veren üniversitelerin çoğu feminizm hakkında konuşmaktan çekiniyorlar. Bu konularla ilgili yani toplumsal cinsiyet dersleri ve kadın hakları dersleriyle ilgili ülke çapında istatistikler de bulunmuyor. Dinci örgütler ve liderler, yerel otoriteler ve üniversite yönetimi üzerinde baskı kuruyorlar. Bu toplumsal cinsiyet karşıtı hareket ulusal düzeyde etkin ve İstanbul Anlaşması'nı yürürlüğe koymamak için parlamenterlere şantaj yapmaya devam ediyorlar.

Üçüncü Oturum Tartışma Bölümü

Katılımcı: Ella'ya sormak istiyorum. Ukrayna'daki savaşın bu sözünü ettiği şovenist hareketin, erkek hareketinin ve dinci hareketin ortaya çıkmasında nasıl bir rolü oldu? İkisi arasındaki bağlantıya ilişkin bir değerlendirme yaparsa iyi olur.

Katılımcı: Aslında sabah da bu soruyu soracaktım iyi oldu, ikinci kez fark ettiğim bir şey. Andera (Petó)'nın sunumunda da bir anti-gender (toplumsal cinsiyet karşıtı) ideoloji mevzusu vardı. Özellikle bu Doğu Avrupa'da ya da belli ülkelerde olan bir şey galiba. Şimdi Polonya'da anlattığınız durum özellikle muhafazakâr, dinci, aşırı dinci gruplarla bizim şu an yaşadığımız çok benzerlikler içerirken bir yandan kavramsal olarak bence çok önemli bir fark var. İki yıl önce ben Ermenistan'daydım, kadın örgütleriyle görüşmüştüm Erivan'da ve oradaki üniversitelerde şöyle bir şey söylenmişti: "Biz gender kavramını kullandığımız anda büyük bir olay kopuyor, parlamentodan tutun da oradan buradan (tam sizin anlattığınız gibi) büyük bir karşıtlık ve karşı çıkış oluyor." Ben çok şaşırılmıştım çünkü bunu ilk kez orada duydum. Bu kadar sosyolojik bir kavram yani feminizm değil, bir şey değil.... Çünkü Türkiye'de şöyle bir bağlam var: Biz yıllarca akademide feministlerden farklı olarak ama daha feministlerin 'kadın çalışıyorum'u gizlemesiydi bu çok uzun süre, "Toplumsal cinsiyet çalışıyorum" demek ise makbul bir feminizmin ve feminist demek istemeyenlerin bir zırhıydı bir süre. Daha sonra dahil edildi tabii. Hepsi dahil edildi demiyorum ama bir kısmı oldu en azından. Toplumsal cinsiyet kavramına tabii ki karşı değiliz bir feminist olarak ama hatta dönemselsel olarak çok araçsal bir kavrama dönüştü. Ben kendi adıma söyleyeyim üniversitedeyim, bir devlet üniversitesi. Son kalandanım. Ben feminizm desem hiçbir etkinlik yapamam. Ama toplumsal cinsiyet başlığı olduğunda hala daha kabul alıyorum. Hala daha her türlü etkinliğime izin veriliyor. Şimdi bence çok farklı bir yerdeyiz kavramsal olarak. Ve aynen gündüz oturumunda dendiği gibi; hatta şu anki mecliste olsun, AKP iktidarında olsun toplumsal cinsiyet çok popüler bir kavram. O yüzden sizdeki bu bağlamsal ayırım benim çok dikkatimi çekti. Bunun üstüne düşünmek gerektiğini düşünüyorum. Sadece paylaşmak istedim.

Andrea Petó: Paradigma değişiminin yaşanması, yani bizlerin birtakım tehditler içeren mektuplar mailler almamız, polisle çatışmamız, koruma

verilmek zorunda kalmamız vs açısından bu resmin üstesinden siz nasıl geliyorsunuz, yani bu tehditler bu tehlike karşısında ne yapıyorsunuz nasıl tedbirler alıyorsunuz? Acaba bu gruplar sizin çalışmanızı nasıl etkiliyor? Acaba sadece bir reaksiyon göstermekle mi yetiniyorsunuz? Bunun ardından yine Magdalena'ya bir sorum daha olacak. 1993'te ne oldu hatırlıyor musunuz? O zaman bir paradigma değişikliği olmuştu. 1989'da herkes şu konuda hemfikirdi: Her kadın kendi bedenini denetleme hakkına sahiptir. Fakat aradan geçen 5 yıl içerisinde ne oldu da belli düşünceler rafa kalktı ve belli düşünceler ve değerler neden değişti? Yani şu anda liberal bir şekilde Polonya'da STK'ların oluşması, acaba bu değerlerin değişmesi hakkında faydaları vs, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Ella'ya da bir sorum var. 'Ben feministim ama para nerede' denildi. Paraya bağımlı olmak ya da bir sponsora bağımlı olmak özellikle feminist hareket açısından nasıl ele alınabilir? Ukrayna örneğinden bahsettiniz. Şu anda Ukrayna'ya gökten para yağıyor adeta, politik ve jeopolitik konumundan dolayı elbette. Aynı zamanda Avrupa yanlısı tutumunu kanıtlaması için. Peki, bu konuda siz ne gibi eğilimler gözlemliyorsunuz? Acaba yenilikçi birtakım yaklaşımlar için sizce herhangi bir umut var mı? Ukrayna'da kadın hareketinin bu bahsettiğiniz yaşadığı sıkıntının altında yatan sebepler nedir?

Katılımcı: Gerçekten çok etkilendim bu sunumunuzdan. Latin Amerika'dan tanıdık pek çok olumsuz deneyimden söz ettiniz: Kadına karşı şiddet, lezbiyenlere karşı şiddet ki kendilerine lezbiyen demedikleri halde bunu yaşamaktadırlar. Bu hepimizin bildiği bir şey ve farklı ülkelerde de bu yaşanmaktadır. Peki, herşeye rağmen biz gene de belli bir otonomi kazandık diyemez miyiz? Yasaların aleyhimize olduğunu evet kabul edebilirim ama bence esas problem köktencilik, yani kadınlara karşı bu köktenci tutum. Brezilya'da feminist hareketin önderlerinden biri köktenci düşüncelerin yükselmesiyle 'kadınların aile içinde de cinayetlere kurban gidebileceğine' dikkat çekmiştir. Yani kadınların bu şekilde yok edilmesi, kendi geleneksel rollerinin dışına çıkmaya cesaret ettiklerinden dolayı hedef haline getirilmeleridir. Latin Amerika'da da bilindiği üzere bu hareketler kilisenin desteğini alıyor, yani sadece sizin ülkenizde değil. Son derece ataerkil ve muhafazakâr bir toplum ve kilisenin gücüyle ayakta duruyor. Köktencilik böyle bir ortamda Latin Amerika'da güçleniyor. Dolayısıyla hem kiliseye karşı hem neoliberal kapitalizme karşı hem de köktencilığe karşı mücadele etmek gerekiyor. İnternetin burada önemli

bir rol oynadığını görüyorum ama bu yeterli değil tabii. Bunun ötesinde birtakım şeylere ihtiyaç var. 'Bir kişi dahi eksik kalmamalı' diye bir slogan geliştirmiştik. Meksika'da, Brezilya'da, Arjantin'de, Peru'da, Uruguay'da, her yerde binlerce kadın sadece başkentlerde değil, ülkenin her yerinden binlerce kadın bu konuda elele vermek durumunda. Bundan birkaç yıl önce mesela Peru'da kefalet ücretinden dolayı kadınlar hapse atılırken şimdi kadınlar bu alanda da kendi tutumlarını dile getirdiler. Kadın haklarının özellikle geçtiğimiz sene içerisinde nasıl ihlal edildiğini gösterdiler. Peki, bu bahsettiğiniz geleneksel yaklaşımların bir şekilde değiştiğini de gözlemliyoruz. Bu değişim ihtimalini artırmak için daha başka neler yapılmalıdır?

Katılımcı: Ben yabancı konuklara deneyimlerimizden yola çıkarak erkeklerin rolü neydi bu hareketlerde, nasıl bakıyorlardı bu konulara bunu sormak istiyorum. Çünkü bizim 8 Mart yürüyüşlerindeki tavrı biliyoruz. Bir de toplumsal cinsiyet meselesinde az önce konuşan arkadaşta katılmıyorum. Siz daha ziyade kadın çalışmaları alanındaki meseleleri düşünerek bunu söylediniz. Hâlbuki genel söylem değişiyor. Bakın eşitlik yerine adaletin kullanıldığı gibi, toplumsal cinsiyetin yerini de fitrat alıyor. Dolayısıyla yakında biz de anti-toplumsal cinsiyet hareketleri görürsek hiç şaşırılmayalım.

Katılımcı: En son 2014-2018 Toplumsal Cinsiyet Ulusal Eylem Planı hiç yürürlüğe konmadan devre dışı bırakıldı. Şu an tartışılmakta olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadının Güçlenmesi Eylem Planı var. Artık Türkiye'de resmi söylemden çıkartıyorlar. Her ne kadar eski belgelerde yer alsın da ki bu kaçınılmaz olarak uluslararası taahhüt ve sözleşmelere bağlı bir şey ama önümüzdeki dönem bundan uzaklaşma yönünde bir tavır geliyor.

Magdalena Staroszczyk: Birinci soru, nefret söylemi ve tehditlerle ilgiliydi. Bence bu o kadar büyük bir problem değil. Açıkçası internetten gelen bu tür saldırılara pek de kulak asmiyorum. İşimin bir parçası olarak görüyorum. Benim için bedenle ilgili bir kolaj görmek çok daha çarpıcı oldu. Arkadaşlarımın kafasını kopartarak bir kolaj yapmışlar. Bana yönelik küfürlerden çok, böyle bir görüntü beni çok daha kötü etkiledi. Kendimden ziyade onlar için endişe duydum. Birdenbire gerçek hayatta böyle bir şey yapabilme olasılıklarını fark ettim. İnsanların buna karşı

tepkisi ise “Aman canım ne olacak bir şaka işte” olmuştu ama ben ürk-müştüm. Medyayla, gazetecilerle konuşmaya çalıştım ama hiç kimse ilgi-lenmedi. TV’de bunu dile getirmek istedim ama olamadı. Belki de bunu yapmamız gerekiyor; kendi hareketimizi ve kadınları korumak için bunu duyurmamız gerekiyor.

Ella Lamakh: Birinci soru, Ukrayna’daki durumla ilgiliydi. Rusya ile savaşın bizi nasıl etkilediği sorulmuştu. Evet, uluslararası sponsorlar, Ukrayna’da bir çatışma var ve bu çatışma Ukraynalıların kendi arasında diye biliyorlar. Ama biz Rusya ile savaş halindeyiz. Bizim savaş bakanımız da (Savunma Bakanı) İçişleri bakanımız da aslında Sovyet mentalitesi içinde düşünüyorlar. Ancak iki sene önce bir mevzuat değişimine gidilebildi. Başlarda kadınlar orduda savaştıklarında kendi ceplerinden para verip gidip üniforma almak zorundaydılar, onlara ayrıca bir üniforma verilmiyordu. Kadınlar orduda sadece yemek ve temizlik işlerinde istih-dam ediliyordu. Kadınların Ukrayna ordusunda resmi bir pozisyonu ola-bileceği dile dahi getirilmiyordu. Biz bu konuda da çalışma yaptık ve her alanda bunu ifade etmeye çalıştık. Kamu görevlilerini bu konuda bilinç-lendirmeye çalıştık. Bakanlıklarda eğitim çalışmaları yaptık. Bu toplantı-lardan birinde bir erkek katılımcı “Aaa benim kızım da feminist, ben de feministim, biz ailecek feministiz” demişti. Özellikle yerel düzeyde kamu görevlileri ve memurlarla çalışma yaptık. Yerel düzeyde yapılacak bu çalışmaların çok değerli olduğunu düşünüyorum. Ulusal düzeyde faaliyet yürütmek için yeterince paramız ve sponsorumuz yok. Ama elimizdeki kısıtlı imkânlarla Ukrayna köylerinde veya kasabalarında bu tür çalışmalar yapabiliriz. Diyelim ki toplumsal cinsiyet uzmanı bulabiliriz, bu konuda eğitimler düzenleyebiliriz. Farklı hedef gruplarına yönelebiliriz. İkinci bir husus ise, yine eğitimi toplumda farklı alanlarda uygulamak olabilir. Şu anda bir reform döneminden geçmekteyiz. Burada bakanlıklarla ortak çalışıyoruz. Sağlık reformu konusunda ise, sağlık bakanlığına bir ekip gidip bu konuda yeni bir ortak çalışma önerdiğinde “Bizim toplumsal cinsiyetle ilgili herhangi bir çalışmamız yok” cevabını almıştık. Demek ki burada da yapılacak şeyler hala var. Dediğim gibi farklı alanlardan, farklı bakanlıklardan, küçük köylerden ve kasabalardan başlayalım. Onlarla ortak olarak özellikle devlet memurları üzerinde yoğunlaşalım. Büyük şehirler için dediğim gibi yeterince paramız yok. Önümüzdeki sene için uluslararası bir program düzenledik. Kendi siyasi kadın kotamızı özellikle bakanlıklar düzeyinde daha da genişletmeyi hedefledik. Erkeklerin rolü

sorusu için de ben kendi adıma onları davet edelim derim. Erkek kardeşimi, oğlum, meslektaşlarımı davet ettim. Ben onları her yere davet ediyorum. Herkes kendi oğullarını, kuzenini getirirse ve gençlere özellikle yoğunlaşırsak pekâlâ başarılı olacağımıza inanıyorum.

Tuğçe Canbolat: Bir yandan kendimize daha güvenli alanlar ayırmaya çalışıyoruz diyeyim, bir yandan da aslında sosyal medyadan gelen tehdit mesajlarını büyütme bunu daha da yaygınlaştıran bir şey. Bu yüzden görmezden gelmek ve orda kalmasını sağlamak daha etkili oluyor bence. Sürekli “Neyi hangi metotlarla yaparsak daha etkili olur” diye tartışırken sürekli bir şeyler değişiyor ve biz de sürekli yeni bir şeyler denememiz gerektiğini düşünüyoruz. Bir şeyleri örgütlerken bu her defasında kendini bulan bir süreç oluyor.

Magdalena Staroszczyk: Sanırım ikinci bir soru vardı; 1989 ve 1993 arasında geçen süre ile ilgili olarak nelerin değiştiğiyle ilgiliydi. Polonya’da Solidarite/Dayanışma hareketini oluşturan kadınlar daha sonra politik düzeyde temsil edilmediler. Hanna Suchocka adında bir kadın başbakanımız oldu. Fakat son derece dindar bir kadındı ve dindar kesimi temsil ediyordu. Daha sonra o da sahneden uzaklaştırıldı. Ardından pek çok erkek iktidara geldi. Aynı erkek aktörler devamlı politik sahnede rol almaktalar. Polonya’da erkek ikonlar çok güçlüdür. Mesela Polonyalı olan II. Paulus (Papa) halk tarafından çok sevgiyle kucaklanır. Aynı şekilde Polonya’da kilise de çok güçlüdür. Kilise bir şekilde dayanışma hareketinin başarısını gasp etmiştir. Aslında en başta kilise, bu değişime ve dönüşüme katılmamıştı. Fakat daha sonra hareket başarı kazanınca bu başarıyı sahiplendi. Papazlar tarafından da hareket benimsendi ve bu da Polonya’da politik alanı çok ciddi bir şekilde etkiledi. Şimdi tarihimize yeniden geri dönmek ve Solidarite/Dayanışma hareketini oluşturan kadınları hatırlamak bir olasılık olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca sadece kadınların değil, Polonya’daki bütün halkın ülkemizdeki sistemin çok güçlü bir ataerkil sistem olduğunu kavraması ve bunun siyaseti olumsuz etkilediğini görmesi için çabalamalıyız. İnsanların neoliberal politikayı ve gerçeklikle olan ilişkisini kavrayabilmesini sağlamak gerekir.

Katılımcı: Özellikle kamu görevlileri ve Ella’nın söyledikleriyle ilgili söz almak istedim. Biz 70’lerden 80’lerden bu yana özellikle kamu görevlilerine ulaşmak, onları değişim konusunda yüreklendirici, güçlendirici olmak

gibi pek çok şey yapmış olmakla birlikte, 2000'lerde özellikle Avrupa Birliği destekli büyük devlet projeleri içerisinde sağlık, emniyet hizmetleri, din görevlilerinden kamu görevlilerine çok geniş ölçekli eğitimler yaptık. Ve bu eğitimlerden geriye hiçbir şey kalmadı. Ben hayatımın iki buçuk yılını polislerle karakol hizmetlerinde polis prosedürlerini geliştirmek ve uygulamak için 40.500 polisle çalışarak harcamış bir kadını. Şu anda karakollarda herhalde bu eğitimden geçmiş 2.500 polis bile bulamazsınız. Hizmet içi eğitim sisteminin içinden bu eğitimler çıkartıldı. Polnet sistemi içine koyduğumuz kayıt yazılımlarının tamamı kaldırıldı. Hatta asayiş bürosunun içine oturtulmuş olan konuyla ilgili hem eğitim programı hem de büro ortadan kaldırıldı. Bu eğitimden sorumlu amir düzeyindeki polislerin şu anda görevde olan bir tanesi bile yok. Hangi nedenle atıldılarsa atıldılar ama ortada onca emekten sonra geride kalan bir şey yok. Sağlıkla ilgili gidin herhangi bir acil servise, kurulmuş olan sistemin yerinde yellere esiyor. Din görevlisi diye karşımıza çıkan insanların o zamanki söylemleri ile şu anki söylemleri arasında hiçbir ilişki yok. Sosyal hizmetler bünyesinde kadının insan hakları eğitimi için yapılmış protokoller bile geçtiğimiz beş yıl içinde ortadan kaldırıldı. Bugün artık ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bünyesinde bu eğitimler uygulanmıyor. Ben kamu görevlileri ile feministlerin bu kadar dip dibe, iç içe çalışmasının ne kadar hayır getirdiği konusunda çok şüpheli bakmak gerektiğini düşünüyorum artık. Gerçekten eğer birlikte çalıştığımız insanları feminist hareket içinde bir yerlerde örgütlü tutamıyorsak, kendi network'ümüzün bir parçası olarak tutamıyorsak, onları eğite eğite bataklıktaki sinekleri öldürmekten farklı bir iş yapmıyoruz açıkçası. Bana yerel ve küçük örgütlenmeler önemli geliyor, iyi bir network'ün içinde olmak kaydıyla, bu yüzden söz almak istedim.

Katılımcı: Benim de yabancı olduğu bir alan, devletle feminizm üzerinden yapılan bir proje çalışması. Ukrayna'da kadın hareketinin bu eğitimlerin dışında durumu nedir, ben onu merak ettim açıkçası. Orada kadınlar ne istiyor? Devletle kurulan ilişkiler ve baskı gruplarının dışında orada feministler ne durumdadır? Peki, bu baskının tek muhatabı bu çalışmalarını yürüten sizler mi oluyorsunuz? Bununla baş etmek zorunda kalan bir feminist hareketten ya da feminist öznen söz etmek mümkün mü? Ben sizi dinlerken sizin örgütünüzün maruz kaldığı baskı ortamlarını algılayabildim ama feminist hareket hakkında çok bilgi sahibi olamadım. Bunu biraz açarsanız sevinirim.

Ella Lamakh: Bence Ukrayna'nın yeni birtakım mücadele alanları var: Bekar anneler, mülteciler, kadın askerler ya da savaşçılar, gaziler vs. Benim değerlendirmem Şunu göstermekte: Erkek gazilere destek olunurken kadınlara hiçbir destek olunmuyor. Ayrıca dullara da hiçbir destek yok. Ukrayna nüfusunun %56'sı kadın. Bu büyük bir rakam. Bu yüzden kadın savaşçılarla çalışıyoruz. Aynı zamanda medya ile de çalışıyoruz. FEMEN grubunu alın mesela. Gazeteciler onlara büyük ilgi gösterirken bize hiç ilgi göstermiyor. Bize radikal feminizm diyorlar, halbuki böyle bir Şey yok. Yazılarımızı internette yayınlamaya başladık. Sadece yerel gazetecilerle değil, bölgenin ve Oblast'ın gazetecileriyle de çalışıyoruz. Ukrayna'da feminist hareket yok. Bir lde bazı STK'lar ve örgütler var ama yapısal bir kadın hareketinden bahsedemeyiz. Bazı yerlerde bazı faaliyetler yürütüldü ama Şu ana kadar feminist harekettten değil sadece aktivizmden söz edebiliriz.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

YEREL VE KÜRESEL OLARAK ÖRGÜTLENMEK VE DİRENMEK-1

Müslüman Dünyada LGBTİ Hakları için Örgütlenmek ve Direnmek

Rima Athar

Giriş

Herkese günaydın. Daha önce bahsettiğim gibi ben Kuzey Afrika'dan, Orta Doğu'dan, Orta Güney ve Güneydoğu Asya'dan 16 ülkeyi içeren 30'dan fazla kadın hakları, feminist ve kuir örgütlenmenin dayanışma ağı olan CSBR'nin (Müslüman Toplumlarda Cinsel ve Bedensel Haklar Koalisyonu) koordinatörüyüm. CSBR'yi bilmeyenler için, bu çatı koalisyonunun burada, Türkiye'de 2001'de Kadınların Hakları için Kadınlar- Yeni Yollar tarafından kurulduğunu söyleyeyim. KAOS-GL'den Aslı, Danışma Komitemizin de örgütsel üyesi aynı zamanda, yine LAMBDA Türkiye'den başka örgütsel üyelerimiz de var. Bu yüzden burada, yani CSBR'nin kurulduğu yerde, kızkardeşlerimizle tekrar biraraya gelerek bağ kuruyor olmaktan çok mutlu ve onurluyum. Kısaca belirtmem gerekirse, CSBR'nin misyonu Müslüman ülkelerde cinsel ve bedensel hakların bütüncül ve eksiksiz bir yaklaşımla ele alınması ve ilerlemesini sağlamaktır. CSBR olarak biz, bu haklar konusunda çalışan aktivistler, akademisyenler ve hak savunucularının dayanışmalarını sağlamak üzere bilgi paylaşımı yapan ve eylem desteği sunan kolektif bir dayanışma alanı olarak hizmet veriyoruz. Konuşmamın başlığını çok fazla açmak zorunda kalmadığım ve Müslüman dünyanın yekpare bir yapı olduğuna dair düşüncenin neden bir mit olduğunu uzun uzadıya açıklamak zorunda kalmayacağım bir konferansta bulunmaktan dolayı ayrıca mutluyum. CSBR aslında bir bakıma bu miti teşhir etme vaadi üzerine inşa edildi ve ben iki şeyin özellikle altını çizmek istiyorum. Birincisi, biz CSBR olarak yekpare bir müslüman dünya safatasını sürdüren İslam İş Birliği Teşkilatı ve diğer batılı hükümetleri bozguna uğratacak bir nirengi noktası olarak işlev görüyoruz. İkincisi de maruz kaldığımız insan hakları ihlallerinin, özellikle de cinselliğin ve toplumsal cinsiyet rollerinin düzenlenerek

denetlenip kontrol altına alınmasının en önemli sebebi bizzat İslamın kendisidir. CSBR aracılığıyla yapmaya çalıştığımız şeylerden biri, Müslüman çoğunluğa ya da azınlığa sahip ülkelerde aktivistleri ve hak savunucularını biraraya getirerek içinde bulunduğumuz tecridi kırmaktır. Böylece ortaklaştığımız kadar ayrıldığımız sosyo-kültürel deneyimleri de paylaşarak buradan güç kazanabiliriz. Diğer yandan da bilgi ve strateji paylaşımı yaparak tehditlere karşı durabilir ve nihayetinde de cinsel ve bedensel haklarımızı somut ve stratejik biçimde ilerletebiliriz. Baktığımız yer elbette patriarka, yani patriarkanın eklemeli olduğu etno-milliyetçilikler, köktencilikler, militarizm, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve küreselleşme. Konferansın iki oturumu boyunca bu yapılar hakkında epeyce söz söylendi ancak buradakiler olarak bizler, bu analiz çerçevesini kullansak da benim farkettiğim bir gerçek var ki bu da bu çerçevenin LGBT hakları etrafındaki örgütlenmeler için her zaman mevcut olmadığı. Bu nedenle feminist örgütlenmeler olarak konuşma ve diyaloglarımızda cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği meselelerini bu daha geniş yapısal sorunlarla ilişkili biçimde derinlemesine ele almayı öneriyorum.

Cinsellik ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ne kapalı bir vakumda oluşur ne de onlara içinde buldukları yapıların dışında bir anlam yüklenir. Dolayısıyla uzun vadede LGBTİ hakları, kadına yönelik şiddeti ve ekonomik adaletsizliği sona erdirmeye, cinsel ve üreme sağlığının korunmasını sağlama, bedensel bütünlüğün ve özerkliğin korunması gibi diğer insan haklarından ayrı olarak kazanılmayacağı gibi; bütün bunlar özgür ve insan merkezli bir demokrasiden de ayrı düşünülemez. Bugün size kendi tanık olduğum, farklı müslüman ülkelerdeki cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ve insan haklarına dair bazı yeni gelişme ve eğilimleri kısaca aktarmak istiyorum. Zamanı dikkate alarak çok fazla detaya girmek yerine, sözünü edeceğim örneklerde kuir ve feminist aktivistlerin gerilimlerinden ve tartışmalarından bahsetmeyi istiyorum. Çünkü bunların müslüman toplumlarda ve küresel olarak da LGBTİ haklarının örgütlenme ve strateji oluşturmasını sağlamak için bize önemli fikirler verebileceğini düşünüyorum.

Politik bir gündem saptırma aracı olarak cinsellik

Son yirmi yıldır farklı ulus devletlerde gördüğümüz şeylerden biri de cinsellik üzerindeki baskıların politik bir gündem saptırma aracı olarak kullanılmasıdır. Örneğin; Endonezya'da Ekim 2008'de pornografi karşıtı bir yasa çıkarıldı. Tasarı yasalaşırken son aşamada pornografi şöyle

tanımlanıyordu: “Kamuya açık biçimde sergilenen müstehcen ya da toplumun ahlaki değerlerini ihlal eden, cinsel istismar içeren resimler, çizimler, fotoğraflar, yazı, söz, ses, hareketli resimler, animasyon, çizgi filmler, diyaloglar, mimikler ve diğer iletişim biçimleri”¹. Tanımın bu kadar geniş tutulması tam da insan hakları aktivistlerinin korktuğu gibi ifade özgürlüğünü sansürlemek ve cinsel ve bedensel haklar hakkında serbestçe toplanabilmeyi engellemek için kullanıldı. Üstelik bu tanım kadınların kıyafetleri, giyim kuşamları ve kamusal alandaki mevcudiyetlerini de kısıtladı ve cinsellik ve üreme sağlığı hakları ile LGBTİ hakları üzerinde de kısıtlayıcı oldu. Yasanın çıkışı 2001’e kadar geri götürülebilirse de ilk tartışmalar 2005’te başladı ve bu tarihle birlikte özellikle kadın hareketinin başını çektiği sivil toplumun farklı katmanlarından gelen yoğun ve kitlesel bir direniş de başlamış oldu. (Bu direnişle ilgili daha detaylı bir bilgi edinmek için bkz dipnot).²

Fakat burada bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Pek çok insanın da doğru hissettiği gibi 2008’de yasanın çıkmasını sağlayan şey, aslında yasayı destekleyenlerin daha fazla oy kazanmak için cinsel kimlik politikasını manipüle etme arzularıydı³. Yıllar boyunca cinselliğin ahlaki paniğe yol açtığını görmüştük. İster kürtajin ister kadınların beden özerklikleri ve seks işçiliğinin, isterse de son zamanlarda olduğu gibi özellikle LGBTİ sorunlarının seçim dönemleri yaklaştıkça politik bir fırsatçılıkla gündeme getirildiğini görüyoruz. Bu panik hali medyada pompalanıyor ve/veya yeni bir yasa çıkarılıyor. Ayrıca cinselliğin pek çok boyutuyla ilgili olarak serbetçe toplanma ve ifade özgürlüğü üzerinde baskı kuruluyor. Bu tıpkı Endonezya’da pornografi karşıtı yasada olduğu gibi aslında ifratçı/aşırı kesimlerin hükümetleri daha aşırı uçlara doğru çekmek için kullandıkları bir baskı taktiği ve/veya Malezya’da pek çok kez olduğu gibi iktidarı elinde bulunduranların yönetim başarısızlıklarını gizlemek üzere gündem değiştirme taktikleridir.

Malezya’da muhalif lider Anwar Ibrahim, 2008 yılında çıkarılan madde 377’ye istinaden 2017’de kararı onaylanarak hüküm giydi. Bu

1 <https://uk.reuters.com/article/us-indonesia-pornography/indonesian-parliament-passes-anti-porn-bill-idUKTRE49T3M020081030>

2 Andy Yentriyani & Neng Dara Affiah (2017) “Women’s Sexuality and the Debate on the Anti-Pornography Bill in Democratizing Indonesia”, in *Pinar Ilkaraccan & Rima Athar (Eds.) Sexual Politics in Muslim Societies: Studies from Palestine, Turkey, Malaysia and Indonesia*. Ch. 4, pp. 130-171. Surabaya: GAYANUSANTARA & CSBR. Available at: <http://www.csbronline.org/?p=2096>.

3 Ibid.

kararın Anwar Ibrahim'in iktidar partisi ve koalisyonuna karşı yaptığı güçlü muhalefeti bastırmak amaçlı politik bir güdüyle alındığı geniş kitlelerce kabul edilen bir gerçek⁴. 2008'den beri Malezya insan hakları özellikle de LGBTİ hakları konusunda geri giden ve aşırılaşan bir yere doğru savruldu. Bu durum 2008'den beri her yıl düzenlenen ve cinsellik ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğinin kutlandığı bir festival olan Merdeka Cinselliği Festivali'nin 2011'de aniden ve keyfi biçimde yasaklanmasıyla açıkça belirginleşmişti. Bu yasak küresel çapta kınandı. Hâlbuki Başbakan aynı küresel platformlarda Malezya'yı 'İlerici, liberal bir ülke' olarak yansıtmaktaydı⁵. Ama o günden beri Başbakan Najib köktenci bir sağ tutum benimsedi ve "LGBT, çoğulculuk ve liberalizm, bütün bu -izimler İslama aykırıdır ve bizler için onlarla mücadele etmek farzdır" dedi⁶. Üstelik bunu hükümetin ısrarlı bir söylemine dönüştürerek devletin fonladığı programlarla tanıtımını ve propogandasını yapmaya başladı. Son birkaç aydır, mesela 2018'de düzenlenecek olan seçimler öncesi sanki bu ulusal çapta en önemli sorunmuş gibi devletin sponsorluk yaptığı 'LGBT bireyleri nasıl iyileştiririz?' konulu forumlar düzenlenmeye başlandı⁷. Şimdiki rahatsız edici taktik tam da bu; bazı hükümet organları ve dini yapılar kendi deyimleriyle daha 'yumuşak bir yaklaşım' sergileyerek, LGBTİ bireylere yönelttikleri kendi iftira ve karalama kampanyalarını gizlemek için misyoner bir yaklaşım ve 'onları doğru yola çevirme' gibi bir yol izlemeye başladılar. Böylelikle, LGBTİ bireylerin kimliklerini bas-kılamaya ve görünmez kılmaya çalışıyorlar.

Malezya özelinde LGBTİ topluluklarına verilen zarar konusunda ve yerel örgütlerin hükümete yaptığı çağrılar ve bu örgütlerin direnç kapasiteleri hakkında konuşabileceğimiz çok şey var ama ben burada özellikle bir çağrı üzerinde durmak istiyorum. Bu çağrıda aktivistler, resmi beş yıllık (2017-2021) 'Sosyal Hastalıkların (LGBT Davranışı) İyileştirilmesi Eylem Planı' hazırlanırken kamu fonlarının kullanılmasının sona erdirilmesini talep ediyorlar. Bu eylem planında Eğitim Bakanlığı, Kadın Bakanlığı, Aile ve Çocuk Bakanlığı, Spor Bakanlığı gibi pek çok bakanlığın

4 <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/14/jailed-former-malaysian-opposition-leader-anwar-ibrahim-loses-last-appeal>

5 <https://www.hrw.org/news/2011/11/08/malaysia-appeal-prime-minister-najib-lift-ban-seksualiti-merdeka-festival>

6 <http://www.malaysia-today.net/2012/07/19/najib-lgbts-liberalism-pluralism-are-enemies-of-islam/>; <https://www.fridae.asia/gay-news/2012/07/20/11812.malaysia-pm-lgbts-liberalism-pluralism-are-enemies-of-islam>

7 <https://justiceforsisters.wordpress.com/2017/10/>

birlikte sponsorluk yapmasıyla düzenlenecek program ve etkinlikler yer alıyor. Bu çağrının anlamlı olmasının nedeni ilişkisel mücadelelerimiz. Hükümet bizim paramızı, yani vergi ödeyen vatandaşların parasını nereye harcıyor ve hesap verilebilirlik bunun neresinde? Bu sorular etrafında mesele sadece LGBTİ hakları meselesi olmaktan çıkarak hepimizi ilgilendiren bir konuya dönüşebiliyor. Malezya, yolsuzluk skandalları, özgür medyanın olmayışı, politik hakların kullanımının önündeki engeller, Şeriat mahkemelerinin yayılması vb pek çok sivil ve politik problemle karşı karşıya iken bizlerin farklı gruplardan insanlar olarak bu demokrasi sorunlarıyla daha derinden meşgul olmamız gerekiyor. Kamu fonlarının LGBTİ bireylere karşı yürütülecek kampanyalarla ve liberalizmin, çoğulculuğun sona erdirilmesi için kullanılmasını talep eden insanlarla nasıl mücadele edebiliriz, bunu düşünmemiz gerekiyor.

Özellikle Malezya'da sözünü ettiğim sivil ve politik sorunlar yaşanırken hükümetin LGBTİ'lerle ilgili ahlaki bir panik yaratmaktaki ısrarı; esasen gündemi demokrasi, hesap verilebilirlik ve yönetim meşruiyeti konusundaki başarısızlıklarından uzak tutabilme fırsatçılığından başka bir şey değildir. Bunlar, sadece iki bariz örnek ancak seçim zamanı ahlaki paniği kamçılama trendi ve üyelerimizin kendi ülkelerinde karşılaştıkları daha büyük yönetim sorunları hala devam etmektedir ve konuşmamın geri kalanında bunu tartışmaya çalışacağım.

Çeşitli düzeyde 'ilerleme' söylemi, politika dışılaştırmak için bir koz mudur?

Burada insan hakları, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği konusunda 'ilerleme' meselesi üzerinde çeşitli sorular sormak ve gerilimlerden bahsetmek istiyorum. 'İlerleme' sözcüğünü özellikle tırnak içinde kullanıyorum çünkü feministler olarak ilerlemenin bizim için ne anlama geldiğini tanımlamak bize bağlıdır. Bazen uluslararası insan hakları mekanizmaları tarafından ilerleme olarak takdim edilen ya da müjdelenen şey kolayca politika dışılaştırmak için bir koz olarak işlev görebilir. Örneğin; 2017 evrensel periyodik gözden geçirmenin üçüncü döngüsünde Endonezya hükümeti "LGBT topluluğu ve diğer toplulukların temsilcilerini de kapsayacak biçimde tüm insan hakları savunucuları için güvenli ve elverişli bir ortam yaratmak noktasında daha ileri adımlar atılmalıdır" önerisini desteklemiştir⁸. Yine aynı

8 https://ilga.org/downloads/27TH_UPR_WORKING_GROUP_SESSIONS_SOGIESC_RECOMMENDATIONS.pdf

hükümet “İnsan haklarının ve özellikle ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğünün tam olarak ülke çapında uygulanabilmesi için mevcut yasal ve anayasal önlemler alınmalıdır.... Eşitlikçi ve LGBT bireylere yönelik ayrımcılıktan uzak bir ilerleme öncelikli olmalıdır... Aşırılıkçı grupların dini ve diğer azınlıklara taciz, aşağılama ve işkence etmesinin önüne geçilmelidir.” önerisini de desteklemiştir⁹. Pek çok açıdan, 2016 Şubat’ından beri Endonezya’da gördüğümüz LGBTİ topluluklarına yönelik çok rahatsız edici ve acımasız saldırıların -ki bunlar arasında parlamenterlerden gelen nefret söylemleri, polisin keyfi tutuklamaları ve kendini polis yetkisine haiz gören kimi gruplarca yapılan LGBT etkinliklerinin basılması ve dağıtılması gibi saldırıları da sayabiliriz¹⁰- önlenmesi için Endonezya hükümetinin bu önerileri desteklemesi ve bunun belgelendirilmiş olması önemlidir. Yine de insan hakları savunucularını ve sivil toplumu desteklemek ve hükümeti hesap verebilir durumda tutabilmek için ne yapabiliriz sorusu hala ortadadır.

Bazılarımız Endonezya’nın uluslararası arenada durumu kurtarmak için “Tamam, bu hakları tanıyoruz ve destekliyoruz” diyeceğini ama yerelde harekete geçmeyeceğini düşünüyor. Gerçekten de durum böyle olabilir çünkü bu öneriler 2017 Mayıs’ında desteklenmişti. Oysa şu an 2017 Kasım’dayız; saldırılar durmadığı gibi muhafazakârların ve kökten-cilerin aynı cinsten ilişkilerin suç sayılması yönündeki yaygın seferberlikleri devam etmekte. Üstelik bu çabalarını daha önce Endonezya’da hiç görülmemiş bir şey olarak, aynı cinsten ilişkilerin anayasal bir suç olması ve ceza yasasında kriter olarak belirlenmesi için de baskılarını artırmış durumdalar.

Tunus’ta da benzer bir şekilde sözde ‘anal-muayene’nin bir işkence biçimi sayılması yönünde bu yılın gözden geçirmesinde önemli bir tanıma yer aldı. Uzun süredir Tunuslu aktivistler, kampanya yürüterek bir kişinin ‘gay’ olup olmadığının ‘ispatı’ için bireyi aşağılayan, zorla yaptırılan anal muayeneye bir son verilmesini talep ediyorlardı. Bu nedenle gözden geçirmenin kabul edilmesi çok önemliydi. Buna rağmen aktivistler, bu uygulamanın nasıl olacağı konusunda sorular sormaya devam ediyorlar hala. Cenevre süreçleri bittikten sonra hükümetlerin sorumluluk almasını sağlayacak ulusal düzeyde yeterli halk desteğini arkasına almış bir hareket var mıdır? Her ne kadar Tunus Eylül 2017’de ‘zorla’ anal muayeneyi yasaklamışsa da uygulamayı tümüyle yasaklamadı aslında.

9 ibid.

10 <http://www.csbronline.org/?p=1247>

Fiziksel olarak gözaltındaki insanlara işkence eden ve onları muayene olmaya rıza göstermeye zorlayan insanlara hesap sorma noktasında hiçbir önlem alınmış değil¹¹.

Bazı aktivistler bölük pörçük ve tedrici değişikliklerin politika dışılaştırmak için bir koz olduğu kanısındalar. Çünkü Tunus örneğinde olduğu gibi cinsellikle ilgili sorun alanlarında 'ilerleme' suretinde görünen şeyler özellikle politik olarak fırsatın uygun olduğu anlarda bir koz olabilirler, daha da fazla bir şey ifade etmezler. Sürekli olarak tanık olduğumuz bazı manzaralar var: Ulusal düzeyde gölge raporlar hazırlamaları için aktivistleri biraraya getirebilmek üzere ciddi fonlar ve destekler sunulmasının yanı sıra, aktivistleri Cenevre'ye getirerek doğrudan hükümetlerle birlikte lobicilik yaptırma çabaları da çok fazla. Ayrıca UPR için fonlanan, uluslararası STK'ların sayısında ciddi artış olduğunu ve bunların ulusal düzeyde sivil toplum ve hükümet arasında arabuluculuk yapmaları için maddi destek bulduklarını görüyoruz. Yapısal olarak bu destek, sahada uygulanması gereken önerilerin ve işlerin takibinin yapılması sözkonusu olduğunda ise uçup gitmekte. Bu süreçlerde stratejik koordinasyonun gerekli olduğuna inansam da ve sivil toplum üyeleri için daha fazla erişim olması gerektiğini düşünsem de bu mekanizmaların tam teşekküllü işleyişleri hakkındaki düşünme biçimimizi gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Cenevre'de olan bir sonraki raunda kadar Cenevre'de kalmasını istiyorsak aktivistler için uygulamaları sahada izlemek üzere daha doğrudan bir destek şarttır. Sivil toplum ulusal düzeyde desteklenebilirse hükümetlerin, önerileri daha derinlikli ve hızlı biçimde hayata geçirmesi yönünde baskı yapılabilir. İlaveten, LGBTİ hakları sözkonusu olduğunda 'ilerlemenin' ne demek olduğu sorusunu daha geniş insan hakları ihlalleri bağlamında ele almalı ve hareketin içinde ortaya çıkan gerilimleri bunların bir sonucu olarak değerlendirmeliyiz.

Örneğin; Filipinler'de cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkında ayrımcılık karşıtı yasa vardır ve hak savunucuları Başkan'ı yasa-yı imzalamaya ve yürürlüğe koymaya zorluyorlar¹². Bu, ulusal düzeyde önemli bir mücadele olmakla birlikte, bunun Duterte'nin korkunç güç istismarı bağlamında gerçekleşmekte ve 2016'dan beri uyuşturucuyla mücadele adı altında polisin binlerce yargılama dışı tutuklama ve cinayete karıştığı, kitlesel tutuklamaların ve gözaltıların yaşanmakta olduğu-

11 <https://www.hrw.org/news/2017/05/03/consent-or-no-anal-testing-tunisia-must-go>

12 <http://newsinfo.inquirer.net/953575/president-rodrido-duterte-lgbt-anti-discrimination-law-sogie>

nu unutmamak gerekir. Filipinler’de ölümler artıyor, şiddet artıyor ve Duterte’nin yorumları da suçlayıcı. Seçilmeden önce kampanyasında şunu söylemişti: “100.000 kişi bu baskıda ölebilir, sorun değil; Manila koyuna atıp balıklara yem edebiliriz”.¹³ Bu bağlamda nasıl ilerleneceği noktasında sivil toplumda ciddi gerilimler ve bölünmeler var. Bunlar arasında Duterte’yi akıl almaz ölüm dalgaları ve korkular noktasında açıkça eleştirmekten çekinenler de var. Bunlar ayrımcılık karşıtı yasanın tehlikeye gireceği endişesi duyarak kamuoyu önünde eleştirilerini dillendirmekten çekiniyorlar. Diğerleri en azından soru sorabiliyorlar ve ayrımcılık karşıtı yasanın, bunların yaşandığı bir zaman diliminde ‘ilerleme’ olarak kutlanıp kutlanamayacağını tartışıyorlar. Bütün bunlar Duterte polise “yollarına çıkarlarsa” gerekirse insan hakları savunucularını dahi vurabilecekleri emrini vermişken oluyor¹⁴.

Bence üyelerimizin içinde yaşadıkları ülkelerde hareketleri adına görünür bir gerilim yaratıyor bu durum. Yani hükümetlerle daha kapsamlı sorunlar hakkında çatışmak mı? Ya da çatışılacaksa bunu nasıl bir yöntemle yapmak gerekir? Ama bir yandan da “Ya çatışma belli hakları koruyacak yasaları ve reformları riske atarsa?” vb sorular gerilim yaratıyor. Bana göre ise, demokrasi ve insan haklarından taviz veriyorsak zaten kazanımlarımız sürmeyecek demektir. Biz militarizm, devlet şiddeti ve baskı normalize edildiğinde kenara çekileceksek, kazanımlardan söz edemeyiz. Özellikle dinci köktencilerin, muhafazakârların, beyaz üstünlüğünü savunanların ve diğer aşırıların gerek devlet içinde gerekse devlet dışı aktörler olarak bizi insan haklarını norm olarak gördüğümüz yoldan çevirmeye çalıştığı ve illiberal yönetime doğru gittikleri bu politik koşullar altında, bilhassa demokratikleşmeyi savunmamız daha da önemli.

LGBTİ hakları hareketlerinin bir başka gerilimi, Mayıs 2017 Beyrut Onur Yürüyüşü’nde görülebilir. Beyrut yürüyüşüne katılanlar ve düzenleyenlerin ihtilafa düştüğü seslerle ilgiliyim çünkü bu ihtilafların, olayı değerlendirirken bizi düşünmeye davet ettiğini düşünüyorum. Öncelikle sadece Beyrut’ta değil, daha geniş küresel Güney’de aktivistler Avrupa ve Amerika gibi cinsel hakların uzun bir tarihe sahip olduğu, kendi biçim ve dillerimize sahip olduğumuz ortamlarda bile eleştirel olmayan bir

13 <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/01/philippines-president-rodrigo-duterte-urges-people-to-kill-drug-addicts>

14 <https://www.hrw.org/news/2017/08/17/philippines-duterte-threatens-human-rights-community>

yol izlemeyi empoze eden mücadele biçimleri hakkında önemli eleştirel bakış açıları geliştirmeye devam ediyorlar.

‘Onur’ meselesi tüm bu tartışmaların tam ortasında yer alıyor. Kamusal görünürlüğümüzün eksik olduğu ve yürüyüşçülerin sırf tüm türden aşkları ve sevmeye biçimlerini kutladıkları için biber gazıyla müdahale edildiği yerlerde ‘Onur’ elbette politik mücadelenin önemli bir alanı olabilir. Bu durumda tabii ki yürümenin ya da kamuya açık böylesi bir olayın kendisi güçlü bir tepkidir. Ancak, her yerde onur yürüyüşleri ticarileşti, devlet olaya damgasını vurdu ve depolitize edildi. Düzenleyenlerin hangi politik işaret, yorum ve sloganın uygun olduğunu tartıştıkları ve hangi konuların ‘fazla’ politik bulunarak ticari, belediye vs sponsorların ve polisin çıkarlarını tehdit eder diyerek elendiği, markalı partiler haline geldiler. Özetle; onur yürüyüşleri ticarileşti, trend mahallelere girdi ve üst orta sınıfın tükettiği ticari bir meta haline geldi. Bu eleştiriler Beyrut Onur Yürüyüşü için de yapıldı. Hatta tüm insanlara karşı devletin ve polisin sistematik şiddetini ve barbarlığını eleştirmeyi gözden kaçırdığı eleştirisi de yapıldı. Kohl dergisinde Lara Bitar’ın paylaştığı gibi: “Arap dünyasının ilk Onur Yürüyüşü olma iddiasıyla ortaya çıkan olay, bu ülke vatandaşlarının eşit koruma hakkına dayanarak İç Güvenlik Güçleri’nin koruma desteğini talep etti ve aldı. Ancak bunu yaparken katılımcıları bilgilendirmede ve polisin mevcudiyetini kamuoyuna açıklamadı. Elbette homofobik ve transfobik yaklaşımların LGBT bireyler üzerindeki zararlı etkileri nedeniyle halka açık bir olayı örgütlerken güvenlik konusunda hassas olmak anlaşılabilir bir şeydir. Ancak burada yapılan büyük hata, sapkın olarak algılanan bedenlere yönelik en sert şiddet biçimi olan devlet şiddeti ve işkencesinin yok sayılarak göz ardı edilmesidir. Katılımcıların güvenliğinin sağlanması için iyi niyetli bu girişim, kendilerini LGBT olarak tanımlayan insanlara, devletsiz insanlara, belgeleri olmayan insanlara ve göçmen işçilere karşı Lübnan hükümetlerinin kayıtlara da geçmiş şiddetini hafızalardan silmektedir. Daha da rahatsız edici olanı, devletin sosyal sorunlar karşısında hakemlik etme gücünün yeniden pekiştirilmesini sağlaması ve bu olay özelinde mesela gay’liğin belli bir temsilinin hoşgörülendiği ama diğerlerinin şeytanlaştırıldığı evrensel bir gerçeklik yaratılmasıdır”¹⁵. Nerede düzenlenirse düzenlensin bunlar onur yürüyüşlerini düzenleyenlerin düşünmesi gereken önemli noktalar. Yalnızca kamusal olarak görünür olmak ilerleme midir? Mevcut pat-

15 <http://kohljournal.press/against-assimilationist-projects/>

riarkal, ekonomik, sınıf, devlet şiddeti içeren şiddet yapıları ve sistemler içinde var olmak ilerleme midir?

LGBTİ hareketinin bu daha geniş sorunlarla ilgili perspektifini kaybetmemesini nasıl sağlarız? Bir tür asimilasyonu değil, özgürleştiren bir kuir direnişini nasıl örgütleriz? Göçmen adaleti, mülteciler ve belgesiz insanlar, yani devlet koruması bulamayanlar için yapılacak mücadele ile kendi mücadelemizi nasıl birleştirebiliriz? Bence hem Filipin hem de Lübnan örnekleri ‘pembe badana’nın farklı etkilerini ortaya koyuyor. Ana akım LGBTİ örgütlenmesi, dayanışma uğruna benzer insan hakları ihlallerini ya bir tarafa bırakıyor ya da tamamen gözden uzaklaştırıyor. Tek başına toplumsal cinsiyet kimliği için dayanışma değil, herkes için çok daha derinlikli diyaloglar, pratikler ve daha geniş evrensel ve ilişkisel haklar ve adalet arayan, mücadele veren LGBTİ hakları için örgütlenen kuir feministleri desteklemeliyiz.

Homoseksüelliğin suç sayıldığı bir ülkede gerilimleri nasıl ele almalıyız?

Bu dünya haritası Mayıs 2017 itibarıyla homoseksüelliğin küresel olarak nerelerde hala suç sayıldığını gösteriyor¹⁶. Gördüğümüz gibi MENA (Middle East and North Africa/Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ve SEA (South and South East Asia) ülkelerinin çoğu homoseksüaliteyi hala suç sayıyorlar. Cezalar, ölüm cezasından aylarca ya da yıllarca hapse hatta müebbetle dek değişiyor. Halkın önünde kırbaçlanmak ve diğer küçük düşürücü cezaların yanısıra para cezası da verilebiliyor. Bazen bu yasaların suç saydığı şey, aynı cinsten insanların rızalarıyla anal seks yapması bazen de çok geniş bir yelpazede, elele tutuşmak ya da toplum içinde birbirine sevgi göstermek gibi aynı cinsin çeşitli cinsel eylemleri. Genellikle suç sayılan şey, son derece belirsiz bir tanım içerir. ‘Ahlaksızlık’ ya da ‘ahlaki değerlere aykırılık’ gibi bir tanım gelişigüzel, keyfice LGBTİ gruplara uygulanır. LGBTİ hareketinin ne kadar düşmanca bir iklimde örgütlenmeye çalıştığını düşündüğümüzde ‘ilerlemeyi’ eleştirmek noktasında gerilimleri, tereddütleri ve korkuları anlamak zor değil çünkü ilerlemenin en küçüğüne ve herhangi bir türüne bile ihtiyacımız varmış gibi gelebilir. Hareket içinde ihtilaflara karışmak ya da bunu duymak bile tehditkâr gelebilir. Ama bugün Nira Yuval-Davis’in dediği gibi asıl mesele feminist hareketlerin bizi gerçeğe

16 http://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Criminalisation_2017.pdf

nasıl yaklaştıracaktır ve kesişimselliğin bizi giderek gerçeğe daha da yakın hale getirdiğidir. Feminist örgütlenmeciler olarak benim önerim sürekli bu türden kaygı ve düşünceleri dile getirmeye devam etmemiz gerektiğidir. Bu hareketlerimizi güçlendirir ve bizi sorgulamadan kabul ettiğimiz kalıplarımızdan kurtarır. Tüm insanlık için, cinsellik ve beden haklarının uzun vadede gerçekleşmesi için bize dinamik yollar önerir.

Bugünkü politik ana geri dönecek olursam şunu söyleyebilirim: ‘kabul edilebilir’ konuşmanın ne olduğuna dair derin değişikliklere tanık oluyoruz. 2016 Şubat’ında Endonezya’da Araştırma Teknoloji ve Yüksek Öğretim Bakanı LGBTIQ “ulusun ahlakını yozlaştırdı” diyerek LGBTİ’yi en büyük şeytan olarak ilan etti ve bununla da yetinmeyerek LGBT hareketini ‘vekalet savaşı’ olarak tanımlayarak “Milli güvenliğe nükleer silahtan bile daha tehlikeli” olduğu açıklamasını yaptı.¹⁷ Bu Endonezya’ya özgü bir şey de değil. Malezya’da Başbakan Najib “ISID’in ve LGBT’nin, her ikisinin de genç nesli hedef aldığını ve bazı grupları ikna etmekte başarılı olduğunu” söyledi. Böylece ISID ve LGBT’yi topluma tehdit bakımından eşitlemiş oldu¹⁸. İşte mücadele etmek zorunda olduğumuz dil bu. Farklı ülkelerde insan haklarına inanmayanların kamusal söylemde kabul edilebilir olanın ne olduğuna dair giderek sınırları geriye doğru çekme taktiği olduğunu görmekteyiz. Endonezya’da saldırıların sona ermesini sağlayan şey Başkan Jokowi’nin öne çıkması ve polise LGBTİ’leri taciz etmekten vazgeçmesini söylemesiydi ancak bu bile oldukça zayıf bir tondandı. En azından ‘Endonezya değerleri’ ya da ‘Müslüman değerleri’ LGBTİ hareketini desteklemiyor derken kullandığı dilden ve tondan çok daha zayıftı¹⁹.

Mısır’da şimdiki hükümetin iş başına geldiği 2013’ten beri, LGBTİ hakları konusunda ciddi bir baskı var ve bu baskı Mısır Birey Hakları İnsiyatifi (EIPR) tarafından da belgelendirilmiş durumda²⁰. Orada da taktikler aynı: İşçi sınıfı mahallelerine baskınlar, keyfi gözaltı ve tutuklamalar ve hukukun üstünlüğünün olmaması. Elbette bütün bunlar insan haklarının, sivil toplum örgütlenmesinin ve ifade özgürlüğünün üzerinde büyük bir baskının olduğu politik bir bağlamda gerçekleşiyor.

17 <https://en.tempco.co/read/news/2016/02/23/055747534/Minister-LGBT-Movement-More-Dangerous-than-Nuclear-Warfare>

18 <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/malaysia>

19 See <https://www.hrw.org/news/2016/10/20/indonesia-president-jokowi-defends-lgbt-rights>

20 <https://eipr.org/en/press/2017/10/egyptian-state-wages-unprecedented-arrest-campaign-against-individuals-based-their>

Fakat Şu anda olan Şey daha önce görülmemiş bir baskı dalgası. Sebebi ise 22 Eylül’de bir konserde gökkuŐađı bayrağının dalgalandırılmıŐ olması. EIPR’ye göre “Konser sonrası fotoğrafların sosyal medyada ve görsel basında yer almasıyla birlikte politik ve dini figürler, bayrağı aan kiŐilere karşı seslerini yükseltmeye başladılar. Bunun zerine polis LGBTQI ya da öyle olduğu varsayımıyla onlarca insanı tutukladı. Bunların çoğunun konserle uzaktan yakından bir ilgileri olmadığı halde son yirmi yılın en kötü ve en sert muamelesine maruz bırakıldılar”²¹. Bu keyfi tutuklamalar Şu ana dek devam ediyor ve medyada nefret syemleri ve LGBTİ tartışmalarının yasaklanması nerisi de bunlara eşlik ediyor. Mısır konusuna sonra dönmek koŐuluyla Şunu ifade etmeliyim. Bunlar tek bir ulusal bağlamda münferit, daha önce görülmemiş ve duyulmamıŐ olayarmıŐ gibi görünebilir. Ama insanlar kitlesel nefret ve baskının nasıl tek bir eylemle tetiklenebildiğine hazırlıksız yakalandılar. Farklı ülkelere baktığımızda bu münferit olayların daha büyük bir trendin parçası olduğunu ve daha sıklıkla görülmeye baŐlandıđını görebilirsiniz.

Cinsel ve bedensel haklar konusunda uluslararası geri gidiş ve ulusal düzey bağlantısı

Küresel olarak deneyimlemekte olduğumuz cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ve kadınların üreme sağlığı ve haklarını hedef alan ‘geleneksel değerler’ ve ‘ailenin korunması’ kampanyaları ile karşı karşıya kaldığımız ulusal bağlamın ilişkisini kurmak önemlidir. CSBR, Hakların Evrenselliğini İzleme’nin (OURs) bir parçasıdır. OURs, son 20 yılda uluslararası insan hakları çerçevesini ve altını oyarak özellikle de üzerinde uzlaŐtıđımız dili yeniden tanımlamaya çalışan önemli aktörleri, stratejileri ve syemleri topladığı bir rapor yayınladı²². Bu rapor, çeşitli hak karşı, beden ve cinsel hakları kısıtlamaya çalışan aktörlerin bağlantılarını gösteren bir grafiktir. İçinde Rus Ortodoks Kilisesi, Vatikan ve OIC yeleri ve Dünya Aile Kongresi gibi Evanjelik grupların da olduğu, yanısıra 1990’dan beri BM delegelerini, politika yapıcıları ve kanun koyucuları etkilemeye çalışan diğer STK’lar da vardır.

OURs raporu uluslararası düzeye bakarken bizler bu aktörlerin LGBTİ haklarına karşı ulusal düzeydeki bağlantılarını da görmekteyiz. 2013’te geleneksel değerlerin uluslararası alanda pazarlamasını yapan, ulusal düzeyde LGBTİ hakları için toplanma ve ifade zgrln suç haline

21 Ibid.

22 <https://www.oursplatform.org/resource/rights-risk-trends-report-2017/>

getiren Homoseksüellik Karşıtı Propaganda Yasası'nı gündeme getiren Rusya idi. Aynı zamanda 2013-2014 arasında Zimbabve yeni anayasasında homoseksüelliği yasaklamayı gündeme getirdi, Uganda Rus yasasının genişletilmiş bir versiyonunu düzenleyerek gay çiftleri yetkililere bildirmeyeyi suç saydı ve topluma açık yerlerde dokunmayı yasakladı. Nijerya'da da hemcinslerin evlenmesini yasaklayan kanuni düzenleme yasalaştı. Bu türden yasal düzenlemeleri, medyada nefret söylemi izledi ya da tersi oldu. Yine LGBTİ olarak algılanan bireylere karşı keyfi tutuklamalar ve gözaltılar yaşandı. Üstelik bu LGBTİ karşıtı hareketin Hıristiyan Evanjelik fonlarla desteklendiği ve ABD'den ihraç edildiği belgelere de yansımıştır. Bu yüzden bu bir çeşit 'sömürgeci Afrika kampanyasıdır' diyebilirsiniz.

Şimdi benzer yasaların diğer ülkelerde de gündeme geldiğini görüyoruz. Endonezya'da 2016'da nefret söyleminden hemen sonra Anayasa Mahkemesi, 'Aile Sevgisi İttifakı' tarafından da desteklenen evlilik dışı cinsel ilişkilerin tamamına yasak getiren yasayı onayladı. Aynı söylem her yerde ortaya çıkmaya başladı: Aile hakları, çocuğun korunması, geleneksel değerler vb. Dava sürecinde Jakarta Üniversitesi'nden bir profesör LGBTİ bireylere yapılan saldırıları 'insanların iradesine aykırı' olmasının bir 'kanıtı' olarak kullanmaya kalktı. Bu yaratılan ahlaki paniğin ve medya cinnetinin nasıl manipüle edilebileceğinin bir örneğiydi²³. Şu an Mısır'da aynı hikâye yaşanmakta. 'Gökkuşuğu bayrağı' olayından ve baskınlarından sadece iki hafta sonra meclise yeni bir LGBTİ karşıtı yasa sunuldu ve belki de bu bugüne kadarki en geniş kapsamlı yasakları içerecek. Rusya ve Uganda'daki yasalardan daha da ileriye giden ve 'LGBT sembollerini' taşımayı yasadışı hale getiren bir yasaktan söz ediyoruz. Aynı yasa LGBTİ olsun olmasın 'LGBT propagandasını yayanları' hapsedmeyi öngörüyor²⁴. Bu tasarı henüz yasalaşmadı, ancak LGBTİ hakları ile ilgili herhangi biri için şunun farekedilmiş olması gerekiyor; ulusal bağlamımız ne olursa olsun, bu yasalar tasarı halindedir ve LGBTİ haklarına karşı olan insanlar tarafından baskıları 'tetikleyecek' anlar fırsata çevrilerek gündeme getiriliyorlar. Artık gardımızı düşük yakalandığımız ve LGBTİ'ler için daha da kötüsü olmaz dedığımız hiçbir an olmamalı çünkü bunun maliyeti büyük olur.

Bunu duymanın size ağır geldiğinin farkındayım ama durum gerçekten bu kadar acil. Burada elbette pozitif düşünmek için de sebeplerimiz

23 <http://www.newnownext.com/indonesia-criminalize-homosexuality/08/2016/>

24 <https://intomore.com/impact/It-Will-Pass-Egypt-Set-to-Enact-One-of-the-Worlds-Most-Extreme-AntiLGBTQ-Laws/28df07d9ffc54bd3>

var: Örgütlenme gücümüzün arttığı, hiç olmadığı kadar LGBTİ haklarının her yerde destek bulduğu bir gerçek ve özellikle sınır ötesi bağlantılarımız yeni trendlerle ve ağlarla ilişkilerimiz sayesinde de daha hazırlıklı olabileceğimiz durumdayız.

Güney ve Güneydoğu Asya'da (SSEA) transgender hakları ve tanınma

Pek çok biçimde Güney ve Güneydoğu Asya'da trans bireylerin haklarının tanınması konusunda hızlı bir şekilde yasal haklarda bir ilerleme olduğunu söyleyebiliriz. Bence bunun sebebi toplumsal cinsiyet çeşitliliğinin kültürel tarihimizin, mirasımızın görünür ve canlı bir parçası olmasından ileri geliyor. Buralarda tarih boyunca farklı ve çeşitli cinsiyetler olageldi ve BM'nin *Özgür ve Eşit* kampanyasındaki haritasına bakarsanız her kıtada yerli kültürlerin çeşitli toplumsal cinsiyet kimliklerine yer açtığını ve bununla birlikte cinsel ilişkilerin çeşitli hallerinin de var olduğunu görebilirsiniz²⁵.

Malezya'da *mak nyah*, Endonezya'da *waria*, Bangladeş'te *hijra* ve Pakistan'da *khwaja sira* trans feminen kimliklerdir. Güney Asya'da iktidarların yaklaşımlarına gelecek olursak Nepal'de 2007'de Anayasa Mahkemesi üçüncü cinsiyeti onayladı. Bangladeş'te 2013'te yasal tanınma hakkı kazanıldı ve aynı şey Hindistan'da 2014'te gerçekleşti. Bu yasal tanıma, çeşitli biçimlerde gerçekleşti; kimlik kartları üzerinde, oy kullanırken, nüfus sayımında. Ve bu tarihlerden sonra hükümetler eğitim, sağlık, istihdama erişimde ayrımcılık karşıtı politikaları hayata geçirdiler. Malezya'da 2014'te üç trans kadın inanılmaz bir başkaldırıya imza attı. En üst temyiz mahkemesi 2014 Kasım'da 'karşı cinsin giysilerini giymeyi' suç sayan dini bir kanunun Malezya anayasası ile uyumlu olmadığına hükmetti. Özellikle de yaşam hakkı ve özgürlüğü, eşitlik, cinsiyet ayrımcılığı, hareket özgürlüğü, toplanma ve ifade özgürlüğü maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle yasayı iptal etmişti²⁶. Öte yandan bölgedeki iktidarlara ve yargının ifadelerine bakarsanız bunların cinsiyet kimliğinin insan hakları ve onuruyla ilişkilendiren konuşmalar olduğunu görürsünüz. Kesinlikle tıbbi, biyolojik, sosyal ya da ahlaki düzeye indirgenmediğini ve bu bakımdan güçlü ifadeler olduklarını söyleyebiliriz. Tersine, özgür iradenin bir yansıması olarak herkesin cinsiyet kimliğini ifade etmesinin bir insan hakkı olarak kabul edildiği ve herkesin bu bakımdan sosyal, kültürel,

25 <https://www.unfe.org/sexual-orientation-gender-identity-nothing-new/>

26 <http://www.csbronline.org/?p=955>

ekonomik sivil ve politik haklara erişimleri olduğu onaylanmış olmakta²⁷. Bu çok önemli bir kampanya ve karardı. Ama ne yazık ki Malezya'da işler sonraki yıl tersine döndü. Pakistan şu sıralar transgender haklarını ve korumasını ön gören ilk ulusal yasasını tartışıyor. Tasarıya göre, cinsiyet kimliği ve ifade biçimi "doğum sırasında kendilerine tayin dilen cinsiyete atfedilen sosyal normlardan ve kültürel beklentilerden farklı olan" herkesin korunmasını içeriyor²⁸. Herhangi bir yasa tasarısında güçlü bir ifade olmasının nedeni, ulusal ve bölgesel düzeyde etkili olan trans aktivistler ve topluluklar ile birlikte hazırlanmış olmasından kaynaklanır. Güney Asya ile ilgili olarak yaşanan gelişmelerde beni heyecanladırın şey işte budur; trans bireyler ve toplulukların örgütlü hareketinin sayesinde ilerlemenin yaşanıyor olmasıdır. Böylelikle trans bireylerin özel ihtiyaçlarına hitap eden ve onu açıkça dillendiren tartışmalar ortaya çıkmaktadır.

Güney Asya'da müslüman topluluklar arasında trans hakları ve adaleti için yapılan örgütlenmelerin gücünden öğreneceğimiz çok şey var. Elbette bir gül bahçesi değil sözünü ettiğim. Yine de yasal olarak tanınma elde edilen ve hakların genişlemeye devam ettiği yerlerde bile, korumanın uygulamaya nasıl döküleceğiyle ilgili uyum yasaları eksik ve çoğu kez bu nedenle tıbbileştirme, patolojik hale getirme ve şahsiyetsizleştirme gibi ihlaller yaşanıyor. Marjinalleştirilmiş gruplara yönelik günlük şiddet hala çok yaygın. Bu da trans bireylere karşı şiddetin, keyfi tutuklamanın, cinsel tacizin, polis tacizinin, gaspın ya da fiziksel şiddetin malesef cezasız kalmasına neden oluyor. Yanısıra eğitim ve istihdamdan dışlanma, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler, ailenin reddetmesi ya da mahremiyetin ihlali gibi pekçok başka sorun var²⁹. Yasaların sürecin bir parçası olduğunu biliyoruz ama sosyal normlar, inanışlar ve tavırların da değişmesi gerek ve işte bu noktada feminist örgütler büyük fark yaratabilir. Trans hakları ve adaleti için daha büyük bir ittifaka ihtiyacımız var.

27 See for e.g. Justice KS Radhakrishnan's remarks in India ruling: <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-27031180>

28 <https://www.nytimes.com/2017/08/19/world/asia/pakistan-transgender-bill.html>

29 See for e.g. Human Rights Watch reports on violence transgender communities face in Bangladesh: <https://www.hrw.org/news/2016/12/23/bangladesh-gender-recognition-process-spurs-abuse> and Malaysia: <https://www.hrw.org/news/2014/09/24/malaysia-transgender-people-under-threat>, and problematics of draft legislation in India: <https://www.hrw.org/news/2017/07/25/making-transgender-rights-reality-india>.

Kavramsal bir soru- Feminist hareketler ve feminist hareketin inşası

LGBTİ ve kadın hareketi örgütlenmesiyle ilgili konuştum ancak bunların hepsi feminist hareketler değil. Bu yüzden feminist örgütlenme meselesini bu forumda tartışırken burada 'feminist hareketlerin inşası' ile 'feminist hareket-inşası' arasında stratejik ve kavramsal anlamda bir fark olup olmadığı sorusunu ortaya atmak istiyorum. Feminist hareketleri inşa etmekten kastım, açıkça toplumsal cinsiyet eşitliği amaçlarına yönelik olarak mobilize olmak veya kendilerini feminist olarak tanımlayan hareketler inşa etmektir. Feminist hareket-inşasından kastettiğim ise; nasıl örgütlendiğimiz, hangi bağlantıları kurduğumuz, nasıl bilgi paylaştığımız, güç dağılımı, bilgi paylaşımı ve sınırlarımızın ötesindeki hareketlerle birlikte çalışırken toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini gözetmek. Bu aralar üzerinde düşündüğüm bir mesele, bilhassa da feminist olmayan hareketler ve LGBTİ hareketleri ile daha yakından çalıştığımda daha fazla kafa yordüğüm bir şey haline geldi. Şu sıralar ayrımcılık karşıtı ve insanları olduğu gibi kabul eden bir yer olan SOGİ'de inanç temelli çalışmalar beni çok şaşırtıyor. Elbette önemli işler bunlar ama bu yaklaşımda eksik gördüğüm şey şu; patriarka ve kadınların beden otonomileri ve bütünlükleri ile ilgili hiçbir söylem yok. LGBTİ hakları ile ilgili çalışan birinin bunları dikkate alması, üzerinde çok derinlemesine düşünmesi gereken birşey. Çünkü lezbiyen, biseksüel ya da kuir kadınlar, inanç, muhafazakâr ve köktenci görüşlerinden daima etkileneceklerdir. Bu görüşler kürtaj hakkı, eğitim ya da kamusal hayata katılımı ile ilgili olabilir. Ve köktenci fikirler de kadına yönelik şiddeti, çocuk yaşta evlilikleri, evlilik içi tecavüz gibi konuları erkeğin hakkı olarak görebilir. Bütün bunlar feminist hareket-inşasının önemli bir strateji olduğu ihtiyacını ortaya koyuyor.

Son olarak, ilerideki adımlarımızı düşünürken bu konferansta 'eski' stratejilerimizi çöpe atalım mı tartışması yaptık. Ben o fikirde değilim. BM insan hakları ve 'ilerleme' alanlarını terk edemeyiz. Evet, buralarda da yapısal sorunlar var. Zamanımızı ve enerjimizi alıyorlar ama bugün diğer konuşmacıların da paylaştığı gibi, hak karşıtı aktörlerin artan biçimde insan hakları ve ilerleme konularına dâhil olduklarını ve bunu belli bir sebeple yaptıklarını görüyoruz. Bu yapılar bize inanılmaz kazanımlar sağladı. Uluslararası ve ulusal bağlamlar bu kadar birbiriyle ilişki-liyken biz müdahil olmazsak bu alanlar Andrea Petó'nün çok güzel ifade

ettiği 'polypore devletin' araçlarına dönüşecekler³⁰. Bu alandaki çalışmalarımızı güçlendirmek ve tüm alanlarda cinsel ve bedensel haklarımızın korunmasını sağlama almak bize bağlı. LGBTİ hareketi için özellikle anlamamız gereken şey, geliştirilen strateji ve taktiklerin ne tek bir ulusal bağlamla ne de Müslüman ülkelerle sınırlı olduğu. LGBTİ aktivistleri, LGBTİ haklarına yönelik sorunların giderek artan ateşini söndürmeye devam ederken bir yandan da derin bir nefes almalı ve uzun vadeli, 20-30 yıllık toplum vizyonları içeren planlar yapmalıyız. Sonuç olarak, feminist gerçekliği desteklemekle ne kaybederiz? Bazen örgütlenmenin en güçlü yolu görünmemeye çalışmaktır. Görünmeyen, tanıtımı yapılmayan harika işlerin yapılmakta olduğuna tanıklık etme şansım oluyor. Bu yüzden konuşmamı, sessiz örgütlenmenin bize neler kazandırabileceği sorusu ile sizi başbaşa bırakarak bitirmek istiyorum. Böyle bir örgütlenme hareketlerimizi nasıl güçlendirebilir ve insan hakları konularında nasıl köprüler kurabiliriz?

30 https://www.huffingtonpost.com/the-conversation-global/how-hungary-and-poland-ha_b_12486148.html

Türkiye’de Sağ Popülizmin Yükselişi ve LGBTİ+ Hareketi

Aylime Aslı Demir

Sağ popülizmin yükselişi ve LGBTİ+ hareketinin durumu ve bununla etkileşimi üzerine hazırladığım bu sunuma, aslında ilk başta bir soruyla başlamak istiyorum. Bu soru bir aktivistin alet çantasının nelerden oluştuğuna dair aslında. Yani sağ popülizmin etkilerini görebilmek için biz ne tür araçları kaybediyoruz ve neler işlevsiz hale geliyor diye düşünmek, nasıl kısırıldığımızı ve nelerin baskılandığını anlamak için elverişli bence. Bir aktivist neler yapar? Bu aktivistin neler yaptığı, hangi coğrafyada bulunduğu ve kendi aktivizm pratiklerine ve kavrayışına göre değişir. Ama ben kendimi bir insan hakları aktivisti ve özellikle de LGBTİ+ aktivisti olarak tanımlayan birisi olarak, şimdiye kadar karşılaştığım baskılanma ve ayrımcılık pratiklerine karşı basın açıklaması okumayı tercih ederim, eylem örgütlerim, örgütleriz, yürüyüşler örgütleriz, onlara katılırız, mitinglere katılırız. Bir şekilde atölyeler düzenleriz, ulaşabildiğimiz her şehirde her mekânda atölye yaparız, konferanslar düzenleriz. Dergi, gazete ve kitap yayınları ya da çeviriler yaparız. Bloglar ve imza kampanyaları düzenleriz. Rapor hazırlarız, dersler açarız, seminerler organize ederiz. Dava açarız, dava takip ederiz. Benim aklıma gelenler ya da içinde kendimi bulduğum ya da yaptığım aktivist alışkanlıkları bunlardan oluşuyor. Peki, son yıllarda aslında neler oldu ve bu aktivistin alet çantasında neler artık işlevsiz kaldı ve bunlara karşı neler yapabiliriz? Bunun üzerine biraz düşünelim.

İlk olarak, sağ popülizmin ne olduğunu ve bu çantaya ne yaptığını anlamak için bir teşhiste bulunmak lazım. Ben bir siyaset bilimi öğrencisiydim ve bu ideolojiler dersinde görmediğimiz bir şey. Zira kendisi bir ideoloji değil. Hem sağ hem de sol ideolojiler arasında bir siyaset yapma biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla bütün ideolojilerden etkilene potansiyeli var. Onlardan kendisi için işlevsel olanı alan, melez

bir hali var. Sağ popülizm kavramsallaştırması bizim karşımıza daha ziyade 2008 krizi ve sonra Suriye krizinin patlak vermesi ve tüm dünyayı etkilemeye başlamasıyla ortaya çıktı. Bu veriler ve sınıflandırmalar bizim için ne kadar anlam ifade ediyor bilmiyorum ama mesela Ekonomist'in demokrasi endeksinde, yıllardan beri takip edilen bir endeks, ülkeler burada dört farklı gruba ayrılır. Bunlardan biri otoriter rejimler, diğeri melez rejimler, kusurlu demokrasiler ve demokrasiler olarak sınıflandırılıyor. 2008 yılından itibaren giderek artan sayıda ülke otoriter rejim kategorisine girmeye başladı. Tam demokrasiler ve kusurlu demokrasilerin sayfasını açtığımızda ülke ülke ve yıllara göre değişen parametrelerin neler olduğunu da görebiliyorsunuz. Dolayısıyla ilk kez yalnız olmadığımızı sevinmeyeceğimiz bir durum olabilir bu. Otoriterleşme, dünyada artan bir trend haline gelmiş durumda. Elbette Türkiye'de karşılaştığımız otoriterleşme ile birlikte 2016 yılına kadar melez demokrasiler ve yönetimler arasındayken muhtemelen 2017 sonuçlarına göre daha otoriter rejimlere kaymış olma ihtimalinin yükseldiğini tahmin edebiliriz. Burada "Dünyanın her yerinde sağ popülizmler yükseliyor" cümlesi elbette büyük oranda doğru ama bazı farklılaşmaları da var. Kısaca bu farklılaşmalara bakalım. Daha çok yakınlaştığımız ülkelerin hangileri olduğunu görelim. Kabaca iki gruba ayırıyorlar: Bir tanesi daha Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika'da etkisini gösteren sağ popülizmler. Bir diğeri ise Polonya, Macaristan, Rusya ve Filipinler'de olduğu gibi ve tabii Türkiye'de olduğu gibi daha merkez Batı dışında kalan coğrafyalardaki yükseliş. Elbette bunların bir sürü ortak yanı da var. Şöyle özetleyecek olursak, son dönemde bu krizle beraber her ikisinde de ortak dile getireceğimiz şey, büyük iş dünyasının yani büyük şirketlerin destekleyicisi olarak Cumhuriyetçi ve sağ popülist partilerin bu iki grubun da yanında kaldığı ve demokrat partilerinse daha ziyade kimlik siyaseti savunusu yapma durumunda kaldıkları bir dönem olarak bir tespit bulabiliriz. Bir şekilde bu örnekte sahil bölgelerindeki -burada komik bir tabir var ama tüm dünyada geçerli olabilen bir tabir: 'liberal sol eğilimli sahiller'- durum beni şaşırttı sunumu hazırlarken. Liberal sol eğilimli sahiller, Mısır'daki Nil nehrinin çevresinde, Tunus'ta, Amerika'da ya da Türkiye'de geçerli bir kavrammış. Buraların daha seküler bir yere sahip olması ve daha kırsala, iç kesimlere gitmeye başladıkça sağ popülist partilerin desteğinin arttığı bir durum yaşanıyor. Mesela İngiltere'deki Brexit referandumu sonrasında çıkan % 52'lik oy, Fransa'da Le Penn'in ya da emlak milyarderi Trump'ın ABD'de karşımıza çıkardığı tabloda ortaklaşan özellikler; bir

biçimde bir refah şövenizmi yarattığı ama bu refah şövenizmini yaparken de sürekli bu refaha karşı belli türden saldırıların olduğunu dile getiriyor. Bu saldırılar kimlerden kaynaklanıyor? Elbette her ülkenin ötekisi kendine. Dolayısıyla bunlar farklılaşabiliyor ama ortaklaşan, ötekinin kimliğinden ziyade göçmen olması. Bu göçmenler kadın düşmanıdır, bu göçmenler homofobik oldukları için aslında o ülkedeki refahı ortadan kaldıran unsurlar olarak görülür. Ya da bir şekilde oranın yerlilerinin elinden ekmeğini almaya çalışanlardır -tabi burada yerlililik de vardır-. Bu bahsettiğim Batı Avrupa ve Amerika'da görülen özelliklerden bir tanesi de anti-entellektüeliktir. Bu yaklaşım, özellikle liberal sol kültürün seçkinlerine karşı onları yerel ve milli olarak addetmeme, asla burada yaşayan yerlilerin durumunu anlamama gibi argümanlara sahiptir. Şimdi bahsedeceğim kısmı anlamamanın oldukça zor olduğunu düşünüyorum. Çünkü küresel sermayenin en önemli aktörleri olan milyarlarlarından biri olan Trump'ın, küreselleşme karşıtı olması gibi ironik bir durum olarak onlar da küreselleşme karşıtıdır. Bu bahsettiğim; AB'den ayrılıyor olma, büyük bağlayıcılıktan uzak olma, Trump'ın NAFTA'ya karşı Amerikan işçilerini savunuyor olması gibi gerçekten ne olduğunu anlayamadığımız tuhaf bir durum olabiliyor. Son olarak, Batı Avrupa ve Amerika'da seçim sonuçlarına göre daha ziyade yaşlı nüfusun bu popülist partileri destekleme eğiliminde olduğu görülüyor. Rusya ve Macaristan'daki 2010 seçimlerinden sonra, Polonya'daki Hukuk ve Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi, Avustralya'da aşırı sağcı partinin adayının cumhurbaşkanlığı seçimlerinde neredeyse seçilecek olması -bu arada isimleri de Özgürlük, Hukuk ve Adalet Partisi- da herhalde küresel bir fenomen.

Diğer gruba bakabiliriz biraz da. Rusya, Macaristan, Polonya, Türkiye, Hindistan ve Filipinler biraz daha yakın bir grup olarak ele alınabilir. Bunların hepsine sirayet etmiş olan bir Batı karşıtlığı ve yaralı bir milliyetçilik hali var. Burada aslında Rusya'yla Türkiye daha yakınlaşır: Eski görkemli bir tarih vardır ve eskiden kendisini bir birinci lig oyuncusu olarak gören devletlerin artık böyle olmadığı ve küresel piyasadan savrulduğu bir dönemde, sürekli bu incinmişliğini yeniden tesis etmeye yönelik söylemlerin seferber edildiği, mitsel bir anlatının geleceği kurarken hep eski güzel altın bir dönemin olduğuna dair bir milliyetçilik. Ki faşizmle ilişkilendirilmesi, bir anda sağ popülizmlerin kayma noktasının örneklerinden biri olarak da burayı gösterebiliriz. Zira bu faşist ideolojiler de mesela, hatırlarsınız Franco için İtalya'nın Roma'nın altın çağı olan Roma'yı hatırlama ve bunun sembolizmi üzerine kurulur. Ki şu anda Türkiye'de kurulan İyi

Parti'nin simgesinden tutun da inşa etmeye çalıştığı o eski kutlu geçmiş ve o geçmişle kurmayı tahayyül ettiği bir gelecek olduğunu düşünebiliriz.

Bu saydığım ülkelerde aslında sürekli bir sessiz çoğunluk olduğu ve bu sessiz çoğunluğun da asli bir unsur olduğuna dair kurucu bir inanç vardır. İkna çalışması diyebiliriz buna dair. Yani burada Avrupa ve Amerika'da seçkinler hedef tahtasına oturtulurken bu saydığım ülkelerde de bu mevzu azınlıklar üzerinden çalışıyor. Sürekli bu azınlıklarla beraber çalıştırılan bir düşman hattı ve kitleyi içerde düşmanlaştırdığı azınlıklara karşı mobilize etme girişimi olduğunu söyleyebiliriz. Burada söylemsel olarak "İşte bu insanların hepsi çemberdedir ve biz onları merkeze taşıyacağız" iddiası yaygındır. Diğer ülkelere göre bunlar daha genç bir popülistir ve dolayısıyla daha çok gençleri kanalize etmiş, daha hareketli bir rejim olduğunu söyleyebiliriz. Söylemlerde hepsinde ortaklaşan ifadeler; "Artık yerleşik aktörler bizim sorunumuzu çözemiyor", "Bunlar halktan uzaktır". Karizmatik lider giderek kurumları işlevsiz hale getirdiği, başka partilerin bu sorunu çözemeyeceğinin söylendiği ancak karizmatik lider güçlenmeye başladıkça kendi partisi içerisinde de ona karşı güvensizliğin arttığı süreçler de yaşanabiliyor. Millettin sürekli bir tehdit altında olduğu bir atmosferde, partilerin hiçbiri seçimlerden korkmuyor hatta seçimleri kendi kitlelerini mobilize etme ve homojenleştirme için önemli bir araç olarak görüyorlar. Seçimi kazanmış olsalar da her zaman "İç ve dış düşmanlar bizi çekemiyor" söylemi hazır ve nazırdır. Büyük Türkiye ve büyük Hindistan'ı çekemiyorlardır, dolayısıyla tekrar başka bir seçimle pekiştirerek devam ederler yollarına. Bu saydığım özelliklerin, faşizme yaklaşan bir diğer mevzusu, bir şekilde hepsinin ekonomik kriz dönemlerinde ortaya çıkmış olmasıdır ki faşizmin teşhis edebileceğimiz noktalarından bir tanesi bu. Bir diğeri, karşı devrimci bir milliyetçilik benimsenir burada. Geçmişini hatırlatan ve bir şekilde de bir topluma seslenirken geçmişe bakan ve buradan geleceğe yönelik bir toplum oluşturan ve bir toplum kuruculuğu hatta yeni bir kimlik kuruculuğu olan. Yeni bir Hindu kurgusu, yeni bir Türk kurgusu vs. ... Hindistan'daki 2014 seçimlerinde Kongre partisinin kaybetmesiyle beraber artık iktidara gelen partinin söylemleri şöyleydi mesela: "Sanskritçe öğrencilere zorunlu olmalı", "Hindistan Hindularındır" gibi. Ve Hindistan'ın kurucu unsuruna tehdit oluşturanlar elbette seçkinlerdir ve bu seçkinler sömürgeci geçmişle iş birliği yapmışlardır. Bunlar aynı zamanda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve komünistlerdir. Böyle bir durum var. Kerem Öktem'in kavramsallaştırmasıyla bunların sürekli kriz anlarıyla birlikte kurulmala-

rından ötürü de 'varoluşsal bir güvensizlikleri' vardır. Bu güven bir krizle bir seçimle tesis edilir. Ama buna sürekli ihtiyacı olduğu için de sorun haline de gelebilir.

Türkiye'de kabaca özetlediğim bu şeyler nedeniyle, bir şekilde kurum-sallaşmanın artık ortadan kalktığı, uluslararası iş birliklerinin ortadan kalkmaya meylettiği bir dönemdeyiz. Bir LGBTİ+ hareketinin biraz önce saydığım başlıklar altında, aslında onu güçlü kılan aktivizm araçlarının mesela, insan hakları söyleminin artık büyük oranda geçerliliğini yitirmeye başladığını düşünebiliriz. İnsan hakları söyleminin güvence altına alındığı uluslararası sözleşmelerin geçerliliğini yitirdiği, ülkeler için bir tehdit unsuru olduğu ya da kendisini buna göre planlama unsurunun ortadan kalktığını düşünebiliriz. Artık aktivistler dava açmaya meyletmiyor. Dava sonuçlarının onlar için bir kazanım olacağına dair inançları kalmadı. Bütün bu sağ popülist ülkelerde, yargıda gerçekleştirilen büyük bir tahribat var. Türkiye'de de biliyoruz, pek çok yargı mensubunun bir şekilde artık oralarda olmadığını biliyoruz. Özellikle LGBTİ+ aktivistleri açısından da; cinsel yönelim konusunda, cinsiyet geçiş prosedürüne dair hiçbir fikri olmayan, daha önce hiç bu konuda bir davaya dair deneyimi olmayan çok genç hakimlerle karşılaşılıyor. Barış için imzacı akademisyenlerden sonra zaten Türkiye'de imzanın ve imza kampanyalarının da ortadan kalktığını biliyoruz. Bütün bu sıraladığımız aktivizm kanallarının kuşatıldığını, yürüyüşlerin ve basın açıklamalarının izne tabi olduğu ve tabii ki izin verilmediği, yapmaya çalıştığımız konferansların artık izne tabi hale geldiği ve tabii ki bu izinlerin başvurulsa da alınmadığı bir düzenle karşı karşıyayız. Sağ popülizmlerin kendilerini kurması, tam da bizim şimdiye kadar ürettiğimiz aktivizm biçimlerini doğrudan etkiliyor. Artık network'ler oluşturmamız için Türkiye'de LGBTİ+ aktivizmini organize eden, devletle birlikte yaptığımız işler olmadığı için haliyle kaynakları da başka ülkelerden alıyoruz. Ama AB ile olan ilişkilere karşı kendi içine kapalı bir devlet olma söylemi kuruluyor ki bunu Türkiye'nin becerebileceğini, hiçbir şey kurabileceğini düşünmüyorum. Ne Çin ekonomisine benziyor ne de İran gibi doğalgaz ya da petrol yatakları var. Dolayısıyla böyle bir izolasyonu da kaldıramayacak. Sağ popülizmler bizlerin, aktivistlerin araçlarını ellerinden almaya başladı ama şöyle de bir şey hissediyorum. Açıkçası LGBTİ+ hareketinin neşesiyle, eylemleri farklılaştıran pratikleriyle Türkiye'de çok da aşık atabilecek sağ popülist bir aklın olduğunu düşünmüyorum. Bence sıralayacağım örnekler, neşeyi yükselten örnekler: İstanbul'da toplanamazsınız diyen iktidara, peki o

zaman dağılıyoruz diyen, yani kentin her yerine dağılın diyen bir hareket. Aynı şekilde İzmir’de kordona kurulan polis barikatından ileriye yürüyemezsiniz diyenlere geri geri koşmaya başlayan bir hareket. Mersin’de hiçbir sokak ve caddede yürüyüşünüze izin vermiyoruz diyen polise karşı teknelerle denizi eylem alanına çeviren bir hareket. Ağır bir dönem yaşıyoruz Türkiye’de. Bütün arkadaşlarımız, sevdiklerimiz büyük bir risk altında. Eskiden bu riskler satın alınan risklerdi, şunu yaparsam başıma bu gelebilir gibi ama artık böyle bir dünya değil burası. Her an hepimizin başına herşey gelebilir. Hiçbir şekilde rasyonalite yok, kurumlara bağlılık yok. Ne olacağına dair fikrimizin olmadığı bir çağda aktivistin alet çantasına belki de büyümeyi, daha çok kitlelere ulaşmayı vs değil ama bir dönemiğine de olsa arkadaşlarını, sevdiklerini, yoldaşlarını korumayı ve dayanışmayı eklemesi gerekiyor. Birbirimize sahip çıkalım.

İrlanda'da Kürtaj Karşıtı Yasaya Karşı Kadın Protestosu

Emily Morgan Waszak

Greve katılan herkes adına burada bulunmaktan ne kadar mutlu olduğumu belirterek başlamak istiyorum sözlerime. Bugün bu eylemi, biraz daha vaka sunumu olarak konuşmak ve tartışmak istiyorum. Akademisyen değilim, bu yüzden teori hakkında çok fazla konuşmaktansa daha çok örgütlenmenin pratik yanlarıyla ilgili konuşmayı tercih ediyorum. Burada konuşmayı istediğim şey, greve gittiğimiz konu tam olarak nedir? Söz konusu olan, 8. Madde'nin feshedilmesi ve iptalini talep etmemizdi. 8. Madde, İrlanda Anayasası'na 1983'te yapılan bir referandumdan sonra dahil edilmiştir. Bu maddeye göre; devlet doğmamış çocuğun haklarını tanır ve eşit yaşam hakkı ilkesi uyarınca annenin de bu hakkını tanır. Dolayısıyla İrlanda'da 8. Madde; fetüsün ya da rahimde tutunmasından itibaren embriyonun haklarını, gebe bir kadının yaşamına ya da yaşam haklarına eşitlemiş olur. Aslında tam da bu 8. Madde nedeniyle bizler kürtaj erişimine sahip olamadığımız için kürtaja erişimin ilk adımı olarak 8. Madde'nin iptalini talep ediyoruz. Bunun gerçekleşmesi için de 1983'ten bu yana çabalarımızı sürdürüyoruz. Bu bakımdan, gerçekten uzun ve yavaş ilerleyen bir süreç olduğunu söyleyebilirim. Ama artık finale doğru, son bir hamleye doğru geldiğimizizin işaretlerini de görebiliyoruz. 8. Madde ile ilgili bilinmesi gereken bir başka şey de bunun özellikle kürtaja erişim yasağı için getirilmiş olmasıdır. Hepinizin bildiği gibi, yüzyıllardır İrlanda oldukça koyu Katolik bir ülke olagelmıştır ama bu durum da değişmeye başladı aslında. Bunun, yani Katolikliğin yoğun ve derinden yaşanmasının tabii ki tetikleyici etkileri olmuştur. Örneğin, gebelikle ilgili sağlık hizmetleri verilirken ya da kadınların düşük yaptığı hallerde kadınlara nasıl davranıldığı üzerine etkileri olmuştur. İnsanlar buna karşı 1983'ten beri mücadele verirken sürecin zorlu ve yavaş olduğunu tekrar hatırlamamız gerekir. Ancak bunun sebebi güçlü bir feminist hareketin

olmaması değil, kürtaja karşı çıkışın çok güçlü olmasıydı. 1990'larda X vakası ile ilgili bazı ilerlemeler kaydedildi. İrlanda Anayasası'nı değiştirmek için referandum yapılması zorunludur ama referandum aşamasına bile gelmek çoğunlukla oldukça zordur. Yine de bugüne dek iki referandum yapılabilirdi. Bunlardan ilki 13. Madde ile ilgiliydi. Bu maddeye göre, hamile kadınlar kürtaj yaptırabilmek için kürtajın yasal olduğu ülkeye seyahat edebilme özgürlüğüne sahipti. Bu da pek çok insanın kürtaj için İngiltere'ye gitmesi anlamına geliyordu, yani (dolaylı olarak) kürtaja erişim. Ancak herkesin seyahat özgürlüğü söz konusu değildi. Gerekli kağıtları ya da belgeleri olmayanlar, mülteciler, iltica etmek isteyenler ya da devlete sığınmış insanlar ve dürüst olmak gerekirse de iş kaybını, kürtaj işlemini vs dahil etmeden bile ortalama 3 bin avroluk bir seyahat maliyeti nedeniyle yoksullar bu özgürlükten faydalanamıyordu. 14. Madde ise, kürtajın yasal olduğu ülkelerden kürtajla ilgili bilgiye erişebilme hakkını düzenliyordu. Ne var ki bu bilgiyi verme hakkına da sahip değildiniz aslında çünkü sadece belli sayıda ve yetkilendirilmiş personel bu bilgiyi verebilirdi. Bu nedenle bizler 'kürtaj nasıl yaptırılır' konulu toplantılar düzenlediğimizde, üstelik bu toplantılarda seyahat özgürlüğü çerçevesinde kürtajın yasal olduğu ülkelerdeki uygulamalar hakkında bilgi veriyor olsak bile, yaptığımız yasayı ihlal etmek anlamına geliyordu. Bütün bunlar 90'larda oldu. İçinde kürtaja erişim hakkını savunan en büyük grubu feminist hareketin oluşturduğu bazı aktivist örgütlenmeler ve tabii yoksulluk karşıtı diğer örgütlerin de katılımıyla yapılan mücadeleyle gelişen noktada, 2010'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İrlanda'nın kürtaj yasalarını değiştirmesi gerektiğine hükmetti. Mahkeme, intihar riski yüksek olduğu için kürtaj talep eden hamile kadının haklarını yeniden gözden geçirmesini ve yeniden yasalaştırmaya gitmesini karara bağladı. Ancak İrlanda bu kararı ve dolayısıyla da uluslararası toplumun ne dediğini çok fazla dikkate almadı. Yasaları yeniden düzenleyeceğini söylemesine rağmen, bu düzenlemeleri hayata geçirmemekte direndi. 2012'de bir grup feminist ve genel olarak da anarko feministler ve diğer 'tercih özgürlüğü yanlısı gruplar' bir araya gelerek kürtaj yasası kampanyasını koordineli biçimde örgütlemeye başladılar. Bu; İrlanda'nın değiştirmeye yanaşmadığı kürtaj yasalarının değiştirilebilmesini sağlamaya yönelik bir kampanya olarak, X vakası ve AİHM kararından sonra güçlü bir destek buldu. Aynı zamanda bu kampanya, sözünü ettiğim 8. Madde'nin iptali konusunda uzun süren bir mücadelenin de itici gücü olarak işlev gördü. 2012'de kampanyanın ilk büyük gösterisi 'Tercihin İçin Yürü' adı altında

organize edildi ve o dönem için inanılmaz bir rakam olan 5 bin kişi bu yürüyüşe katıldı. Yaklaşık bir ay sonra, Hindistan doğumlu bir kadın olan 31 yaşındaki diş hekimi Savita Halappanavar, 17 haftalık gebe iken sepsis belirtileri ve çeşitli şikâyetlerle Galway Üniversite Hastanesi'ne başvurdu. Burada Savita, şikâyetlerinin artması ve durumunun kötüleşmesi üzerine gebeliğinin sonlandırılması isteminde bulundu. Ancak hamile kadının gebeliği sonlandırma talebi 8. Madde'ye dayandırılarak reddedildi. Hastanede kendisine gerekçe olarak İrlanda'nın Katolik bir ülke olduğu, bu yüzden gebeliği sonlandıramayacağı söylendi. Hastaneye kabulünden 3 gün sonra, tam olarak 28 Ekim 2012'de Savita Halappanavar septisemi/kan zehirlenmesi nedeniyle hayatını kaybetti. Bu olay elbette tek olay değildi ancak kürtaj yasağı karşısında bir kadının trajik biçimde hayatını kaybetmiş olması sinir uçlarını uyaran bir etki yaptı ve kürtajın önemli bir feminist konu olarak kamuoyu gündemine gelmesine neden oldu. Bu süreçte yaşanan diğer bazı trajik olaylar da hareketin ivme kazanmasını sağladı denilebilir. Ancak bunun için bir süre daha geçmesi gerekti ve nihayet AİHM'in kararından 4 yıl sonra hükümet X vakasını yasalaştırdı. Bu korkunç bir yasaydı: Bir kadın olarak hayatınız tehlikede ise, mesela intihar riskiniz varsa kürtaj yaptırmanıza izin veriliyordu. Ancak bunun olabilmesi için öncelikle, 5 kişiden oluşan ve aralarında Katolik bir papazın da bulunduğu bir grup erkeğin sizin kürtaj yaptırmak için yeterince intihara meyilli olup olmadığınıza karar vermesi gerekiyordu. Biliyorum böyle yüksek sesle söylediğimde bana da korkunç geliyor, sanki bir distopyanın içindeymişim gibi. Üstelik bu yasayla birlikte yasadışı yollarla kürtaj yaptırmış olmanız durumunda -İrlanda'da yasadışı kabul edildikleri için gebeliğin sonlanmasına yardımcı olan tubben güvenilirliği kanıtlanmış çeşitli haplar kullanmak da dahil- 14 yıla kadar hapisle cezalandırılabilirsiniz. Ayrıca, sadece kürtaj yaptıran kadın değil, bu hapları sipariş eden ve temin eden kişilerle birlikte, kürtaj sırasında bir arkadaşınızın evinizde kalmasına izin verdiğinizde siz de bu cezaya çarptırılabilirsiniz. Daha sonra olanlara tekrar dönecek olursak, Mart 2014'te iltica etmek üzere İrlanda'ya gelen sığınmacı bir kadın olan Ms Y, tıbbi muayene sırasında hamile olduğunu anlamış ve kaçmak zorunda kaldığı ülkesinde tecavüze uğradığını iddia ederek kürtaj talebinde bulunmuştu. Ancak kadının yeterli derecede intihar eğiliminde olmadığı gerekçesiyle bu isteği reddedildi. Bunun üzerine Ms Y açlık grevine başladı. Ancak yetkililer kadının kürtaj talebine olumlu yanıt vermek yerine onu zorla sıvıyla besleme yoluna gittiler ve 24 haftalık olana kadar onu zorla hayat-

ta tutarak 24 haftanın sonunda zorla sezaryenle doğum yaptırdılar. Bu elbette korkunç bir işkencedir. Burada her iki vakanın öznesi de göçmen, renkli kadınlardı. Bu da ortaya koyuyor ki hareketlerimiz her ne kadar tek bir konu ile ilgiliymiş gibi görünse de mesela sadece kürtaj hakkı gibi görünse de aslında böyle değiller. Kesişimsellik ile ilgili teoriler ne söylerse söylesin, iş pratiğe ve örgütlenmeye döküldüğünde sadece tek bir konuya odaklanarak sadece ona yönelik örgütlenme yapamazsınız. Kesişimsel olmak zorundasınız.

İrlanda'da bir başka referandum konusu da evlilik eşitliği ile ilgiliydi. 2015'te aynı cinsten insanların evlenebilmesini sağlamak üzere bir referandum yapılmasını talep ettik. İrlanda için bu oldukça devrimci bir talepti. Özellikle genç nesillere değişimin olası ve mümkün olduğunu göstermesi bakımından önemli bir talepti. Kimse bunun gerçekleşebileceğine ihtimal vermedi çünkü yukarıda da söylediğim gibi İrlanda Katolik ve muhafazakâr bir ülkeydi. Ama belki de İrlanda bizim olduğunu düşündüğümüz kadar muhafazakâr ve Katolik bir ülke değildi ve bu talep bunu fark etmemizi sağladı. Belki toplumun içinde ilerici güçler vardır. Mesela, önceleri şanslıysak sadece 20 insanın katılımıyla açık toplantılar yaptık. Daha sonra bu rakam 120'ye çıktı ki bu çok iyi bir gelişmeydi ve böylelikle örgütlenmemiz giderek büyüdü. Ama hızlı büyümenin bazı olumsuzlukları da olmadı değil. Bunlardan biri, politik bilinci ya da daha önce herhangi bir politik eyleme katılma deneyimi olmayan insanları koordine etmenin zorluğu. Kürtaj hakkı talepleri için örgütlenme, anarko feministlerce başlatıldı ve biz daima antikapitalistik, ırkçılık karşıydık. Ve şimdi ise yeni insanlar vardı sahada; Uluslararası Af Örgütü var mesela ya da ulusal STK'lar vardı. Bunlar çok daha muhafazakâr ve karşılıklı saygının merkezde olduğu bir perspektife sahipler. Bu yüzden bizim anarko feministler olarak yapmak istediğimiz türden radikal eylemler yapmak giderek zorlaşıyordu. Hatta marşlarımızın ve sloganlarımızın tonu bile ayarlanmalıydı ve sanki daha neşeli ve kutlamacı bir tarza dönüşüyorlardı. Halbuki bu korkunç şeyler karşısında çok öfkeliydik ama bir şekilde öfkemizi göstermemize izin verilmiyordu. 2016'da 30 bin kişinin katıldığı 'Tercihin İçin Yürü' eyleminden sonra hareketimizin enerjisinin yükseldiğini ve ivme kazandığını hissetmeye başladık. Ama 'Karşılıklı saygı hareketini' sevmediğimize karar vermiştik. Tam o sırada Polonya'da Siyah (Kara Pazartesi) eylemleri başlamıştı. Bu eylemler bizim için çok ilham verici olmuştu. Bu kadınlar radikaldiler, yani doğrudan radikal eylemler yapıyorlardı. Biz niye yapamayacaktık ki? Ama İrlanda

Avrupa'nın geri kalanı gibi bir endüstri ilişkileri tarihine sahip değildi vs gibi sebeplerle orta İrlanda'da mesela, grev işe yaramayabilirdi. Dublin'de orta İrlanda'ya hiç gitmemiş insanlar olsa bile, bilirler ki orta İrlanda muhafazakârdır ve farklıdır. Ama Polonya'daki Siyah eylemlerden sonra bir kısmımız toplanarak "Neden biz de grev yapmıyoruz ki" dedik. Dürüst olayım bu öneri karşısında o anda çok ikna olmamıştım. Sol çevrelerde stratejist olarak bilinirim ve sonunda dedim ki "Bir stratejiniz olmadan taktik geliştiremezsiniz." Ama nihayetinde insanlar o kadar ikna edici argümanlarla geldiler ki ikna oldum. Ama ben de onları bunun stratejik bir eylem olması konusunda ikna ettim. Bu toplantının sonunda tek bir taleple ortaya çıkmaya karar verdik: Hükümet referandumuna gitmeliydi. Mesaj çok basit ve açıktı. Elbette hepimiz, isteyen ya da ihtiyaç duyan herkes için parasız, güvenli kürtaj hakkını savunuyorduk ama şöyle düşündük. Bu çok spesifik bir taktik olacaktı ve daha büyük bir stratejinin parçasıydı. Tek bir taleple meydanlara çıkacaktık. Bu Ekim 2016'daydı. 'Tercih yanlısı gruplarla' koordineli çalışmaya başladık. Ama ortaya çıkan manzara şok ediciydi. Çünkü bizce bu en iyi fikirdi ama onlar bunun en iyi fikir olabileceğini düşünmüyorlardı bile. İkna edilmesi gereken insanların muhafazakârlar ya da feminist hareket dışında kalan gruplar, mülteciler vs gibi gruplar olduğunu düşünürken bir de baktık ki asıl ikna edilmesi gereken gruplar 'Tercih yanlısı hareketin' bizzat içindekiler. Biraz gardımız düştü. Sonra Aralık'ta bir düzine kesişimsel feminist olarak, barınma hakkı için hükümet binalarını işgal etmekle ilgilendik ve iki ay kadar sürdü bu işgal eylemleri. Bu eylemler bitince yeniden grevi hatırladık. Bunu birkaç hafta önce yapmamız ve ilan etmemiz gerekiyordu aslında. Şimdi ne yapacaktık? İnsanlar 'Hayır' diyordu vs. Bütün bu soruları bir tarafa attık ve dedik ki grev çağrısı yapalım gitsin. Bir yandan da bunun öz örgütlenme için çok iyi bir pratik olabileceğini düşündük çünkü her zaman öz örgütlenmeden söz edip duruyorduk. İşte şimdi tam zamanıydı. Kürtaj hakkı kampanyası böylece hiyerarşik olmayan bir biçimde başladı. Bu aslında sanatçısıyla, aktivistiyle küçük bir grubun, o anda geçici olarak belli bir niyeti gerçekleştirmek üzere başlattığı bir hareketti. Tabii ki endişeliydik, hiyerarşik olarak örgütlenmek istemiyorduk ama insanlar görevlerini yerine getirmezlerse ne olurdu vs gibi sorular vardı aklımızda. Ama tek başımıza yeterli kapasitemiz yoktu ve insanlara iş yapmaları konusunda güvenmek zorundaydık. Bir pazartesi buluştuk ve dedik ki "Haftaya pazartesi başlatıyoruz." Salı günü bir günde bir video çektik. Hafta boyunca logoları yaptık, sosyal medya hesapları

açtık. Ve ertesi pazartesi grev çağrısını başlattık. Ne beklediğimizden emin değildik aslında. Saat 8’de yüklemiştik videoyu. Ve bir anda viral oldu. “İnsanlar radikal eylem yapmazlar canım”, “İnsanlar çok muhafazakârlar” vs tarzı düşünceler bir anda yanlış çıkmıştı işte. Videoyu paylaşan bu insanlarla daha önce hiçbir bağlantımız yoktu. Aktivist değildiler, olağan şüpheli değildiler ama video onlar için anında bir ilham kaynağı olabiliyordu. Polonya grevini görmüşlerdi ve ilham almışlardı, şimdi de onlara bunun bir parçası olma fırsatı sunuluyordu. Yaklaşık 10 kişilik bir grup olarak başlatmıştık bu grev kampanyasını. Bir yandan insanlardan Dublin’e gelmelerini istedik çünkü ülkenin her yerinden kürtaj hakkı için desteğe sahip olduğumuzu görsünler istedik. Diğer yandan insanlardan kendi bölgelerinde yerel gruplar oluşturmalarını da istedik. Dublin’de Dublinliler için bir toplantı yaptık. Bu toplantıya 150 kişi katıldı. Bunlar öğrenciler, anneler, ebeveynler, bazı parlamento üyeleri gibi aktivist olmayan kimselerdi. Herkesi gruplara ayırdık ve biz bile tam olarak grev çağrısını nasıl yapacağımızı bilmediğimiz bir anda harika bir fikirle ve planla ortaya çıktılar. Biz onları radikalliğe itmek zorunda kalacağımızdan endişe ederken dinleyicilerden bazıları “Daha radikal bir şeyler yapmalıyız” diye bağıyordu. Aslında fikir tam da bu noktada ortaya çıkmıştı: Herkesi greve götüremezdik ama öyle bir şey yapmalıydık ki üretim araçları dursun ve grev gerçekleşebilirdi. Dublin’deki tüm heykeller grev posterleriyle ve siyahla kaplanmıştı. Tüm alanlarda pankartlar asılıydı. Köprüye geldiğimizde binlerce insan görmeyi beklemiyorduk ama olmuştu işte. Polisle karşı karşıya gelmeden sokakları tutmuştuk. Ben ve kocam otobüslerin önünde koşarak trafiği durdurduk. Aslında hepimiz Dublin’i, hem de günün en yoğun saatlerinde 3 saatliğine felç ettik. Harikaydı ve en güzel tarafı da insanların bunu kendi eylemleri olarak algulamalarıydı, biz sadece lojistiği sağlamıştık. En çok gurur duyduğumuz şey de anarko feminizm ya da örgütlenme olarak, bunu öz örgütlenme ile başarabilmiş olmamızdı. Bundan başka 50 tane daha ülke çapında gösteri oldu. Bunlardan bazılarında lise öğrencileri üniformalarıyla yürüdüler. İşçi sınıfına mensup, orta sınıftan insanlar işlerinden çıkarak destek verdiler. İrlanda’da ilk kez orta sınıfın anarko feministlere destek verdiği, daha önce görülmemiş bir eylem örneği idi. Uluslararası dayanışma ağları da tüm dünya çapında destek ve dayanışma sergilediler. Köprüde 7 bin insan vardı, bu beklediğimizin çok üstündeydi. Size çok fazla gelmediğinin farkındayım ama zaten İrlanda’da 5 milyon insan yaşadığını düşünürsek bu oldukça yüksek bir rakam. Tüm üniversiteler-

den yürüyüşe katılınlar oldu ve tamamı eylemi desteklediler. Orta öğretim yürüyüşleri oldu. Bir antikapitalist olarak ne kadar tuhaf gelse de şirketlerin destek için kapılarını kapatmaları harikaydı. Çalışanlarına bir günlük eylem izni veren işverenler oldu. Parlamentodan katılan vekiller oldu. O zamandan bu yana hükümet Mayıs için referandum tarihi açıkladı. Yıllardır ısrarla soruyorduk, bu yüzden belli bir tarih verilmesi çok önemli bizim için. “Lütfen haklarımızı verir misiniz?” tonu tamamen değişti. Artık “Lütfen beden özgürlüğümüzü bize geri verir misiniz?” demiyoruz. Beklemeyeceğiz ve bunu alacağız. Ve gördük ki bu Eylül’de ‘Tercihin İçin Yürü’ eylemine 45 bin kişi katıldı. Eylemde öfke vardı, enerji vardı, yani ton farkı vardı. Artık hareketli, mobilize bir örgütlenme temelimiz var. Orada bir şeyleri başarmış ve kendine güvenen aktivistler var. Tekrar aynı şeyleri yapabilme noktasında güçlenmiş eylemciler var ve bu referandum sürecinde çok değerli. Ama alınacak çok yol var. Hala referandum maddesinin nasıl yazıya döküleceği konusunda yapılacak şeyler var ve bunu kazanmak zorundayız. İnsanlar biraz daha beklememiz gerektiğini söylediklerinde, biz “Hayır 1983’ten beri bekliyoruz, hatta ondan da yüzlerce yıl öncesinden beri ve daha fazla beklemeyeceğiz.” demiştik. Şimdi hep birlikte, tekrar ederek bitirmek istiyorum sloganımızı: “Beklemeyeceğiz, 8. Madde’yi feshedeceğiz”.

Dördüncü Oturum Tartışma Bölümü

Katılımcı: Referandum hakkı için savaştığınızı söylemişsiniz. Peki, referandum hakkını kazandığınızda İrlanda halkının çoğunluğunun kürtaja evet oyu vereceğini düşünüyor musunuz ve bu konu hakkında anketler yapıldı mı, yani İrlanda halkının görüşü nedir?

Katılımcı: Ben de Emily Morgan'a sorumu yöneltmek istiyorum. Dün Polonya'dan gelen arkadaşımızın sunumunda da vardı. Polonya'daki 'black protest/siyah protesto' içinde de erkeklerin yaygın olarak katıldığını gördük, buradaki protestolarda da erkeklerin katılımını kısmen görüyoruz. Dolayısıyla bu protestoların örgütlenmesinde ve sonra eylemde erkeklerin katılımı nasıl oldu? Bu konuda feministler arasında bir tartışma oldu mu? Çünkü Türkiye'de bu konu özel olarak çok tartışılıyor. Bu tür gösterilere erkeklerin katılmaması yönünde genel bir feminist görüş var, özellikle kürtaj momentinde. Türkiye'de özellikle kürtaja yönelik bir yasa çıkarma girişimi ve çok güçlü karşı tepkiler oldu. Fakat ben özellikle kürtaj gibi konularda erkeklerin eylemlere katılmaması yönündeki görüşe kişisel olarak katılmıyorum. Ama genel görüş bu yönde. Ancak hem Polonya'da hem de İrlanda'da böyle olmadığına dair bir izlenim edindim. Ne dersiniz?

Emily Morgan Waszak: Öncelikle referandumda kazanacağımızı düşünüyorum. Ama önce referandumda sorulacak sorunun ne olması gerektiğini düşünmeliyiz. Demek istediğim o ki eğer soru "8. Madde yürürlükten kaldırılсын mı?" şeklinde formüle edilirse kesinlikle referandumu kazanırız. Hiçbir sorun çıkmaz. Eğer soru "8. Madde'nin yürürlükten kaldırılmasını ve bu kanunun yerine konmasını mı istiyorsun?" olursa kazanmak zor olsa da yine de mümkün olur. Ama bu durumda bir geri gidiş söz konusu olur çünkü burada mesele sadece tecavüz ya da doğumsal anomaliler olduğunda kürtaj uygulansın mı meselesi değil, biz her kadın için koşulsuz ve kadının talebine bağlı gerçekleştirilecek olan ücretsiz, güvenli ve yasal kürtaja erişim hakkını savunuyoruz. Bu çok daha zor olabilir ama halk politikalar bakımından, sağlık hizmetleri bakımından, bunun neden anlamlı olduğu hakkında eğitebilirsek mümkün olabilir. Özellikle kürtajın belli hafta aralıklarıyla sınırlandırılması konusu oldukça yanıltıcı bir konu. Aslında pek çok insana neden 20 haftadan sonra da

gerek anomalilere gerekse trajedilere bağı olarak kürtaın yapılabileceğini açıkladığınızda kürtaıla ilgili duygu ve düşünceleri değişebiliyor ve empati yapabiliyorlar. Evet, kazanacağımızı düşünüyorum ama kesinlikle çok çaba gerektirecek. Erkeklerin katılımı ile ilgili olan soruya gelince, örgütlenme komitesinde sanırım başından beri erkekler vardı, evet. Çok küçük bir grupla çalıştığımız için burada örgütlenme konusunda güvendiğimiz insanlarla birlikteydik. Tabii ki herhangi bir erkek grubuna yönelik sıradan bir katılım daveti 'Hey erkekler buyrun gelin' şeklinde gelişmedi. Dürüst olmam gerekirse yerlerini bilen güvenilir erkeklerdi ve bizim yapmak istemediğimiz ayak işlerini yaptılar. Bizimle güçlü bir dayanışma sergilediler. Sözleri dinlenmeyeceği için değil, bunun bir kadın sorunu olduğunu bildikleri için sessiz kaldılar. Üstelik zaten böyle bir örgütlenme içinde olan kadınların erkeklerin kendi adlarına konuşmasını istemediğini gayet iyi anlayabilecek erkeklerdi. Ayrıca belirtmek isterim ki biz sadece kadın dili değil, hamile dilinden de konuşuyoruz çünkü trans erkeklerin de hamile kalabileceğini biliyoruz. Kendilerini kadın olarak tanımlamayan insanların da hamile kalabileceğinin farkındayız. Bu yüzden daha kapsayıcı olmak istiyoruz. Biz yasadan çok etkilenmeyecek olan erkeklerin desteğini kazanmak istiyoruz. Bu desteği -yapılacak çok iş var- bu işlerde bize yardım ederek gösterebilirler. Ya da sokağa çıkmak üzere işi bırakan bir kadının yerini doldurarak onun işini yapmak şeklinde bir dayanışma olabilir bu. Ama bizim adımıza konuşarak ya da bize liderlik ederek destek vermekten söz etmiyoruz.

Katılımcı: Sokak gösterilerinde erkeklerin katılımı meselesi?

Emily Morgan Waszak: Eğer fiziksel olarak da sokakta bulunmak istiyorlarsa bu bir destektir. Onları fiziksel olarak sokaklarda görmekten mutluluk duyarız. Eğer çok alan kaplarsa çok da mutlu olmayız ve bunu onlara söyleriz tabii. Birkaç yıl önce yine kürtaı hakları ilgili bir protesto vardı. Orada Kuzey İrlanda'da suçlu muamelesi yapılan insanlarla bir dayanışma da sergilenmişti ve birkaç cis erkek taşıdıkları afişleri bırakıp polisle çatışmaya girdi. Bu bizi mutlu eden bir hareket değildi. Polisle çatışmanın bir sorun olduğunu düşündüğümüz için değil, tabii ki kadın hakları ile ilgili bir protestoyu erkeklerin polisle çatıştığı bir protestoya çevirdikleri için onayladığımız bir şey değildi. Neyse ki son gösteride böyle bir olay yaşanmadı. Eğer yaşansaydı zaten ben dâhil başka pek çok kadın da onların ağzını kapatmasını bilirdik.

Katılımcı: Benim sorum Aylime Hanım'a olacaktı. Bir aktivistin çantasında bulunması gereken şeylerden biri de imza kampanyası dediniz. İmza kampanyaları bildiğiniz üzere, öncesinde imza atılır ama bunun bir geri dönüşü olmazdı. Ama 'Bu suça ortak olmayacağız' bildirisinden sonra -ki ben de o bildiriye imza atmış ve ihraç edilmiş akademisyenlerden biriyim- imza kampanyalarının ne kadar etkili olduğunu gösteren bir örnek oldu bize. Ama şu an pek çok insan bunun tersini düşünüyor ve imza kampanyalarına imza atmaktan korkuyor. Çünkü net bir liste var, kişiler belli ve aradan iki yıl geçmesine rağmen hala o bildiri konuşuluyorsa insan her ne kadar mağdur olmuş olsa da karşı taraf sizi birebir muhatap alıyor, bu zorlarına gidiyor, bunu sindiremiyorlar, tehdit ediyorlar. Bunlar belki kötü geri dönüşümler ama aktivistin çantasında çok az alet kaldı, içe kapandık ama ben bu şekilde düşünmüyorum. Sizce her bir yürüyüşün, her bir imza kampanyasının bize karşı tehdit arttıkça daha çok üzerine gidilmesi gerekiyor mu? Çünkü şunu görünce gerçekten çok üzülüyorum; insanlar imza atmaktan korkuyor ve bu konuda bizi örnek gösteriyor. Hâlbuki ben bunun kötü örnek değil, iyi örnek olduğunu düşünüyorum. Bunu sormak istedim.

Katılımcı: Aylime'nin konuşması üzerinden dün Ella da konuşurken sağ popülizmin yükselişinden bahsetmişti. Yaptıkları ilk eylemi nasıl hafife aldıklarını ve bir şey olmaz dediklerini ama sonra nasıl baskın olup bütün bir alanı ele geçirdiklerini ve kadın hareketini nasıl geri ittiklerinden bahsetmişti. Sağ popülizmin yükselişi diyoruz ama belki adını net koymak da gerekiyor. Bana göre bu faşizmin yükselişi. Faşizmin yükselişini tarihsel olarak da biliyoruz aslında, belki alet çantası diye tariflediğimiz eylem biçimlerimiz, stratejilerimiz ve taktiklerimiz değişiyor ama sonuç itibarıyla bir mücadele gerekiyor ve eylemsellik gerektiriyor. Bunların daha da bütün alanları gasp etmemesi ve herkesi ya kendi evinde ya da cezaevinde oturur hale getirmemesi için mücadeleyi yükseltmek gerekiyor. Son konuşmayı bağladığımız yerden yola çıkmak istiyorum, birbirimizi korumak ve dayanışmak. Evet, bu çok önemli ama bunun ötesinde birbirimizi korur ve dayanışma ağlarımızı güçlendirirken alışkın olmadığımız nasıl farklı eylemsellikler ve eylem biçimleri geliştirebiliriz üzerinde ciddi düşünmek gerekir ve bu anlamda kadın hareketinin ciddi bir öncülük yapma potansiyeli var ve ayrıca sorumluluğumuz da var. Kadınlardan bir yandan çok korkuluyor ama bir yandan da "Kadın eylemi işte ne olacak" gibi bir ara durum da var aslında. Dolayısıyla hangi eyleme, nasıl

müdahale edeceklerini kestiremiyoruz ama bir potansiyel ve bir aralık hali var. Bunu değerlendirebilmenin imkânları üzerine düşünmek gerekiyor. Bu konuyu biraz daha açmanızı isterim. Bir de erkeklerin katılımı üzerinden tartışmaya dair, belki bu da Türkiye’de kadın hareketinin bu süreçte geliştireceği öncülüklerden biri olabilir. Çağrısını kadın hareketinin yaptığı, genel, karma, kitlesel eylemsellikler örgütlense belli konular üzerinden acaba nasıl olur? Katılım biçimi nasıl olur? Etkisi nasıl olur? Bu sorular üzerinden de bir tartışma yürütülebilir belki.

Katılımcı: İttifaklarımızı genişletmek için erkeklerin dayanışması önemli ama eğer masküleniteyi gözden geçirmezlerse bu çok zor olur. Bu konuda nasıl bir deneyiminiz var bilmek isterim. İkinci sorumu da Rima’ya sormak istiyorum. Niçin trans haklarını tanımak LGBT haklarını tanımaktan çok daha kolay? Belki açıkladınız ama ben takip edemedim. Bir de bazen mücadelelerimizin başka şeyleri nasıl gözden kaçırdığını söylediniz. Biz 10 yıl boyunca Fujimori dikta rejimi altındaydık. Fujimori, hükümette kadınlara yer verdi, Kadın İşleri Bakanlığı kurdu, kongrede kadınlara temsil hakkı verdi. Ama aynı zamanda o demokrasiyi öldürüyordu. Bu durumda feminist pozisyon ne olmalıdır? Bir yandan bir şeyler kazanırken diğer yandan kaybediyorduk çünkü.

Aylime Aslı Demir: Bana gelen yorumlara büyük oranda katılıyorum aslında. Gönül bunların hepsini yapabilmeyi istiyor. Mesela eylemlere korkusuzca katılmayı, sokaklarda basın açıklamaları yapabilmeyi, eski güzel günler mi diyeyim artık sadece iki yıl öncesine geri dönmeyi... Ama ben kendi deneyimimden şunu söyleyebilirim; artık insanlar gelmiyor. Şimdi bunu ne yapacağız? Bunda diretiyor olmanın bizi açıcı ya da ilerletici bir yere sürüklediğini düşünmüyorum. Şöyle örnekler verebilirim; artık Kaos GL dergi ve Kaos Q+’a gelen yazıların sayısında bir fark (eksilme) var. Bunu yok sayamayız. Kaos’a eskiden kendi ismiyle yazı yazan insanların artık bunu değiştirmeye meylettiğini görüyoruz. Aslında risk toplumunun kendisi bizi şöyle yapıyor; biz sokakta tesadüfen patlıyoruz, yani barış eylemine gidiyoruz ve bir anda bombayla arkadaşlarımızı kaybediyoruz. Burada bu süreçle aslında tek başımıza mücadele etmemiz gerektiğini düşünmüyoruz. Bütün stresle evlere kapanıyoruz. Normalde on günde bir konuştuğumuz kişiyle iki kere, üç kere konuşmanın mücadeleyi güçlütlen bir şey olduğunu düşünmüyorum, destek olmak anlamında. Yani Ankara sokaklarına bakın. İnsan hakları evrensel beyannamesi polis

tarafından ablukaya alınmış durumda, bir yanı karakol haline getirildi. Artık basın açıklaması okunmuyor zaten. İnsanların yürüyebildiği, rahatlıkla dâhil olabildiği etkinlikler yok, artık konferanslara gelirken bile insanlar Ankara'da tedirgin. Mesela parti düzenlerken bile bu patlamalardan sonra her parti düzenlediğimizde sokağın iki aşağısına ve yukarısına ikişer güvenlik, kapıya güvenlik koyuyoruz. Bunları yapıyoruz. İnsanları bırakın politik bir söyleme sahip çıkması için basın açıklaması ya da mitinge çağırma, eğlenmeye çağırırken bile tedirginiz. Dolayısıyla gönül istiyor ki bunu yapalım ama bunu da görmezden gelerek hareket edemeyiz. Ben mesela 10 Ekim patlamasının ardından her gün evden çıkarken yatağımı topluyordum. Acaba patlar mıyız nolur falan diye. Katıldığım tüm eylemlerde o sırada basın açıklamasına katılmış bütün insanları "Aaa ben bunların parçalarını göreceğim. Acaba şöyle mi patlayacak, böyle mi patlayacağız" diye bunları hayal ediyordum. Dolayısıyla olsa yine sokağa çıkıyor olacağım elbette ama bunu görmeden ilerlemek de büyük bir sıkıntı yaratır diye düşünüyorum. Yaratıyor zaten, çünkü olmuyor. Bir de şunu söylemek istiyorum. Aslında imza kampanyasının bu kadar işe yaramasında, önceden işe yaramayan imza kampanyalarının neden şimdi işe yaradığının gerekçelerinden bir tanesini Fukuyama'nın şu sözleri açıklayabilir: Artık sınıfsal belirleyen eğitimidir. Popülist hareketler, o merkezin sahibi olduğunu iddia ettiği ve bir şekilde çeper ve çevrede kalan daha alt ve orta sınıftan insanları bu merkeze dâhil etme girişiminde, bir şekilde seçkinci karşıtı ve bu seçkinci sınıfların eğitilmiş sınıflar olmasından dolayı eğitilmiş sınıflar karşıtı büyük bir nefret örgütler. Bu açıdan akademisyenlere yönelik saldırı çok işlevsel bir araç oldu. Böylelikle hem halkın içinden olan kitleyi mobilize edebilecek bir söyleme sahip oluyor hem de bunlar Batı merkezli, bunlar dış tehditlerin içerideki piyonlar diye değersizleştiriyor. Aslında biri sürü şeyi kapsadığı için bir sürü korkunç şey de başına geldi. Sizin gibi öznesi olmadığım için bunu rahatlıkla da paylaşamıyorum. Evet, bir taraftan sizin paylaştığımız gibi bir etki yarattı Türkiye'de ama bir taraftan da aileleri sevdikleri ve çevresiyle beraber binlerce insan etkilendi. Böyle bir durum var.

Rima Athar: Neden Güneydoğu Asya'da trans hakları ile ilgili daha fazla ilerleme kaydedebiliyoruz ve bu daha kolay oluyor sorusu, kısa sürede yanıtlanabilecek bir soru değil ama bahsettiğim şey cinsel ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının, özellikle de cinsiyet farklılıklarının, tüm dünyada insanlığın varlığı ve tarihi kadar eski olmasıyla ilgili bir şey. Bununla

ilgili ilk anılarım neler biliyor musunuz? Pakistan’da bir çocuk olarak trans kadınları sokakta görmek ve onların normalleştirildiğini, anlaşılabilir, görünür ve var olan bir şey olduğunu görmek. Bölge bakımından bu bir gerçek. Ayrıca cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmak, insanları cinsiyete, biyolojiye, kana göre sınıflamak bir sömürge ve imparatorluk projesi. Dünya tarihine bakarsanız bunu açıkça görürsünüz. Beyaz ırkın üstünlüğünün de bir projesi olarak karşımıza çıkar. Yerli halkların kültürlerinin yok edilmesi, kadın ve erkek kategorileri ile birlikte taşıdığımız kanın oranına göre ne kadar yerli olduğunuz ya da olmadığınız, evli olup olmadığınız gibi yeni hiyerarşi biçimleri yaratıldı. Bu yeni kurumlar ve yapılandırmalar dünyayı değiştirdi. Bunun neden aynı oranda Güneydoğu Asya’da gerçekleşmediğini bilmiyorum ama bir şey söylemem gerekirse orada bunun görünür, mevcut olduğunu ve böyle kabul edildiğini biliyorum. Bir başka şey de Güneydoğu Asya’da kullanılan stratejilerin çok akıllıca olmasıdır diyebilirim. Bunlardan ilki, bunu tarihin bir parçası olarak tanımak ve çok erken dönemden itibaren kadın hareketiyle güçlü ittifaklar kurmuş olmasıdır. Bunu tıbbın bir konusu ya da psikolojinin bir konusu yapmaktan ziyade kadın hakları mücadelesi ve insan hakları mücadelesiyle ilişkilendirmek akıllıca ve başarıya götüren bir strateji olmuştur. Uzun vadeli stratejiler benimsenmiş, konuşmamda bahsettiğim gibi ittifaklar kurulmuş, LGBT bireylerin siyasete girmesi teşvik edilmişti. 2007’de en üst mahkemenin tüm yasaların cinsiyet ayrımcılığından arındırılması kararı geldikten sonra, 2015’te anayasal bir değişiklik yaparak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği üzerinden yapılan tüm ayrımcılıklar yasaklandı. Henüz diğer ülkelerde cinsel yönelimle ilgili bu kadar güçlü yasalar yok çünkü cinsel yönelim çok politik bir konu haline de gelmiş durumda. Endonezya’da insanlar LGBT’nin ne olduğunu bilmezler ama ona karşı savaşmaları gerektiğini bilirler. Bu nedenle Batı dilini kullanmak yerine, bağlama özel, tarihe özel, kültüre özel stratejiler geliştirmeliyiz. Dikkatimizi yöneltmekle ilgili soruya gelince; benim konumum STK bağlamından geçiyor. Bunu söylememin sebebi, kendimize feminist hareketle ilgili ne yapıyoruz, nereye gidiyoruz, nasıl daha güçlü olabiliriz gibi sorular sormamızın bizi politiklaştırması. Süreç bizim yaratıcılığımızla ilerliyor. Örneğin, kürtajla ilgili grev gibi. Herhangi bir fon ya da örgütlenme gerektirmeden yaptığımız seçimlerimiz, gönüllü olduğumuz şeyler, inanılmaz radikal aslında. Bana öyle geliyor ki STK bağlamı içinde de daha radikal olabiliriz.

Emily Morgan Waszak: Erkekleri savunur bir durumda olmak istemem ama tıpkı dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi İrlanda’da da solda (sol siyasette) çok büyük bir mizojini sorunumuz var. Şu an kendilerini solda gören pek çok insan, erkek hakları panellerinde erkek hakları aktivisti olarak konuşuyor. Bu çok çılgınca bir şey. Soldaki erkekler kürtaj hakkını sınıf kavgasının ve gerçek (!) sol siyasetin bir parçası olarak görmedikleri için uzak duruyorlar. Bu yüzden onlarla uğraşmak zorunda kalmıyorsunuz. Gelen erkeklerin gelmesi de aslında yaptıkları bir tahlilin sonucu ve bu tahlile göre; “Çenenen kapa ve gerekeni yap”. Aslında erkeklerin gelmesi şaşırtıcı oldu çünkü pek çok erkek bunun önemli bir mücadele olduğunu düşünmüyor. Ayrıca hareketimiz ya da en azından bizim örgütümüz hiyerarşik olmadığı için, iktidar yok ve erkeklerin umurunda değil açıkçası. Çünkü olmayan bir iktidarı almak için gelmezsiniz zaten. Üstlenebilecekleri bir liderlik yok. İyi ki de yok tabii. Bence bu yoldan gitmeyi düşünmelisiniz. Biz şöyle diyorduk “Oo harika bir fikir, neden bunu yapmıyorsun”. Normalde hiçbir iş yapmak istemezler. Liderlik ve iktidarın olmadığı bir yerde tek iktidar yapılan iş üzerinden olabilir. İş yapmak, oraya gelmek, işin bir parçası olmak bizim içsel sol mizojini ile başa çıkma yöntemimizdi.

Katılımcı: Kadın hareketinin şu anki toplumsal muhalefete öncülük etme fikrine dair küçük bir ekleme yapmak istiyorum. Bence zaten öncü. Özellikle sokaktaki muhalefeti toplumsal hareketlerin kimlerden oluştuğunu düşündüğümüzde, benim aklıma erkekler gelmiyor arkadaşlar. Erkekler artık basın açıklamalarında yok, sokakta yok, mitinglerde yok, STK’ların mutfağında yok, LGBT hareketinin mutfağında yok. Yürüyüşlerin çoğunluğu kadınlar tarafından örgütleniyor ve kadın görünürlüğü ile geçiyor. Şu an eski ezberimizi bozma zamanı geldi. Kadınlar görünmüyor konusu artık bir ezber. Hayır, toplumsal muhalefet kadınlar tarafından örgütleniyor. Ankara’da ‘Terk etmiyoruz’ eylemleri vardı. Kadınlar sokakları, buraları terk etmiyor anlamında. Belki erkekleri buna teşvik edebiliriz. “Arkadaşlar sokakları terk etmeyin, eylemlerimize gelin.” Görünür olsunlar, teşvik edelim erkeleri.

Katılımcı: Sorum Rima’ya olacak. Sunumunuzda Müslüman ülkelerdeki LGBT topluluklarından bahsettiniz. Türkiye’de Ramazan ayında gay yürüyüşü yapılacaktı ama iptal edildi. Sorum şu; ülkenin dini ve ahlaki değerlerine saygı göstermeli miyiz, yoksa herhangi bir politik doğruculuk

olmamalı mı? Bir de daha büyük bir direniş için daha büyük koalisyonlara mı ihtiyacımız var?

Rima Athar: Zor bir soru aslında ama o kadar da zor değil. Soruyu doğru anladıysam eğer, dini ve moral duyarlılıkları rencide ediyor muyuz’la ilgiliydi. Bence kesinlikle böyle değil. Yaptığımız iş büyük oranda farklı dini, etnik kimlikler, arka planlar ve hatlar hakkında aslında. Bu nedenle bu tartışmada kendimizi göz ardı etmek çok sorunlu bir şey olur. Çünkü bu muhalefetin bizi baskılamak ve susturmak için uyguladığı bir taktiktir. Aslında kuir Müslümanların da kendilerini oldukları gibi kabul etmelerini sağlamaya çalışmalıyız. Müslüman kuir bireyler olarak var olmadığımız fikri yanlış. Biz varız. İnançlar arasılıkla ilgili yaptığım iş, mesela çok bağlamlı özel bir iş. İslamın insanların hayatının büyük bir parçası olduğu Endonezya gibi ülkelerde ve pozitif anlamda, kuir insanların da hayatının bir parçası olduğunda, bizler destekleyici alanlar yaratmak için çalışıyoruz. Böyle yaparak dindar insanları dışlamıyoruz. Ortak yaşadığımız zorlukları konuşarak, bize karşı olanların yaptıklarını konuşarak, farklı çizgiler arasında bağlantı noktaları kurmaya çalışıyoruz. Çünkü sizin de bildiğiniz gibi kimlikler hayati önemde. Peki, din hakkında kim söz söylemeye yetkili ki? Öyle değil mi? Herhangi bir kültürel grup “Bu bizim kültürümüz” dediğinde ben de “Benim kültürüm değil, öyleyse bunu dinlemek istemiyorum.” dersem. Buradaki analiz noktası politik doğruculuk değil, haklarımız meselesidir. Görünür olmak, kamusal olmak. Yani sormak zorunda değiliz. İzin almak zorunda değiliz. Bizler insanız, haklarımız var. İnsan onuru rencide etmekle ilgili değildir. Bilmiyorum, bunu yapmanın farklı yolları var. Köprüleri kurmaktan bahsederken dün birinin söylediği gibi daha az antagonist iş yapmak benim kimliğimi görünür yapmamaksa köprü kurmaktan bahsedemezsiniz.

Katılımcı: Bu erkekler meselesine dair konuşmak istiyorum. İstanbul’da feminist hareket içindeyim ve biz çağrılarımızı kadınlara ve translara yapıyoruz. Aslında erkekler feminist harekete katkıda bulunabilirler. Kimi kadınların talepleri için kadın-erkek eylem de yapılabilir. Belli bir siyasi partinin kadınları olarak değil de bir siyasi parti TBMM’de kürtaj hakkı yasası için eylem yapar. Ama kadınların kurduğu eylemle, kadın-erkek kurulan eylem aynı değil. Biz mesela kürtaj hakkını cinsellikle, evlilikle, doğurganlıkla beraber ele alıyoruz, bedenimiz bizimdir diyoruz. Kadınların ezilmesinin öznesi olarak erkekleri gördüğümüz için, bedeni-

mizle ilgili taleplerimizi kadınlar olarak dile getirmek istiyoruz. 8 Martlar kadın alanları. Dolayısıyla biz onu kadınlar ve translar olarak yapıyoruz. Bunun böyle kalması gerektiğini düşünüyoruz. Ama Türkiye’de de kadın-erkek örgütlenen feministler var. Onlar aslında kendilerine bir alan yaratabilirler, bu engel değil. Ama kadınların kendi bağımsız alanlarını, erkeklerle doldurmak doğru bir şey değil. Bu bizim bağımsızlığımızı ve hareket gücümüzü de ortadan kaldıran bir şey. Türkiye’deki genel toplumsal muhalefetin öncülüğüne soyunmak ise başka bir şey. Şu anda o kadar kapsamlı bir feminist siyaset yok yani. OHAL’den demokrasiye, oradan Kürt sorununa kadar hepsi bir arada olan. Mesela, Kürt kadın hareketi böyle bir eylem yapmıştı bir zaman. Bütün herkese çağrı yapan. Bu tür şeyler olabilir. Bu onun önünde engel değil ama bugün hala kadınların bağımsız alanlara ihtiyaçları var. Bunun nedeni de bence feminist siyasetle ilgili. Mesela benim durduğum yer, İstanbul’daki feminist harekette de benzer ağırlıklı bir eğilim var. Benim katıldığım hiçbir feminist toplantıda “Erkeklere çağrı yapalım” diye bir şey olmadı. Kadın-erkek kadın hakları için mücadele alanları var, o alanları da herkes kendi oluşturabilir. Ama bu başka bir şey diye düşünüyorum.

Katılımcı: Bir iki düzeltme yapacağım. Ben senin girdiğin tartışmaya dair söz söylemedim aslında. Kadınlar, Türkiye’de sokakta değil üzerinden bir söz söylemedim. Türkiye’de yükselen sağ popülizm var, bir faşizm var, adına ne dersek diyelim, toplumsal geri çekilme var. Kürt kadın hareketi açısından da her ne kadar buranın öznesi olmasa da Türkiye’deki muhalefet içinde sol feminist, her ne dersek, orada da bir geri çekilme var. Biz artık kitlesel bildiğimiz yöntemlerle sokağa çık, basın açıklaması yap, imza topla vs gibi yöntemleri tam da senin söylediğin sebeplerden ötürü yapamayacağımızın, bunun dışında mücadele yöntemleri geliştirmemiz gerektiğinin farkındayız. Bütün paralel evrenlerdeki insanlar olarak diyelim. Dolayısıyla bunun yol yöntemlerini denemek ve zorlamak gerekiyor. Sokak eylemsellikleri açısından yine de en avantajlı grup kadın örgütlülüğü, kadın eylemsellikleri ve kadın hareketinin yürüttüğü kampanyalar ve çalışmalar. Onlar, yani biz dolduruyoruz zaten sokakları. Bunun gücünü kullanarak biz genel faşizme karşı mücadeleyi, buradan nasıl yükseltelimiz tam da Filiz’in dediği “Biz onu yapabilecek kapasitede değiliz” meselesini nasıl kırabiliriz acaba? ‘Hayır’ kampanyasının en kitlesel eylemi nasıl 8 Mart ise ve kadınların eylem yapması ile geliştirse ve on binlerce kadın nasıl sokağa döküldüyse benzer bir şekilde iş cinayetlerinden tuta-

lim da faşizme karşı direk kadınların öncülük ettiği eylem biçimsellikleri zorlanabilir mi, muhalefete bir genel çağrı, kadın-erkek komple bir çağrı olabilir mi üzerinden diyorum. Yoksa bizim alanlarımız bize kalsın, fazla dahil olmasınlar. Belli şeyler denenebilir, bunun anlaşılmasını istedim, yanlış anlaşılma olmasın.

Katılımcı: Ben konuşmaların başını kaçırdım ama umarım dahil olduğum yerden çok konunun dışında kalmayan bir şeyler söylerim. Şimdi gelinen noktada, devletin baskı, şiddet politikasının artması ile sokağa ilginin azaldığı üzerinden bir tartışma yürütülüyor. Bu doğru elbette. Fakat aslında sokağa daha rahat çıkılabilen dönemde de şöyle bir rahatsızlık vardı, ben sokak eylemlerine fazlaca katılan biri olarak söyleyebilirim ki orada da yetmeyen, kesmeyen bir şey vardı. Bunun bir rutine dönüştüğü, aslında oradan kitleselleşilmediği gibi. Ben Ankara’da yaşıyorum, mesela bu bir mesai gibiydi, her gün Yüksel’de bir avuç insana seslenirken -ki orası en hareketli yerdir- artık birçok insan bakmaz olmuştu, orada ne oluyor diye. Mesela en sevmediğim şey, zorunda kalırsam Yüksel’de bildiri dağıtmaktır. Çünkü gerçekten bir azaptır ve insanlara da hak veriyorsun çünkü sürekli bir grup bir şey dağıtıyor. Biz aslında yıllardır yeni bir tarz-ı siyaset tartışmaları da yürütüyoruz, bir grup kendi aramızda. Farklı bir şeyler, yani daha sorunları kitleselleştiren yöntemler bulunması üzerine kafa yoruyoruz. Fakat yine bildiğimiz alana sıkışıyoruz; aynı yerlerde eylem yapmak, bildiri dağıtmak ya da basın açıklaması yapmak gibi. Aslında böyle zalim bir dönemi bu anlamda da bir fırsata dönüştürebiliriz. Elbette sokağa alışık ve sokağa yatkın insanlar için sokakların sorunlu yerler haline gelmesi, orada olan kitlenin de artık toplanamaması bir mesele ama sokak hiçbir zaman çok kalabalık olmadı, belli eylemler dışında. Bir süre sonra da çok rutine binmiş, kanıksanmış bir tarza dönüşmüştü. Daha yaratıcı eylemler yapmak bu dönemin meselesi değil bence. Bu dönem belki bu anlamda bir fırsat yaratır. Umutlu bir bitiriş olsun. Bir de imzanın artık kıymetli bir eylem olmasına dair; aslında şöyle, ben de elimizdeki en önemli araçlardan biri olduğu için her yere imza atıyorum ama şu da rahatsız ediyor, hükümete “Sayın ... Bakanı” falan yazmak, zaten hukuksuzluğu, adaletsizliği yaratan onlar... Dün Alev de özetliyordu, o kadar kısa bir dönemde, o kadar olmayacak dediğimiz şeyler ola ola bugünlere geldik ki. Daha konforlu alanlar var, mesela oraların da bu hükümetin, bu iktidarın hedefi haline gelmesiyle bir şeye dönüştü. Mesela akademinin sözü kıymetliydi. Yarattığı belli bir

etki vardı ve herkes bu etkinin farkında olarak ve bu etkiyi önemseyerek aslında en çok da bizler için bir nefes alma alanıydı. Çok sık dokunulmayan bir alandı. En azından bu derece itibarsızlaştırılmayan bir alandı. Hep bunu düşündüm, bu adam ya da bu insanlar neden hızla bu kadar çok düşman artırıyorlar? Dolayısıyla imzanın barış isterken tek başına bir etkisi olmadı. Barışa tek başına bir katkı sunmadı ama bu iktidar her alanı, her yeri kriminalize etti. Her alanı itibarsızlaştırma politikasının bir sonucu oldu.

Emily Morgan Waszak: Hızlıca şunu söylemek istiyorum. Bir taktik, daha büyük bir stratejinin bir parçası ise işe yarayabilir. Erkeklerin bizimle birlikte olması ya da olmaması tartışması konusu gerçekten önemli ve bunu tartışmaya devam etmeliyiz tabii. Ama bu tartışma daha büyük bir tartışmayla eklemlendiği sürece anlamlı. Şu soruları sormalıyız: Bu taktiği uygulamamızın sebebi nedir? Ve bunun daha büyük stratejiyle bağlantısı nedir? Tıpkı sizin alet kutusunda çeşitli aletlerimizin bulunması gerektiğini söylediğiniz gibi, ben de farklı taktiklere ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Tabii ki bağlamsallığı da dikkate almalıyız. İrlanda, Türkiye ya da ABD’de ve her yerde polislin farklı tutumları var mesela. İrlanda’da sokakta polislerce en fazla itilerek uzaklaştırıldım ve bağırıldım. Ama ABD’de polisler tarafından tartaklandım ve gözaltına alındım. Bu nedenle tüm taktiklerimiz stratejik olmalı ve bağlamı dikkate almalı. Öte yandan elbette yaratıcı da olmalı. İşe yarasın, yaramasın imza kampanyaları alet kutumuzda olmalı. Kulağa korkunç gelebilir ama baskıyı yaratıcılığın ortaya çıkması için bir fırsat olarak görebiliriz. Aynı zamanda eylemin sınırlarını genişletmek için direk eylemin ne olduğu sorusunu sorabiliriz. Direkt eylem, kendimizi bir yerlere fiziksel olarak zincirlemek midir mesela? Yoksa insanları yakından ilgilendiren politik bir hayal gücü yaratmak mıdır? Peki, bunu nasıl yapacağız? Şimdi eskisinden çok daha fazla aletimiz var. Sosyal medya var mesela ve önemli aslında. Stratejileri geliştirirken de hedefimizin kimler olduğunu, ittifaklarımızın kimler olduğunu gözden kaçırmazsak akıllıca ve yaratıcı şeyler ortaya koyabiliriz.

Aylime Aslı Demir: Aslında ben aktivistin alet çantasından söz ederken şuna da işaret etmek istemişim bir taraftan. Bir insan hakları aktivistinin gücü nereden gelir? Aslında açık kimliği ile siyaset yapmasından ve yapmış olduğu şeylerin yasalarca güvence altına alınmış olmasından

gelir. Yani örgütlediği konferans da bunun içindedir, çıkarttığı dergi de, kurduğu dernek de, oluşturduğu ağ da. Bunların hepsi aslında sözleşmelerle ve iç hukuk düzenlemeleri ile güvence altına alınmıştır. Ama şu an bunların illegal hale getirildiği bir dönem yaşıyoruz. Ya illegal hale getiriliyor ya da seçmen kitlesini mobilize etmek için entelektüellik karşıtlığı ya da Batı'nın piyonu olmakla burayı mobilize ediyor. Mesela Nuriye ve Semih'in ilk duruşmasına jandarma Nuriye ve Semih'i getirmiyor ve hâkim de duruşmaya gelmedikleri için tutukluluğa devam kararı veriyor. Bu aynı gün içerisinde yaşanıyor. Böyle bir komedi var karşı tarafta. Mesela, yine avukatları terör örgütü üyesi olmakla yargılandı ama serbest bırakıldı. Avukatlık yapmak aslında en temel olarak herkesin savunma hakkı olduğu ve avukat devlet tarafından ücretsiz tesis edilen bir şeydir. Bu bir suç unsuru haline geliyor. Yani aletlerimizin bir kısmı, zaten gösteri yürüyüşü yapma vs OHAL'de illegal hale getirildi. Bir kısmı da dediğim gibi manipüle edilmeye çok açık bir alan olarak kullanılıyor. Belki, işte etkinliklerimizi organize ederken sağ popülist ülkelerin ve hükümetlerin karakteristiklerini daha fazla konuşmak ve ona göre stratejik konumlanarak faaliyetler yürütmek belki daha işe yarar diye söyledim. Yoksa bunlar benim yıllardır yaptığım şeyler. Ama yeni şeyler öğrenmeye açık olmak lazım. Mesela, ben ilk 16 yaşında bir atölye çağrısı ile karşılaşmıştım ve atölyeyi marangozlukla ilgili bir şey olarak düşündüm: "Aa bize ne yapacaklar" dedim. Şu an atölye dünyanın en sıradan kelimesi benim için. Öğreniyoruz ve başka şeyler de öğrenebiliriz burada.

Katılımcı: İrlandalı arkadaşın söylediği yerden devam edip ama onun tersini söyleyecek bir yere varacağım. Teoriden strateji çıkartmamız gerekiyor. Teorisiz bir hareketin olabileceğini düşünmüyorum. Dolayısıyla feminist hareketin teorisinden çıkacak bir stratejinin erkeklerle kadınlar arasında -ben aynı zamanda radikal feministim- ekonomi politik bir sömürünün de olduğunu düşünürsek; aynı zamanda erkeklerin kadınları ezdiğini de düşünürsek, hangi eylem olursa olsun hangi taktik olursa olsun ya da çıkaramayacağımız hangi strateji olursa olsun, ben kadınlarla erkeklerin beraber eylem yapabileceğini düşünmüyorum. Avrupa'da bunu uyguladılar ve Avrupa'da feminist hareket epeyce zayıfladı. Feminist hareketin çıktığı nedenlere de baktığımızda aslında kadınlarla erkeklerin nasıl karşı karşıya olduklarını da görüyoruz. Şimdi ben şunu merak ediyorum; akşam kocasının zoruyla tecavüze uğrayarak sevişmek zorunda kalmış, sevişmek lafını kasten kullanıyorum tecavüzden sonra, kadın 8

Mart'ta nasıl yürüyecek, ne diyecek? Kimden ne isteyecek? Bütün gün 24 saat boyunca emeği erkek tarafından sömürülmüş bir kadın, 1 Mayıs'ta bile erkekle nasıl yürüyor artık o bile kafama takılıyor, bırakın 8 Mart'ı. Dolayısıyla feminist hareket kadının bedeni, emeği, kimliği üzerinden yürüyorsa ben öyle biliyorum, o yüzden feministim, erkeklerle yan yana gelemeyiz. Evet, erkekler bizim baş düşmanımızdır. Keşke Delphy gelseydi, keşke bunları dinleyebilseydik. Bizim politikalarımız da sağlaşıyor arkadaşlar. Sağcılık, sadece yelpazenin sağındaki değildir. Türkiye'de muhafazakârlık yükselen değerdir. Artık bir feminist, aileye karşı bir şey söylediğinde taşa tutuluyor. Aile ve çocuğa laf söylediğim, yazı yazdığım için yemediğim küfür kalmıyor. Sosyalist örgütler de sol örgütler de, LGBTİ'nin örgütsel durumunu çok bilmiyorum, benim ait olduğum sosyalist politikanın içindeki erkekler de son derece muhafazakârlaştı, sağcılaştı. Bizim söylediğimiz, iki yıl önce bu adamlara ulaşıyordu, şimdi onların da bir kısmına gitmiyor. Karma bir şey mi yapacağız, erkeklerle ilgili bir şey mi yapacağız, bir yeni örgütlenme ağı mı isteyeceğiz? O zaman karma örgütlerde bulunan kadınlar kendi partilerinin içinde feminist eğitim diyeceğim, -evet inanıyorum artık eğitim de şart- feminist eğitim verecekler. Ve bu adamlar müftülük yasasına karşı biz az ya da çok canımızı dişimize takarken sokağa erkekler olarak dökülecekler. Bu müftü bunları da evlendirecek di mi? Herhalde kadınları evlendirmeyecek sadece? Kürtaj da kritik bir şey. Kürtajda da yan yana yürümeyiz ama o beyefendiler de sokağa dökülecekti. Biz şunu bilmiyor muyuz, lütfen herkes seviştiği adamları hatırlasın, bu adamlar bizi kendilerinde tutmak için hamile bırakmaya çalışmıyorlar mı? Olmadı mı, gelmedi mi başınıza? Bununla nasıl yan yana yürüyeceğiz? Bunların Tayyip Erdoğan'dan, iktidardan, devletten ne farkı var? Zaten bunlar bizim sabit iktidarlarımız. Bir de bunların işbirlikçileri var; buna da devlet diyoruz. Bunlar da iktidarlar ve beraberler. Çok önemseyeceğim bir şey daha söyleyeceğim arkadaşlar. Biz niye erkekleri bu kadar önemsiyoruz? Biz niye hala erkekleri bu kadar seviyoruz? Burada dünden beri geniş ittifaklar kurulmalı vs. diye konuşuluyor. Kiminle? Karma örgütlerle! Yok ya! Biz kendimizi koparana kadar canımız burnumuzdan geldi, şimdi yeniden erkelerle mi yürüyeceğiz. Ben bunları sağcılaşma, muhafazakârlaşma, feminist hattan uzaklaşma olarak görüyorum. Yükselen değer budur. Bu değere karşı feministler mücadele etmeli. Dünden beri gördüğüm bir şey var, evet feminist mücadele dünyanın bütün devletlerinin ve erkeklerinin hedefine konmuş durumda. O zaman dünyanın bütün kadınları da birleşmek zorunda diyorum.

Katılımcı: Aslında insanları boğmak istemiyorum, Emily'ye sormak istediğim bir soru vardı. Antikapitalist olduğunuzu birkaç kere vurguladınız. Sanayi devrimi ve aydınlanma süreciyle 'personal liberty' (kişisel özgürlük) denilen kavramın yaygınlaşmasının kadınlara kendilerine ait özgür haklar elde etmesinde bir yol açtığı fikri var. Özellikle liberal görüşün dünyada yayılmasıyla kadının özgür bir birey olarak öne çıkması, skolastik düşüncenin yok olmasında liberal düşüncenin yardımcı olduğunu görüyoruz. Bir de feminist mücadeleyle sınıfsal mücadele arasında bir bağlantı var mıdır? Ya da bu daha çok bireysel hak ve özgürlükler konusu mudur? Bir de şunu söylemek istiyorum. Bir toplum erkeklerden ve kadınlardan oluşur. Sadece kadınlarla bir şey yapamazsınız. Erkeklerin de desteğine ihtiyacınız var. İhtiyaç kelimesini söylüyorum. Türkiye'de kadın hakları yasalarını çıkartan, seçme ve seçilme hakkını getiren kişi bir erkek.

Rima Athar: Aslında sessizce erkeklerle ilgili tartışmaları dinliyordum. Belki hayal gücümüzü genişletmek bakımından faydalı olur düşüncesiyle şunu eklemek istiyorum. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili örgütlenme meselesinde, ataerkillik ve bir sistem olarak ataerkillikten söz ettik. Ataerkilliğin masküleniteyi ve saldırgan masküleniteyi nasıl inşa ettiğini, şiddeti nasıl tetiklediğinden... Ama bu yalnızca kadınların mücadelesi değil. Malezya'dan bir örnek vererek anlatmak istiyorum. Orada LGBT insanlara yönelik şiddeti ve nefreti destekleyen bir hükümet var. Göremedikleri şey, bugünlerde işkence gören, zorbalığa maruz kalan ya da öldürülen genç erkeklerin aslında feminen olarak algılandıkları için bunlara maruz kaldığı gerçeği. Bu aslında şiddet içeren hegemonik partiarkanın toplumsal cinsiyet rollerini nasıl kurduğunun ve bunun neye sebep olduğu tartışmalarının bir devamı olarak görülmesi ve ele alınması gereken bir şey. Ben LGBT ve kadın hakları örgütlenmesinin bir parçası olarak -feminist örgütlenmenin değil- şunu söylemek istiyorum; LGBT grupların sesini duyduğunuzda büyük oranda gay erkekler liderlik yapar, örgütlenir ve gündemi belirler. Trans kadın grupları duyduğunuzda ise, trans kadınların iş başında olduğunu görürsünüz. Kuir, lezbiyen ve biseksüel gruplarda ise, kadınların sorumluluk sahibi olduğunu söylemek mümkün. Feminizmi bu politikalara dâhil etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Tekrar patriarkanın büyük resmini ve nelere neden olduğunu ortaya koymamız gerekiyor. Erkeklerle çalışma konusunda ise şunu söylemek istiyorum. Erkeklerle çalışmak, onların geride durmaları

gerektiğini göstermek bakımından bir gereklilik aslında. LGBT örgütlenmesinden bir örnek vermek istiyorum. Bu aralar bölgede LGBT hareketi içinde kadın sorunlarını konuşmak ve dâhil etmek üzerinde çalışıyoruz. Hepimizin patriarkadan nasıl farklı şekillerde etkilendiğini, sorunlarımızı ve çözüm yollarını konuşuyoruz ve bunu ortaya koymakla daha büyük bir özgürlük mücadelesini nasıl destekleyebiliriz penceresinden ele alıyoruz.

Emily Morgan Waszak: Kapitalizm, anti-kapitalizm meselesini nasıl iki dakika içinde anlatabilirim bilmiyorum ama kişisel olarak kapitalizmin daha fazla bireysel özgürlük getirdiğini düşünmüyorum. Kapitalizmin kadınlara nasıl davrandığına bakın, kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farklılıkları gibi, ev içi emeği kimin yaptığı gibi, ev dışında kimin çalıştığı gibi. Ayrıca ırkçılık da homofobi de kapitalizm tarafından çoğaltılıyor. Bizim mücadelemizin karakteristiği anti-kapitalist çünkü evet, patriarka tarafından eziliyoruz ama patriarka da kapitalizm tarafından desteklenen bir şey ya da tersi. Söyleyebileceklerim bunlar sanırım.

Aylime Aslı Demir: Kadın kimliğinin ortaya çıkışını liberalizmle eşdeğer tuttuğumuzda, bir taraftan sözleşmecî kuramları da hatırlamak lazım. Modernizmin ortaya çıktığı dönem, insan kavramının da keşfiyle tarihlendirebileceğimiz bir dönem. Dolayısıyla aslında o tarih öncesinde de erkek denilince günümüzdeki anlamıyla bir erkek de yoktu. Daha sınıfsal farklılaşmanın olduğu, köle, mülkiyete dayalı farklı erkeklik gibi bu türden bir kimliği, hakları olan bir erkek vardı. Kimlik tartışabilmemiz için modernizmin farklı bilgi sistemlerinin, farklı iktidar biçimlerinin ortaya çıktığı bir döneme ihtiyaç vardı. Bu dönem sadece kadını kuran değil, aynı zamanda erkeği ve insanı da kuran bir dönemdi.

BEŞİNCİ OTURUM

YEREL VE KÜRESEL OLARAK ÖRGÜTLENMEK VE DİRENMEK-2

Küresel Adalet, Demokrasi ve Latin Amerika'da Kadın Hareketi

Virginia "Gina" Vargas Valente

Giriş

Latin Amerika, bugüne de çok büyük etkiler bırakmış olan 400 yıllık bir sömürgeci iktidarı yaşamış, İspanya ve Portekiz'den bağımsızlığını kazanmasının üstünden de 200 yıl geçmiş olan, çok çeşitliliği bir arada barındıran bir kıta. Antik şehirlerin varlıkları ortaya çıktıkça bilimsel olarak da ortaya konduğu üzere, And bölgesinde Peru, Ekvator, Bolivya, Venezuela, Meksika ve Orta Amerika'da yerli kültürlerin bir zamanlar çok güçlü ve yaygın olduğu bir kıta¹. Ayrıca, sömürge döneminde kölelik çağından kalma Afrikalı atalarının mirasını taşıyan siyahların, güneyde Brezilya'da And'larda ve Orta Amerika'da yoğun biçimde varlıklarını sürdürdüğü bir yer.

Bu açıktır çok kültürlü, çok etnisiteli, çok dilli bir gerçeklik. Burası aynı zamanda siyasi partilerin krizlerinde, artık modası geçmiş siyaset yapma biçiminde, demokratik kurumların zayıflığında, kıtanın farklı ülkelerinde görülen yaygın yolsuzluklarda, insan ve yurttaş haklarına saygının zayıflığında kendisini gösteren 'düşük yoğunluklu' demokrasi ile karakterize olmuş bir kıtadır. Bu bağlamda devletlerin de rolü değişmektedir. Ulus devlet kavramını sorgularken kendimize ulusu kim tanımlamaktadır sorusunu soruyoruz. Şüphesiz ki kıtanın farklı ülkelerinde yüzlerin, etnisitelerin ve kültürlerin çeşitliliğinin var olması değil sınırları belirleyen şey, aksine dışlama, şiddet ve savaş pahasına teklifin ve homojenliğin öneriliyor olmasıdır.

Latin Amerika'da feminist mücadeleler, kıtanın farklı politik ve ekonomik bağlamlarında kök saldı ve şekillendi. Uzun diktatörlük ve otoriter yönetim deneyimlerinden başlayarak kıtada feminist mücadelenin

1 Peru'da Machu Picchu, Mexico'da ve Guetemala'da Aztek ve Maya kültürleri

ortaya çıkışını, diktatörler dönemlerinde demokrasinin yeniden doğması mücadelesi ile ilişkilendirebiliriz. Latin Amerika’da sürekli bir demokrasi açığı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, feminist hareketin genişleme dönemi içinse demokrasinin yeniden hayata geçtiği dönemleri düşünebiliriz. Demokrasinin geniş anlamda kavramsallaştırılması ve hayata geçirilmesine dair bu geçiş süreçlerinde, feminist hareketin katkıları oldukça hayati önemdedir. Bunun en iyi örneklerinden biri, Şili feminist hareketidir. 1983’te Pinochet diktatörlüğüne karşı yürüttüğü mücadelede olağandışı bir sloganı kullanmışlar ve “Ülkede demokrasi ve evde demokrasi” diye haykırılmışlardır. Bu, feminist hareketin yurttaşlık ve demokrasinin içeriklerini güçlendiren ve büyüyen tarihi örneklerinden biridir.

Demokrasinin ufkunda yaşanan değişimler, kadın hakları mücadelesinde yaşanan değişimlerle paraleldir. Bu süreçte yasal ve siyasi kazanımlar elde edilmektedir; ancak bir yandan da devlette derinleşmesi ve korunması muhtemel olan ‘toplumsal cinsiyet mimarisi’ muhafazakâr ve köktendinci güçler nedeniyle sorgulanır hale gelmektedir. Üstelik Latin Amerika’da sol ve ilerici dalga, daha geniş demokratik olasılıklara dair öngöründe bulunurken durum her zaman böyle değildi.

Bu süreçlere eşlik ederek feminist mücadelenin ilk yıllarından (1981) bugüne dek, Latin Amerika ve Karayipler feminist toplulukları da hareket içinde yer aldı. Bu toplantılarda, ifade hakları, ortak stratejilerin oluşturulması, bölgesel ağların örgütlenebilmesi ve köktendincilere karşı bölgesel kampanyalar yürütülmesi, cinsel ve yeniden üretim hakları, kürtaj hakkı, kadına yönelik şiddete karşı, barış vb haklarla ilgili olarak elverişli bir mücadele zemini ve platformu oluşturuldu. Bütün bu süreç ve yıllar boyunca yeni sesler ortaya çıkmış, farklılıkların tanınması için kültürel mücadeleler ve çatışmalar da yaşanmıştır. Aslında bütün bu tartışma ve mücadeleler, anlamın çerçevesinin ve sınırlarının genişletilmesini sağlamıştır.

Şimdi 21.yüzyılda Latin Amerika’da feminizmler çok büyük bir değişim anındalar. Küreselleşme çağında yaşadığımız deneyimler bize, sadece yoğun değişimler yaşamakla kalmadığımızı, aynı zamanda ‘çağın değişimiyle’ de karşı karşıya kaldığımızı gösteriyor. Bu sebeple sosyal hareketlerin eyleme geçtiği bağlamlar da değişiyor. Şu aralar en çok da belirsizlik üreten ve yeni önermeler gerektiren çoklu ve paradigmatik bir krizle karşı karşıyalar. Deneyimlerin ve önermelerin çokluğu aslında bize bir şey kanıtlar nitelikte; pek çok direnişe katılmış, daha önce görülmemiş

mücadelelerin keşisiminde yer almış, farklı alanlardan ve bölgelerden çoklu ve çeşitli feminist öznelerin varlığını... Bu durum önceki kuramlara ve söylemlere yönelik eleştirilerin artmasını ve yeni gerçekliklere, yeni yollarla yaklaşılmasını sağlıyor. Bu düşünceye katkı sunan pek çok feminist var. Bunlardan biri olan Nira Yuval-Davis, öğrenilen ve keşfedilen karşısında 'huzursuzluk etiği' kavramıyla bunu ima ederek gerçekliğe ilişkin yeni sorular sormanın ve yeni eylem biçimlerinin aciliyetinin altını çiziyor². Aslında belirsizlik ve huzursuzluk, değişimin güçlü dinamikleri haline de geldiler. İşte bu 'huzursuzluk etiği' bizi eski sözcüklerde yeni içerikler aramaya veya yeni içerikler için yeni ifadeler aramaya, yeniden düşünmeye ve yeni anlama biçimleri bulmaya iten ve siyasetin yeniden düşünülmesini sağlayan şeyin ta kendisi.

Geçmişte feminist bilgi üretimine yönelik epistemolojik ve paradigmatik sesler çok duyulmazdı. Oysa artık, Afro-Latino feministler, yerli feministler, trans feministler neoliberal kapitalist demokrasinin sınırlarının neler olduğunu göstermekle kalmıyorlar, aynı zamanda diğer perspektifler ve dünya görüşleri ile kültürlerarası diyaloga girmenin ne kadar acil bir ihtiyaç olduğunu da ortaya koyuyorlar. Onların seslerinin duyulmasını sağlayan şey ise, kimliklerini güçlendirme stratejileri. Asıl sorun farklılıklara hangi yeni sorularla yaklaşılması gerektiği. Yeni kavramlar ve stratejiler bulmak için ve sanal birlikteliğimizi sağlamak üzere mevcut pratiklerimize nasıl meydan okuyacağız? Farklı kimliklerin farklı talepleri, nasıl bir ortak noktada buluşacaklar? İçinde buldukları politik biçim ve içerikten huzursuz olan öznellikleri nasıl inşa edeceğiz? (Avila, 2008)³ Kimliklerin mutlaklaştırılmasından nasıl kaçınacağız? Kimlikleri stratejik amaçlarla nasıl değerlendireceğiz?

Bu bağlamda feminizmleri evrensel düşüncenin ifadesi olarak ele almaktansa ebruli, alaca, birbirine karışmış bir gerçeklik olarak düşünmek önemlidir (René Zavaleta)⁴. Bu ebruli gerçeklik içinde güç ilişkileri asimetrisi, farklı kültürler, etnisiteler, ırklar, cinsellikler, yaşam dene-

2 Yuval-Davis, Nira 2004 *Human/women's rights and feminist transversal politics* (forthcoming in Myra Marx Ferrer & Ail Tripp (eds), *Transnational Feminisms: Women's Global Activism and Human Rights*, Minnesota University Press

3 Ávila, Maria Betania 2001, "Feminismo, ciudadanía e transformacao social". En *Textos e Imagens do feminismo: mulheres construindo a igualdade*. Editora Maria Betania Avila. . SOS CORPO. Brazil.

4 En Luis Tapia Mealla 2002, *La producción del conocimiento local: historia y política en la obra de René Zavaleta*. La Paz Lugar CIDES-UMSA, Posgrado en Ciencias del Desarrollo Muela del Diablo Editores Editorial/Editor 2002, a Red de Bibliotecas Virtuales de CLACSO. <http://biblioteca.clacso.edu.ar>

yimleri ve eylem stratejileri vardır ve bunların her biri bu feminizmlerin birer parçasıdır. Bu çok çeşitli, muhtelif, iç içe geçmiş alanlar, farklı ritim ve tempolarıyla farklı 'konumlandırılmış' pozisyonların tanınması için temel oluşturur ve bu farklı pozisyonlar bugün Latin Amerika'nın feminizmlere çoğulcu bakışını oluşturur.

Eski paradigmaları sorgulamak ve yeni anlam çerçeveleri önermek: Güney'de feminizmlerin inşasına bir yaklaşım

Buyüzden bu gerçekliklere yaklaşırken ilk adımımız bugünün gerçekliğine uymayan analiz mantığını ve eylemleri bozmak ve yeniden yapılandırmak olmalıdır. Aynı zamanda kuramla eylem ve sosyo-tarihi gerçeklik arasındaki mevcut boşluklarla da yüzleşmek gerekir. (Zemelman, 1996)⁵

Peki, bunu nasıl yapacağız? Feminist hareketleri ve elbette tüm sosyal hareketleri içeren bu bilgi ve değişim önerisi diğer hareketlerle kesişimler, değiş tokuşlar ve çatışmalar yoluyla farklı 'bölge/alan'ları dolaşır. Böylelikle Claudia Lima Costa⁶ tarafından analiz edildiği şekliyle; sınıf, ırk, cinsel uyumsuzluk, ulus, dil, etnisite, gelenek, dünya görüşü ve pek çok başka farklılıklar nedeniyle bu bilgi ve değişim önerisi farklı biçimlerde kendine mal edilir. Ya onunla etkileşilir ya da tartışmaya girilir. Kuramların dolaşımı açıkça böyle bir pratiğe referans eder. Bu pratik; her ne kadar dinler, diller, bölgeler ve insanlar arasındaki güç asimetrisi çok katmanlı olsa da (Femenías, 2007)⁷ yeniden kendine mal etme sürecinde kırılır, özgün modellere yeni yorumlar verilir.

Bu 'yolculuk' sürecinde ötekinin bakışı, deneyimi ve gerçekliğiyle döllen kavramlar kendi özgün anlamlarından kopar. Daha karmaşık hale gelir, keskinlikler istikrarsızlaştırılır, farklı perspektiflerin çeşitliliği ve kültürel matrislerle çatışma anlamayı, tanınmayı ortaya çıkarır. Bu durum teorik ve politik olarak bazı şeylere meydan okumayı da sağlar. Mesela, farklılıklara tek bir matristen yaklaşan ya da örneğin, Batılı bir bilgi kuramıyla onları kategorize ederek yorumlayan tek kültürlü bir perspektiften yaklaşmak gibi. Burada alternatif olarak sunulacak yaklaşım ise; çeşitliliklere yaklaşırken onları bilginin, deneyimin farklılığı, öteki-

5 Zemelman, Hugo, 1996, "Comentarios". En Virginia Guzmán y Eugenia Hola (editoras). *El conocimiento como un hecho político*. Centro de Estudios de la Mujer, Santiago de Chile, pp. 246 - 250.

6 COSTA, Claudia Lima. 2000. "As teorias feministas nas Américas e a política transnacional da tradução". *Revista Estudos Feministas*, Florianópolis, v. 8, n. 2, p. 43-49.

7 Femenías, María Luisa, 2007. Esbozo de un feminismo latinoamericano. *Revista Estudos Feministas*, 5 (1). Enero-abril, Florianópolis, Brasil.

nin perspektifinden kaynaklanan kararlar, farklı dünya görüşleri, farklı konumlanma biçimleri ve gerçeklik analizlerinin bir ifade biçimi olarak görmektir.

Bu nedenle farklı dünya görüşleri ve farklı deneyimleri olan kadınlar arasında da ittifak ve dayanışma inşa etmek tüm kadınların aynı baskıda ortaklaştığını varsaymaktan çok daha zordur ve aslında ikincisi, bizi çok az sayıda iktidar sahibinin belirlediği politik bir gündeme denk düşürür.

Kadının evrensel bir özne olduğunu ilan ettiğimiz bu konumdan çoklu öznelerle doğru yaşanan bu geçiş süreci yalnızca bilgi kategorisi üzerinde etkili olmaz; aynı zamanda sosyal hareketin algısında ve inşasında da etkili olur. Beatriz Preciado'ya göre bu, eşitlik/ farklılık, adalet/tanınma, özcülük ve yapısalcılık tartışmaları ve farklılıkların çapraz üretimi etrafında yaşanan bir dizi kavram kargaşası ile ilgilidir. (Preciado, 2008)⁸

Süreç: Güney'in feminizmlerinin geniş yelpazesi

Bizim Güney'den anladığımız coğrafi bir bölge adı değildir, bilgi ve pratiğin yerel yollarla inşa edilmesine önem veren öznenin koşullarının ve eyleminin adıdır. (Xóchitl Leyva, 2015)⁹ Güney epistemolojisinin iki öncülü vardır: İlki, Batılı kavrayıştan daha geniş bir dünya algısı ve bu sebeple de Batı tarafından öngörülemeyen yollarla dönüşümün gerçekleşebileceği. İkincisi ise, dünyanın çeşitliliğinin sınırsızlığı. Bu öyle bir çeşitlilik ki olmanın farklı biçimleri, düşünmenin, hissetmenin, insanlar ve insan olmayanlar arasındaki ilişkinin farklı biçimleri, yaşamı ve boş zamanı örgütlemenin farklı biçimlerinin tamamını içerir. (Boaventura de Sousa Santos, 2015)¹⁰

Latin Amerika feministlerinin yelpazesi çok geniş ve çeşitlidir: Yerli feminizmler ve farklı türevleri, Afro-Latino feminizmler, yeni nesil feminizmler, kentli ve kırsal feminizmler, orta sınıf feminizmler, popüler feminizmler, sanatçı, lezbiyen, trans feminizmler, tinsel feminizmler. Tüm bunlar, çoğul özneleri ve onların gündemlerinden özgürlükçü değişim vizyonu talep eden aktörleri meydana getirir.

Ben burada sadece bu aktörler hakkında, onların önerileri ve bağlantıları hakkında kısaca bir bilgilendirme yapacağım. Latin Amerika femi-

8 Preciado, Beatriz, 2008. Saberes_Vampiros@war. En: Caosmosis. Biblioteca. *caosmosis.acracia.net*.

9 Leiva, Xóchitl, 2015. Breve Introducción a los tres tomos. Practicas Otras de Conocimiento (s). Entre crisis, entre guerras. México.

10 de Sousa Santos, Boaventura 2015. Prólogo. Prácticas y otros conocimiento (s). México

nizmleri içinde bu dönemde önceki analiz kategorilerinin yokluğunu ya da zayıflığını kanıtlayanların, yeni pratiklerin ve bilgiyi yorumlama biçimleri ortaya koyanların ve hatta böylelikle onları daha karmaşık hale getirenlerin yeni feminist sesler olması tesadüfi değildir. Bu yeni sesler, alternatif eleştirel bir teorinin oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Örneğin, 'toplumsal cinsiyet'in bu tartışılan kavramlardan biri olması da tesadüf değildir. Bu noktada çeşitli taraflar ortaya çıkmıştır; kimilerine göre toplumsal cinsiyet kavramının sabit, iki kutuplu ve durağan bir halde dondurulmasına yönelik derinlikli bir eleştiri yapılmalıdır. Diğerlerine göre ise, toplumsal cinsiyet güç ilişkilerini açıklamadığı için teknik, apolitik bir araç haline gelmiştir ve bu durum sorgulanmalıdır. Üstelik toplumsal cinsiyet kendisinin yapılandırıldığı çoklu biçimleri de kapsamamaktadır. Yerli kadın hareketleri, toplumsal cinsiyeti 'sömürgeleşmiş' bir kavram olarak algırlar çünkü toplumsal cinsiyet onlara göre çok kültürlü ve çok etnisiteli Latin Amerika gerçekliğini ve yerli dünya görüşünün diğer çok önemli boyutlarını yansıtmamaktadır. Benzer şekilde, Afro-Latin kadınları toplumsal cinsiyeti iki kutuplu ifade edildiği haliyle beyaz kadınların vizyonu olarak görürler. LGBTİ hareketleri de iki kutuplu bu perspektifin heteroseksüel bir odağı olduğu için kendilerini tanımlamaktan çok uzak olduğunu iddia etmektedirler.

Daha da özelleştirirsek Afro-Latino feminizmler yalnızca kendi durumlarını yansıtan toplumdaki ırkçı bakış açılarını değil, aynı zamanda sosyal dinamiklerde ve feminist bilgi üretim aşamalarında da ırkçılığı ortaya çıkaran zengin bir eleştirel üretim geliştirdiler. Ayrıca beyaz ve melez feminizmlerin örtülü akademik ve entelektüel ırkçılıklarının yansıtılmasına da yaratıcı yollarla katkıda bulundular. Feminizmi 'siyahlaştırma'yı ve ırkçılık karşıtı hareketleri ise feministleştirmeyi teklif ettiler. (Ayrıca yerli ve transseksüel feministlerin istekleri üzerine, bu hareketleri yerleştirmeyi ve transseksüalize etmeyi de önerdiler). Birçok başka siyahî feminist, diasporanın günümüzü anılarla anlatan ve ırkçılık, cinsiyetçilik, hetero-cinsiyetçilik gibi kavramları içeren tarihi ve coğrafi bir kategori olduğu varsayımından yola çıkarak 'diasporik siyahî feminizm' kavramını üretmişlerdir.

Yerli feministler, devasa çeşitlilikleri ile kadınlara sahip oldukları ırksal özellikler yüzünden baskı kuran oligarşik iktidarın karşısında durabilerek, uzlaşmaz bir kadınsı kimlik inşasının mümkün olduğunu göstererek düşünce dünyasını zenginleştiriyorlar. Kavgaları, onları yerlerinden söküp atmak isteyenlere karşı kendi bölgelerini korumaya

yönelik. Savundukları temel söylemlerden bir tanesi; beden ve bölge (yaşadıkları yer) arasındaki bağ (bedenleri bölgeleriyle beraber saldırı ve istismar altında) ile birlikte beden ve dünya arasındaki ilişki. Bu söylem güçlü bir eko-feminist trendi besliyor. Ayrıca kendi bedenleri hakkında karar verme gücünü ellerine alıyorlar.

Diğer feministler, içinde 'yeni doğru' bulunduran yeni bir özcülüğün ortaya çıkması riskine işaret ediyorlar. Orta Amerika'nın yerel dillerinden biri olan Kaqchikel öğretmeni ve aynı zamanda Guatemalalı yerli bir feminist olan Aura Cumes, daha fazla analitik akıcılık yaratılmasına katkıda bulunuyor ve şöyle diyor: "Geçmiş idealize ederek özcülüğü bugüne taşıyan ve aslında giderek karmaşıklaşması gereken gerçeği basite indirgeyen stratejik özcülükten kaçınmak şart."¹¹

Popüler ana-akım feministler, yeni bir coşkuyla son yıllarda günlük hayatın örgütlenmesi ve yaşam yerlerinin (bölgelerinin) savunulmasıyla ilgili kenar mahallelerdeki mücadeleye yönelmekle kalmadılar; aynı zamanda suyun, göllerin korunmasına, insan kaçakçılığına, fahişeliğe, hastalıklara ve günlük hayatta kaosa yol açan asıl sebeplerin ortaya çıkması için de bu mücadeleyi genişlettiler. Kadın alanlarını ve LGBTİ'yi de içeren kolektif feministler, bazı olaylarda ve durumlarda karma örgütlerin parçası olabiliyorlar. Ama farklı baskılar arasında hiyerarşi kurulmaması konusunda uzlaşsalar da bazı olaylarda ve vakalarda her zaman karma örgütlerle birlikte hareket etmeyebiliyorlar. Popüler feminizmin diğer alanlarında 'uygun olmayan feministler' diye adlandırılan ve içinde lezbiyen, trans ve travestileri barındıran gruplar ise hem popüler mücadeleler konusunda destek veriyor hem de ekosistemin korunması konusunda mücadeleye dâhil oluyorlar. Orta sınıf melez feministler kendi ağları, örgütleri ve feminist kurumlarıyla; akademik feministler otonom feminist gruplarla birlikte kıtanın tüm ülkelerinde tüm bu süreçlere aktif olarak katılıyorlar.

Bütün bunlar tinselliğin geri geldiği bir süreci de kapsıyor; toprak ve doğa ile ilişkiden beden politik bir alan olarak savunulmasına. Bu da tinselliğin dinler ve kiliseler tekelinde olmadığını ortaya koymakta. İşte bu alanlarda bile feminist dalgaların varlığından söz edebiliriz. Latin Amerika'nın inançlı feministleri, özcü olmayan bir tinsellikten önemli kuramsal ve politik bir gelenek ürettiler. *Karar verme hakkı için Katolik*

11 Cumes, Aura 2011. Feminismos y descolonización: Un desafío a la segregación comprensiva de las formas de dominio. En la Mesa "Feminismos Decoloniales: otras epistemologías". II Encuentro de Estudios de Género y Feminismos... Guatemala.

ağı aracılığıyla kürtaj hakkı için kilise içinde ve dışında mücadele verilmekte. Bu ağ aynı zamanda köktendinci radikal akımlara karşı mücadelede önemli katkılar sağlamakta. Üstelik feminist teologlar, teoloji nosyonunda ölümsüz gerçekler sunma mekanizması olduğu iddiasını çürüten epistemolojik çatlaklar buldular ve feminist terminolojiyle ifade edersek teolojii özgürleştirmekte önemli katkılar sundular. Teolojii, farklı gerçeklikler ve ilişkiler hakkında derinlemesine duyumsama olarak tanımlamayı önerdiler. Ne tek bir doğru vardır ne de evrensel doğrular vardır. Böyle bir önermeyle patriarkal teolojiye karşı çıkararak tinselliği herhangi bir dinin tekeline almasının önünü kesmiş oldular. Bu bağlamda feminist tinsellik aynı zamanda politik tinsellik olarak da tanımlanabilir. Bu dinci, ekonomik, politik köktenci akımlar çağında, seküler devletin vatandaşın hayalinin dışında kaldığı bu yıllarda, feminizmin bu yöndeki katkılarına çok ihtiyaç duyulmaktadır ve bu katkılar çok verimli olmaktadır.

Genç feminizmler, feminizmlerin yeni dalgalarının ve yeni devirlerinin sigortasıdır. Isabel Larguia'ya göre, feminizm 20. yüzyılın en önemli ve en uzun devrimidir. Eğer feminizmlerimizi tekrar yaratabilsek ve yeniden gençleştirebilirsek yaşamı ve ilişkileri dönüştürme adına amaçlarımıza ulaşabiliriz¹². Genç feminizmler çeşitli ve pek çoklar: Anarşik feministler, eko feministler, lezbiyen-trans feministler, radikal ve asi feministler yaratıcı, yıkıcı, altüst edici ve eski kalıpları kırıcı bir rol oynuyorlar.

Ne var ki nesiller arası bir uçurum olduğu da muhakkak. Diana Maffia'nın bu konuda ilginç bir yaklaşımı var¹³. Bu nesiller arası uçurum söz konusuken yeni nesiller yürünen yolu, katedilen mesafeyi anlamıyor demek ya da yeni nesillerin bununla ilgilenmediğini iddia etmek diyalogun yalnızca bizim kavramlarımızla kurulmasını zorlaştırır. Hâlbuki böyle yapmak feminist bir pratik değildir çünkü feminist pratik ataerkilliğin aynı yöndeki talebine karşı çıkmaktadır. Çoklu feminist pratikler dün olduğu gibi bugün de sadece söylemsel ya da ideolojik değildir, aynı zamanda öfke ve arzudan oluşmaktadır.

İhtilaflar/Uyuşmazlıklar

Bugün feminizmin karşı karşıya kaldığı en büyük zorluk etnik, ırki, cinselliğe ya da yaşa dayalı ayrımcılıkların tarihini ve anılarını anlatan

12 Larguia, Isabel y John Dumaulin 1977. Aspectos de la condición laboral de la mujer». En Revista Mujer, N° 15, Lima.

13 Diana Maffia 2014. Palabras cruzadas: debates y asuntos pendientes de los feminismos latinoamericanos. Jornadas de Debate Feminista. Montevideo.

çok farklı seslerin varlığıdır ve bu farklı bakış açıları feminizmin değişim ufuklarını çok farklı şekillerde beslemekteler.

Feminizmlerin çeşitliliği bugünün karakteristiğidir. Elbette aynı zamanda en büyük zenginliğidir de çünkü pek çok biçimin, alanın ve stratejinin ifade edilmesini sağlar ve böylece feminist mücadeleler kadınların dışlanma ve baskı altına alınmasına neden olan durumları değiştirmeye çabalayabilir. Bu çeşitlilik yalnızca yeni sesler, mevcudiyetler getirmekle kalmıyor; bunun yanı sıra diğer deneyimler ve kültürlerle karışarak bilmenin ve eylemin çeşitli kategorilerini öneriyorlar. Bu feminist kuram ve epistemoloji üzerinde çok büyük bir etki de yaratıyor. Bu bizi kesişimselliğin kendini nasıl ifade ettiğini ve kadınları nasıl etkilediğini yeniden düşünmeye zorluyor. Hangi çatışmaların olduğu, hangi yeni hayallerin yeniden yaratıldığı, yeni örgütlenme ve ifade etme biçimlerinin ortaya çıktığı konusunda bizi düşünmeye davet ediyor. Ve buradan diyalog kurmak, değiş tokuş yapmak, olası koalisyonlar ve ittifaklar geliştirmek ve çapraz siyasete alan açmak daha mümkün hale geliyor.

Böylece bu çoklu öznel ve sosyal aktörler, kendi içinde yer aldıkları hareketler, kendilerini ifade etme biçimleri ve ilişki kurma biçimleri ile çok öznel, sembolik, kültürel ve epistemolojik bir devrim gerçekleştiriyorlar. Hem refahın üretimi ve sömürsünün dinamikleri ile yeniden üretimin dinamikleri arasındaki ilişkiye dikkat çekiyorlar hem de cinsel, ırki ve yaşa dayalı ayrımcılığın bağlantısız olmadığını kanıtıyorlar. Bunlar aslında birbirinden bağımsız değil ve ayrı düşünülemezler. O nedenle bunlar kadınları etkileyen kapitalizm, ataerkillik ve sömürgeciliğin yapısal karakterinin birer parçası olarak düşünülmalıdır. Bu yapısal karakteri açıkça ortaya koymak, onun tekçi algısının kırılmasını sağlamaya yarayacaktır. Egemen öznelliklerde çatlaklar açarak yeni hayallere yer açmak, hayali öznellikleri beslemek bakımından çok hayati bir öneme sahip.

Bu elbette karmaşık bir alan çünkü kendilerini algılamaları ve tanımları eleştireliliğe dayalı ve hatta suçlayıcı olan farklı feminizmler mevcut. Bazıları için 'hegemonik geleneksel feminizm' var ve bu feminizm kurumsallaşma sarhoşluğundan yeni ayrılmakta. Diğerleri için ise, eski Batılı hegemonik pratikler olarak algıladıkları feminizmlere meydan okuyan yeni söylemler var. Kimileri içinse farklılıkların artması bu karmaşık hali açıklamaya yetmeyen eski kuramları yapı sökülmesine uğratmakta.

Bütün bu süreçlerde ihtilaflar ve çatışmalar bu çoğulcu hareketin farklı anlarda ve dönemlerde gelişmesinin dinamiğini oluşturuyor. Kırılmalar, yeniden düzenlemeler, genişlemeler ve yeniden bir araya gelme-

ler yaşanmakta. Yine de değişim hakkındaki tartışmalar ve öncelikler hakkındaki çatışmalar her zaman sosyal hareketlerin sınırlarını genişletmiştir. Deneyimler göstermiştir ki bir toplumdaki, devletteki ataerkil kurumlarda yaşanan çatışmalar orada feminist bir hareketin gelişmesi için hayati önemdedir. Çünkü çatışmalar, dışlanan biçimlerin fark edilmesini engelleyen sınırları ortadan kaldırır ve farklılıkların politik ve epistemolojik olarak anlaşılmasını ve konumlandırılmasını sağlar.

Bilgi üretimi

Bu süreçler sadece bazı feminist tavırları etkilemez, ayrıca onların politik kuramsal ve epistemolojik perspektiflerini ve varoluş biçimlerini de etkiler. Bu süreçlerden ve çatışmalardan feminizmler doğmuştur. Bunların varlığı ve gelişim süreçleriyle daha önce adı konulmayanın adı konulmuş, böylece daha önce var olmayan kategoriler ortaya konmuştur: Cinsiyet temelli iş bölümü, kadına yönelik şiddet, cinsel taciz, beden üzerinde karar verme hakkı, kürtaj, cinsel ve üreme hakları, bakım ekonomisi.

Feminist öznelerin çoğulculuğu, bilgi üretiminde kesin bir rol oynamıştır. Çoklu, çapraz, yerleşik bu özneler yeni analiz kategorileri, yeni politik ve epistemolojik perspektifler üretmişlerdir. Ayrıca, çapraz siyaset her pozisyondan, dünyanın farklı bir şekilde görüldüğünden yola çıkarak bilginin daima taraflı ve tamamlanmamış olduğunun altı çizer.

Bugün bu dönüşlü boyut, yeni kuramsal ve politik kategorilerle zenginleştirilmiştir. Bu yeni kategoriler yeni hayalleri besleyen, kadın hareketi ve feminist hareketin ufuklarını genişleten kategorilerdir. *İyi Yaşam* yerli kültürlerin evren algısından doğan, adalet, özgürlük ve doğanın hakları, sömürgeleşme karşıtı, kültürler arasılık, keşimsellik, eleştirelilik, bedenin bize ait bir alan olarak tanımlanması gibi kavramsallaştırmalar hakkındadır. Bütün bunlar bölgenin gerçekliğinin önceki yansımalarının eleştirel gösterenleridir. Hatta bilginin madunlaştırılmasını reddeden yeni bir jeopolitik perspektifte gelişmektedir.

Çok çeşitli politik yerlerden farklı üye ve akımların özerkliği hakkı, farklı jeopolitik kodlar üretir. Terminolojinin değişimi daha önce empoze edilmiş kategorileri reddetmeyi sağlarken daha önce görünür olmayan gerçekliğin politik tarihi ve epistemolojik olarak ifade edilebilmesi için yeni kategorilere yer açar.

Bunlardan biri, bölgenin isimlerinin yeniden keşfedilmesidir. Örneğin, Latin Amerika'ya yerleşenlerin yaptıkları, tanımladıklarından farklı

olarak, Abya Yala ismini kullanmaktadır. Abya Yala, Kuna halkının dilinde 'Olgun Toprak', 'Yaşayan Dünya', 'Çiçeklerin Dünyası' anlamına gelmektedir. Bu kullanım yeni bir jeopolitik perspektifi yansıtır. Bu epistemik değişimlerin bir başka ifadesi de yaklaşık 30 yıl önce ırkçılık, cinsiyetçilik ve sınıf ayrımcılığının etkileşerek siyah kadınlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığının altını çizen Brezilyalı siyahî feminist Leila Gonzales tarafından yapılmıştır. Gonzales, Latin sözcüğünün Amerika'nın inşasında siyah ve yerli halkın rolünü gözden kaçırarak Avrupa merkezli bir bakışı yansıttığını iddia etmiştir. Onun yeni kavram önerisi 'Afro Indian Amerikalılık' olmuştur.

Bugün karşı karşıya olduğumuz zorluk, çoklu politik ve feminist kuramsal pozisyonlarca üretilen yeni kategorileri görünür yapmak değildir sadece. Esas itibariyle bu yeni kategorileri kültürler arası ve kesişimsel ipuçlarını kullanarak yapılandırmalı ve yapı çözümüne uğratmalıyız. Bunu yaparken nasıl inşa edildiklerini, hangi dünya görüşünü içerdiklerini, güç ilişkilerinin hangi boyutunu sürdürüp hangi boyutunu parçaladıklarına ilişkin sorulara cevaplar aramalıyız. Bu, kalıcı eleştirilerin yolunu açar ve bilgi ve iktidar arasındaki etkileşime dair yeni ve derinlikli ufuklara davetiye çıkarır. Bu yeni, modern ötesi, Batı sonrası bir epistemolojik ufuktur. Ve temel olarak gerçekliği açıkladığı gibi gerçekliğin dönüşmesine de katkıda bulunacak bir kuramı üretir.

Sonsöz

Bugün daha önce görünmez olan aktör ve gerçekliklerin farkına varıldığı ve üzerinde tartışıldığı siyasi anlar yaşıyoruz. Bu Güney'in feminizmlerinin geliştiği ufuktur çünkü tam da burada ataerkillik, sömürgecilik, medeniyet krizi, üretim modelleri ve gelişmenin yönü ile ilgili tartışmalar yürütülmektedir. Bunlar bir yönüyle kültürlerarası deneyimlerdir. Güneyli feminizmlerin gelişimi, baskının ne kadar farklı yerlerde ve ne kadar çok olduğunu ve ne kadar birbiriyle etkileşimli olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda bu farklı egemen sistemlerin arasındaki bağlantının, köklerinin ve ilişkinin ne olduğunun da daha güçlü biçimde anlaşılmasını sağlayan bir rol oynamaktadır. Bu şekilde tek, eşsiz, evrensel ve totaliter bilgiye meydan okunur, o bilginin sorunlu olduğu ortaya konur ve bilgi çoğullaştırılır.

Ayrıca, yeni paradigmaları besleyen aktörlerin, mücadelelerin ve dünya görüşlerinin de bir haritasını çıkarıyoruz. Deneyimlerin ve fikirlerin aktarılmasıyla birlikte daha önce düşünmediğimiz bakış açılarını

fark ediyoruz. Bunlar arasındaki bağlantıları ve kesişimleri anlamaya başlıyoruz. Bu da bize farklılıklardan vazgeçmeyen, onları hiyerarşiye sokmayan ya da önceden sabit bir pozisyon belirlemeyen sürekli bir diyalogun kapılarını açarak başlangıç noktalarımızı dönüştüren politik bir söylem modeli inşa etmemizi sağlıyor (Eskalera Karakola, 2004). Özetle; yeni sembolik yerler kuran deneyimlerin ve dünya görüşlerinin çeşitliliği, çoklu fark etmeleri oluşturuyor.

Özellikle Latin Amerika'da muhafazakâr ve köktenci güçlerin alan kazandığı, tüm toplum adına demokratik kazanımların risk altında olduğu bu siyasi anlarda mücadele gündemimizde bu yeni gerçeklikler mutlaka olmalı. Açıkça ortada olan bir gerçek de var ki değişim yönündeki arzu ve istek, pozisyonlardaki bu uyum diyalogunu mümkün ve gerekli kılıyor; fakat bu karmaşa içinde hepimiz yeni kavramlar icat etmeli ve diyalogun farklı yollarını bulmalıyız.

Türkiye ve Dünyada Kadınların Barış Hareketi

Feride Eralp

Benim bugün burada Türkiye ve Dünyada Kadınların Barış Mücadelesi üzerine konuşmam gerekiyor. Tabii bu gerçekten çok geniş bir konu başlığı ve dünya kadınlarının barış için nasıl mücadele ettiklerini anlatmaya süreden önce benim bilgim yetmez. Ama burada kuruluşundan bu yana *Barış için Kadın Girişimi*'ni takip etmiş, 2014'ten bu yana da içinde aktif rol almış feminist bir kadın olarak; dünyadaki birtakım barış süreçlerinde kadınların deneyimleri ışığında kendi barış mücadelemiz üzerine biraz konuşabilirim. Daha doğrusu bugüne kadar gördüklerim, okuduklarım, dinlediklerim üzerinden biz farklı ülkelerdeki kadınlardan neler öğrendik, bizde ne farklı ve içinde bulunduğumuz savaş dönemi ile darbe girişiminden bu yana yaşadığımız süreç neleri görünür kıldı gibi sorulara cevap arayabilirim.

Bu topraklarda barış mücadelesi veren kadınlar olarak, hepimiz o veya bu şekilde Kolombiya, Eski Yugoslavya (Sırbistan-Bosna-Kosova), İrlanda, İsrail-Filistin ve belki biraz da Sri Lanka süreçleriyle buralarda kadınların neler yaptığıyla haşır neşir olduk. Bu yüzden ben bunları baştan anlatmaya girişmeyeceğim. Bu konuda birçok kaynaktan biri olarak mesela, *Kadınların Barış Mücadelesinde Dünya Deneyimleri* diye Demos'un çıkardığı bir kitap var ilgilenenlerin yararlanabileceği, ücretsiz olarak edinmek için info@demos.org.tr'ye e-mail atmak yeterli oluyor. Kitaba dair Duygu Doğan'ın yaptığı daha özet bir söyleşiye de *Çatlak Zemin* adlı feminist sitemizden -ben de bu ekibin içindeyim- ulaşmak mümkün.

Şunu diyerek başlayayım; dünyanın farklı yerlerinde barış mücadelelerinde kadınların yaptığı en önemli şey, var olan toplumsal fay hatlarının iki tarafındaki kesimleri (ve özellikle bu kesimlerden kadınları) ortak sorunlar üzerinden (genellikle iki tarafın erkeklerinin de görmezden gel-

diği ama kadınların gündelik hayatlarını esir alan cinsel şiddet, kadınların yoksullaştırılması gibi sorunlar) bir araya getirmek ve buradan doğru hem toplumda/tabanda bir barış iradesi örgütlemek hem de üst düzey barış görüşmelerine (müzakere masasına) müdahil olmaya, taraf olmaya soyunmak. Buradaki önemli nokta da bunu yaparken mevcut farklılıkların üzerini örtmeden, görünmez kılmadan, tam tersine deneyim-hakikat farklılaşmasını açıkça tanıyarak ama politik hatlarını bu kutuplaşma üzerinden kurmadan yapmaları. Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu kurucularından Avila Kilmurray, bunu “Ne üzerine anlayamayacağımıza değil, neler üzerine anlayabileceğimize baktık” diyerek anlatıyor. Yani silahlı çatışmayı sonlandırmak ve barışın inşası, toplumdaki çok çeşitli kutuplaşmaların, eşitsizliklerin çözümü hedefiyle iç içe.

Bizim durumumuzdaysa üç ayrı kavram, üç ayrı mücadele alanı var: 1)Barış, 2) Toplumsal barış (ki bunlar bambaşka şeyleri tarifliyor) 3) Barışın toplumsallaşması. Ve gariptir ki bu da diğer ikisinden farklı bir şey. Barış, 40 yıldır çatışmalı şekilde sürmekte olan Kürt sorununun müzakereyle çözümü anlamına geliyor esasen. Toplumsal barış ise kutuplaşma meselesine dair. Ve aslında Kürt sorunuyla değil, özellikle 15 Temmuz ve sonrasında daha da görünür hale gelen kabaca ‘Müslümanlık-laikçilik’ ayrışmasıyla ilgili. İktidarın bu iki kesimi birbirinden ayırıp kendi içinde homojenleştirip mutlaklaştırarak yürüttüğü kutuplaştırma siyasetiyle var olma haline karşı biz nasıl bir araya geliriz veya kadınlar bu fay hattını aşarak birlikte nasıl durur sorusu üzerinden şekilleniyor. Elbette bu Kürt sorunu ve sıcak savaşın kendisi ile bağlantısız bir şey değil, iki çatışma birbirini mümkün kılıyor. Müslüman ve laikçi olarak ayrışan toplum, Kürtlerin karşısında millet oluveriyor, milliyetçilikte buluşarak yan yana kalıyor. Bir yandan kutuplaşma pompalanırken bir yandan savaş sayesinde ayrışmanın üstü örtülüyor. Öte yandan, Müslüman ve laikçi olarak toplumu ayrıştırarak Kürtleri de dışlamayan, kendi bünyesinde ‘içeren’ bir siyaset mümkün oluyor. Ama bu ilişki, barış mücadelesi ve toplumsal barış mücadelesinin farklı şeyler olageldikleri gerçeğini değiştirmiyor. Son olarak, bir de ‘barışın toplumsallaşması’ var. Bu da müzakere masasında tartışılan barıştan farklı olarak özellikle 90’larda Kürt illerinde yürütülen savaşa dair bir toplumsal hakikat ve yüzleşme süreci, birbirini dinlemeye ve barış talep etmeye açık hale gelmesi. Yani barışın toplumsallaşması da toplumsal barıştan farklı olarak doğrudan Kürt meselesiyle ilgili ama müzakere süreci demek değil. Ve tabii bugün artık yalnızca 90’ları değil bugünü de yani yeni yaşadığımız sokağa çıkma

yasakları sürecini de konuşmak anlamına geliyor. Ama biz barışın toplumsallaşmasını da yalnızca barış süreci sırasında, yani bir müzakere süreci varken konuşabildik ve o barış sürecinde müzakere masasına taraf olma siyasetinin kendisi, barışı toplumsallaştırma mücadelesinden ağır bastı. Belki ikincisi çok netameli olduğu için. Belki ilki olursa ikincisi de olur diye düşündüğümüz için. Dolayısıyla bizim barış mücadelemiz aynı zamanda bir toplumsal barış mücadelesi olmadı; toplumsal barış, barışın toplumsallaştırılmasına denk düşmedi ve barışın en mümkün gözüktüğü barış sürecinin kendisi de barışı toplumsallaştırma hedefli bir süreç olarak işlemedi. Ama öncelikle kısa da olsa dünyada kadınların bunu ne şekillerde hayata geçirdiği üzerine birkaç şey söylemek lazım.

Örneğin, İrlanda'daki süreçte Katolik ve Protestan kadınlar 1994 senesinde Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu'nu kurarak bir araya geliyor. Öncesinde 1970'lerden itibaren aktif olan bir kadın hareketi, çeşit çeşit ve birbirinden ayrı kadın grupları var. Bu gruplar kadına yönelik şiddet, özellikle tecavüz vs. gibi cinsel şiddet, konut meselesi, çocukların geleceği, yoksulluk gibi konularda faaliyet gösteriyorlar. 1994'te IRA'nın ateşkes ilan etmesiyle barış sürecine dönük bir irade oluşuyor ama süreç ancak 1997'de başlıyor. Her yerde olduğu gibi egemenlik paylaşımına dair olan bu süreç kadınların sorunlarını görmezden geliyor. Bu da gündelik hayata sirayet etmiş, topluma sinmiş şiddet biçimlerinin de yok sayılması demek aslında. Kadınlar tam da bu gündelik meseleler üzerinden örgütleniyorlar. Mesela, eşleri siyasi tutsak olan kadınların tek başlarına hayatta kalma mücadeleleri, baş ettikleri yoksulluk, eğitim sisteminin bölünmüş olmasının sonuçlarıyla baş etmek gibi. Kabaca tarif edecek olursam, 1960'ların sonundan itibaren Kuzey İrlanda'da Birlikçi Protestanlar (Birleşik Krallık'a bağlı olarak kalmaktan yana olanlar) ile Cumhuriyetçi Katolikler arasında süren kanlı bir savaş var. Buna Katolik olan İrlanda Cumhuriyeti ve İngiltere her biçimde müdahil. Ama buradaki en çarpıcı noktalardan biri; mesela Belfast'ın sokaklarında birbirlerini öldürenlerin komşular, yıllardır birbirlerini tanıyan, yüz yüze bakan ve sonra birbirine karşı silahlanan insanlar olmasıydı. Nüfus da sadece 1,5 milyon olduğu için (İstanbul'un 10'da birinden az) esas sorular şöyleydi: Silahlar sussa bile bu insanlar bir daha nasıl yüz yüze bakacak? Aynı şehirde bölünmüş hayatlar yaşama hali nasıl aşılacak?

Kadınlar tam da bunu dert edinerek bir araya geliyorlar. Yüksek siyaset onları duymayınca kadından kadına örgütleniyorlar. İki taraftan kadınlar yan yana gelip cinsel şiddet gibi ortaklaştıkları sorunların politikasını

yapıyorlar, görüşü ve pozisyonu ne olursa olsun herkesle konuşarak yol almayı amaç ediniyorlar. Bu şekilde etki alanları artıyor ve önce Meclis'e giriyorlar sonra müzakere masasında yer buluyorlar. Masadaki temel politikaları da o masayla dışarısı (yani toplum) arasındaki akışı, bağlantıyı sürekli tutmak. Gidip insanlara neler konuşulduğunu anlatıyorlar, neleri gündeme getirelim diye soruyorlar. Yani onlar için barışın kendisi de barışı toplumsallaştırmak da toplumsal barış da aynı şey demek.

Kolombiya için de bunu söylemek mümkün. İrlanda gibi tek bir Kadın Koalisyonu'ndan bahsedilemez ama birçok farklı kadın grubu ve bunların bölgesel ve ulusal düzeyde bir araya geldiği koalisyonlar savaş sırasında sayısız faaliyette bulunmuş. Bir de bizim topraklarda olduğu gibi çok çeşitli fay hatları olan, farklı farklı ayrımcılık biçimlerinin iç içe geçtiği bir toplum söz konusu. İspanya sömürgesi olmuş olan bu ülkede, 1500'lerden itibaren yerli halkların %97'si katledilmiş. Şu an toplumun %3'ü çeşitli yerli halklardan oluşuyor. 1991'de kabul edilen yeni Anayasayla bu yerli halklara çeşitli haklar -özellikle belli topraklar üzerinde haktanınmış. Kolombiya'nın ciddi bir köylü nüfusu da var ve köylü hareketi aslında FARC olarak bildiğimiz en büyük silahlı örgütün de temeli. Bunun en önemli sebebi, nüfusun %1'lik bir dilimi ülke topraklarının yarısından fazlasına sahip ve bu haliyle Kolombiya dünyadaki en eşitsiz toprak dağılımlarının olduğu ülkelerden biri. Bazı bölgelerde toprakların %75'i devlet tarafından uluslararası şirketlere satılmış. 5 milyon civarı insanın yerinden edilmesinde bunun ciddi bir payı var. Bu yerinden edilme, tahmin edebileceğiniz gibi gündelik hayatı kurma yükü omzunda olan kadınları en ciddi biçimde etkiliyor. Aynı zamanda toprak meselesi üzerinden devlet; sermaye sahibi beyaz Kolombiyalılar, şirketler ve köylü grupları arasında olduğu kadar köylü grupları ve yerli halklar arasında da gerilimlere yol açıyor. Bunlar dışında bir de özellikle Batı tarafında yoğunlukta olan Afro-Kolombiyalılar var. İspanyol sömürgeciler tarafından altın madenlerinde ve şeker kamışı tarlalarında çalışmak üzere getirilmişler. Kölelik kaldırıldıktan sonra ciddi asimilasyon politikalarına maruz bırakılan Afro-Kolombiyalılar, kimliklerine ve kültürlerine sahip çıkabilmek adına ormanların derinliklerine göç etmek zorunda kalmış ve bu nedenle ırkçılığın yanı sıra savaştan da ciddi anlamda etkilenmiş durumlar.

Tüm bu çatışma alanlarının ortasında kadınlar, zaman zaman farklı silahlı aktörlerin aktif olduğu alanlarda, güvenli geçişi sağlayabilmek adına onlarla görüşmeler yapabilmiş. Çeşitli yerli ve Afro-Kolombiyalı

kadın grupları (bazı durumlarda da karma gruplar), farklı silahlı gruplarla yürüttükleri müzakereler sonucu; yerelerde rehinelere serbest bırakılmasını, kendi yaşadıkları toprakları ve tarafsızlıklarını, hatta özerkliklerini muhafaza etmeyi başarmış. İnsani ihtiyaçlar için güvenli geçiş sağlamanın ötesinde kadınlar paralel müzakere yoluyla bazen koskoca mahallelerin, yaşam alanlarının yok edilmesini ve insanların yerlerinden, yurtlarından edilmesini engellemeyi bile becermiş. Savaşta arabulucu veya koruyucu rol üstlenmenin yanı sıra, savaşın sonuçlarıyla da mücadele eden kadın grupları, buluşmalar organize edip toplumsal diyalogu sağlamış, hâlâ da sağlıyor. Böylece, bazı durumlarda savaşla yerinden edilen insanların göç ettikleri yerlerde toplum tarafından kabul edilmelerini kolaylaştırıyorlar. Yani toplumsal fay hatlarının tarafları arasında bağlar kurup yıpranmış bağları onarmak üzerine çalışan kadın grupları, şiddete ve eşitsiz toprak dağılımına karşı birlikte mücadelenin yollarını bulmuşlar.

Sırbistanlı kadınlar da Hırvatistan'da, Bosna'da ve Kosova'daki kadınlarla buluşarak ortak bir barış mücadelesi yürütmüşler. 'Siyahlı kadınların' protestoları bunda önemli bir yer tutmuş. Savaşın faili konumundaki topluluktan kadınlar ile mağduru konumundaki topluluktan kadınlar birlikte mücadele edebilmişler ve bu savaş sonrasındaki hakikat ve yüzleşme süreçlerine de sirayet etmiş. Örneğin; Yugoslavya genelinde kurulan kadın mahkemesi süreci, farklı deneyimleri gözetmek adına her ülkede özerk ve ayrı bir örgütlenme süreciyle ama eninde sonunda Saraybosna'da ve hep birlikte gerçekleştiriliyor.

Örnekleri çeşitlendirmek mümkün genel olarak anlatmaya çalıştığım, toplumsal kutuplaşmaları aşarak ama görünmez kılmadan ortak politika yapma hali. Tabii bunun şimdi yükselen sağ, muhafazakâr, milliyetçi siyasetten nasıl etkileneceğine bakmak lazım. Örneğin İngiltere'de 8 Haziran'daki seçimlerde Muhafazakâr Parti çoğunluğu kaybedince Theresa May'in azınlık hükümeti kurmak için önce Kuzey İrlanda'daki Demokratik Birlik Partisi (DUP) ile koalisyon için anlaşma sağlamasını bu çerçevede düşünmek mümkün. Kuzey İrlanda'daki protestan 'birlikçi' parti olan DUP, 1997-1998 barış görüşmelerine katılmamakla kalmadı, 'Hayırlı Cuma' barış anlaşmasını da 2006'ya kadar imzalamadı. Ancak imzalamayarak ciddi destek kaybettiği noktada attı bu imzayı. Sağcı ve muhafazakâr İngiltere hükümetinin DUP ile kurduğu bu ortaklığın, 13 yıllık barışı dahi tehlikeye atma ihtimali olduğu konuşuluyor.

Bize gelecek olursak; 90'lardan bu yana Türkiye'de çeşitli kadın barış

hareketleri var elbette ama ben hem yaşımla hem deneyimimle buna yettiği için Barış için Kadın Girişimi'ne (BİKG) odaklanarak anlatacağım biraz. Bu diğerlerini dışarıda bırakmak için değil, benim kendi deneyimimden konuşma ihtiyacımdan. Biz zaten BİKG'yi, Kürt kadın hareketi içinde siyaset yapan, bizlerin de birlikte hareket ettiğimiz kadınların KCK operasyonları kapsamında tutuklanması üzerine kurduk. Tam da bu birlikte siyaset yapma halinden dolayı 'fay hatları üzerinden' birlik-telik kurduğumuzu, 'her türlü bakış açısından ve hayattan' kadınları bir araya getirebildiğimizi söylemek zor. Biz, ideolojik olarak -tabii ki çeşitli farklılıklarımız olsa da- birbirine yakınlaşabilen kadınlardık en nihayetinde. Bizim en ciddi anlamda farklılıkları içermeye başladığımız süreç, barış sürecinin kendisi oldu. Hem CHP çevresinden hem Müslüman muhafazakâr çevreden kadınlarla birlikte illaki örgütlenemesek de konuşabilmeye başladık. Ama barış sürecinin bitmesiyle bu ihtimal de hızla sonlandı çünkü biz öncelikle yaşanmakta olan sokağa çıkma yasaklarını birbirimizden bambaşka tarifler olduk. Sonra da 15 Temmuz darbe girişimiyle bir şeyleri bambaşka tariflemenin kendisi suç unsuru, işten ihraç sebebi filan oluverdi.

Biz, savaş tekrar başladığında ilk etapta kadınlar olarak kendimizi sokaklara attık. Her hafta bir veya iki barış nöbeti yaptık İstanbul'da. 'Yaşamdan Yanayız' adında bir kampanya organize ettik. Sokak eylemlerinin yapılamaz hale geldiği, bombaların patladığı süreçte 'Barışa 1000 Kadın' eylemiyle sokağa çıktık. Sonra Kürt illerindeki sokağa çıkma yasakları iyice derinleşti; 80 günleri aşan, 100'lerce ölümün gerçekleştiği süreçlere resmen çaresizce ya maruz bırakıldık ya tanık edildik. Barış talebi, savaşı en ağır şekilde yaşadığı için bunun itici gücü olagelen Kürt halkında ve kadınlarında dahi gündemden düştü. Bu dönemde biz BİKG olarak kendimizi birden dayanışma faaliyetlerinin orta yerinde bulduk. Adeta şehirlerin ve hayatların böylesine yıkıldığı bir zamanda barış siyaseti yapmanın yolu kalmadığı için kapı kapıya, mercimek, şeker toplama-ya, dağıtmaya başladık. Bu bir yandan savaşın gündeliğini ifşa etmenin ve bunun karşısındaki var olma mücadelesini görünür kılmanın yolu oldu aslında. Ama şu açtı; artık en genel talepler değil, ancak en alttan, en somut olanın, 'ihtiyacın' sözünü kurmak mümkündü. Ancak bu şekilde kadınlar olarak birbirimizle temas edebilmeyi sürdürdük.

OHAL ile birlikte bu da bitti çünkü bizler savaşın, savaş politikasının, Kürt bölgesinin dışına her birimizin hayatlarının en içine sinmesine tanıklık ettik. Bu, yeri geldi KHK'larla oldu, yeri geldi sokakta karşıdan

karşıya geçerken sağa dönüşte seni ezmeyi amaç edinen bir arabanın içindeki beş adamla kavga ederken oldu. 15 Temmuz'dan hemen sonraki günlerde bazı kadınlar 'Darbeye karşı yaşasın toplumsal barış!' pankartı taşıdılar. Bununla ve sonrasındaki süreçle birlikte toplumsal barışın -hele kadınlar için- aslında bambaşka bir ayrışmanın üzerinden ortak siyaset kurabilmekten geçtiği iyice aşikâr oldu.

Yani artık barış, toplumsal barış ve barışın toplumsallaşmasını ayrı düşünmek mümkün değil. Hele de şiddetin hakim olduğu hayatlar içinde mücadele eden biz kadınlar için. Ve bunun temel zeminlerinden biri, birçok açıdan eşitlik; bahsettiğim toplumsal cinsiyet eşitliği kadar görünmez kılınan deneyimlerin de eşit biçimde yer bulması, duyulması, birbirini duyması, muhatap alması. Şu an hükümetin/hükümetlerin temel amacı da eşitsizliğin tam anlamıyla doğallaşması. Ama biz çaresiz olmamak zorundayız.

Küresel Mülteci Krizi Karşısında Feminizm ve Dayanışma

Sanem Öztürk

İtiraf edeyim, konu başlığı kulağa oldukça ağır geliyor. Hele konu mültecilerden başka herkesin krizi haline gelen küresel mülteci krizi olunca çok şey söylemek, yazıp çizmek mümkün... Çok şey söyleniyor da zaten. Rakamlar, yüzdeler havalarda uçuşuyor. Stratejiler, eylem planları almış başını gidiyor. 'Yukarıda' mültecilerin en önemli koz haline geldiği bir itiş kakış devam ederken aşağıda, gündelik hayatta, mikro düzeyde hayatta kalma stratejileri de çeşitleniyor. Yerli halk ve mülteciler arasındaki temas noktaları artıyor. Mülteci düşmanlığı bambaşka biçimlerde karşımıza çıkarken dayanışma da artıyor, farklılaşıyor, zenginleşiyor, zenginleştiriyor...

Feminizm ve dayanışma benim için uzun zamandır anlamları birbirine karışmış iki kavram; elbette aynı anlama gelmiyorlar ama şahsi deneyimim hep bu yönde oldu. 2011'den bu yana gönüllüsü olduğum Kadınlarla Dayanışma Vakfı'nda (KADAV) 2016 yılı başından beri, alanda Suriyeli kadınlarla çalışma deneyimim, bu duygumu perçinleyen bir yerde duruyor benim için. Bu kısacık yazıda da rakamların, yüzdelerin, eylem planlarının ve stratejilerin değil; aslında tam da bu deneyime dair örneklerin izinden gitmek istedim.

'Küresel mülteci krizi' sözü yaşadığımız dönem bağlamında akla ilk olarak Suriyeli mültecileri getiriyor elbette; ancak bakış açımızı birazcık genişletmemiz bile dünya üzerindeki hareketliliği görebilmemiz için yeterli. Savaş önemli bir neden, ancak bu gezegen üzerinde başta ekolojik nedenler, ekonomik nedenler, şiddet olmak üzere pek çok sebeple göç ediyoruz.

Türkiye 1980'lerden beri hem hedef ülke hem de geçiş ülkesi olarak bilhassa Afrika ülkelerinden, eski Sovyet ülkelerinden, İran, Irak ve Afganistan'dan ve diğer Asya ülkelerinden düzenli olarak göç alan bir ülke. Elbette son olarak yoğun biçimde Suriye'den. Bu çok büyük kitlenin

büyük bir kısmını da kadınlar ve çocuklar oluşturuyor. Neden mi her fırsatta bunu vurguluyoruz? Çünkü göç, toplumsal cinsiyet odaklı olarak ele alınması gereken bir alan. Çünkü kadınlar ve LGBTİ'ler cinsiyete dayalı çok farklı sebeplerle göçe zorlanabiliyor. Aynı zamanda göç ettikleri ülkelerde yine cinsiyete dayalı çok çeşitli sorunlarla ve şiddetin bin bir haliyle karşı karşıya kalabiliyorlar. Bütün bu göç trafiğine rağmen yazık ki Türkiye, ne hükümetler ya da yerel yönetimler düzeyinde ne de toplumsal hareketler düzeyinde göçmenlik ya da göçmenler üzerine yeterli düzeyde kafa yorulan bir ülke olarak göze çarpmıyor. Hükümetlerin, devlet kurumlarının göçmen, mülteci, sığınmacıya baktığında; potansiyel suçlu görmesinin, tehdit unsuru görmesinin, daha en başta kriminal bir vaka olarak algılamasının arkasındaki mantığı anlamak kolay elbette, olumlamıyor olsak da anlaşılabilir bir durum bu. Fakat hak temelli örgütlerin, cinsiyet eşitliği alanında çalışan örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin, politik skalanın solunda yer alan örgütlerin de göçmenlerle dayanışma ve göçmenlerle birlikte göçmenlere yönelik politika üretme konusunda yetersiz ya da gecikmiş olduğunu söylemek -ne yazık ki- mümkün. Bir başka deyişle tekil olarak vaka bazında destek sağlamanın ötesinde, bu alanı dönüştürmeyi sağlayacak olan bilgi ve politika üretimi noktasında alınacak çok yol var gibi görünüyor. Yaşadığımız dönem itibariyle bütün enerjimizi ve zamanımızı hak ihlalleriyle mücadele etmekle geçirdiğimiz düşünüldüğünde; bu da anlaşılabilir bir durum haline geliyor elbette. Ama mülteciliği Suriyelilere sağlanan hizmetlerin ya da reel politığın ikili zıtlıklarının ötesinde bir insan hakkı olarak konuşmaya bile henüz yeteri düzeyde başlayamamış olduğumuzu görmek, en hafif tabirle, üzücü.

Söze olumsuz bir yerden başladım, değil mi? Aslında son yıllarda gittikçe yoğun olarak yaşadığımız bu göç sürecinin biz Türkiyeliler açısından olumlu bir tarafı da oldu. Bu 'kriz' aslında bize bir ayna tuttu. Hiç aklımıza getirmediğimizi, eksikliklerimizi, yanlışlarımızı, içimizdeki yok saydığımız xenofobiyi, zaman zaman asla olmadığını iddia ettiğimiz ırkçılığı görmemizi sağladı. Bambaşka temas alanları yarattı, gündelik hayatın gölgede kalan pek çok noktasını gün ışığına çıkardı ve dayanışmanın yeni yeni biçimlerini keşfetmemize olanak verdi. Bilhassa göçmen kadınlar söz konusu olduğunda, alanda çalıştığımız süre boyunca gündelik hayatın irili ufaklı her noktası bir dayanışma alanı olarak karşımıza çıktı, çıkmaya devam ediyor. Nasıl mı?

Örneğin, henüz birkaç gün önce Suriyeli kadınlarla bir ev buluşmasında birlikteydik. Bu ev buluşmalarında şiddeti hep birlikte tanımlamanın

ve deneyimlerimizi paylaşmanın ötesinde Türkiye’de kadınları şiddetten koruma mekanizmalarından ve şiddet karşısındaki yasal dayanaklarımızdan söz ederken gündelik yaşamdaki ayrımcılığa da odaklanıyorduk. Bu esnada kadınlardan bazıları, sıklıkla söylendiği gibi, Türkçe bilmenin mültecilere yönelik ayrımcılığın önüne geçmediğini şu sözlerle açıkladı:

“Biz Türkçe konuşabiliyoruz, aksanımız var ama elbette diğer mültecilere göre şanslıyız. Yine de dışarıda komşularla, esnafla, otobüste, dolmuşta Türkiyelilerle konuşurken soranlara ‘Antepliyik’ diyoruz. Suriyeli olduğumuz anlaşılmasın diye. Yoksa hemen yüzler değişiyor.”

Tam da bu ayrımcılık ile mücadele, feminist dayanışmanın en çok ihtiyaç duyulduğu alanlardan biri. Çünkü mülteci ailelerin pek çoğunda erkekler sabah işe gidiyor, akşamın geç bir saatinde eve dönüyor ve aslında gündelik hayatın akışını kadınlar sağlıyor. Çocuklar okula mı götürülecek; kadınlar götürüyor, öğretmenle, müdürle cebelleşiyor. “Suriyeli gördün mü yere tükür geç yanından” diyen anne babaların yetiştirdiği çocuklarla çocuklarını aynı okula gönderiyor, velilerle cebelleşiyorlar. Hastaneye mi gidilecek; bu da kadınların yükü. Doktorla, hemşireyle, hastane personeliyle cebelleşiyor. Zaman zaman kendisini iyileştirmesi gereken sağlık personelinin şiddet görüyor. Pazarı, alışverişini kadınlar halletmek zorunda; esnafla o cebelleşiyor, aşağılanmayla, tacizle boğuşuyor. Evin dışında da çalışan kadınlar, işyerinde ayrımcılığın her türlü-sünü deneyimliyor. Yani ayrımcılığın gündelik yükünü çok büyük ölçüde kadınlar çekiyor. Ev sahibinin, komşunun tacizine uğruyor. Kısacası gündelik hayat şiddetin ta kendisi. Dolayısıyla gündelik hayatta kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadele, feminist dayanışmanın büyük bir parçası.

Bu arada bir de tabii evin içi var, kadınların büyük ölçüde hapsediği evler. Geçen yıl yaptığımız ev toplantılarından birinde KADAV’ın çalışma alanlarından bahsederken “Hapisteki kadınlarla dayanışma” dediğimizde, kadınlardan biri “Gerçek hapisneden mi bahsediyorsunuz, yoksa hani kadınların hayatı hapsediği gibi ya, onu mu kastediyorsunuz?” diye sormuştu örneğin, pek çok kadının hislerine tercüman olacak şekilde. Evler; büyük ölçüde kadınların iş yükünü, çocuk ve yaşlı bakımını üstlendiği küçük hücreler. Geçenlerde yine KADAV’da yaptığımız bir atölyede kadınlara, nasıl bir kentte yaşamak istedikleri sorusunu yönelttiğimizde Türkiyeli kadınların “Aydınlatmalı, parkları olan, ulaşımın ucuz ve 24 saat olduğu...” gibi cümlelerine karşılık mülteci kadınların “Evim bodrum katta, ışiksiz, güneş alsın isterdim”; “Evim çok küçük, evimde ısıtma olsun isterdim.” gibi yanıtlar verdiklerini gördük. Kentle ilişkisi yalnızca

mahalle esnafı, mahalledeki ilkokul, en fazla ilçedeki hastane olan kadınların böyle cevaplar vermeleri elbette şaşırtıcı değil, ancak konut sorununun yaşamayı hayal ettiğimiz kentin bir parçası olduğunu görmek, bunun için mücadele etmek, kadınların evlere hapsedildiği bir dünyada hem sokakları ele geçirebilmek hem de insanca barınma koşullarına ulaşma mücadelesi vermek, feminist mücadelenin önemli bir parçası.

Bir Türkiyeliye ödenen ücretle üç Suriyeli kadının çalıştırıldığı ve bundan Suriyelilerin sorumlu tutulduğu bir ülkede; Suriyelilerin çalışma izinlerinin kolaylaştırılması mücadelesi, Türkiyeli kadınların da kazanımı olacak bir mücadele. Kadınların çalışması önündeki en büyük engellerden biri olan kreş sorununa yönelik mücadele vermek, aynı şekilde bütün kadınların ortak mücadelesi. Daha fazla kadının istihdama katılması ve daha fazla kız çocuğunun evlendirilmek yerine eğitim alması için mücadele vermek, feminist mücadelenin önemli bir ayağı.

Feminist dayanışmanın en önemli ayaklarından biri göçmen kadınlar adına konuşmak değil; hiç şüphesiz göçmen kadınların öz örgütlenmelerini desteklemek, göçmen kadınların kendi örgütleri, komiteleri, inisiyatifleri yoluyla politika üretmelerinin önündeki engelleri aşmanın kolektif mücadelesini vermek. Bu bağlamda 2017 yılında ilk adımları atılan 'Kadın Kadının Yurdudur' platformu, Türkiyeli ve göçmen kadınların yalnızca tekil vakalar bazında birbirlerini desteklemesi bakımından değil, aynı zamanda kadınların insan hakları ve bunların uygulamada karşılığını bulabilmesi için yasal statüleri ne olursa olsun Türkiye'de yaşayan tüm kadınların ortak politika üretebilmeleri ve birbirlerini güçlendirebilmeleri açısından da önemli bir araç. Önümüzdeki süreçte platform üyesi kadın örgütleri ile birlikte şiddet ve ayrımcılığa karşı ve güvenceli istihdam için kampanyalar örgütlemek, bunun yanı sıra tüm kadınların katkılarına açık, çok dilli bir e-bülten yayınlamak gibi faaliyetler umuyoruz ki kolektif eylem ve feminist dayanışma adına somut adımlar olarak.

Bu kolektif çabanın zemininde, belki de en merkezde, barış talebimiz yer alıyor. Hani o rakamların, yüzdelerin, eylem planlarının ve stratejilerin, sektörleşmiş göç alanının tuhaf terminolojisinin içinde silikleşen/silikleştirilen barış talebimize dört elle sarılıyoruz. Aynı coğrafyanın kadınları olarak bu talebi her fırsatta, her platformda dile getiriyoruz. Son birkaç yılda deneyimlediğim göçmen kadınlarda dayanışma pratikleri bana en temelde şunu söylüyor. Göçmen kadınların yer almadığı bir kadın hareketi, her şeyden önce eksik bir hareket. Her şey temasla başlıyor ve bu temas birbirimizi güçlendirmeye değil, aslında gücümüzü

birbirimize fark ettirmeye yarıyor. Hiçbirimiz kurban değiliz, kurtulmuş olmadığımız gibi. Ve sanırım temas, her şeyi değiştiriyor. Yine bir ev toplantısında Suriyeli bir kadının sözleri bunun bir özeti gibi:

“Bizler Suriye’de özgür olmak için ayaklandık ama örgütlenme deneyimini ilk Türkiye’de yaşadık. Burada iyi ya da kötü çok şeyle karşılaştık. Ayrımcılığın da dayanışmanın da çok farklı biçimlerini gördük. Şundan eminim; burada temas ettiğimiz, bize omuz veren kadınları ülkemize döndüğümüzde asla unutmayacağız. Ama ülkemize de aynı kadınlar olarak dönmeyeceğiz. Bir kez temas ettikten sonra hiçbirimiz aynı değiliz artık.”

Beşinci Oturum Tartışma Bölümü

Katılımcı: Bir önceki panelde alet çantamızdaki aletlerin nasıl azaldığını dinledikten sonra aslında umutsuzluğa kapılmışım. Ancak konferans öyle zekice planlanmış ki bu panelde kaybettiğim tüm umudumu geri kazanabildim. Üç sunumda da kadınları etkileyen farklı kesişimsel faktörleri, sınıfı, çatışmaları, göçmenliği vs dinledik. Bilginin nasıl farklı konumlar ve bakışlar tarafından farklı yorumlandığını hem uluslararası kadın hareketi bakımından hem de göçmen ve mülteci kadınların bakış açısından dinlemek gerekir. Çapraz dayanışma için ve değişim için bu diyalojik epistemolojiye ihtiyacımız olduğundan söz etmişim. Bu nedenle, şunu söylemek istiyorum ki buradan farklı bağlamlarda ve farklı uluslararası ortamlarda çapraz dayanışma örneklerini dinlemek çok umut verici oldu benim açımdan.

Katılımcı: Feride'ye küçük bir katkı yapmak istiyorum. Kolombiya üzerine çalışırsanız, FARC ve benzer hareketlerin ama özellikle FARC'ın kadın güçlenmesi üzerindeki etkisine baktığımızda, FARC'ın gerillalarla ilgili özgün bir eşitlikçi tutum ya da yaklaşımı olduğunu görüyoruz. Kadınlar 60'lardan bu yana FARC içinde gerilla olarak ön cephedeler. Peru'da da benzer bir durum var ama özellikle Kolombiya'da -her ne kadar şu an barış görüşmeleri yapılıyorsa da- kadın güçlenmesinde ve bu güçlenmeyle gelen başka şeyler yapabilme yetilerinde bu gerilla hareketlerinin önemini yadsıyamayız. Küba'da savaş lordları ve iki kadın arasında barış görüşmeleri yapıldı. Bunun olmasının nedeni, barış görüşmelerinde erkekler olduğunda görüşmeler başarısızlığa uğramaya mahkûm oluyor genellikle. Sadece şunu söylemek istiyorum, eğer FARC'tan söz ediyorsanız mutlaka onun içindeki kadınlardan da söz etmelisiniz.

Katılımcı: Tabii ki biz burada kadınların militer dahillikleri hakkında çok şey biliyoruz. Benim sorum Virginia Vargas'a aslında. Virginia ilginç bir şey söyledi: "Biz Latin Amerika'da bedenle toprağın ilişkisini kuruyoruz ve bedenle toprağı birleştiriyoruz" dedi. Türkiye koşulları içinde tam da bunu söyleyen Kürtler vardı. Bunu söyledikleri için de feministler tarafından çok ciddi şekilde eleştirildiler. Dediler ki: "Siz kadınları toprağı indirgeyemezsiniz. Zaten patriarkal söylem böyle bir şey yapıyor. Siz de bunu yaparsanız tam da patriarkanın eline oynamış oluyorsunuz."

dediler. Sorum şu: Belli koşullarda böyle bir cümle patriarkanın eline oynamak olur ama başka koşullarda olmaz mı? Yoksa her koşulda top-
rakla beden arasında böyle bir ilişkisellik önermek patriarkanın eline mi oynamak olur?

Katılımcı: Bence kadın hareketi ve feminist hareket arasında bir fark var. Kuzey İrlanda’da kadınların dahil olduğu bir barış var ama bu feminist hareketin dahil olduğu anlamına gelmiyor. Mesela, Kuzey İrlanda’da kürtajın yasal olmaması, Protestan ve Katolik kadınların üzerinde uzlaştığı bir konu. Bence kadınların bir araya gelip kadın sorunlarını konuşması ile feminist tahliller yapılması arasında bir fark var.

Katılımcı: Virginia’ya bir soru soracağım. Özellikle Latin Amerika’da gözlemlediğim kadarıyla son yıllarda kadın hareketinde bir güçlenme, bir kitleselleşme yansıyor. Bunu nasıl değerlendiriyorlar? Neye bağlıyorlar? Yoksa bu bir yanılsama mı?

Virginia Vargas: Biz her zaman ‘Benim bedenim, benim bölgem’ deriz. Feminist bakış da “Benim bölgem de benim bedenim gibi ezilir, tahrip edilir.” diye gelmiştir. Yerli insanların bölgelerini savunmaları; altının, metallerin, suyun, göllerin vb kaynakların çalınması ya da tahrip edilmesine karşı ve bunun onların bedenlerinin de bulunduğu bölgelerinde yaşanıyor olmasındandır. Bu sadece feminist ekolojik bir mücadele değildir. Bu aynı zamanda kapitalizmden, neoliberalizmden, patriarkadan ve sömürgecilikten kaynaklanan yapısal egemenliğe karşı bir kavgadır. Bu mücadeleleri birbirinden ayıramayız. Aslında her ne kadar sürdürebilmek için ellerinden geleni yapsalar da bu model tam bir kriz yaşıyor. Bu yüzden bunu fark ederek bunun üzerinde konuşmak çok umut verici oluyor. Bir de FARC’la ilgili bir şey söylemek istiyorum. FARC’ta, evet kadın örgütlenmeleri var, aynı zamanda içlerinde kadın komisyonları da var. Ama iş barış görüşmelerine kimin gideceği konusuna geldiğinde, feminist hareket bu konuda kendi arasında bölündü. Bir grup feminist “Yeter ki barış olsun.” derken benim de katıldığım görüşe göre “Kadınlarsız barış olamayacaktır” dendi. Bu konuda çok büyük bir kavga verdiler. Kolombiya’da sadece muhafazakârlardan ve hükümetten değil, FARC içinden de kadınların barış görüşmelerinde olmasını istemeyenler vardı. Çünkü kadınlar FARC tarafından da ordu tarafından da tecavüze uğradıklarını anlatacaklardı. Peru’da Sendero Luminoso ise,

pek çok toplulukta lider durumda olabilecek onlarca kadını öldürdü, o yüzden durum orada daha da trajik. Örgüt aramızdaki farklara rağmen -o siyahtı, ben beyazım gibi- ortak bir amaç uğruna mücadele ettiğimiz, benim de arkadaşım olan önemli bir kadın lideri Maria Elena Moyano'yu bombayla vahşice öldürdü. Çünkü Maria çok açık bir şekilde onlara karşı çıkıyordu. Hem örgütün hem de ordunun öldürdüğü 70.000 kişinin pek çoğu yerli halktı. Ben barıştan yanayım, bu örgütler değil. Geçmişin Che gibi kahraman gerillaları geride kaldı. Şimdiki bu gruplar bizim siyaset biçimimizi temsil etmiyor. Latin Amerika'da elbette kitleselleşmeye çalışıyoruz. Tarihsel olarak feminizm kitle hareketi değildi kıtada. Karşı çıkan bir grup insan vardı her zaman ama kitlesel bir hareket yoktu. Feminizmden söz etmemiz; popüler, yerli vs olarak yaptığımız mobilizasyon çok güçlü. Daha önce bu sözün var olmadığı yerlerden geliyor insanlar. Fakat hala tüm kadın hareketleri feminist değil, bu yüzden bu realite ile de yüzleşmemiz gerekiyor.

Feride Eralp: "Bir kadın hareketinin var olması illa onun feminist bir hareket olduğu anlamına gelmez." dedi ya İrlanda örneğinde, Protestan ve Katolik kadınların kürtaj karşıtlığında buluşması meselesini de açıklayan bir şey. Bu aslında bizim için de geçerli bir şey. Mesela BİKG, feminist kadınlar olsa da içinde, feminist bir örgüt değil. Bir kadın girişimi, feminist bir girişim değil. Feministlerin bir barış girişimi de değil. Dolayısıyla savaşa karşı feminist mücadele perspektifini benimseyen bir örgüt değil. Türkiye'de kadın hareketi ve feminist hareket dediğinde; bir yanıyla sürekli iç içe geçen, bir yanıyla da iki ayrı şeyden söz ediyoruz. Bizim Türkiye'de son dönemde feminist hareket olarak, fazla bağımsız kampanya yapamamamızdan ötürü, biz feministler kadın hareketinin içinde bir şeyler yapan çeşitli insanlar haline geldik. Dolayısıyla bu sınır iyice birbirine karışan bir şeye dönüştü. Mesela, müftülük yasa tasarısına itiraz ettiğimizde de bunu feministler olarak değil, kadın hareketi olarak dillendirdik. Dolayısıyla oraya evliliğin kendisini sorgulayan bir perspektif katamadık feminist kadınlar olarak. Çünkü o platform öyle bir temel üzerine kurulmuş bir şey değildi. Öbür bir soru da şu: Barış mücadelesinin kendisi feminist bir mücadele midir? Bu, BİKG ilk kurulduğunda Türkiye'de de çok tartışılan bir şeydi. Barış için mücadele etmek, feminist bir mücadele midir sorusunun etrafında biz hep aynı fikirde de olmadık. Mesela bir yandan şöyle bakarsak eğer; barış mücadelesine patriarkal egemenlik paylaşımına bir müdahale olarak veya o savaşın gündelik

şiddet biçimlerinin kadına yönelik erkek şiddetine nasıl döndüğüne bir müdahale olarak bakarsak evet o feminist bir mücadele. Ama bir yanıyla da barış demenin ya da barış için bir araya gelmenin kendisi illaki feminist bir mücadele olmak zorunda da değil. Dünya ve Türkiye örneklerinde de öyle olmuş bir şey değil. Dolayısıyla Emily'nin söylediğini kendi örneğimiz içinden de anlıyorum ve katılıyorum. Ben bir feminist olarak barış için mücadele ediyorum ama barış mücadelesinin kendisini yine de tam anlamıyla feminist bir mücadele olarak tanımlayarak konuşmadım aslında. Dünyada hayırlı bir örnek var mı diye soruldu. Belki buna başkası da cevap vermek ister, ben böyle güzel bir örnek bilmiyorum. Ama biraz nereden baktığına göre değişir çünkü mesela, bir sürü açıdan örnek gösterilen bir barış süreci eski Yugoslavya örneğinde yürütülüyor; Uluslararası Ceza Mahkemesi cinsel şiddeti bir suç olarak tanımlıyor, kadınların maruz kaldığı tecavüz, cinsel şiddet görünür kılınıyor vs. Kadın mahkemesi kuruluyor, Sırbistan'ın kendi failliği ile yüzleştiği bir süreç oluyor. Hafıza Merkezi'nin yaptığı bir çalıştayda Özlem Kaya söyledi; bugün Sırbistan'da birçok insan -%89'u falan- barış sürecini Amerikan emperyalizminin Sırbistan'a müdahalesi olarak görüyormuş. Baktığında en muhteşem süreç ve sonucu da birçok açıdan iyi ama insanlar farklı yorumluyor. Şuna da bakmak lazım; o sürecin tamamlandığı anda o bir şey demektir belki, kendi içinde ve demokrasi anlamında da başarılıydı ama şimdi dünyada zaten demokrasi denilen şeyin gerilediği ve milliyetçiliğin pompalandığı bir döneme girdiğimizde önceden elde edilmiş şey de artık başka bir anlama geliyor. Barış dediğin şey müzakerenin sonlanması, barışın inşası dediğin şey de sanırım biten bir süreç değil. O anda bitti ve biz artık toplumsal barışı sağlamış demokratik bir toplum diyemiyorsun. Sürekli olarak onun mücadelesini vermen ve her gün onu baştan tesis etmeye çalışman gerekir. Çünkü kurmuş olduğun şeyin kendisi siyasi bağlamda değişen başka anlamlara geliveriyor. Sen onu olduğu gibi bırakırsan %89 diyor ki "Bu emperyalizmin bir müdahalesidir." O yüzden ben bilmiyorum nihayete ermiş, hayırlı bir örnekten bahsedilebilir mi.

Katılımcı: Ben Sanem'e bir şey sormak istiyorum. Çok büyük bir bombardıman altundayız, özellikle bu Suriye krizi ve mültecilere dair. Sahada da olduğunuzda duyuyorsunuzdur "Geldiler, işimizi elimizden aldılar." gibi bir söylem çok baskın ve Suriyeli kadınlara yönelik ciddi bir şiddet var. Ve bu şiddet her biçimiyle geliyor; taciz, tecavüz, psikolojik, ekonomik vs

her şekilde vuku bulan bir şiddet. Suriyelilere karşı düşmanlık artarken Suriyeli kadınlar da burada ne sorun yaşıyorsa ona maruz kalıyorlar ve bizim sorunumuz onların da sorunu haline geliyor. Buradan baktığımızda; Suriyeli kadınlarla Türkiyeli kadınların beraber aktivite yapması bana çok önemli gözüküyor. O aradaki duvarı kırmak için. Feminizmi buradan inşa etmek için. Hangi çalışmalar kadınları bir araya getiren çalışmalar oldu? Senin bu konuda deneyimin ne oldu? Belki şu an yapılamasa da neler yapılması gerektiğini arzu ederdin, ön görürdün?

Sanem Öztürk: Ortalıkta dönen enteresan algılar ve dezenformasyonlar, doğru bildiğimiz yanlışlar üzerinden hareket ediyoruz ki Türkiye’de bir dönemler ‘Nataşa’ dediğimiz şeyi bugün artık Suriyeli kadınlar yaşıyorlar. İkinci eş olarak alınmayı geçtim, bu gazete haberlerinin altındaki yorumları -ben artık okumayı kestim- okuduğunuzda “Ben de bunlardan bir tane alacağım” üzerine dönen yorumlar silsilesini okuyabiliyorsunuz. Sanki bunu en çok isteyen Suriyeli kadınlarmış gibi, buraya evlenmeye gelmişler gibi, bunun gibi bir sürü doğru bildiğimiz yanlış var. Mesela sürekli çocuk doğurma miti. Hastanede yaşadığımız şiddetin en yoğun yaşandığı jinekoloji servislerinde, bizzat doktorların, hemşirelerin aslında uyguladığı şiddetin zemini. Ya da Suriyeli çocuklar üniversiteye sınavsız gidiyorlar, maaş alıyorlar vs. hepimizin bildiği bu dezenformasyon. Benim en çok etkilendiğim; Suriyeli ve Türkiyeli kadınların sözlerini rahatlıkla söyleyebildikleri, birbirine sormak istedikleri şeyleri çok rahatlıkla sorabildikleri faaliyet, en başta kadınlar için güvenli merkezlerin oluşturulması. Biz Kanarya mahallesinde Sefaköy’de, bunu yapmaya çalıştık. Bu, sadece kadın örgütlerinin ya da sadece fon para bulabilen örgütlerin yapabileceği bir şey değil aslında. Küçük konuşma grupları, küçük atölyeler, aslında ‘Hikayeni anlat’ atölyeleri benim karşılaştığım bu yoldaki en sağlam basamaklar oldu diyebilirim. Çünkü atölyelerde şunun farkına varıldı; kadın olmak üzerinden ne kadar çok şeyi farklı biçimlerde yaşıyoruz, ne kadar çok benzer şeyi farklı yönleriyle yaşıyoruz bunu en çok görebildiğimiz atölyelerdi bunlar. Örneğin, dil değişimi atölyeleri. Artık Türkçe dersi veremiyoruz Suriyeli kadınlara çünkü TC MEB “Eğitim verilecekse onu ben veririm” dedi ve hepsini üstüne aldı. Bu yüzden toplum merkezlerinde Türkçe dersi verilemiyor. Kadınlar, Halk Eğitim Merkezlerine yönlendiriliyor fakat bir sorun var orda. Halk Eğitim Merkezlerinde kreş yok ve üç dört çocuklu bir kadın evde çocukları bırakıp kreş olmayan bir yere çıkamaz. Dolayısıyla toplum merkezleri bu

işlevi de görüyordu ama artık göremiyor. Ama aynı mahallede yaşıyorsak, aynı sosyal çevrede yaşıyorsak iki, üç kelime de biz Arapça bilsek ne güzel olmaz mı? Komşumuzla konuşabilecek kadar en azından. Ya da Suriyeli bir kadının Türkçe öğrenmesine ufak bir katkıda bulunabilmek için dil değişimi dediğimiz atölyeler, en güzel adımlardan birisi olabilir. Ama dediğim gibi küçük gruplarla da olsa, sadece kendimizden bahsettiğimiz, deneyimlerimizi aktardığımız ortak atölyeler olmalı. Türkiyeli kadınlar, bu ortak şeylerin bir parçası haline getirilmeli yoksa bu ayrımcılığı ortadan kaldırmanın başka bir yolunu bulamayacağız. Mutlaka bir araya gelmek zorundayız. Sadece Suriyeli kadınlara yönelik çalışmalar, Türkiyeli kadınlarla aralarındaki nefret ilişkisini de körükleyen bir şey. Ama aynı zamanda diğer göçmen grupların da kendilerini dışarda hissetmelerine sebep olan bir şey. Iraklı, Afgan, İranlı, Afrikalı, eski Sovyet ülkelerinden gelen çok fazla kadın var. Bunlar kadın örgütlerine başvuruyor. Bu yüzden aslında, bütün göçmen grupları bunun bir parçası yapacak modeller üretmeye çalışmak önemli.

KAPANIŞ FORUMU

Kapanış Değerlendirmesi

Fatmagül Berktaç

Foruma başlamadan önce ben de kendi konuşmamı yapacağım ki forumda bu konuşma tartışmaya açılabilirdi.

İki gündür çok değerli konuşmalar dinledik, çokça tartıştık, çokça düşündük. Ben de epey not aldım ve şimdi o notlardan da yararlanarak bazı ortak noktaları vurgulamaya çalışacağım ve bazı genel sonuçlara da değineceğim. Ama tabii ki bu değineceğim noktalar ve varacağım sonuçlar, hep benim kavrayışımın süzgecinden geçiyor. Dolayısıyla da ister istemez epey öznellik taşıyor ve taşıyacak. Semahat Sevim, dün toplantıyı açarken hatırlayacaksınız, yeni bir politika arayışına ve farklılıklara rağmen bir araya gelmenin önemine değindi haklı olarak. Çünkü gerçekten de bütün konuşmaların bir şekilde değindiği gibi, karanlık zamanlarda yaşıyoruz. Karanlık zamanlarda yaşıyoruz ama karanlığın da imkânları var. Hem aydınlığa gebedir karanlık biliyorsunuz hem de -burada Leonard Cohen'e bir selam yollayalım- çatlaklardan sızan ışığın daha iyi görünmesine yol açar. Dolayısıyla dün Nira Yuval-Davis, distopyan politikaya teslim olmamak gerektiğini vurgularken çok haklıydı. Bu zaten hep gündeme geldi. Az önceki oturumda da yeniden bir genç arkadaşımız tarafından, çaresizliğe teslim olmamak şeklinde ifade edildi. Bence bu çok değerli bir vurgu.

Nira, bugün ikili bir krizle karşı karşıya olduğumuzu söyledi: Biri küreselleşme krizi, diğeri demokrasi krizi. Tabii ikisi iç içe elbette. Küreselleşmenin yaygınlaşması, başka şeyler meyanında uluslararası şirketleri ulus devletlerin kontrolü dışına çıkarıyor. Ulus devletler ise, yaşadıkları güç aşınmasını kendi halkları üzerinde daha fazla tahakküm, baskı ve kontrol kurarak telafi etmeye çalışıyorlar. Böylece otoriterlik eğilimi aynı zamanda güvenlik kaygısı ve söylemiyle birleşiyor. Ve hepsi birden otoriterlik eğilimini yoğunlaştırıyor. Bu eğilimin ya da bu olgunun diğeri yüzü ise, hükümetlerin halkları artık gerçek anlamda temsil etmemeleri. Bunun da önemli bir nokta olarak, dün hep vurgulandığını gördük. Neoliberalizmin egemen olduğu toplumlarda bireycilik, başarısızlıklardan -ister işsizlik

ister yoksulluk isterse başka şey olsun- kişinin kendisinin sorumlu olduğu inancını yayıyor. Bu, aynı zamanda suçu 'ötekiler'e projekte etmenin de zeminini yaratıyor. Hep bildiğimiz gibi; göçmen düşmanlığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık vs vs... Sonuçta insanlar açısından, sermaye açısından değil, ulusal sınırlar katlaşıırken, duvarlar yükselirken, ulus içinde de sosyal sınırlar ve tabii aynı zamanda da toplumsal cinsiyet sınırları -bunu birazdan açacağım- katlaşıyor ve iyice derinleşiyor. Bu da karşılığında, devletlerin toplumu dost-düşman ikilemi üzerinden yönetmelerini ve yönlendirmelerini kolaylaştıran bir sonuç yaratıyor. Başta sözünü ettiğim karanlık tablo, işte böyle bir şey.

Bu gelişmelere karşı biz de burada ve dünyanın her yerinde, feminist yanıtlar arıyoruz. Bu feminist yanıtları ararken gündemimize kesişimsellik tartışması düşüyor. Aslında dün Alev Özkazanç gayet yerinde bir şekilde söyledi: Bu kavramın içeriği bize hiç yabancı olan bir şey değil. Sonuçta yıllardır feminist teoriyi ele alırken, özellikle toplumsal cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak gündeme sokarken, bunu toplumu açıklamanın yegâne aracı olduğunu iddia etmedik. Tam tersine bütün diğer analitik kategorilerle birlikte ele alınması gerektiğini vurguladık. Çünkü haklı olarak hepimiz, böylece ulaşılan toplumsal tablonun çok daha geniş ve dolaşısıyla gerçeğe çok daha yakın olacağını savunduk. Peki o zaman neden şimdi bu kadar gündemde bu kesişimsellik tartışması? Bir kere bence, yine dün vurgulandı, tek bir yekpare kadın kategorisinin olmadığı artık çok açık bir şekilde ortaya çıktı. Kadınlar arası farklılıkların derinliği çok belirginleşti. Bir de tabii kimliğe dayalı politikaların başarısızlığı da buna eklendi. Kimlikçilik tartışılmaya ve eleştirilmeye başlandı. Ama bence henüz yeteri kadar eleştirilmiyor. Belki buna da tartışmalarda daha fazla girebiliriz. Ama artık bugün hiç kimse böyle bir yekpare kadın kategorisine dayalı kız kardeşlik nostaljisi içinde değil. Hepimiz biliyoruz, kadınlar da diğer insan varlıkları gibi her şeyi, her türlü kötülüğü ve her türlü iyiliği yapmaya muktedirler. Ama elbette buna karşılık biz dayanışmadan da söz ediyoruz. Bir araya gelmenin öneminden söz ediyoruz. Ancak bunu söylediğimiz anda dikkat ederseniz eğer, 'farklılıklara rağmen', 'onlarla birlikte' ibaresini eklemeye çok dikkat ediyoruz. Ben bu noktada **politik dayanışmanın hiçbir zaman, kendiliğinden verili bir olgu olmadığını, daima belirli hedefler ve talepler etrafında bilinçli olarak kurulan ve ulaşılan bir şey** olduğuna dikkat çekmek isterim. Bunu özellikle çok vurguluyorum. Çünkü böyle bir dayanışma anlayışı özcülüğe, taşlaşmış kimlik politikalarına aykırıdır. Ve gerçekten farklılıkları içeren, çoğullu-

ğa saygı gösteren bir mücadele birlikteliğini mümkün kılar. Birlikteliği ancak bu mümkün kılar diye düşünüyorum. Yoksa 'Benim hakikatim senin hakikatini döver.' arenasında kalırız.

Nira Yuval-Davis, dün "Dayanışma temsil üzerine değil, hak ve talep savunusu üzerine kurulur." diyordu. Böyle bir anlayış gerçekleşirse kimse 'Benim pozisyonum daha doğru, sen benimkine gel' şeklinde hareket etmez. Bunun yerine, üzerinde ortaklaşılan politik hedefe ulaşmaya çalışılır. Çünkü hakikat vardır, ama ona ancak, Nira'nın dediği gibi, **diyalojik bir epistemolojiyle ve diyalojik bir tartışmayla** ulaşılabilir. Herkes kendi pozisyonundan, kendi bakış açısıyla aynı olguya baktığı zaman, o olguyu çok daha gerçeğe yakın bir biçimde kavrayabilir. Bu hakikat ve politik dayanışma anlayışı bana çok yakın geliyor çünkü Arendtçi bir anlayış. Dün yine hatırlayacak olursanız 'Roots and shifting'ten (Kökler ve değişim) söz edilmişti. Ben bunu 'Köklere sadık kalmakla birlikte, değişime açıklık' veya 'Değişmek' şeklinde çeviriyorum. Bu da tabii Arendt'in her durumda olguları dikkate almak, onlardan yola çıkmak ve trabzansız düşünmeye çalışmak dediği şeyle çok örtüşüyor. Bu 'Trabzansız düşünmek' meselesinin, Alev Özkazanç'ın dün konuşmasının sonunda söylediği, feminizmin özgün katkısı meselesiyle çok yakından ilişkili olduğunu düşünmekteyim. Buna bir daha geri geliriz. Tabii bütün bunlar dayanışmayı oluşturmak ya da 'köprüler kurmak' bakımından gerekli olan şeyler. Ama 'Hasmı yenmek' için yeterli değil. Nira Yuval-Davis konuşmasında - bence çok önemli ve değerli bir konuşmaydı-, toplumsal değişim için insanların ortak duyusunun değişmesi gerektiğini söylemişti. Biz 'Common sense'i genelde 'Sağduyu' diye çeviririz ama bence 'Ortak duyu' demek daha doğru. Bu, gerçekten çok zor bir şey ama olmazsa da olmaz bir şey. Bu yaşa geldik, bunca yıllık deneyimle ben bunu çok derinden fark ediyorum. Alternatif bir gelecek hayali kurmadıkça ve bu hayali yaygınlaştırmadıkça onu gerçekleştirmek çok zor. Ama bu hayali yaygınlaştırmanın da yolunun küçük küçük yerlerden geçtiğini düşünüyorum. Dolayısıyla yaptığımız hiçbir şeyin boşa gitmediğini düşünüyorum. Bunu sırf kendimize 'Gaz vermek' için söylemiyorum. Gerçekten. Polis eğitimleri yaptık, vilayetlerde insan hakları eğitimleri yaptık, belediyelerde, küçük alanlarda, ortamlarda başka şeyler yaptık, yaptık, yaptık. Ama şimdi elimizde hiçbir şey yokmuş gibi görünüyor. Oysa var aynı zamanda. Unutmamamız lazım. Yani **bizler de varız!**

Bu arada 'Bakım veya ihtimam etiği' (*ethics of caring*) meselesine de değinmek istiyorum. Bunun çok önemli olduğu kanaatindeyim. Ben

hiçbir zaman kadınların kendi doğalarından gelen, annelikten gelen bir üstünlüğü olduğuna inanmadım. Üstelik de ailecilik ideolojisin kol gezdiği bir ortamda bunun fazlasıyla zararlı olduğu kanaatimdeyim. Ama öte yandan şöyle de bir şey var: Binlerce yıldır toplumsal cinsiyet rejimi dolayısıyla kadınlara bu özellikler hep yüklendi, atfedildi. Merhametli olmak, şefkatli olmak, iyicil olmak, duygusal olmak vs. Bunlar fena şeyler değil, bunlara sahip çıkmamız lazım. Ama bunlara 'Ben kadınımla dolayısıyla çok merhametliyim' diye değil, 'Ben merhametli olmayı seçiyorum' diye sahip çıkmak gerekir. Bunlar sadece kadınlara ait, doğuştan verili özellikler değildir. Kadın-erkek tüm insan varlıklarının sahip olması gereken ve olabileceği özelliklerdir. O yüzden de gene Nira'nın dediği gibi, insan ilişkilerine ve doğaya, çevreye yani Hannah Arendt'in deyişiyle 'Dünyaya' ihtimam göstermek bir **yurttaşlık görevi** olmalıdır. Böyle formüle ettiğimiz zaman bu ihtimam etiği, politik bir anlam kazanır. Dolayısıyla politik bir hedef olarak mücadele konusu olabilir. Ayrıca kesişimsellik bağlamında ittifakları genişletmek açısından da çok önemli. Buna birazdan geleceğim çünkü bu önemli bir tartışma konusu. Erkekleri mücadeleye dâhil etmek konusunu da içeriyor; şimdiden söyleyeyim, ben mücadeleye erkekleri dâhil etmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu yurttaşlık görevi, yani aslında tüm bireylerin görevi. Ayrıca şunu da görüyoruz; yıllar içinde erkekler daha fazla babalık yapmaya başladıkça bu özellikleri de biraz kazanmaya başlıyorlar, daha ilişkiselleşiyorlar vb. Tabii bazıları!

Şimdi dayanışma meselesine geri dönecek olursak, farklı kesimlerin aynı konuya farklı yerlerden baktıkları ama buna rağmen belli ilkelere uzlaşmanın mümkün olduğu ve bu ilkelere yola çıkıp belli hedeflerde ortaklaşarak eylemlerde bulunulabileceği de dün konuşuldu. Buna birçok örnek verebiliriz. Bir örnek, kadının bedeninin kendisine ait olması ilkesi: Mesela, Çin'de tek çocuk politikası devlet tarafından yürütülüyordu -gerçi şimdi biraz tavsadı- ve kürtaj kadınlara empoze ediliyordu. Orada bu zorlamaya karşı çıkmak gerekiyor. Buna karşılık, kürtaj hakkına karşı hareketlerin olduğu, kürtajın yasak olduğu toplumlarda kürtaj hakkını savunmak önemli. Demek istediğim, farklı toplumlardaki kadınları gene de 'Kadın bedenine sahip çıkmak' ilkesi etrafında birleştirmek mümkün. Dolayısıyla duvarları yıkmak, sınırları aşmak ve kesişimsel alanı -Alev'in deyişini çok beğendim- genişletmek mümkün. Bunları imkânlar babında hep hatırlamak gerekir diye düşünüyorum.

Bu noktada biraz önce değindiğim, erkeklerin kadın dayanışmasındaki rolü gündeme geliyor. Dünyadaki, dünden beri çok konuştuğumuz

bütün gelişmeler karşısında, bu konunun çok önem kazandığı kanısındayım. Sağcı, dinci muhafazakârlığın -ben ona muhafazakârlık yerine regresif/ gerilemeci demeyi daha doğru buluyorum- yükseldiği bir ortamda, bütün konuşmalarda hep kadınların ve kadınların haklarının doğrudan hedef alındığı dile getirildi. Bu durumun, başka etkenlerle birlikte, bir erkeklik azalması algısıyla ilişkili olduğunu, kadınların güçlenmesi karşısında bir erkeklik krizinin yaşanmasına karşı bir tepkiyle bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Bu kriz; kadına şiddetin, LGBTİ bireylere şiddet ve saldırıların artmasında kendisini ortaya koyuyor. Bu, sadece Türkiye’de değil, dünden beri örneklerle dile getirildiği gibi başka toplumlarda da mevcut olan bir kriz. Ekonomik koşullarla ve temsil krizleriyle vb. baş edemeyen hükümetler ve siyasal iktidarlar tarafından da destekleniyor. Kadınlar, yerlerini ve hadlerini bilirlerse, iş ve istihdam alanlarından çekilip yerlerini erkeklere bırakırlarsa, annelik görevlerine dönerlerse, erkek işsizliği azalacak. Böylece hem ahlak hem aile kurtulacak ama belki en önemlisi toplumsal cinsiyet duvarları, sınırları çok belirli olacak ve toplumda biraz sarsılmış olan cinsiyet hiyerarşisi yeniden pekişecek. Erkek erkekliğini, kadın kadınlığını bilecek ve arada sınırları ‘bulanıklaştıran’, ihlal eden konular, tutumlar yok olacak. Burada elbette ‘zurnanın zırt dediği yer’ LGBTİ bireylerin konumu ve onlara karşı tutumdur. Bunu da herhalde daha tartışırız.

Buna karşılık şöyle de bir olgu var: Dünyanın birçok yerinde erkekler, kadınların özgül taleplerinin demokrasi ve özgürlük talebiyle bağlantısını fark ediyorlar ve destekliyorlar. Buna dikkatimi çeken kişi Deniz Kandiyoti oldu, onu anmak isterim. Özellikle Ortadoğu’daki Arap Baharı sırasında biliyorsunuz, kitle eylemlerinde kadınlara tecavüzler vs oldu. Buna karşılık erkekler de kadınlarla yan yana durdular ve onları savundular. Bazı erkekler tabii. Bunu, dün sözü edilen Polonya’daki kürtaj meselesi etrafındaki kampanyada da görüyoruz, Amerika’daki kadın yürüyüşünü erkeklerin desteklemesinde de görüyoruz vesaire. Özgürlük ve demokrasi ile kadın sorunu arasındaki bağ ve erkeklerin bu konuda ne kadar sorumlu ve sorunlu oldukları giderek daha fazla anlaşılıyor. Bunu, ben aynı zamanda kadınların taleplerinin gettolaştırılması tehlikesine karşı da önemli görüyorum. Deniz Kandiyoti, bu olguyu “Kadınların yüz yıllık yalnızlığı nihayet bitiyor.” diye tanımlıyor.

Ama öte yandan dünkü konuşmalarda Ukrayna örneğini de dinledik, başka yerleri de... “Kahrolsun toplumsal cinsiyet” sloganlı kampanyaları öğrendik, bindirilmiş erkek kıtalarının gelip kadın toplantılarını bastığını

öğrendik. Bir erkek intikamcılığı söz konusu. Demek ki sürekli iki yönlü bir hareket var. Böyle bir durumda Türkiye’de de -şom ağızlılık etmeye- yim ama- bu regresif intikamcı tepkinin giderek artacağını ve bununla giderek daha sık karşılaşacağımızı tahmin etmek zor değil. Zaten başladı izleri. Erkek şiddetinin artması ve bunun ‘Fitrat’ vs söylemiyle meşrulaştırılması söz konusu. İşte böyle bir durumda, hakikaten, erkekleri mücadeleye katmak için çaba harcanması önemli. Ama şunu söylemek istemiyorum; kadınların ayrı bağımsız örgütlenmeleri, ayrı eylemleri olmasın demiyorum. İkisinin birlikte yapılmasını öneriyorum; yani ayrı ve bağımsız örgütlenmenin önemli olduğunu, bağımsız kampanyaların önemli olduğunu hiç inkâr etmiyorum. Ancak eğer kesişimsel alanı genişletmek istiyorsak, demokrasi ve özgürlük peşinde koşan ve talep eden erkeklerle ittifak yapmak durumundayız diye düşünüyorum. Kadın hakları sadece kadınların meselesi değildir. İnci Özkan Kerestecioğlu’nun dün söylediği gibi feminizm, feminizmden daha geniş bir şeydir. Ben bunun da altını çizmek istiyorum.

Buradan da yola çıkarak -gene galiba dün Alev Özkazanç söyledi- somut emek ve sınıf taleplerinin bu kesişimsel alana dâhil edilmesinin, ben de çok önemli olduğu kanaatindeyim. Galiba yine o demişti; “Hem farklılıklara duyarlı olmak hem de daha içerici ve kapsayıcı olmak” istiyorsak, somut talepleri görmek ve önemsemek zorundayız. Oysa bugün köprüler yerine bariyerler kuruluyor. Duvarlar yükseltiliyor. Böyle bir ortamda ilkelere sadık kalmak kaydıyla -bunun altını çizmek istiyorum- ittifakları genişletmenin mümkün olduğuna inanıyorum. Ama bu eski kalıpları ve ezberleri tekrarlayarak olacak bir şey değil; eğer feminizm ve feminist hareket bu yeni durumda özgün ve yaratıcı bir katkı yapacaksa ‘Trabzansız düşünmek’ zorundayız. Yani hakikaten kafayı değiştirmek zorundayız. Bu elbette sadece kadınlar ve feministler için geçerli değil. Türkiye’de bugün çok farklı bir durum olduğu, 1980’le falan karşılaştırılmayacak bir durum olduğu kanısındayım. O yüzden de eski refleksleri ve tepkileri vermek yerine, trabzansız düşünüp yeni mücadele ve direnme yöntemleri bulmak zorundayız diye düşünüyorum.

Andrea Petó de buna benzer bir şey söylemişti çünkü konuşmasında; illiberalizmin bir ‘Backlash’, bir ‘geri tepkime’ hareketi değil, **yeni bir durum** olduğuna dikkat çekmişti. Dolayısıyla yeni durumlarla başa çıkabilmek için yeni yöntemlere ihtiyaç olduğu çok açık. Biz de Doğu Avrupa’daki gibi bir ‘anti-gender’ (toplumsal cinsiyet karşıtı) hareketi ile ve giderek sertleşen bir politik tepkiyle karşılaşsak hiç şaşırmayalım.

Bu açıdan 1980'lerle analogi yapmak doğru değil. Bugünkü durum haki- katen kadın meselesini, feminist politikayı, demokrasi ve bireysel haklar alanını, emek alanını, dinsel ideoloji alanını, LGBTİ alanını, başka birçok alanı kesiyor. Bütün bunlar sınırların iç içe geçmesini getiriyor ve siyasal iktidarın da sinir uçlarına dokunuyor. Dolayısıyla buna hazırlıklı olmak zorundayız. Andrea Petó, AB eski eğitim ve kültür sorumlusu Jan Figel'in "Toplumsal cinsiyet çalışmaları bilimsel değildir, ideolojik bir alandır" dediğini aktardı. Aynı şeyi biz de doğrudan işitmiştik; İstanbul Üniversitesi Kadın Merkezi'nde bir dergimiz vardı, Kadın Araştırmaları Dergisi. 20 yıldır yayınlanıyor (du), üstelik hakemli, YÖK'ün kabul ettiği, çeşitli endekslerce taranan bir dergi. Sanırım buradaki pek çok kişinin makaleleri de orada yayınlanmıştır. Bu merkezin yönetimi değiştirilince (O zamanki Merkez Müdürü Doç. Dr. Sevgi Uçan Çubukçu'ya işten el çektilerince) derginin yayını da durduruldu. Halbuki yeni iki sayı basıma hazır durumdaydı. Peki, durdurma nedeni neydi? Kadın Araştırmaları Dergisi bilimsel değil, ideolojikmiş! Her yerde çok benzer bir saldırı gerçekleşiyor ve feminizm düşmanlığı güney-kuzey, doğu -batı tanınıyor.

Bu bağlamda bir başka noktaya, alternatif sivil toplum yaratma çabasına gelmek istiyorum. Hatta var olan sivil toplumu, iktidarın içine çekme çabasını görüyoruz. Bu alanda da güvenlik ve terör söylemini çok görüyoruz. Kadın hakları değil, aile hakları söylemini çok görüyoruz vs. Bütünyle bu alanın evcilleştirilmesi arzusuyla karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz. Bu noktada İnci Özkan Kerestecioğlu'nun dikkat çektiği bir şey var; kendimize bakmak ve son on yıldır var olan projeci feminizmin ve eğilimin öz eleştirisini yapmak, bugün bunun etkisini de hatırlamak gerekir, ders çıkarmak açısından. İnci, bu arada feminist dönüşümün sürekliliğine de dikkat çekti. Kişisellikten kolektifliğe geçen, oradan yine kişiselliğe dönen ve sürekli dönüşüm içeren bir politika anlayışı, onun sözünü ettiği. Ben bunu -bilmiyorum kendisi ne diyecek- kadınların somut taleplerinden ve somut var oluşlarından yola çıkan ve olgular değiştikçe değişebilen bir politika anlayışı biçiminde yorumluyorum. Çünkü Alev'in dikkat çektiği özgünlük, muhtemelen böyle bir yerden çıkacak. Belki de feminist politikanın genel direnme politikalarına katkısı böyle bir şey olacak diye, bu sözü ve yaklaşımı önemsiyorum. Ama -bu ama'nın da altını çizmek isterim- somut taleplerin kamusallaştırılması kaydıyla.

Kamusallaştırılmayan, özel, küçük çevrelerde kalan direnmenin gerçek anlamda bir direnme olmayacağını, nitekim iktidarın mesela şu anda

en fazla kitleselleşen eylemlerden korktuğumu görüyorum. Ayrıca siyasal bilimci olduğum için herhalde politik kamusal alan takıntım da var. Şaka bir yana, otoriterizm ve militarizmle patriarkanın, erkek egemenliğinin iç içe geçtiği bir politik ortamda, kamusal hak mücadelesinden başka çıkış yolu göremiyorum. Hakların evrensel olduğunu savunmak, Carol Mann'ın dikkat çektiği gibi, kültürel relativizme direnmek şart diye düşünüyorum. Kültürel relativizm bağlamında, Türkiye'de bu nasıl tezahür ediyor diye baktığımızda; dinsel grup haklarının savunulması, müftülük nikahı tartışmaları, toplumsal cinsiyet yerine fitrat, eşitlik yerine adaletin geçirilmeye çalışılması hep kültürel relativizmle bağlantılı olan noktalar. Bu fitrat tartışması özellikle LGBTİ bireylerin var oluşu ve uğradıkları ayrımcılık bakımından çok önemli. Çünkü LGBTİ bireylerin bizatihi var oluşu, sınırların bulanıklaştırılması anlamına geliyor. Fitrat ise; tamamen cinsiyet duvarlarının derinleştirilmesi, pekiştirilmesidir. Dolayısıyla şimdilik üzeri örtülüyor olsa da gerçekten LGBTİ bireylerin topun ağzında olduğunu ve bu tartışmanın giderek daha fazla gündeme geleceğini düşünmekteyim maalesef. Ayrıca tabii "Kadınlar erkeklere emanettir" gibi hadisler ortada dolaşıyor ve en yukarı yerlerden dile getiriliyor. Ama hepimizin bildiği gibi, evrensel seküler alanda kadınlar yalnızca kendilerine emanettirler. Çünkü onlar akıl ve hak sahibi eşit insan varlıkları ve eşit yurttaşlardır. Yüzlerce yıldır bu gerçeği pratiğe geçirmek için mücadele ediyorlar. Ama Goethe'ye bir gönderme yapacak olursam; özgürlük, gerçekten de her yeni kuşakta yeniden kazanılması gereken bir var oluş biçimi ve olgu. Bugün bunun çok daha aşikâr hale geldiği kanısındayım. Ama aynı zamanda iki gündür ve özellikle bir önceki oturumda yapılan konuşmalar, kadınların bu durumun çok farkında olduğunu bize gösteriyor. Dolayısıyla karanlık zamanlarda yaşıyoruz evet, ama yeni imkânları ve yeni potansiyelleri de içinde taşıyor bu zamanlar. Sorun, Alev Özkazanç'ın dediği gibi, bu potansiyelleri özgün bir feminist katkıyla sarmalayabilmekte ya da içerebilmekte. Bunu hep birlikte göreceğiz.

Kapanış Forumu Tartışma Bölümü

Katılımcı: Bu aslında bir dönemdir tartışılıyor; erkekler meselesinde pozisyon alıyoruz. Bir şey tartışırken pozisyon alıp değil, biraz böyle stratejik bakılabilir. Ama mesela tam da dünyada erkeklerle beraber hareket etmek söz konusu olduğunda yeni kavramlar girdi hayatımıza; ‘mansplaining’ gibi, bunu ‘erkeklenme’, ‘erilleme’, vs diye Türkçeleştirdik ya da her neyse, henüz üzerinde uzlaşamadık. Mesela bu ‘erkek çalışmaları’ diye söyleyebileceğimiz bölümlerde kadın yoğunluğu beni hüzünlendiriyor. Erkekliği anlamaya da biz kadınlar emek veriyoruz daha çok. Erkeklerin kendilerinin erkekliği anlamaya çalışmasını görmek gibi ihtiyaçlarım var. Dünyada çok yapıldı aslında. Biz de stratejik olarak birlikte hareket ettik. Muhafazakâr dalga vardı, biz de birlikte hareket ettik. Ama o dalga geçtiğinde yeniden bize ‘mansplaining’ yapmaya başladı erkekler. Biz de şu naiflikte olmamalım istiyorum. Türkiye’de şu andan söz ediyorsak, biz bir feminist mücadele değil de sanki var olanı korumak üzerine çok asgari bir demokrasi ve hak mücadelesi veriyoruz. O ütopyalarımız, o argümanlarımız yok artık. Var olanı kurtarmaya çalışıyoruz. Tabii ki stratejik -bu da nasıl bir laf, derinlik gibi garip- ortaklık yapabiliriz. Evet, bu dönem adı ittifak ortaklık, neyse yapılabilir ama bunda naif olmamalım. Bunun bir yol arkadaşlığı olmadığını ve çok uzun sürmeyeceğini bilelim. Çünkü ben verilen çabayı görmek istiyorum. LGBT hareketi gibi değil erkeklerle mesaimiz bizim. Orada da gerilimler oluyor şüphesiz ama herkes önce en yakınındakine kendini kabul ettirmek istiyor ya da deyim yerindeyse en yakınındakini dövüyor. Orada ise bu gerilimlerin ötesinde bir çatışma var aramızda. Dolayısıyla naif olmadan, nasıl söyleyeyim, beklenti çıtamızın düşük olması lazım. Çünkü bizim birbirimize karşı da çıtamız çok yüksek olduğu için çok canımız yandı. Coğrafya kader midir bilmiyorum, hiç öyle olduğunu düşünmezdim ama bazen ben çok büyütüyorum içinde olduğumuz dönemi. Öldük, bittik, mahvolduk vs diyorum bazen, bazen de 5.000 senedir nelerle uğraşmış kadınlar diyorum. Şu dönem benim için temel hüznün, Semahat benim de canım ama mesela bu konferansı biz kadın örgütleri yapmıyoruz. Heinrich Böll yapıyor ve biz buraya koşma koşma geliyoruz çünkü belki de bir kadın örgütü yapsa -aramızda o kadar çok taraftarlık var ki- belki bu kadar koşarak gitmeyeceğiz. Hepimizin birbiriyle üstünden atladığı bin tane meselesi var. Çok hüzünlü. Yani düzenleyen arkadaşlar gerçekten canım, birlikte de çalışıyoruz ama biz

eskiden bunları ortak duyuyu bir araya getirir ve birlikte örgütlerdik. Küresel feminizmin imkânları ne vs hiçbir şeyi konuşmadığımız, birbirimize uzak durduğumuz, örgütlerimizi dağıttığımız bir dönem... Evet, nefessiz kalıyoruz ve nefessiz kaldıkça da birbirimizin oksijenini mi paylaşıyoruz bilmiyorum, bu nasıl bir tıkanmadır. Nasıl çıkacağımızı bildiğimden değil, maksat iç dökme olsun. Birbirimize belki içimizi dökmek iyi bir şeydir. Kamerayı keşfeden, içinde olduğu karanlık kutuya ışık düştüğünü fark etti. Burada da bir imkân vardır. Teoriyi dinlemeyi çok seviyorum ama pratiğimizi teorize etmeliyiz. Çünkü Delphy şey demişti: “Biz kurama kendimizi uyduramadıkça, kuramı kendi hayatlarımıza uydurduk.” Oradaki çatışmaları, nerelerde neyi yapamadıkça, neyi uyduramadıkça kendi taraflarımızı, kümelerimizi türettiğimizi, niye kesişemediğimizi- hepimizin yaşadığı benzer sorunlar varken-, Ortadoğu’nun makus kaderi olarak ille düşmanlar ürettiğimizi şapkayı, tokayı neyse çiçeği önümüze koyup düşünmediğimiz gibi sorunlarım var. Bunları yapabileceğimize inanıyor muyum? E tabii, yani travmalara tutunursak benim de çok travmam var ve yok olmaz derim ama bir şekilde de geçeceğine inanıyorum. Çünkü gerçekten kadınlara inanıyorum. Feministler sadece biz değiliz. Kadınların bin yıllık kendilerine feminist desin demesin kendilerini koruma mücadelesi var. Bunun tarihi var. Cadılardan muhakkak genlerimizde bir şey var. Taşımış olmayı umuyorum. Muhakkak bir ihtimal vardır ama öyle duvarları, köprüleri çok teoride değil, hakikaten taşları döke döke, küçük küçük kura kura başlamak gerektiğini düşünüyorum. En yakından...

Fatmagül Bertay: Stratejik ittifak demek doğru olabilir belki ya da taktiksel ittifak ama eğer sizin konuşmanızda zaten var olan hak savunusu yapıyoruz, demokrasi vs dediğimiz anda bu bütün toplumu ilgilendiren bir şeydir. Bunun sadece kadınları ilgilendiren, tamam bununla da kadınlar uğraşsın -ki hep bu yapılmaya çalışılıyor- gibi bir şey olmadığını, biz insanlara anlatmak zorundayız. En başta da erkeklere anlatmak zorundayız. Bugün İnci ile konuşurken şunu diyordu: “Müftülük nikahı sadece kadınların meselesi mi?” Değil. Ama biz bir araya gelip böyle bir söz üretmedik. Erkekleri bunun içine alsaydık başka bir şey olabilirdi. Bunları düşünmemiz lazım. Bunları düşünmek önemli. Yoksa son söz, bunları becerebilecek miyiz ondan da emin değilim. Türkiye’de buna katılacak kaç tane erkek var, onu da bilmiyorum. Ama olsun. Bakış açısı perspektif önemlidir. Her şeye rağmen teori çok önemlidir bence. Teori olmadan başka bir şey olmuyor.

Katılımcı: Alternatif gelecek hayallerini ben de kuruyorum, alternatif geleceği biz kadınların hayalleri gerçekleştirecek. Barış için mücadelenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Barışla ilgili stratejiler konusunda birkaç fikrim var, sizinle paylaşmak istiyorum. Ben üniversiteden yeni mezun oldum, pek bir şey yapamıyorum ama siz burada aktif olduğunuz için yapabilirsiniz. İstedığımız bütün sorunları çözebiliriz sivil toplum hareketiyle. Ama bunun önünde en çok savaşın engel olduğunu düşünüyorum. Zaten hepimiz bunun farkındayız. İç savaş ve dış savaş bahane edilerek her türlü terörize ediliyoruz. En ufak bir karşı çıkışta bile terörist ilan edilebiliyoruz ve bu sadece solda değil, sağda da FETÖ'cü olabiliyor, her ne kadar iktidar partisine oy vermiş olsa da. Herkes düşüncesini söylemeye çekiniyor ve korkuyor. Herkes barışa çok ihtiyaç duyuyor ama bunu dile getiremiyoruz. Bundan yedi sene önce Suriye savaşı daha başlamadan 'savaşa hayır' diyebiliyorduk. Eylemler yapıyorduk ve etkili oluyordu ama ISID çıkınca etkili olmamaya başladı. ISID'e rağmen savaşa karşı bir politika geliştirebiliriz, bir söylem geliştirebiliriz diye düşünüyorum. Demek istediğim; savaşa karşı olmayanları da barışçıl, hümanist olmayanları da barış hareketine çekebiliriz. Burada geliştirmemiz gereken değerler özgürlük ve yaşam. Feminist hareket içinde de özgürlüğü ve yaşam değerlerini kullanarak bütün feministleri birleştirebiliriz diye düşünüyorum. Çünkü hepimiz Feride'nin dediği gibi hapishanede hissediyoruz. Çalışsak da çalışmasak da işsiz de olsak, her yerde hapishanede gibiyiz, içerde olmasak da... Erkeklerin de böyle hissettiğini düşünüyorum. Erkekleri de barış hareketine katabiliriz. Her ne kadar savaşta olsak da mesela askerlik konusunu biz feministler açabiliriz. Bedelli askerlik, ben neden bedel ödemek zorundayım? 'Her Türk asker doğar' ama ben öyle hissetmiyorum. Belli bir eğitimden de geçsem öyle hissetmiyorum ve bunun için bedel ödemek zorunda değilim. Tamam, biliyorum bir şey değiştirmeyecek ama yine de tartışmaya açılması bence güzel bir şey olur. Hep iktidar açıyor böyle saçma sapan konuları ama ne oluyor sonuçta, geriye gidiyor muyuz? Gidiyoruz. Saçma sapan insanlar tartışmalar açıyor ve biz onları tartışıyoruz. Belki biz tartışma açarsak onlar ciddiye alıp bizi kötü gösterme amaçlı da olsa bunu tartışacaklar. Bu da bizim lehimize olacak diye düşünüyorum.

İnci Özkan Kerestecioğlu: Ben pek çok şeyi bir arada söylemeye çalıştığım için, farklılıklara rağmen birlikte hareket etmek, kesişimsellik alanlarını genişletmek vs., benim için önemli iki noktanın tekrar altını çizmek istiyorum. Aslında ben birtakım deneyimlerin zaten yaşandığı noktasının

üstünden atlayarak içeriden bir şeyler söylemeye çalışmışım dün. Çünkü bunu zaten yeni keşfetmedik. En azından yirmi yıldır bunun farkında olan bir feminist hareket var. Buna çabaladığı halde bir türlü istediği çerçeveyi bulamayan bir feminist hareket var. Bir tarafta aktivistler var, bir tarafta üniversitelerde feminist çalışmalar yapanlar var. Ben hep üniversite tarafında olarak ve aktivizmin kenarlarında olarak, -gerçi aynı zamanda onlar da aktivist ama- ben praksis anlamında kuramla hareketin buluşmasının gerçek anlamda sağlanamadığını düşünüyorum. Bu da organik bir buluşma değil. Onlar buraya gelsin, buradakiler bir örgütte olunca tam bir buluşma var değil. Yani hem kuramı düşünürken bütün o somut yaşanan deneyimleri unutmamak gerekiyor hem de aslında daha çok hareket kısmı daha önemli. Yani ister istemez, o kadar karanlık dönemlerdeyiz ki, kadınlar olarak yüklenmeye çok hazır bir kodlanmamız var. Ben iki gündür bu toplantıda da bütün meseleleri yüklenen bir bakış görüyorum ve bizim ne enerjimiz ne gücümüz buna yetmez. O yüzden, 80'lerle kıyaslamamın sebebi şuydu; orada da toplumsal muhalefet yoktu. Dikensiz gül bahçesi gibi bir tarafını anlatıyoruz ama zaten olsaydı bambaşka yerlere gidebilirdi feminizm. Bugün de kadınlar belki daha can yakıcı şeyler yaşadığı için dışarı çıkıyorlar. Bu kesişimsellik meselesinde de unutmamamız gereken bir şey, biz buna mahkûmuz. Neden? Çünkü iktidar kesişimsel kuruluyor. İktidar zaten toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri derken bunu çok kesişimsel bir yerden, çok güçlü bir şekilde kurduğu için biz de buna bakmaya mecburuz. Dolayısıyla kesişimsellik böyle bir şey değil; yeni bir hoşluk, hani Kürtleri de görelim, dindar kadınları da görelim meselesi değil. Ben o yüzden kendimize bakmamız gerekir diyorum. Bizim kendimizle çok alakalı bir şey. Bizim kendi yaşadığımız eşitsizliklerle alakalı bir şey. Harekette de naçizane görebildiğim, bunu çok böyle yaşamadığımız için bu tür çabalar çok sürdürülebilir olmuyor. Bir yerlerde tıkanıyor. Barış mücadelesinde de mesela, orada Kürtlerin yaşadığı somut savaş koşullarında korkunç şeyler var. Ama burada ben İstanbul'da yaşayan orta sınıftan eğitimli bir kadın olarak aslında o savaşın benim hayatımda da sonuçları var. Sağlığa erişimime ilişkin, çocuklarımı okullara göndermeye, eğitime ilişkin bir sürü problem var. Ve ayrıca şiddetin yayılması meselesi, direk yani bu şiddet sadece karşılaştığımız erkeklerden gelen bir şiddet değil ki. Her erkekten gelebilir. Buralarda aslında kendimiz hakkında konuşmak durumundayız ve feminist hareket zaten sözleri kitlesel bir şeye dönüştürür ama hareketin kendisi kitlesel değildir. Feminist hareket birtakım küçük küçük örgütlerde yapılıp ve

ordan bir kitlesel talep çıkar. Bunun sürdürülmesi başka bir siyasi harekette görmediğimiz şey, o hareketin içinde bulunan insanların orada hakları elde etmediği yerde bile- tabii elde etmek önemli bir hedef amekendini dönüştürmesiyle mümkün olur. O kendini dönüştürmeyi yaşadığı zaman orada olma halini sürdürür. Yani biliyoruz feminizmin tarihi, bir sürü hayal kırıklıkları, kalbi kırılan kadınlar, enerjileri giden kadınlar, birbirine küsen kadınlar falan hikayeleriyle dolu. Hakikaten o kadar çok emek ve acı var ki. Bu misyoner hareketi değil. Bu hepimizin kendisiyle ilgili bir hareket. Bir de bu kesişimselliğe ilişkin bir şey söyleyeyim; mesele bu üç çocuk doğurun meselesi. Bu hem kadının bedenine, tercihlerine, aile içinde kalmasına yönelik bir söylem hem Kürt nüfusun artmasını engellemek için bir söylem hem de ucuz emek piyasası yaratmak için bir söylem. Burada somut bir kesişimsellik var iktidarın söyleminde. Dolayısıyla bu öteki kadınların meselesini de sahipleniyorum, çok empati yapıyorum falan meselesi değil. Onu söylemeye çalıştım. O yüzden hep dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya, somuttan soyuta, özelden kamusala o geçişlilikleri sürekli kılmak zorundayız. 80'ler özelden başladı tamam, kamusallaştı. Ama bilinç yükseltme gruplarını bile doğru düzgün yaşamadı Türkiye'de feminist hareket. Yani kavramı sevmeyenler var evet, çok da şık durmuyor ama hepimizin bilinci yükseldi mi? Hiç ihtiyacımız kalmadı mı? Örgütlerde de biz o yasanın peşinde, bu mahkemenin peşinde koşuyoruz, projeler falan. Yani o sürecin içinde bu birbirine alternatif değil. Sürekli bu bakış açısının ve geçişgenliğin olması lazım.

Katılımcı: Bu anti-gender (toplumsal cinsiyet karşıtı) kampanyalar aslında birçok ülkede anti-feminist kampanyalar olarak yürüyor. Kanada'da anti-feminist bir hareket olduğuna arkadaşlarım dikkatimi çekti. Geçen sene ben buna Brezilya'da tanıklık ettim. Tam Dilma Rausseff'in yargılandığı, oradakilerin adlandırdığı biçimiyle "Kurumsal darbeye devrilmesi sürecinde", onun kadın kişiliğine, yaşam tarzına -bir gerilla mücadelesinden gelmiş olması, evlenmemiş olması, bir çocuk sahibi değil, anne değil, aslında bir kadın değil- saldırılarak onun kadınlara bir model oluşturamayacağı, karşısına getirilen sağcı liderin karısının örnek Katolik, muhafazakâr, iyi bir anne, güzel bir eş vs gibi söylemlerin toplumda tümüyle bunlar üzerinden yürüdüğü ve kadınlar üzerinden kutuplaştırıldığı ve orda feministlerin ve kadınların Dilma Rausseff'e sahip çıkmak için sokaklara döküldüğü eylemler yapıldı. Bir tanesine denk gelmiştim. Aslında bütün dünyada böyle bir kutuplaşma var. Sağcılarınki özellikle anti-feminist dalgası üzerine biniyor.

Elbette feminist hareket güçleniyor, toplumsal cinsiyet çalışmaları her yere yayılıyor. Haliyle iktidar sahipleri de iktidarını korumak için buna karşı şiddete varan ve bu şiddetin boyutlarını tabii ki tarihsel deneyimlerimizden -cadı avları süreci-, süfretlerin oy hakkı mücadelesi döneminden de biliyoruz. Ben aslında uluslararası bir hareket olarak dünya kadın yürüyüşü deneyiminden bahsetmek istiyorum. Biz 2000’de başladığımızda aslında yoksulluğa ve şiddete karşı bir feminist ağ olarak başladık. Fakat 2005 yılına gelindiğinde sadece karşı olmaktan ziyade biz nasıl bir dünya istiyoruz ve hangi ilkeler üzerine kuracağız, bunu tanımlama sürecine girdik. Dayandırdığımız ilkeler eşitlik, adalet, özgürlük, dayanışma ve barış. Beş ilke üzerine kurulu bir şart hazırlandı. Bu süreçte bizimle paralel yürüyen bir dünya sosyal forumu süreci vardı. Biz dünya sosyal forumu sürecini ittifaklar kurup geliştireceğimiz ve başka bir dünya kuracaksak bunu tek başımıza yapamayacağımıza göre, bizi bir araya getiren zemini etkin kullandığımızı düşünüyorum. Dünya sosyal forumunun başlangıcı kadın gruplarını, örgütlerini ve karma örgütlerin kadınlarını bir araya getiren bir kadın asamblesiyle başlayıp oradan deklarasyonlarla toplumsal hareketler asamblesine kadar giden ve çıkan sonuç metinlerinde mutlaka feminizmi de içeren “Bir dünya kurmak istiyoruz. Bu dünyanın şöyle şöyle olması vs ve bunun aynı zamanda feminist bir dünya vizyonunu hayata geçirmek istiyoruz” diyen bir süreç oldu. Böylece o alanları feminize ettik; önemli bir işlev gördük. Fakat orası herkese açık bir alandı ve bir süre sonra sabote edildi. Özellikle Fas, Cezayir gibi ülkelerin hükümetleri oralara çok sayıda delege gönderip -mesela Faslılar Sahara’ya saldırdılar- kürsüleri işgal ettiler. Bununla baş edilemedi, süreç iyi yönetilemedi ve dünya sosyal forumu sönümlendi. Bir Türkiye sosyal forumu oluşturma sürecine burada çok geç başlamıştık. O da ‘anayasaya evet/hayır’ kutuplaşmasında ve o gerilimlerle ölü doğdu aslında. Fakat biz bu hareketlerle uluslararası zeminde bir araya gelip ittifaklar oluşturuyoruz. Feminist bir hareket olarak dünya kadın yürüyüşünün stratejik ittifaklarından ‘Çiftçinin Yolu Hareketi’ ve ‘Dünyanın Dostları’ ile biz kurmak istediğimiz toplumun ana unsurlarından birinin gıda egemenliği olduğunu düşünüyoruz. Koalisyonlarla, ittifaklarla çalışmak çok önemli. Ayrıca şu an halihazırda yürüyen, hem uzmanları hem hareket hem de NGO’ları kapsayan, bir süre sonra hükümet temsilcilerinin de dahil olduğu ulusötesi şirketlerin iktidarına son vermek için ‘dismantle corporate power’ (şirket gücünü dağıtmak) diye yürüyen bir kampanya var. Burada ulus ötesi şirketlerin işledikleri insan hakları ihlallerinden dolayı yargılanabilmesi için bir çalışma yapılıyor. ‘People’s Treaty’

(Halkların Antlaşması) diye bir metin hazırlandı ve bunun 'şirket iktidarına karşı nasıl bir feminist alternatif istiyoruz' kısmını biz hazırladık mesela. En güçlü yanımızın bu olduğunu düşünüyorum. Bu keşfettiğimiz, yazılı şeylerden bir araya getirdiğimiz şeyler değil. Pratikte de zaten hâlihazırda var olan uygulamalar. Biliyorsunuz neoliberalizmin anası diyebileceğimiz Margaret Thatcher'ın 'There is no alternative' (TINA) (Alternatif yok) sözüne karşı bir grup Alman feminist derleme bir kitap çıkarmıştı. 'There is an alternative' (Bir alternatif var) diye. Neoliberalizme alternatif olarak geçim ekonomisini sunmuşlardı. Geçim ekonomisinin kapitalizmin en büyük düşmanı olduğunu, kapitalizmin girdiği yerlerde geçim ekonomisini pazarda tabii kılarak ilerlediği üzerinden bunu ciddi bir alternatif olarak sunmuşlardı. Bu geçim ekonomilerinin hepsi de Asya'dan Güney Amerika'ya kadar bütün kültürlerde kadınların faal olarak yürüttüğü pratikler. Güney Amerika'daki arkadaşlarımızın dayanışma ekonomisi olarak adlandırdığı gibi, kadınların eşitlik mücadelesinde bu dayanışma pratiklerini nasıl daha işler hale getirebiliriz konusu bizim önerdiğimiz en önemli şeylerden birisi.

Fatmagül Berktaş: Politik bir mücadele olmadan ve politik bir iktidarı doğrudan hedef almadan -doğrudan derken üstüne atlamayı kastetmiyorum-, politik talepler etrafında mücadele olmadan ne kadar etkisi var? Bu gene sonuç olarak neoliberal çerçeveye teslim olan bir şey olmuyor mu?

Katılımcı: Belki Peru'dan gelen arkadaşımız bilebilir. Orada bir ağ kurdular. Güney Amerika ülkelerinde toplandılar. Hatta Küba'da yaptılar ilk toplantıyı. Bütün kooperatifler, dayanışma ekonomisi, geçim ekonomisi deneyimlerini bir araya getiren ve bunu biz nasıl yapabiliriz? Mesela, Peru'da dayanışma ekonomisi içinde popüler mutfaklar var. Orada kadınlar çalışıyor. Gönüllü çalışan kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınması tarzı şeyler yapıyorlar. Aslında var olan pratikleri ve izole pratikleri, feminist hareket bir araya getirip bir harekete dönüştürdü. Hem bir araya getirdi hem de bir hedef koydu. Bir hedef koyarak mesela, devletin bu mutfaklara daha çok pay ayırması, kadınları sosyal güvence kapsamına alınması ve asgari ücret yükseltilirse kadınların milli ekonomiden daha fazla pay alması gibi...

Fatmagül Berktaş: Bir şey rica edeyim. Bir web sitesi adresi vs vermek ister misiniz? Sizin bu anlattığınız şeylere herhalde ulaşılacak bir adres vardır. Belki arkadaşlarımız merak ediyorlardır. Ben şahsen merak ediyorum.

Katılımcı: Web sitesi şu an yeniden inşa aşamasında ama worldmarchofwomen.org. Biz aslında, dünya kadın yürüyüşü koordinasyonu, Ankara’da ve bazı illerde aktif çalışıyoruz. Birkaç aydır feminizm atölyelerine başladık. Bu aslında bilinç yükseltme grubu. Demin İnci Hoca’nın söylediği gibi kulağa hoş gelmiyor. Özellikle genç arkadaşlar bu tabirden çok hoşlanmadığı için aslında bilinç yükseltme grubu ama biz ona ‘Feminizm atölyeleri’ adını verdik. Şu ana kadar bize de çok iyi geldi. Kendimizi de güncelliyoruz. Bunu diğer arkadaşlara önerebiliriz.

Katılımcı: Kesişimsellikte ben dün katılmadığım için hangi grupları aldınız, nelerden bahsettiniz bilmiyorum ama çok dışladığımız bir grubu nasıl entegre edebiliriz ya da nasıl empati kurabiliriz diye bir şeyler söylemek istiyorum. Şuradan başlayacağım; öncelikle ben henüz üniversite öğrencisiyim, o yüzden çok fazla geçmişteki pratiklere dair bir bilgim yok, çok fazla teori de okumuyorum. Ama ben daha çok aktüel mevzuları takip ediyorum. Biraz da kadın oluşumdan dolayı toplumsal pratiklerin nasıl bir şey olduğunu biliyorum. Benim bu konuda alevlenmem çocukluktan beri var. Adına ister kadın hakkı de istersen feminizm de. Feminizmin de ne olduğunu üniversitede öğrendim zaten. Türkiye’de Özgecan Aslan cinayetinden sonra bana göre feminizmin bir ideoloji olarak geniş bir alana yansımaları oldu. Bende de çok büyük etkisi oldu. O zamana kadar adını koymadığım bir direniş vardı içimde. Özgecan cinayetinden sonra yapılan protestolarla birlikte ben o zaman girmeye başladım bir şeylerin içine. Yeterince aktif olmasam da bu tarz toplantılara gelmeye başladım. Şundan da çok etkilenmiştim; feminizm küresel olarak bir yükselişte. Hatta bayağı popüler ve popüler kültürün de bir ögesi haline geldi. Trump’a karşı yürüyüşlerde kullanıldı feminizm. Hillary Clinton da feminizmin baş odaklarından biri olmasına rağmen. Sermaye, feminizmi popüler bir şey olarak kullanıyor çünkü. Irak’ta kadınlara tecavüz eden ideoloji de feminizmi kullandı. Feminizmin küreselleşmesi gerçekten güzel bir şey ama her ülkede farklı pratiklerde yer buluyor. Amerika ve İsveç’teki feminizmi gelip Türkiye’ye uyarlayamıyoruz. Ben Türkiye’de kendimi nerede daha iyi ifade edebilirim diye bir grup ararken şunu gördüm. Ciddi manada feminist diyebileceğimiz örgütler hep muhalif kanattan. İktidar bu konuya çok değer vermiyor ama muhalif kanadın da iktidara oy veren insanları da bu işin içine katma niyetinin pek olmadığını gördüm. Şöyle ki, zaten mücadele alanımız Türk toplumu ve Türk toplumunun çoğunluğunu sağ ve muhafazakâr kitle oluşturuyor. Ama

biz hep biraz daha yıkıcı söylemlerle geliyoruz. Öyle olunca feminizme karşı hareketler oluyor. Hatta birkaç örnek vereceğim. Belki biliyorsunuzdur; Yenişafak köşe yazarı Merve Şebnem Oruç'un -kendisini çok takip etmem ama- bir yazısına denk gelmiştim. "Merve Hanım siz de mi feminist oldunuz?" diye başlıklı bir yazı Yenişafak gazetesinde yayınlanıyor. Okudum yazısını ve çoğunu onaylayabileceğim cümleler yazmış. Kendi cephelerinde kadınlara olan baskıyı vs. Hatta yazıyı da şöyle bitirmiş: "Siz bu işten çekilin, bize bırakın demek istiyorum falan çünkü sizin de kullandığımız dil bu. Görün." Bize hiçbir şey katmıyorsunuz tarzı bir şey demiş. Aynı şekilde Nagehan Haliloğlu diye bir akademisyenin de Lacivert dergide -ki gayet muhafazakârdır- de direniş, dayanışma ve Müslüman kadınlar diye bir yazısı vardı. Orada da halkın darbeyi püskürtmesinde kadınların rolü anlatılıyordu ve aslında o yazıyı okuduktan sonra şunu fark ettim. Her ne kadar adı konulmasa bile bir şeylere ses çıkarmak isteyen insanlar var. Biz bunları biraz görmezlikten mi geliyoruz artık; yoksa siyasi bir mücadele kanadı olarak gördüğümüz için mi görmüyoruz, bilmiyorum. Çünkü bazı kesimler tartışmalı olarak görüyor, nasıl söyleyeyim, darbe herkesin karşı çıkabileceği bir darbe değildi. İşte hükümetin de eli vardı, ayağı vardı, hala bu konular tartışılarsun, şöyle bir olay var. O gün bu Nagehan Hanım'ın da bahsettiği gibi askerler köprüyü kapattığında bir tane kadın -adını ben de bilmiyorum- başörtülü bir kadın, tek başına, elinde silahı yok, sadece sırt çantası var, askere "Durun yapmayın" dedi. Biz hepimiz ikonik olarak Gezi'deki kırmızılı kadını biliyoruz ama ikonik olarak bunu niye bilmiyoruz. Çünkü bu kadın bizim karşımıza çıkıp "Hayır mücadelenizi yapmayın" demedi. Aslında feminist değere karşı olan, militarist değere karşı çıktı.

Fatmagül Berktaş: Bu zaten dünden beri konuşulan bir şey, yeni bir dil yaratmak, kesişimsellik. İnci arkadaşımızın dediği gibi somut bir şekilde, kendimizden de yola çıkarak ele almak, yani sadece yukarıdan misyonerlik faaliyeti değil de kendimizle ilgili olmak konusuydu da çok bağlantılı. Ben çok değerli buluyorum. Ayrıca, öğleyin konuşuyorduk, dindar kadınlarla böyle karşılaşma alanlarımız olmuyor maalesef. Bu sizin bahsettiğiniz alanlar birer karşılaşma alanı. Ben son verdiğiniz örneği çok iyi hatırlıyorum ve ben de çok benzer şeyler düşünmüştüm. Orada bence o da çok ikonik bir görüntüydü ve hakikaten çok haklı bir soru bence. Bunu tartışmaya açalım.

Katılımcı: Dün biz politikayı kendimiz mi belirliyoruz, yoksa devletin empoze ettiği politikalara tepki mi veriyoruz konusunda genellikle tepki verdiğimizizi söyledik. Aslında devlet politikaları genellikle beden politikaları oluyor; yani kürtaj, üç çocuk vs konusunda devlet bize bir beden politikası sunuyor. Biz de bunlara karşı çıkıyoruz. Fatmagül Hocamızın da verdiği örnek, dünyanın her yerinde hala sorun. Bu gibi konular üzerinden devlete tepki ürettiğimizde, aslında bu eskiden düşünülen biyolojik kadınlık üzerinden politika üretme hatasına düştüğümüzü düşünüyorum yavaş yavaş. Sizin dediğiniz gibi illiberal bir dönemdeyiz ve bu 80'lerle karşılaştırılabilecek bir şey değil. Yeni politikalar üretmeye ve bunları yeni şekillerde uygulamaya ihtiyacımız var. Biz bunu ikili bir cinsiyet düzenini yeniden üretmeden nasıl yapacağız? Yani biyolojik kadınlık üzerinden politika yapmadan, kimlik değil öznellik üzerinden, keşişimsellik okuyarak ve koalisyonlarımızı bunun üzerinden kurarak nasıl yapacağız? Çünkü LGBTİ ve feminist örgütlenme arasında ortak keşişimsel alanlar var gibi bir şey yok aslında. Erkekler gelsin mi, gelmesin mi diye bahsettiğimiz erkekler cis hetero erkeklerden bahsediyoruz. Bunu böyle koymak lazım. Ve her 8 Mart'ta yaşadığımız "Ya siz gelmeseniz", "ne demek gelmesiniz, sen bana erkek mi dedin", "ya demedim ama ne yapayım İstiklal'in başında durup ya beyefendi sizin özneliğiniz nedir? İkili bir cinsiyet düzeni üretmek istemiyorum ama şimdi acaba nasıl yapsak?" tartışmalarını her seferinde yapıyoruz. Bana kuir erkekler çok kızıyorlar her 8 Mart'ta ama bir şekilde öznellik üzerinden politika üretimi farklı bir koalisyon kurumu için, ilerisi için daha başarılı olabilir mi gibi bir fikrim var.

Gülây Toksöz: Sen erkeklerle nasıl ortak mücadele alanları geliştirilebilir ya da onları bu hak mücadelesine nasıl katarız diye sordun. Aslında bence bu keşişimsellik konusunda temel eksenlerden biri sınıf. Ama sınıf hiç bu tartışmalarda gündeme gelmiyor. Her ne kadar karşı olduğumuzu söylesek de bizim orta sınıf kökenli feminist bakış açımız çok belirleyici oluyor. Ben burda fabrika işçisi, büro işçisi olabilir fark etmez, hizmet ya da sanayi sektöründe çalışan hepimizin buradaki genç arkadaşların da bir parçası olacağı emekçi kesimlerin sorunları temelinde bir araya gelişi nasıl başarabiliriz diye düşünüp duruyorum. Çünkü neoliberal politikalarından bahsediyoruz ve bunun en acımasız yansımaları işgücü piyasasında ve emek alanında oluyor. Bugün Türkiye, dünyada ölümlü iş kazalarında üçüncü ülke. Bu iş kazalarının esas özneleri erkekler. Çünkü madenler ve inşaatlarda erkekler çalışıyor. İş kazalarına karşı kadın ve

erkek olarak biz iş yerinde ortak yaşam hakkını savunmak için bir araya gelemez miyiz? İnanılmaz uzun mesai saatlerine karşı, insanların özel hayatlarıyla ilgili zaman ayırabilecekleri daha insanca çalışma koşulları için bir araya gelemez miyiz? Herkes kendi öznelliğini, özgürlüğünü korusun ama emek örgütleri ile birlikte ne yapabiliriz? Ki bu örgütlerin çoğunda feminist kadınlar artık kadın temsilciler olarak da yer alıyorlar. Buna daha çok kafa yormamız lazım diye düşünüyorum.

Katılımcı: Bu kesişimsellik mevzusunda kavramla ilgili sıkıntılarım var. Bence Nira'nın eleştirileri var. Kesişimselliği pek de kabul ettiğini söylemiyor. Bunun üzerine bir kavram söylemişti; 'Transversal politics' (Çapraz siyaset). Bir yazısı var 'What is transversal politics?' (Çapraz siyaset nedir?) diye, İngilizce, google'da çıkıyor. Akşam bir kısmını okudum tam da oturmamı ama bunu okumak lazım diye düşündüm, güncel feminist tartışmalar için. Çok daha İtalyan ve otonomculardan gelen bir kavram. Kimlik politikasına karşı daha farklı bir yerden bir eleştirelilik. Teori mühim olduğu için bunları bir takip etmek gerekiyor. Benim için bu konferansın en büyük kazanımlarından biri, birkaç tane böyle yeni sorgu alanları yaratması, kafamda soru işareti uyandırması. Daha önemlisi, yan yana bir araya gelmeye gerçekten çok ihtiyacımız varmış. Bu anlamda eski arkadaşlardan o kadar çok gördüm ki yeni insanlarla tanışamadım. Çok sağ olun. Kesişimsellik gibi bir derdimiz varsa hani politika üretmek açısından, burada keşke muhafazakâr kanattan kadınlar olsaydı. Özellikle mesela ben *Reçel Blog'u* çok değerli buluyorum, arkadaşlarım var. *Şiddete Karşı Müslüman Kadınlar İnsiyatifi* var. Muazzam güzel bir şey yaptılar. "Pembe minibüs değil, pembe erkek" diye. Gündem belirleme söylemi olarak çok iyiydi. Bence alanları belirleyici yerler var aslında. Tıpkı Gülay Hoca'nın emek konusunda söylediği gibi. Ama mesela şiddete karşı ortak alanlar yaratmamıza gerek bile yok, duruyor orda zaten. Sadece doldurmamız gerektiğini düşünüyorum. Ben üç yıldır akademisyenim, aktivist kanadım hala çok yüksek. Zaten Van'da akademisyenlik yaptığımızda mecbur aktivist olmak zorundasınız, çok net. Benim öğrencilerimin üçte ikisi başörtülü. Muazzam bir feminist damarları var. Küçük bir örnek size; en son bir toplantıya gittik üniversitede. Bu ilk oluyor bu kadar sert değildi; dışarıdan muhafazakâr İslamcı bir dernek giriş çıkışları haremlik selamlık yapmış. Bayan ve bay girişi! Konu Ortadoğu sorunu ve beni öğrencilerle çağırmışlardı. Kapıya geldim ben tek başıma, bana dediler ki: "Bayanlar öbür taraftan, lütfen". Benim hoca olduğumu da anlamadı.

Ben de dedim ki “O zaman girmiyorum”. “Siz bilirsiniz” dedi iki delikanlı. Hiç orali değil. Ben çıktım, sonra altı yedi başörtülü öğrenci kapıya gittiler. Ben de dışarıdan izliyorum ne yapacaklar diye. Beklediler geri döndüler ve “Biz bunu kabul etmiyoruz Hocam” dediler benim yanıma gelip. “İyi, siz etmiyorsanız canıma minnet”. Kapıya gittim. İki delikanlı vatani savunurcasına kapıyı savunuyor bizi almamak için. Bizim kızlar da büyük bir şeyle “Bu bizim hakkımız biz bu tarafta oturacağız” diyorlar. Bize benim hoca olduğumu anlamayarak sürekli “Hassasiyetlerimiz var, saygı gösterin” dediler. ‘Respectability’ nin (Saygınlık) karşılığı Türkiye’de ‘hassasiyet’ bence. Bizim kızlar kapıdan dağılmaya başladı ve bir süre sonra erkekler de destek vermeye başladı. Ben de dedim ki “Hassasiyetini git evde yaşa burası üniversite. Kızlar girecek ve giriyor.”. İlk sunumlarda da biri söylemişti: “Muhafazakâr kadınları birincil olarak hedef alıyor bütün bu politikalar.” diye. O dedikleri makbul kadınlığın içinde ilk onları hedef alan bir şey var. Orada gerçekten de gittik ve erkeklerin tarafına oturduk. Bizimkiler gürlütlü çıkarttıkları için mecbur kaldılar. Bunu şundan anlatıyorum; hakikaten giderek seküler/dini, muhafazakâr şeyler daha da çatışmalı. Taşrada küçük yerlerde daha fazla. Ama şunu görüyorum; Genç kadınlar artık görüntüye bakarak herhangi bir çıkarım yapamayacağı kadar karmaşık ve hareketliler. Orada birçok yere gidiyorum ve çağırılıyorum. Gördüğüm temas bu. O yüzden mesela burası dâhil birçok yerde yan yana olmak durumundayız, başka açıklama yok. Kesişimsellik ile ilgili olarak da uluslararası bağlam önemli bence. Bu toplantı çok iyi geldi bu arada. Ülke olarak o kadar kendimize gömülmüş durumdayız ki “Allahım nasıl bir dönem yaşıyoruz? Her şey neden bizim başımıza geliyor? Korkunç bir haldeyiz. Tarihin en kötü döneminden en kötü coğrafyasında acı çekiyoruz.” diye bir duygum oluyor akşamları bazen. Gerçekten uluslararası şeyleri takip etmeye başladığım andan itibaren bu bize ait bir şey değil, onu görüyorum. Dünya da böyle. O yüzden bu toplantı bu anda bu duyguyu verdi. Daha çok çeviri yapmamız gerekiyor. Mesela, sadece Batı’yı izlemememiz gerekiyor. Batı dışı ülkelerde, Hindistan’da neler oluyor? Güney Asya’da neler oluyor? Ortak paydalarımız var. Şu an bu tacize karşı ‘#metoo’ hareketi Hindistan’a da sıçramış durumda. Hindistan’da genç üniversiteli kadınlar 70 tane dünyaca ünlü profesörü içeren tacizci listesi yaptılar. Feministler muazzam bir tartışma yürütüyor etik üzerinden. Bunlardan haberimiz yok. Bunların konuşulması gerekiyor. Buraya da sıçraması lazım. Kesişimsellikte şu an en büyük şeyimiz ölçeği paylaşabilmek yani.

Katılımcı: Karşılaşmalar ne kadar çok olursa hani hepimizin çok zor söylediği şey var ya(kesişimselliği kastediyor) işte o daha çok olur. Şöyle bir önerim var: Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin 25. yılı, Mor Çatı'nın 25. yılı, Kadının İnsan Hakları'nın 20. Yılı, Uçan Süpürge'nin 20. yılı geçti. Böyle bir süreçten geçtik. Türkiye'de kadın örgütlerinin ve sırada isimleri olan birçoklarının, alanda ve sahada nerede ortaklaşacaklarına, hatta hangi politikalar konusunda alandan böyle bir politikayı başlattıklarına dair çok biriktirdikleri var. Bu toplantı uluslararası deneyim ve birbirimizi kucaklamak açısından hepimize çok iyi geldi. Ama bundan sonraki süreç içerisinde gerçekten bir araya gelmiş olmak önemli. Biraz daha yerelde ve alanda çalışan STK'larla birlikte olalım. Sevgili Şirin Tekeli ile Ocak ayında birlikteydik. Birçok arkadaşa bunu anlattım ve bütün bir günü birlikte geçirirken –belki bir gün ses kayıtlarını birlikte dinleriz- feminist hareketin döngüsel bir hareket olduğundan ve bu hareketin zaman zaman kesintiye uğramış olması nedeniyle güçlü bir hareket olma konusunda nasıl sancılar çektiğinden söz ettik. Tabii ben de biraz Uçan Süpürge konusunda iç dökmesi yaptığım için bu konu açıldı. Şimdi de izliyor ve görüyorum; aramızdaki bu adacıklar “Ben ona şu lafı koydum, ben ona şöyle bir hareket ettim” gibi, egoları, hırsları, beklentilerimizi hedeflerin önüne koyduğumuz takdirde büyük bir sıkıntı yaşayacağımızı düşünüyorum. Ama hepimizin dile getirdiği konu, biz buradan çıkmak istiyoruz. Eğer çıkmak istiyorsak bu birinci adım olsun. Gerçekten çok teşekkür ederiz, bu toplantı çok işimize yaradı.

Katılımcı: Ben kesişme noktasında son bir şey demek istiyordum. Toplumsal sorunlar noktasında erkekleri bilinçlendirmeliyiz. Erkekleri bilinçlendirmeden bizim bu toplumsal sorunları çözme imkânımız yok. Bu yüzden ben hareketin içinde erkeklerin de rol alabilmesini savunuyorum çünkü sırf bizim yaşadıklarımızı yaşamıyor diye onları bu hareketten uzak tutmak, ben orta sınıfım ama işçi haklarını savunabiliyorsam, bir erkek de bir kadının haklarını savunabilmeli. Sırf hetero bir erkek olduğu için erkekleri dışlamak radikale, ekstreme girer. Radikal görüşlerin rasyonel bir temeli yoktur. Rasyonel temeli olmayan görüşler de teori olmaz çünkü radikal görüşler kanser hücreleri gibidir, ideolojinin kendisine zarar verir. Bence radikalizme kayacağımıza birlikte nasıl bu sorunları çözebiliriz ona bakmalıyız.

ÖZGEÇMİŞLER

Alev Özkazanç ODTÜ, Essex Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde siyasi bilimler eğitimi aldı. Prof. Özkazanç Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nin eski öğretim üyelerindedir. 2016'da "Bu suça ortak olmayacağız" dilekçesini imzalayan "Barış İçin Akademisyenler" grubundandır. Siyaset ve toplumsal cinsiyet dersleri verdiği üniversite profesörlüğünden atılmaktansa 2017'de emekliliğini istedi. 2008-2016 yılları arasında Ankara Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Lisansüstü Programı direktörüydü. Kurucularından olduğu Ankara Üniversitesi Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Destek Birimi'nin yönetim kurulunda 2012-2016 yılları arasında görev yaptı. Akademik ilgi alanları çağdaş siyaset kuramı, siyaset sosyolojisi, Türkiye'de siyaset, feminist ve queer kuram ve siyaset ve psikanalizdir. Dört kitap yayımlamıştır. Bunlar *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası* (2007); *Neo-liberal Tezahürler: Vatandaşlık-Suç-Eğitim* (2011); *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar* (2013) ve *Feminizm ve Queer Kuram*'dir (2015). Halen psikanaliz açısından toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddet ve cinsellik konulu bir kitap üzerinde çalışmaktadır. Ankara merkezli LGBT kuruluşu KAOS GL'nin denetleme kurulu üyesidir.

Andrea Petó Macaristan'ın başkenti Budapeşte'deki Orta Avrupa Üniversitesi'nin Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümü'nde profesördür. İngilizce, Macarca ve Rusça otuz cilt kitabın editörlüğünü yapmış, toplumsal cinsiyet, siyaset ve savaş konulu çalışmaları on yedi dile çevrilmiştir. Ildikó Barna ile birlikte İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Budapeşte'de *Yargının Siyasete Alet Edilmesi* (2015) adlı kitabın yazarı ve Ayşe Gül Altınay ile birlikte *Toplumsal Cinsiyetli Savaşlar, Toplumsal Cinsiyetli Anılar: Savaş, Soykırım ve Siyasi Şiddet Üzerine Feminist Söyleşi* (2016) adlı kitabın editörüdür. *The European Journal of Women's Studies* adlı bilimsel derginin yardımcı editörüdür. *openDemocracy*, *Querries*, *Social Europe*, *Political Critique*, *Conversations*, *The Huffington Post* gibi uluslararası ölçekte tanınmış bilimsel e-dergilerde ve *Galamus*, *Dinamo*, *Kettős MÉRce*, *Mandiner* gibi popüler Macarca blog'larda ilerici siyaset konulu tartışmalara katkı sağlayan pek çok makalesi yayımlanmıştır. 2005'te Macaristan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı tarafından Macaristan Cumhuriyeti Memuriyet Haçı Liyakat Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Weronika Grzebalska ve Eszter Kovats ile birlikte *Sembolik Bir Tutkal Olarak Toplumsal Cinsiyet: toplumsal cinsiyet karşıtı seferberlikte muhafazakâr ve aşırı sağ par-*

tilerin konumu ve rolü adlı kitabın (ed. E. Kovats, M. Poim, FEPS, Brüksel, 2015) ve *Political Critique* dergisinin 13.01.2017 tarihli sayısında yayımlanan “Sembolik Bir Tutkal Olarak Toplumsal Cinsiyet: ‘toplumsal cinsiyet’ terimi (neo)liberal düzenin reddini ifade eden bir terim haline nasıl geldi” başlıklı, İspanyolcası da mevcut olan makalenin yazarı ve danışmanıdır.

Aylime Aslı Demir Kaos GL Dergi’nin editörlüğünü, hakemli queer çalışmaları dergisi KaosQ+’ın genel yayın yönetmenliğini yapmakta olan Demir, Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşmalar’ın ve Uluslararası Feminist Forum’un koordinatörlüğünü yürütmekte. Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü’nde 2013-2017 yılları arasında gerçekleştirilen “Queer Teori” ve “Heteroseksizm Eleştirisi ve Alternatif Politikalar” derslerini organize etti. Aralık 2015-Şubat 2016’da gerçekleşen “Gelecek Queer” sergisinin yardımcı küratörlüğünü üstlendi. Türkiye’de ötekilik deneyimine sahip grupların cenazelerinde devlet tarafından uygulanan şiddeti ve bedenlerine yapılan müdahaleyi konu edinen *Öteki Olarak Ölmek* isimli kitabın editörlerinden biri.

Carol Mann önce araştırmacı ve danışman, akabinde birçok makale ve kitabın yazarı ve ayrıca merkezi Paris’te bulunan, çatışma bölgelerindeki kadın ve çocuklar için projeler yürüten insani yardım kuruluşu FemAid’in (kuruluşu 2000) direktörü olarak yaklaşık yirmi yıldır toplumsal cinsiyet ve modern savaşlar ile ilişkili meseleler üzerinde çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve silahlı çatışma konusundaki ilk dersi 2008’de Paris 1 Üniversitesi’nde verdi. 2013 ilkbaharından beri de aynı dersi Sciences Po Üniversitesi’nde vermektedir. Afganistan’daki Kabil Üniversitesi ve Kongo’daki Kisangani Üniversitesi’nin yanı sıra Paris ve Londra’da da toplumsal cinsiyet konusunda seminerler verdi. “Zorlu” ülkelerde (çatışma halindeki Bosna, Hırvatistan, Sırbistan, Afganistan, Pakistan, İran, Azerbaycan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti) yardım işinin pratik anlamda içinde olur, her türlü teorik yaklaşımı destekler ve kendisi de onlardan beslenir. Mann’ın makalelerinden birçoğu internette hem İngilizce hem de Fransızca olarak mevcuttur. *Femmes dans la guerre* (1914-1945) (Savaşta Kadınlar, Pygmalion, Paris 2010) ile *Femmes a Afghanesen guerre* (Savaşta Afgan Kadınları, Le Croquant, Paris, 2010) son yayınlarıdır.

Ella Lamakh halen Ukrayna’da Demokrasiyi Geliştirme Merkezi’nin yöneticisidir. Psikoloji, pedagoji ve kamu yönetimi eğitimleri almış olup makine mühendisliği, elektrik mühendisliği ve toplumsal cinsiyet politikası konularında sertifikaları vardır. 15 yıldan fazla bir süredir devlet ve

STK'larla iş birliği içinde aile, toplumsal cinsiyet politikaları, şiddet ve insan ticaretinin önlenmesi ve HIV/AIDS hizmetlerinde cinsiyet sorunları ile ilgili çeşitli program faaliyetlerinin uygulama ve yönetiminde uluslararası kuruluşlarda faaliyet göstermiştir. 2004'ten beri "Ukrayna'da Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Haklar" yasa tasarısının güncellenmesi ve desteklenmesi için Verkhovna Rada Komiteleri'yle birlikte çalışmaktadır. Eşit Haklar Yasası çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği konulu Ulusal Programın meclisten geçiş sürecini ilerletmiş ve koordine etmiştir. 2016'dan bu yana ademi merkezileştirme süreçlerinde sosyal politika konulu çeşitli projelerde yer almaktadır.

Emily Morgan Waszak halen İrlanda'da yaşayan Japon-Amerikan asıllı bir örgütleyici ve aktivisttir. İrlanda ve ABD'de ırkçılık karşıtlığı ve üreme adaleti konulu birçok sosyal adalet kampanyasına katıldı. Irkçılık Karşıtı Ağ, İrlanda Konutlandırma Ağ ve Kürtaj Hakları Kampanyası üyesidir. Emily ayrıca Üreme Adaleti Taraftarı Göçmenler ve Etnik Azınlıklar (MERJ) adlı kuruluşun kurucu üyesi ve 2017 Mart ayında Dublin'de 8 bin, İrlanda genelinde ise yine binlerce kişinin kürtaj haklarını savunmak için büyük bir başarıyla gerçekleştirdiği "Strike 4 Repeal" eyleminin örgütleyicilerindedir. Eylemin amacı İrlanda'da kürtaja erişim mücadelesinin ilk adımı olarak, İrlanda Anayasası'ndaki 8. maddeye dair değişikliğin iptal edilmesini sağlamaktır.

Fatmagül Berktaş İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı emekli öğretim üyesidir. Profesör Berktaş eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile York Üniversitesi'nde (UK) tamamladı. Tarih Vakfı kurucu üyesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi Genel Kurul üyesi olan Berktaş, İÜ SBF'de "Siyaset Teorisi", "Siyasal Düşünceler Tarihi", "Çağdaş Siyasal Teoriler", "Demokrasi Teorisi", "Çağdaş Siyasal Kuram ve Tartışmalar"; Kadın Çalışmaları Bölümü'nde ise "Feminizmin Temel Sorunsalları" derslerini verdi. Bir dönem İÜ Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı yapan Fatmagül Berktaş, çeşitli uluslararası platformlarda Türkiye'yi temsil etti. ABD, Avrupa ve Avustralya üniversitelerinde de dersler ve konferanslar veren Berktaş'ın Siyaset Bilimi ve Kadın Çalışmaları alanlarında yurt içinde ve dışında yayımlanmış çok sayıda makalesi ve kitap bölümü bulunuyor. *Yazarın Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (Metis, 1996) adlı çalışması *Women and Religion* adıyla Kanada'da (BlackRose Books, 1998), *Tarihin Cinsiyeti* (Metis, 2003) adlı kitabı ise *El Huviyye en Nisaiye 'abr et*

Tarih başlığıyla Lübnan’da yayımlandı (Dar Kreideh, 2009). Son iki kitabı *Politikanın Çağrısı* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010) ve *Dünyayı Bugünde Sevmek -Hannah Arendt’in Politika Anlayışı* (Metis Yayınları, 2012) adlarını taşıyan yazar, halen “politik etik” ve “politik kötülük” üzerinde çalışıyor.

Feride Eralp Columbia Üniversitesi Antropoloji bölümü mezunu. Bir feminist olarak son yıllarda Kadın Cinayetlerine karşı Acil Önlem Grubu, Barış için Kadın Girişimi gibi platformlarda kampanya örgütlenmelerinde faaliyet gösteriyor. 2009’dan beri Barış için Kadın Girişimi’nin üyesi ve bu kapsamda Kobani’deki savaş sırasında Suroç’ta, sonrasında da abluka altına alınan ilçelerde hayatın yeniden kurulması süreçlerinde gönüllü çalıştı. Şimdi ise çevirmenlik yapıyor.

İnci Özkan Kerestecioğlu ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden 1988 yılında mezun oldu. 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2009 yılında “Siyasal Düşünceler” alanından doçent oldu. 2017 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi iken emekli oldu. “Siyaset Bilimine Giriş”, “Etnik Sorunlar ve Milliyetçilik”, “Uluslararası Sorunlar”, “Türk Milliyetçiliği Metinleri” derslerinin yanında Kadın Çalışmaları yüksek lisans programında “Siyasal Düşünceler Tarihinde Kadın” ve “Siyaset Teorisi ve Feminizm” dersleri verdi. Milliyetçilik, feminist teori ve hareket, yeni toplumsal hareketler alanlarında çalışmakta, bu konulara ilişkin kitap ve dergilerde makaleleri bulunmaktadır.

Magdalena Staroszczyk Polonya’daki Varşova Üniversitesi’nin Polonya Kültürü Enstitüsü’nde doktora öğrencisidir. Akademik ilgi alanları özellikle Polonya Halk Cumhuriyeti’nde karşı kültür ve uygulamaları, dönüşüm ve dönüşüm sonrası dönem, 1989’dan sonra Polonya’da cinsel azınlıkların durumu ve heteronormatif olmayan kadınlara dair söylem, feminizm, yeni materyalizm, queer çalışmaları, duygular kuramı, performans çalışmaları ve sanattır. Hareketli Görüntü Kuramı Timi ve Queer UW üyesidir. Feminist ve queer aktivisttir. Performansçıdır.

Nira Yuval-Davis Doğu Londra Üniversitesi’nde Göç, Mülteciler ve Aidiyet (CMRB) Araştırma Merkezi’nin onursal direktörüdür. Emeritus Profesör olan Nira Yuval-Davis, Uluslararası Sosyoloji Derneği’nin 05 numaralı (İrkcılık, Milliyetçilik, Yerlilik ve Etnik İlişkiler) Araştırma Komi-

tesinin eski başkanı ve Köktendinciliğe Karşı Kadınlar ile Askerileştirilmiş Çatışma Bölgelerinde Kadınlar adlı kuruluşların kurucu üyesidir. Aralarında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), BM Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörlüğü, Uluslararası Af Örgütü ve Kalkınmada Kadın Hakları Derneği'nin de (AWID) yer aldığı çeşitli kuruluşlara danışmanlık yapmıştır. Nira Yuval-Davis'in Birleşik Krallık, Avrupa, İsrail ve diğer yerleşik göçmen toplumlarda milliyetçilikler, ırkçılıklar, köktendincilikler, yurttaşlıklar, kimlikler, ve aidiyet(ler)in toplumsal cinsiyetle kesişme noktalarının ve haritalardaki sınırların gündelik hayatın içine sokulmasının teorik ve ampirik veçheleri konusunda yazıları vardır. Kitaplarından bazıları *Kadın-Ulus-Devlet* (1989), *Irka Göre Sınır* (1992), *Kutsal Emirlerle Karşı Gelmek* (1992), *Yerleşik Göçmen Toplumlarda Yerlerinden Etmek* (1995), *Toplumsal Cinsiyet ve Ulus* (1997), *Köktendinciliğin Uyarı İşaretleri* (2004), *Aidiyetin Siyaseti* (2011), *Köktendinciliğe Karşı Kadınlar* (2014), *Haritalardaki Sınırların Gündelik Hayatın İçine Sokulması*'dır (henüz yayımlanmadı). Çalışmaları ondan fazla dile çevrilmiştir.

Rima Athar halen Müslüman Toplumlarında Cinsel ve Bedensel Haklar Koalisyonu'nun (CSBR) koordinatörüdür. Son on yıldaki çalışmalarında Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da insan hakları için feminist örgütlenmeyi destekleme ve güçlendirmeye odaklanmış bir araştırmacı, eğitici, analist ve stratejisttir. Bu amaçla cinsellikte ve üremede özerklik; cinsellikte ve toplumsal cinsiyette çeşitlilik; iletişim teknolojisi, iş dünyası ve insan hakları; çocuk evlilikleri ve zorla evlendirme; toplumsal cinsiyetten kaynaklanan şiddet; hukukta ve sosyal politikalarda ayrımcılık ve yerli göçmen işçilerin hakları konularında birkaç ülkeyi birden kapsayan programların koordinatörlüğünü yapmıştır. Son çalışmaları *Kadınlara Karşı Teknolojiyle Bağlantılı Şiddete Son Vermeye Yönelik Kurumsal Politikaların İyileştirilmesi* (APC, 2015) ile *Uluslararası Spor Karşılaşmalarında Cinsiyet Testlerinin Politikası*'dır (WLUML, 2015). Pakistanlı olan Rima, McGill Üniversitesi'nden Eğitim ve Toplum konusunda lisansüstü diploması ile Uluslararası Kalkınma Etüdüleri ve Tıp Hakkında Sosyal Etüdüleri konusunda lisans diplomasına sahiptir.

Sanem Öztürk İstanbul'da yaşayan bir sosyolog ve aktivisttir. Lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladıktan sonra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı. Bilhassa Suriye, Lübnan ve Ürdün'deki Filistin diasporası üzerine çalıştı. Halen Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde Ortadoğu Sosyo-

lojisi ve Antropolojisi alanında doktora yapmaktadır. 2008 yılından bu yana Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Sanat Sosyolojisi dersi vermektedir. 2011 yılında gönüllüsü olduğu Kadınlarla Dayanışma Vakfı'nda (KADAV) yaklaşık iki yıldır göçmen kadınlarla dayanışma alanında çalışmakta, bir yıldır ise "Mülteci kadınlar ve LGBTİ'lere yönelik şiddetin önlenmesi ve koruma mekanizmalarına erişim" projesinde alan koordinatörlüğü görevini yürütmektedir.

Tithi Bhattacharya Purdue Üniversitesi'nde Güney Asya Tarihi profesörü ve Küresel Etüdler direktörüdür. *Kültürün Nöbetçileri: Bengal'de Sınıf, Eğitim ve Koloni Entellektüeli* (Oxford University Press, 2005) adlı eserin yazarı ve uzun süredir Filistin'de adalet için çaba gösteren bir aktivisttir. Marksist teori, toplumsal cinsiyet ve İslamofobinin politikası konularında yoğun şekilde yazmaktadır. 8 Mart 2017'deki Uluslararası Kadınlar Grevi'nin ülkesindeki örgütleyicisidir.

Tuğçe Canbolat 2011 yılında Boğaziçi Üniversitesi İşletme bölümünden mezun oldu. 2007 yılından beri çeşitli feminist örgütlenmelerde aktif olarak yer aldı. Kadın Cinayetlerine Karşı Acil Önlem Grubu, Barış için Kadın Girişimi gibi ortak platformlara dahil oldu. Şu an Mor Çatı gönüllüsü ve aynı zamanda Çatlak Zemin ekibinde yer alıyor.

Virginia Vargas siyaset bilimi diplomasına da sahip olan sosyologtur. Faal ve militan bir feminist olarak 1978'de "Flora Tristán" Perulu Kadınlar Merkezi'ni kurdu. Son 30 yılda siyasi feminist bakış açısıyla demokrasi, yurttaşlık, devlet ve küreselleşme konularında kitap ve makaleler yazdı. Halen etnisite, ırk, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin keşimlerine vurgu yaparak kültürlerarası bakış açısından "farklı bilgilerin diyalogu" üzerinde çalışıyor. Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Latin Amerika'da çeşitli üniversitelerde ders veren Vargas Latin Amerika'da ve dünya genelinde birçok feminist ağ ve girişimde de yer aldı. 2000 yılında Latin Amerika ve Karayipli Kadın STK'ları adına Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda konuşma yaptı. 2005'te Milenyum Sosyal Zirvesi'nde yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Sivil Toplum Temsilcisi olarak konuştu. 2001'den beri Latin Amerika'daki siyasi feminist bir akım olan Articulacion Feminista Marcosur adına Dünya Sosyal Forumu'nun Uluslararası Komitesinde faal olarak çalışmaktadır.